PHD ÉRTEKEZÉS

dr. Ábrahám Márta

MISKOLC
2024.

MISKOLCI EGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS
JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

dr. Ábrahám Márta

A BIZONYÍTÉKOK GYŰJTÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE AZ EURÓPAI UNIÓBAN HATÁROKON ÁTNYÚLÓ BŰNÖZÉS ESETÉN

PhD ÉRTEKEZÉS

A Doktori Iskola vezetője: Jámborné Prof. Dr. Róth Erika

A doktori program címe: A bűnügyi tudományok fejlődési irányai

Tudományos témavezető: Prof. Dr. Farkas Ákos

MISKOLC
2024.

TARTALOMJEGYZÉK

Témavezetői ajánlás 4

1. Bevezetés 6

1.1. Témaindító gondolatok 6

1.2. Problémafelvetés és hipotézisek 9

1.3. A kutatás módszertanának ismertetése 11

2. Bizonyításelméleti kérdések 12

2.1. Bizonyítás 13

2.1.1. A bizonyítás fogalmával kapcsolatos meghatározások 13

2.1.2. A bizonyítás célja, feladata 15

2.1.3. A bizonyítás tárgya 15

2.1.4. Amit nem kell bizonyítani 18

2.2. A tény fogalma 18

2.2.1. Bizonyítandó tény, bizonyító tény, bizonyíték 18

2.3. A bizonyítás törvényessége 21

3. Büntető eljárási rendszerek Európában 21

3.1. Az akkuzatórius eljárás eredete és sajátosságai 23

3.2. Az inkvizitórius eljárás eredete és sajátosságai 26

3.3. Akkuzatórius és inkvizitórius eljárás napjainkban 28

3.3.1. A terhelt szerepe 29

3.3.2. Bírói szerep: aktív vagy passzív 30

3.3.3. Az ártatlanság vélelme 31

3.3.4. Egyéb különbségek az akkuzatórius és az inkvizitórius eljárás között napjainkban 31

4. A kölcsönös elismerés elvéről 36

4.1. A kölcsönös elismerés elvének a fogalma 36

4.2. Kölcsönös elismerés belső piaci kontextusban – a kölcsönös elismerés elve és a „négy szabadság” 40

4.2.1. Kölcsönös elismerés és az áruk szabad forgalma 40

4.2.2. A kölcsönös elismerés és a szolgáltatások szabad forgalma 41

4.2.3. A kölcsönös elismerés és a személyek szabad mozgása 42

4.3. Jogalap, összefüggő elvek és a kölcsönös elismerés elve alapvető szerepének megszilárdítása az EU büntető igazságszolgáltatás területén. 43

4.3.1. Az arányosság elve 43

4.3.2. A szubszidiaritás elve 44

4.3.3. Őszinte együttműködés elve 46

4.3.4. A kölcsönös bizalom elve 47

4.4. A kölcsönös elismerés elvének megjelenése a bűnügyi együttműködés terén 48
4.5. A kölcsönös elismerés elve és a bizonyítás kapcsolata 53
5. A büntetőeljárási jogok megerősítésének szükségessége 71
5.1. A tolmácsoláshoz és fordításhoz való jog 74
5.2. Az ártatlanság vélelme és a tárgyaláson való jelenléthez való jog 79
5.2.1. Európa Tanács 79
5.2.2. Az Egyesült Nemzetek Szervezete 81
5.2.3. Európai Unió 82
6. A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az Európai Unióban 89
6.1. Bevezető gondolatok 89
6.2. A bizonyítékok elfogadhatósága és kizárása 92
6.2.1. A bizonyítékok elfogadhatósága, jogszerűen beszerzett bizonyítékok 92
6.3. A bizonyítékok felhasználásának a kizárása 95
6.4. A jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárását magyarázó elméletek 97
6.5. A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban összehasonlító perspektívában 99
6.6. A bizonyítékok elfogadhatóságára és kizárására vonatkozó nemzeti megközelítések: A vizsgálat mellőzésétől a bírói mérlegelésig 101
6.7. A más Európai Uniós tagállamban beszerzett bizonyítékok értékelése 107
7. Bizonyításra vonatkozó elvek az Európai Unióban 109
8. Az európai emberi jogok és a kizáró szabályok 118
8.1. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata a bizonyítás vonatkozásában 119
8.2. Az Európai Unió Bíróságának a gyakorlata 129
9. Hazai szabályozás 130
9.1. A generálkalauzula 130
9.2. Az egyes bizonyítási eszközökhöz kapcsolódó speciális bizonyítási tilalmak 131
10. A bizonyítás dilemmái a határon átnyúló elemeket tartalmazó büntetőügyekben 134
11. Az elektronikus bizonyítékok 137
11.1. Az elektronikus bizonyítékok megjelenése a büntetőeljárásban 137
11.2. Az elektronikus bizonyíték fogalma 139
11.3. Az elektronikus bizonyítékokra vonatkozó nemzetközi és regionális egyezmények 141
11.4. Az elektronikus bizonyítékok határokon átnyúló beszerzésére vonatkozó uniós szabályozás 142
11.5. Az EU és az USA megállapodása az elektronikus bizonyítékok tárgyában 148
11.6. Az elektronikus bizonyítékokra vonatkozó hatályos büntető eljárásjogi szabályozás Magyarországon 150
12. A közös nyomozócsoportok koncepciója és a jogi keret 153
12.1. Fogalommeghatározás 153

12.2. A közös nyomozócsoportok működésének jogi keretei 154
12.3. Milyen esetben hozható létre közös nyomozócsoport? 155
12.4. A közös nyomozócsoport létrehozásáról szóló megállapodás 157
12.5. A közös nyomozócsoport felépítése 158
12.6. A közös nyomozócsoport működése 159
12.6.1. Jogi keret 159
12.6.2. A kölcsönös bűnügyi jogsegély keretében szerzett bizonyítékok megosztása a közös nyomozócsoporton belül 163
12.7. A közös nyomozócsoportok nemzeti szakértői hálózata 164
12.8. Az EUROJUST és a közös nyomozócsoportok kapcsolata 164
12.9. A Bűnüldözési Együttműködés Európai Uniós Ügynöksége részvétele a közös nyomozócsoportokban 166
12.9.1. Az Europol 166
12.9.2. A közös nyomozócsoportokban történő részvétele 171
12.9.3. Az Europol nemzeti egységek 173
12.9.4. Összekötő tisztek 173
12.9.5. Az Europol Innovációs Labor (EUROPOL Innovation Lab) 174
12.10. Az Európai Csalás Elleni Hivatal (a továbbiakban: OLAF) közös nyomozócsoportokban való részvétele 176
12.10.1. Az OLAF 176
12.10.2. Az OLAF közös nyomozócsoportban való részvételének jogalapja 177
12.10.3. Az OLAF által a közös nyomozócsoportoknak nyújtott támogatás 178
12.11. Az Európai Ügyészség közös nyomozócsoportokban való részvétele 178
12.12. Következtetések 179
13. Összegzés. - A büntetőeljárások közötti különbségek hatása a kölcsönös elismerésre és a határokon átnyúló együttműködésre. 181
14. Következtetések 185
15. Az Európai Jogi Intézet irányelv-javaslata jó tárgyalási alap lehet-e a jövőbeni uniós szabályozáshoz? 196
16. Összefoglaló 209
17. Summary 214
Felhasznált irodalom 219

Témavezetői ajánlás

dr. Ábrahám Márta:
A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az Európai Unióban a határokon átnyúló bűnözés esetén című PhD értekezéséhez

A büntető eljárás fejlődésének egyik megkerülhetetlen jelensége az utóbbi három évtizedben az Európai Unió fokozott szerepvállalása a bűnügyi együttműködésben. Ez a szerepvállalás két irányú. Az egyik irány, az EU által kiemelkedő fontosságúnak tekintett két vagy több EU tagállamot érintő, határokon átnyúló bűncselekmények (emberkereskedelem, nők gyermekek szexuális kizsákmányolása, illegális fegyver-, illetve kábítószerkereskedelem stb.) felderítésének, a büntetőjogi felelősségre vonásának ösztönzése, elősegítése. A másik irány az EU pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények üldözése, felderítése, a nemzeti bíróságok előtti vádemelés, vádképviselet, a büntetőjogi felelősségről történő döntés meghozatalában való közreműködés az EU Ügyészségi Hivatalának (EPPO) segítségével.

Mindkét esetben az eredményes büntető eljárás nélkülözhetetlen eleme a törvényes bizonyítás. A nemzeti büntető eljárások a nemzeti szabályok szerint folynak. A határokon átnyúló bűncselekmények nyomozása azonban sajátos kérdéseket vet fel. A több tagállamot érintő bűncselekmények bizonyítása minden érintett tagállamban folyik. A tagállamok bizonyítási szabályai számos tekintetben eltérnek egymástól. Ez számos problémát vet fel. Az egyik ilyen probléma bizonyítási eszközök és eljárások eltérő szabályozásából adódik, amely sok estben csak apró részletekben tér el egymástól, de mint tudjuk az ördög a részletekben rejlik. A másik gond a bizonyítékok beszerzéséből, a beszerzés koordinálásából a nyomozás során a gyakorolható terhelti jogok katalógusából fakad. A harmadik kihívást különböző országokban beszerzett bizonyítékoknak a joghatósággal rendelkező állam hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bírósága előtti eljárásban történő felhasználása jelenti.

A jelölt több mint kétszáz oldal terjedelmű tizenhét fejezetre tagolódó értekezésében ezek a kérdések képezik a dolgozat témáját. Az értekezésben a szerző részletesen foglalkozik a bizonyítás EU-s dimenziójának alapvető kérdéseit meghatározó elvekkel, ezek közül is a kölcsönös elismerés büntető igazságszolgáltatási vonatkozásaival, taglalja a bizonyítékok beszerzésével és értékelésével kapcsolatos problémákat, részletesen ír az elektronikus bizonyítékokról. Feldolgozza az európai dimenziójú bizonyításban közreműködő európai ügynökségek (Europol, Eurojust. OLAF, Európai

Ügyészség) szerepét, tevékenységét, együttműködésüket. A jelölt értekezésének megírásakor széles és friss szakirodalmi bázisra és az aktuális joganyagra támaszkodik, amelyek alapos ismeretét a dolgozat meggyőzően tükrözi. A dolgozatot a szerző kiváló stílusban világos szerkezetben írta meg.

Hasonló című és tartalmú, vitathatatlanul színvonalas monográfia mindeddig hiányzott a magyar szakirodalomból, tehát a munka hiánypótlónak tekinthető. A témavezető véleménye szerint az értekezés minden tekintetben megfelel PhD értekezésekkel szemben támasztott követelményeknek és javasolja a nyilvános vitára történő kitűzését.

Miskolc, 2024. március 22.

Prof. Dr. Farkas Ákos

1. Bevezetés

1.1. Témaindító gondolatok

„A modern állam szuverenitásból fakadó belső feladata, hogy büntetéshez való jogának gyakorlásakor, az erre létrehozott szervei útján a bűncselekményeket felderítse és a bűncselekmények elkövetőivel szemben szankciót alkalmazzon."[1] Az emberi jogok tisztelete ugyanakkor az Európai Unió (a továbbiakban: EU) egyik alappillére: a csatlakozás feltétele és része az EU alapértékeinek. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) 2. Cikke értelmében „az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait - tiszteletben tartásának értékein alapul".
Az 67. cikk (1) bekezdésében foglalt mondat második része rögzíti, hogy ebben a térségben „{…} tiszteletben tartják az alapvető jogokat és a tagállamok eltérő jogrendszereit és hagyományait".

A bizonyítékok büntetőeljárásokban való elfogadhatóságának kérdései különösen fontossá váltak az EU-ban a szabadságon, a jog érvényesülésén és a biztonságon alapuló térség létrehozása óta.

Mintegy 13,6 millió európai lakik állandó jelleggel hazáján kívül. Az európaiak 10 %-a élt és dolgozott életének egy szakaszában külföldön, 13 %-a pedig oktatás vagy képzés céljából ment külföldre.[2] Ezek a számadatok azt mutatják, hogy mennyire fontos a megfelelő és hatékony fellépés biztosítása azok jogaiért, akik saját országukban vagy külföldre utazva, illetve külföldön élve büntetőeljárás hatálya alá kerülnek.

„A határon átnyúló bűnözéssel szembeni hatékony küzdelem és a kölcsönös elismerés elvéből kiindulva a bizonyítékok határokon túli felhasználhatósága biztosításának egyik eszköze az alapvető közös sztenderdek, közös garanciák rögzítése, ami a tagállamok szuverenitásának végső részét jelentő büntetőjog területén a kölcsönös elismerés alapját jelentő kölcsönös bizalom megteremtését, fenntartását, erősítését eredményezheti."[3]
A bűnügyi együttműködés sarokpontját képező kölcsönös elismerés mögött a kölcsönös bizalom vélelme áll, azaz, hogy a tagállamok megbíznak egymás jogrendszerében, azonban a kölcsönös bizalmat különböző – leginkább

[1] Farkas Ákos: A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban. In: Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzeti szabályozására, valamint a kiberbűnözésre. (Szerk.: Farkas – Dannecker – Jacsó), Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2019. 488.
[2] Libor Klimek: Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law. Springer, 2017. 638.
[3] Kis László: Leplezett eszközökkel kapcsolatos bizonyítási tilalmak az európai és a hazai joggyakorlatban – a kölcsönös bizalom elve a tagállami bíróságok és az európai bíróságok párbeszédében. Miskolci Jogi Szemle XIV. évfolyam 2019. 2. különszám 1. kötet 36.

gyakorlati vagy szakpolitikai jellegű - problémák kikezdhetik, ebből kifolyólag egyes tagállamok sajátos nehézségekkel küzdenek büntető igazságszolgáltatási rendszerük hatékonysága tekintetében.

Az elmúlt időszakban az EU számos, a bizonyítékok forgalmát megkönnyítő eszközt vezetett be, ugyanakkor elhanyagolta annak a kérdésnek a vizsgálatát, hogy miként lehetne a bizonyítékok elfogadhatóságát ellenőrizni.

A nemzeti nyomozóhatóságok és ügyészségek gyakran nyomoznak olyan bűncselekmények ügyében, amelyek esetében a bizonyítékok egy része külföldön található (a tanú külföldön tartózkodik, a bűncselekményt külföldi területen áthaladva követték el, az elkövető a határokon túlra költözött, vagy a bűncselekményt digitális környezetben követték el stb.) Az egyik legszembetűnőbb példa a néhány éve lezajlott EncroChat-ügy, ahol a francia hírszerzés által az üzenetküldő szolgáltatásba való beszivárgás több mint 800 letartóztatáshoz és számos büntetőeljáráshoz vezetett Európa-szerte. Az említett ügy is rávilágított a bűnügyi bizonyítékokhoz való hozzáférés és azok felhasználásának problémáira egy határokon átnyúló büntetőügy esetében. Az Európai Rendőrségi Hivatal (a továbbiakban: Europol) közleménye szerint az EncroChat nevű titkosított telefonhálózat felszámolása egyebek mellett erőszakos támadások, gyilkosságok és gyilkossági kísérletek, korrupciós tevékenység és nagyszabású kábítószerszállítások megelőzését, valamint a szervezett bűnözői csoportok nagymennyiségű információinak megszerzését eredményezte. A nyomozást a francia rendőrség kezdeményezte 2017-ben az EncroChat cég ügyében, miután felfedezte, hogy a bűnözői csoportok a vállalat kommunikációs csatornáját használják. A francia hatóságok által kezdeményezett, majd a holland illetékes hivatalok részvételével folytatott nyomozás során megszerzett információkat az EU-tagállamok megosztották egymással és számos unión kívüli országgal. Az összegyűjtött adatok alapján, három évvel a titkosított kommunikációs rendszer feltörését követően 6558 gyanúsítottat állítottak elő, köztük 197 különösen keresett bűnözőt.
A külföldön beszerzett bizonyítékok más tagállamokban való elfogadhatóságának kérdése komoly aggodalmakat okoz a határokon átnyúló büntetőügyeket tárgyaló ügyészek számára is, mivel az elfogadhatatlanság akadályozhatja a szervezett bűnözői csoportok több száz tagjának a büntetőjogi felelősségre vonását.

„A több EU-tagállamot érintő bűncselekmények bizonyítása esetén joggal merül fel
három kérdés:
– melyik tagállam rendelkezik joghatósággal a bűncselekmény elbírálására;
– hogyan, milyen szabályok szerint történjék a bűncselekmények felderítése és bizonyítása;
– a joghatósággal rendelkező állam bírósága előtt a más tagállamban szerzett bizonyítási eszközök és az abból származó bizonyítékok miként használhatók

fel."[4] A bizonyítási szabályok, az alkalmazandó jog jelentősége ezért az eddigiekhez képest is felértékelődik.

A bűnüldöző hatóságokat elsősorban az aggasztja, hogy az eljáró bíróság elutasítja a lex loci szerint jogszerűen gyűjtött bizonyítékokat. Ez a jelenségnek azonban csak az egyik oldala, míg a másik oldala, hogy a védőügyvédeket a határokon átnyúló nyomozások során szerzett bizonyítékok jogellenes vagy tisztességtelen felhasználása nyugtalanítja. Joggal érvelnek azzal, hogy a gyanúsított jogai a határokon átnyúló bizonyítékgyűjtés gyakorisága miatt fontosabbak, mint valaha. A védők ezért támogatják a védelem azon jogának biztosítását, hogy a védelem megtámadhassa a határokon átnyúló nyomozások során szerzett bizonyítékokat, valamint a kizárásra vonatkozó közös uniós szabályok megfogalmazását. Ugyanakkor nem szabad alábecsülni a határokon átnyúló bűnüldözésnek a bűncselekmény áldozataira, károsultjaira és a tanúkra gyakorolt hatását sem.

Noha az EU egyértelmű felhatalmazást kapott arra, hogy jogszabályokat alkosson a bizonyítékok elfogadhatóságával kapcsolatban, gyakran kellett szembesülnie azzal, hogy az eddigi jogi eszközei meglehetősen korlátozottak, a bizonyítékok felhasználásával összefüggésben felmerülő kérdések megoldását nagyrészt az alkalmazandó nemzetközi és regionális emberi jogi normákra és a nemzeti jogra bízzák.
Az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: EJEE) 6. cikkével és az Európai Unió Alapjogi Chartájának 47. és 48. cikkével összhangban ugyanakkor biztosítani kell, hogy a határokon átnyúló nyomozás során gyűjtött bizonyítékok ne vezethessen a jogellenesen vagy tisztességtelenül szerzett bizonyíték felhasználásához.

A hatékonyság és az alapvető jogok védelmének biztosítása a határokon átnyúló ügyekben komplikált feladat, mivel minden tagállamnak megvannak a saját szabályai a nyomozati intézkedésekre és a bizonyítékok kizárására vonatkozóan.

A tagállamok nemzeti büntetőeljárási jogszabályai eltérő következményeket fűznek a bizonyítékok jogellenes gyűjtése és/vagy felhasználása tekintetében, számos nemzeti jogszabály egyáltalán nem tartalmaz külön szabályokat arra vonatkozóan, hogy a bizonyítékot hol szerezték (azaz nincsenek külön szabályok a külföldön szerzett bizonyítékokra). Az ebből adódó problémákat és az azok megoldására irányuló megfelelő intézkedéseket azonban eltérően értékelik. Vannak párhuzamok és hasonlóságok, azonban nincs két egyforma rendszer.

[4] Farkas Ákos: i. m. 489.

1.2. Problémafelvetés és hipotézisek

A legszemléletesebben egy példán keresztül lehetne bemutatni a több EU-tagállamot érintő bűncselekmények bizonyítása esetén felmerülő kihívásokat. A cseh ügyészség házkutatást kér a magyar hatóságoktól egy magyarországi magánlakásban. Bár a cseh jog szerint a magánlakás átkutatásához bírósági végzésre van szükség, Magyarországon az ilyen házkutatáshoz nincs szükség a bíróság engedélyére, a nyomozó hatóság egyedül dönthet erről. Annak érdekében, hogy a magyarországi házkutatás során gyűjtött bizonyítékokat a cseh bíróságon a tárgyaláson el lehessen fogadni, a magyar végrehajtó hatóság - a forum regit actum elvének megfelelően - kérhetne bírósági végzést egy magyar bírótól. A gyakorlatban erre nem kerül sor. Következésképpen a magyar hatóságok a házkutatást bírósági végzés nélkül végzik el és a bizonyítékokat továbbítják a cseh hatóságoknak.[5] A cseh bíróságnak kell döntenie a Magyarországon jogszerűen, de a cseh büntetőeljárási szabályok megsértésével szerzett bizonyítékok elfogadhatóságáról.
Ez az eset világosan mutatja, hogy miért van szükség a határokon átnyúló bizonyítással összefüggő kérdések vizsgálatára.

A kérdés az, hogy a határokon átnyúló bizonyításfelvétel milyen problémákat vet fel, azaz az egyik tagállamban gyűjtött bizonyítékok hogyan használhatók fel egy másik tagállamban? Mik azok a tényezők, amelyek akadályozzák a külföldi bizonyítékok felhasználását? Hogyan működik a kölcsönös elismerés elve? Milyen bizonyítási elvek dolgozhatók ki? Hogyan alakul a közös nyomozócsoportok által gyűjtött bizonyítékok felhasználása? A magyar bírói gyakorlat hogyan viszonyul a külföldi bizonyítékokhoz?

Mindezek alapján a célom, hogy megvizsgáljam, mit is jelent ez a jelenlegi „fragmentált" rendszer, fontos a kérdés átfogó összehasonlító jogi elemzése. Mik azok a tényezők, amelyek akadályozzák az együttműködés hatékonyságát? A kutatás fókuszában – részben a széttöredezett jogrendszerek történeti előzményeinek a feltárása, az európai büntető eljárási rendszerek történeti bemutatása állt. A disszertáció nemcsak a történeti előzménynek a kérdéseit, korszakait, jellemzőit veti vizsgálat alá, de magában foglalja az inkvizitórius és az akkuzatórius eljárási rendszerek mai sajátosságainak és a különbségeknek a bemutatását is. A kölcsönös elismerés elvét az uniós jog négy olyan alapelvének tükrében is vizsgálom, amelyek együttesen befolyásolják a kölcsönös elismerés elvének jelentését és hatályát, nevezetesen az arányosság, a szubszidiaritás, az őszinte együttműködés és a kölcsönös bizalom elvét. Továbbá körüljárom a kölcsönös elismerés elvének az EUMSZ-ben található jogalapját.
Megvizsgálom azt is, hogyan alakult ki ez az elv a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködésről szóló másodlagos uniós jogszabályokban. Ezen

[5] Balázs Garamvölgyi - Prof. Dr. Katalin Ligeti – Dr. Anna Ondrejová – Dr. Margarete von Galen (2020): Admissibility of Evidence in Criminal Proceedings in the EU. Eucrim 2020/3. 201.

túl szükséges foglalkozni a büntetőeljárási jogok megerősítésének a szükségességével.

Vizsgálom továbbá a jelen olyan csomópontját, amelyek vonatkozásában az összehasonlító jogi elemzés hasznos eredményre vezethet. Megvizsgálom a bizonyításra, azon belül is a törvényesen és a jogellenesen beszerzett bizonyítékok további sorsára, felhasználására vonatkozó szabályokat, elemzem, hogy a határokon átnyúló bizonyításfelvétel milyen elveken alapul, milyen jogszabályi környezeten nyugszik. Ezzel párhuzamosan megkísérlem beazonosítani a problémákat és a bizonyítékok elfogadását akadályozó tényezőket.

Tekintettel arra, hogy az uniós jogban nincsenek jogszabályi normák a bizonyítékok gyűjtésére, felhasználására és kizárására vonatkozóan, felmerül a kérdés, hogy a két európai bíróság (az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európai Unió Bírósága) emberi jogi joggyakorlatából milyen mértékben vezethetők le közös normák, és hogy ezek a normák felhasználhatók-e a jövőbeli jogharmonizáció alapjául. A bizonyítékok kizárására vonatkozó sztenderdek kimunkálásában különleges szerepet játszik az Európa Tanács és igazságszolgáltatási szerve, a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB). A vizsgálat egyik szegmense erre tekintettel az EJEB kizárási szabályokkal kapcsolatos ítélkezési gyakorlata, olyan kérdésekre fókuszálva, mint a jogellenesen beszerzett bizonyítékok különböző típusai, valamint az emberi jogok megsértése.
„Az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: EUB) az uniós jog értelmezésével mind a konkrét uniós és tagállami előírások összhangja, mind pedig azoknak az – Alapjogi Chartában rögzítettek tükrében – alapjogi vonatkozásai tekintetében meghatározó jelentőséggel bír. Utóbbi esetben az EUB gyakorlata is kimunkálhat olyan sztenderdeket, amelyek a konkrét uniós és tagállami jogi előírások értelmezésénél egységes alapként, iránymutatásként szolgálhatnak.”[6]
Áttekintést adok arról, hogy a külföldön beszerzett bizonyítéknak mi lesz a sorsa egy másik tagállamban és a hazai büntetőeljárásban. A vizsgálat arra is kiterjed, hogy léteznek-e uniós jogi megoldások a felmerülő kihívások kezelésére. A célom annak a feltárása is, hogy Uniós szinten szükség van-e és amennyiben igenlő a válasz, miért van szükség uniós szintű bizonyítási szabályokra, illetőleg mely körben lehet szükség az esetleges szabályozásra.

Jelen disszertáció kiindulási pontja, hogy az EU eltérő jogrendszerrel és hagyományokkal rendelkező tagállamaiban a bizonyítékok gyűjtéséről szóló jogszabályok, valamint a bizonyítékok befogadására vagy kizárására vonatkozó nemzeti jogszabályok csak részben harmonizáltak, nagymértékben eltérőek. Minden EU tagállam szuverenitásából fakadóan a saját büntetőeljárási, bizonyításra vonatkozó szabályai szerint jár el.

[6] Kis László: i. m. 37.

A nyomozásra és a bírósági eljárásra vonatkozó szabályok eltérései miatt az egyes bizonyítékok, mint „eredmények” elveszíthetik jelentőségüket, akkor amikor Tremmel szavaival élve „a bűnügyeket nem a bizonyítékbőség, hanem a bizonyítékínség jellemzi”. A tagállamok szabályozásai közötti különbségek a bizonyítékok kölcsönös elfogadhatóságát, a felhasználhatóságot akadályozhatják meg. A tárgyalás kimenetelét messzemenően determinálják az előkészítő szakban végzett bizonyításfelvétel eredményei.[7]

1. hipotézis

A különböző tagállami szabályozások kitűnően rávilágítanak arra, hogy a bizonyításra vonatkozó alapelvek, szabályok, gyakorlatok eltéréséből adódó jogi diverzitás és komplexitás milyen buktatókat rejt magában: rontja a büntetőjogi együttműködés hatékonyságát, hátráltatja a határokon átívelő bűncselekmények eredményes üldözését, veszélyezteti az eljárás sikerességét, sérülhetnek az alapvető jogok.[8]

2. hipotézis

A más Európai Uniós tagállamban beszerzett bizonyítékok felhasználhatósága biztosításának egyik eszköze az alapvető közös sztenderdek, közös garanciák rögzítése, ami a tagállamok szuverenitásának végső részét jelentő büntetőjog területén a kölcsönös elismerés alapját jelentő kölcsönös bizalom fenntartását és erősítését eredményezheti.

Célom, hogy a fenti témák vizsgálatával a határokon átnyúló bizonyításra vonatkozó jövőbeli uniós szabályok lehetséges elemeit is felvillantsam.

1.3. A kutatás módszertanának ismertetése

A kutatás jellegéből fakadóan a kutatás tudományos módszere a normaelemzés és a hermeneutikai tartalomelemzés, illetve az alkotott jog – normaszöveghez kötődő – nyelvtani és rendszertani elemzése.
A fentebb megfogalmazott hipotézisek alátámasztására és a feltett kutatási kérdések megválaszolására bevett jogtudományi módszereket, így történeti, analitikus és összehasonlító módszereket alkalmaztam.
A releváns szakirodalom feltárása, értelmezése és tovább gondolása mellett az összehasonlító elemzés különös figyelmet fordít a nemzeti (tagállami) büntetőeljárási jogszabályok közötti különbségekre, különösen azokra a területekre, ahol a nemzeti jogszabályok között fennálló különbségek

[7] Ábrahám Márta: Az osztrák büntetőeljárás reformjának egyes kérdései. Tanulmányok Horváth Tibor Professor Emeritus 75. születésnapjára, Bíbor Kiadó 2002., 11.
[8] Ábrahám Márta: A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén. Miskolci Jogi Szemle. XIV. Évfolyam. 2019. 2. különszám 1. kötet 28.

befolyásolják a határokon átnyúló bizonyítást, a bizonyítékok „szabad forgalmát”. Ezek közé tartoznak a más tagállamban gyűjtött bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozó szabályok, a nyomozati cselekményekre vonatkozó szabályok, a fegyverek egyenlőségének elve a transznacionális nyomozásokban, az EJEB és az EUB ítélkezési gyakorlata.

Az objektív fogalmi elemek és vizsgálati paraméterek meghatározását követően kerül sor az ún. modellországok igazságügyi rendszereinek összehasonlító vizsgálatára és az eredmények értelmezése révén a következtetések levonására.

Alapvetően a primer források (törvények, uniós jogi dokumentumok: EU alapszerződései, a bizonyítékok elfogadása szempontjából releváns egyezmények, irányelvek, kerethatározatok) feltárásán és értékelésén, részben pedig a szekunder irodalom összegyűjtésén, feldolgozásán, összevetésén alapul.

2. Bizonyításelméleti kérdések

A büntetőeljárás jogalkotó által meghatározott célja a Btk., illetve a nemzetközi jog által büntetendő bűncselekmények elkövetőinek a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesítését biztosító hatékony és ésszerű határidőn belül lefolytatott eljárásban történő felelősségre vonása, az igazság megállapításának igénye.
Amíg a hatóság a büntetőeljárásban eljut a bűncselekménnyel kapcsolatos való tények megállapításáig, előzetesen bonyolult megismerési és bizonyítási tevékenységet kell elvégeznie. E tevékenység a bűncselekménynek, mint objektív valóság egy jelenségének a feltárására irányul. A tények felderítésére törekvő hatóság azonban a megismerési folyamat megindulásánál rendszerint nincs abban a helyzetben, hogy minden lényegeset hitelesen tudjon a feltételezett (alaposan gyanúsított) bűncselekmény tényéről, lefolyásáról és elkövetőjéről; még kevésbé rendelkezik a tények igazolására alkalmas, elegendő mennyiségű és minőségű adattal (bizonyítékkal).”[9]

A büntetőeljárás-beli bizonyítás elméletének alapvető kérdése, hogy a megismerés helyességét, az eljárásban feltárt tények valóságát végső fokon mi igazolja.[10]A ténybeli adatokkal (bizonyítékokkal) alátámasztott tényállás megállapításának előfeltétele tehát a bizonyítás.

[9] Cséka Ervin: A bizonyítással összefüggő néhány kérdés a büntető eljárásban. Jogtudományi Közlöny, 1967/2. szám 114.
[10] Cséka Ervin: A bizonyítással összefüggő néhány kérdés a büntető eljárásban. Jogtudományi Közlöny, 1967. február hó 120.

2.1. Bizonyítás

2.1.1. A bizonyítás fogalmával kapcsolatos meghatározások

A bizonyítás a büntetőeljárás középponti tevékenyége, melynek célja az „igazság" kiderítése, a valósághű tényállás megállapítása. A bizonyítás – igaz eltérő súllyal megjelenik a büntetőeljárásnak minden szakaszában. Király Tibor álláspontja szerint „a szónak tiszta értelmében vett bizonyítást a büntetőeljárásban az végez, aki valamit állít vagy cáfol – tehát a vád és a védelem , és ehhez vonultatja fel a bizonyítás eszközeit; a bizonyítás a bíróság szeme előtt és az ő közreműködésével és határozatainak megfelelően folyik. A büntetőjogi felelősség kérdésében való állásfoglalásban lényegi funkciót tölt be, szerepe megkérdőjelezhetetlen.[11]

„A jogtudósok évszázadokon keresztül vizsgálták a bírói megismerés folyamatának irányát és tartalmát, amelynek során számtalan elméletet alkottak annak törvényszerűségeiről, valamint az objektív valósághoz való viszonyáról. Az alapvető különbségek abban mutatkoztak meg, hogy az egyes szerzők e tevékenység melyik szegmensét látták inkább meghatározónak."[12]

„A XIX. századi jogtudós, Vuchetich okfejtése szerint a büntetőeljárás három fő részből, a büntetőügy megismeréséből, a döntésből és a végrehajtásból tevődik össze. A fogalom-meghatározásban a megismerési szakasz jelenti a bűncselekmény vizsgálatát és bizonyítását, a „bizonyosság" keresését a perben. Vuchetich kifejezetten a bűncselekményt említi, de nyilvánvaló, hogy az elkövető felderítése, megismerése is célja a bizonyításnak."[13]
Angyal Pál szerint a bizonyítás az a logikai művelet, amelynek útján különböző eszközökön keresztül a bizonyító okok bizonyító erejükkel „meggyőződést ébresztenek".[14]
Finkey Ferenc szerint a bizonyítás lényege, hogy a bíróban a terhelt bűnössége vagy ártatlansága felől kialakítsa a meggyőződést.[15]
Vámbéry Rusztem érvelése szerint a bizonyítás azt a logikai műveletet jelenti, amelynek célja, hogy a bíróságban valamely tény vagy állítás bizonyosságának meggyőződését keltse.[16]
Király Tibor érvelése szerint bizonyításon a bíróság, az ügyész, a nyomozó hatóság és más alanyok cselekményeinek sorát értjük, amelyek arra irányulnak,

[11] Farkas Ákos - Jánosi Andrea: A bizonyítás kérdései a határon átnyúló bűncselekmények vonatkozásában az Európai Unióban. Studia iurisprudentiae doctorandorum Miskolciensium. Miskolci doktoranduszok jogtudományi tanulmányai. Tomus 12. 2013. 79-94.
[12] Bérces Viktor: A büntetőeljárás reformja és a bizonyítás alapkérdései. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2021. 48.
[13] Háger Tamás: Gondolatok a büntetőeljárás fogalmáról és a bizonyítás elméleti hátteréről. Iustum Aequum Salutare, X. 2014. 3. 57.
[14] Angyal Pál: A magyar büntető eljárásjog tankönyve I-II. Budapest, 1916. 314.
[15] Finkey Ferenc: A magyar büntetőeljárás tankönyve. Budapest, Politzer Zsigmond kiadása, 1899. 214.
[16] Vámbéry Rusztem: A bűnvádi perrendtartás tankönyve. Budapest, 1916. 28.

hogy ismereteket nyújtsanak, illetve szerezzenek arról, történt-e bűncselekmény, és ki az elkövetője.[17]
Cséka Ervin szerint a bizonyítást a büntető jogalkalmazás részeként, a ténymegállapítási tevékenység alapvető módszerének kell tekinteni.[18]
Farkas Ákos szerint amikor bizonyításról beszélünk, a bűncselekmény elkövetésének, a bűncselekmény elkövetője felderítésének és a büntetőjogi felelősségnek tények, adatok alapján, jog által szabályozott módon történő megállapítását értjük.[19]
Tremmel Flórián véleménye szerint a bizonyítás elsődlegesen annak feltárására irányul, hogy a múltban bekövetkezett esemény a Btk. valamely törvényi tényállásába ütközik-e, illetve mely személy vagy személyek hozhatók összefüggésbe a bűncselekmény elkövetésével.[20]
Tremmel érvelése szerint szükségszerűen meg kell különböztetni a felderítés fogalmától, mivel az (pusztán) a „magántudomás", avagy „sejtés" szintjét jelölő kategória, míg a bizonyítás „már köztudomás jellegű, mások számára is megérthető, belátható igazság kimondásához vezet". [21]
Tremmel Flóriánnal egyetértve, a felderítés során a tények bizonyításához szükséges ténybeli anyagok felkutatásáról, összegyűjtéséről, rögzítéséről van szó, azaz a nyomozó hatóság figyelmét a bűncselekmény lehetséges vagy valószínű lefolyására vonatkozó elgondolások, feltételezések kötik le.
Tóth Mihály szerint a bizonyítás az a tevékenység, amelyben a bizonyító és a bizonyítandó tények közötti, büntetőjogilag jelentős kapcsolat feltárására törekszenek.[22]
Bérces Viktor szerint a hazai szabályozás ismeretében a büntetőperbeli bizonyítás az anyagi (materiális) igazság megállapítására irányuló, törvényileg szabályozott megismerési folyamat, amelynek célja annak feltárása, hogy történt-e bűncselekmény, és ha igen, akkor kit terhel a büntetőjogi felelősség.[23]
Háger Tamás szerint a bizonyítás olyan megismerési-gondolati folyamat, mely a múltban lezajlott, büntetendő cselekmény és elkövetőjének tisztázására, felderítésére irányul a törvényben meghatározott eljárásrend mellett.[24] A bizonyítás lényegi eleme a megismerés.
A bizonyítást az eljárási törvények különböző aspektusokból szabályozzák, egyetértve Háger Tamással a bizonyítás törvényessége alapjaiban határozza meg a bírói ténymegállapítások helyességét.[25]

---

[17] Király Tibor: Büntetőeljárási jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 240.
[18] Cséka Ervin: A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1968. 213-221.
[19] Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás. 4. átdolgozott kiadás. Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 191.
[20] Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus, 2006. 58.
[21] Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. i.m. 31.
[22] Belovics Ervin – Tóth Mihály: Büntetőeljárásjog. 2020. 158.
[23] Bérces Viktor: A büntetőeljárás reformja és a bizonyítás alapkérdései. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2021. 50.
[24] Háger Tamás: Gondolatok a bizonyításról. A forrás: https://debreceniitelotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/gondolatok_a_bizonyitasrol_ht_0.pdf (A letöltés ideje: 2023. december 9.) 1.
[25] Háger Tamás: Gondolatok a büntetőeljárás fogalmáról és a bizonyítás elméleti hátteréről. Iustum Aequum Salutare, X. 2014. 3. 57.

2.1.2. A bizonyítás célja, feladata

A Nagykommentár a 2017. évi XC. törvényhez úgy fogalmaz, hogy a bizonyítás felöleli:

- a bizonyítási eszközök felderítését, összegyűjtését, biztosítását, megjelölését;
- a bizonyítási eszközök felhasználását;
- a bizonyítási eszközökből kinyert bizonyítékok összevetését;
- a bizonyítottként elfogadható adatokból a jelentős tények megállapítását;
- a jelentős tények alapján a valósághű tényállás megállapítását.

2.1.3. A bizonyítás tárgya

A büntetőeljárási jog irodalmából néhány jelentősebb régebbi állásfoglalás említendő:
Már Pauler megjegyezte, hogy a „vizsgálat tárgyát a bűntettre, annak minősítésére, a bűnösökre és az okozott kárra vonatkozó mindazon adatok képezvén, melyek a bűntett tárgyi és alanyi tényálladékára fontossággal bírnak".[26]
Finkey „a büntetőper elintézésénél fontossággal bíró tények kifejezést használja", mint a bizonyítás tárgyát.[27] Más helyen a bizonyítás tárgyaként olyan tényeket jelöl meg, amelyek „valósága vagy valótlansága valamely bírói intézkedés, illetőleg a per érdemi eldöntésének a feltétele".[28]
Finkey szerint a büntetőeljárási jog nem elégedhet meg az alaki igazsággal, célja kell, hogy legyen az anyagi igazság. Ez a büntetőeljárás kapcsán azt jelenti, hogy a bíróság csak akkor hozhat marasztaló ítéletet, ha a terhelt valósággal, ténylegesen elkövette a vádban szereplő büntetendő cselekményt, valamint ha annak elkövetésében őt alanyi bűnösség terheli. Amennyiben ez kellő bizonyossággal nem állapítható meg, a terhelt felmentendő. E célból a bíróságnak kötelezettsége a tárgyalást úgy vezetni, hogy az igazi tényállás a tárgyi és alanyi bűnösség történeti bizonyossággal megállapítható legyen.
Vámbéry Rusztem érvelése alapján „mindazokat a tényeket kell bizonyítani, amelyek a bűncselekmény vagy a bűnösség megállapítására akár az anyagi, akár az eljárási szabály alkalmazását tekintve, befolyást gyakorolhatnak".[29]
Móra Mihály szerint a bizonyítás tárgyát képező tényeket a büntető anyagi jog szabja meg, ezen belül pedig elsődlegesen a bűncselekmény alanyi és tárgyi oldalát jellemző tényeket emeli ki.[30]

---

[26] Pauler Tivadar: Büntetőjogtan. II. kötet Budapest, 1873. 358.
[27] Cséka Ervin: A büntetőjogilag releváns tények problémája. Jogtudományi Közlöny. 1961/6. 324. Cséka Ervin idézi Finkey Frencet
[28] Cséka Ervin: A büntetőjogilag releváns tények problémája. Jogtudományi Közlöny, 1961/6. 324.
[29] Cséka Ervin idézi Vámbéry Rusztemet. Cséka Ervin: A büntetőjogilag releváns tények problémája. Jogtudományi Közlöny, 1961/6. 325.
[30] Móra Mihály: Büntető eljárási jog. Egyetemi jegyzet. Budapest, 1959. I. kötet 259.

Gödöny József szerint a bizonyítás tárgya azoknak a tényeknek az összessége, amelyeket minden bűnügyben, annak helyes, az objektív igazságnak megfelelő eldöntése érdekében kötelezően meg kell állapítani, be kell bizonyítani.[31]

„*Nem elegendő a bizonyítás útján megszerzett ismeretek egyezése a múlt valóságával, hanem az is szükséges, hogy ez az ismeretszerzés az eljárási szabályok rendjének megfelelően történjék.”*[32] Az Alkotmánybíróság ezzel összefüggésben a következőket rögzítette: „az anyagi igazságosság jogállami követelménye a jogbiztonságot szolgáló intézményeken és garanciákon belül maradva valósulhat meg”. [33]

Háger Tamás érvelése szerint „a bizonyítás tárgya maga a tény, az egyszeri, alapvetően meg nem ismételhető, érzékelhető esemény, jelenség. Azokat a tényeket, amire a bizonyítás folyik, a természeti-társadalmi folyamatokból, az emberi magatartások soraiból mesterségesen kiragadjuk”.[34]

A bizonyítás tárgya röviden az a tény vagy azok a tények, amelyet vagy amelyeket bizonyítani szükséges, azaz a releváns tények. Más megfogalmazásban a bizonyítás tárgyát az ügyre tartozó, a büntetőeljárásban megállapítandó és a büntető vagy büntetőeljárási jogszabályok alkalmazása szempontjából jelentős tények képezik.
Háger Tamás álláspontja szerint a vádiratnak és a bíróság ügydöntő határozatának a tartalmi elemeire vonatkozó rendelkezéseiből következik, hogy miről kell a bíróságnak dönteni, és ehhez képest mi az, ami az ügyhöz tartozik.

A bírói gyakorlat alapján a megalapozott tényállás az alapja a vád tárgyává tett cselekmény törvényes minősítésének és ebből következően a vádlott büntetőjogi felelőssége tárgyában hozott döntésnek. Így a bíróság bizonyításának a vádiratban foglalt bűncselekmény egészére és a büntetőjogilag releváns valamennyi tényre ki kell terjednie. A bizonyításra vonatkozó különféle törvényi rendelkezések között különös jelentősége van azoknak, amelyek a bizonyítás tárgyára vonatkoznak (BH.2021.131.).
A magyar büntetőeljárási jog történetében először a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény a IV. fejezetében, a bizonyítás általános szabályai körében rendelkezett a bizonyítás tárgyáról, az 59. § (1) bekezdésében. Eszerint a bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető törvények és az eljárási jogszabályok alkalmazása szempontjából jelentősek. Fontos hangsúlyozni, hogy a büntető- illetve a büntetőeljárási jogszabály alatt nem

[31] Gödöny József: A bizonyítás tárgya és kerete a nyomozásban. In: Kriminalisztikai tanulmányok (1962-1970), 1966. 5. köt. 5.
[32] FINSZTER Géza: Valósághű tényállás, avagy az anyagi igazság megállapítása. In: Sic itur ad astra: ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére (szerk.: Madai Sándor– Pallagi Anikó – Polt Péter), Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 182.
[33] 9/1992. (I. 30.) AB határozat, V.4.
[34] Háger Tamás: Gondolatok a bizonyításról. A forrás: https://debreceniitelotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/gondolatok_a_bizonyitasrol_ht_0.pdf (A letöltés ideje: 2023. december 9.) 1.

kizárólag a Be. vagy Btk. értendő, hanem a teljesség igénye nélkül az EU tv., a jogi személyekkel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvény, a Bv. tv., a szervezett bűnözés, valamint az azzal összefüggő egyes jelenségek elleni fellépés szabályairól és az ehhez kapcsolódó törvénymódosításokról szóló 1999. évi LXXV. törvény, az Európa Tanács Korrupcióról szóló Büntetőjogi Egyezményének Strasbourgban, 2003. május 15-én kelt Kiegészítő Jegyzőkönyve kihirdetéséről szóló 2014. évi LXVIII. törvény, az emberiesség elleni bűncselekmények büntetendőségéről és elévülésének kizárásáról, valamint a kommunista diktatúrában elkövetett egyes bűncselekmények üldözéséről szóló 2011. évi CCX. törvény, a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének kihirdetéséről szóló 2011. évi CXLIII. törvény, a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2007. évi CXXXVI. törvény, a pénzmosásról, a bűncselekményből származó dolgok felkutatásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról szóló, Strasbourgban, 1990. november 8-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 2000. évi CI. törvény.

A 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (a továbbiakban: Be.) a XXVIII. fejezetében, a bizonyítás általános szabályai körében foglalkozik a kérdéssel.
A 163. § (1) bekezdése alapján a bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető és a büntetőeljárási jogszabályok alkalmazásában jelentősek. A bizonyítás a büntetőeljárás járulékos kérdéseinek elbírálásában jelentős tényekre is kiterjedhet. Ugyanezen § (2) bekezdése szerint a büntetőeljárásban a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a döntését valósághű tényállásra alapozza. A (3) bekezdés alapján a bíróság az ítélkezés során a tényállást a vád keretein belül tisztázza.
Míg az 1998. évi XIX. törvény (régi Be.) a bizonyítás céljául a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására való törekvést írta elő, a hatályos büntetőeljárási törvény a valósághű tényállás megállapításának a kötelezettségét. Az új norma lényegében az anyagi igazság maximális közelítésének követelménye.

Bérces Viktor gondolataival egyetértve a bizonyítás tárgya nem tekinthető azonosnak a nyomozati, az ügyészi, illetőleg a bírósági szakaszban. Gödöny József ettől eltérő álláspontot képvisel. Szerinte ugyanis a nyomozás ténylegesen csak akkor tölti be valós funkcióját, ha a bizonyítás tárgya már ebben az eljárási szakaszban is úgy van meghatározva, hogy a bírósági eljárásban nincs szükség a bizonyítás kiegészítésére. A szerző úgy véli tehát, hogy a bizonyítás tárgya az egyes eljárási szakaszokban nem változik. Napjainkban ez a koncepció talaját vesztette, ugyanis a büntetőeljárás nyomozati szakaszában a bizonyítás tárgyát csak általánosságban lehet meghatározni, a nyomozó hatóságok a bűncselekmény lehetséges vagy valószínű lefolyására vonatkozó feltételezésekkel, ún. verziókkal dolgoznak. Ahogy Cséka Ervin írja, a nyomozónak a kiinduló (alap-) feltevésen kívül, rendszerint további feltevésekre vagy az addigiak továbbfejlesztésére van szüksége ahhoz, hogy a bűncselekményről alkotott tudati képe mind teljesebb

legyen.[35] Látható tehát, hogy sokkal szélesebb körben kell foglalkozni minden olyan adattal, melynek az ügy szempontjából jelentősége lehet.

2.1.4. Amit nem kell bizonyítani

A Be. 163. § (4) bekezdése alapján nem kell bizonyítani azokat a tényeket,
a) amelyek köztudomásúak,
b) amelyekről az eljáró bíróságnak, ügyészségnek, illetve nyomozó hatóságnak hivatalos tudomása van, vagy
c) melyek valóságát a vádló, a terhelt és a védő az adott ügyben, együttesen elfogadja.
Ezen túlmenően nem kell bizonyítani az ún. jogi vélelmeket sem. „A vélelemben a törvény két tényt kapcsol össze, az ún. vélelmező és a vélelmezett tényt. A vélelmező tény valósága esetén a törvény rendelkezése folytán a vélelmezett tényt bizonyítás nélkül valónak kell elfogadni,”[36]
Ilyen vélelem pl. a büntetőeljárási jogban az ártatlanság vélelme és a „res iudicata pro veritate accipitur” vélelme, utóbbi jelentése: az ítélt dolgot (a jogerős ítéletet) igazságként kell elfogadni. Mindkettő megdönthető vélelem.

2.2. A tény fogalma

Vámbéry szerint a tény fogalma éppúgy jelenti a külvilágban megtörtént eseményt (cselekvést), mint a belső tényt: a lelki állapotot vagy folyamatot (pl. szándék, félelem). [37]
Király Tibor szerint a tény, mint a bizonyítás tárgya az egyszeri, meg nem ismételhető, érzékelhető esemény, jelenség.[38]

2.2.1. Bizonyítandó tény, bizonyító tény, bizonyíték

A bizonyítandó tény a bűncselekmény elkövetésének megtörténte és elkövetőjének személye, amelynek feltárása érdekében a büntetőeljárás megindul.[39]
A bizonyítandó tényeket elsősorban a vádirat determinálja, de az ítéletre és más határozatokra vonatkozó rendelkezések is kijelölik annak körét. Az egyes bűncselekményektől is függ a bizonyítandó tények köre.
Háger Tamás a következő bizonyítandó tényeket emeli ki, mint amelyek bizonyítás alá vonandók: az elkövető személye, az elkövetés indoka és célja, az előkészületi cselekmények, az elkövetés helye, az elkövetési magatartás, az

[35] Cséka Ervin: A bizonyítással összefüggő néhány kérdés a büntető eljárásban. Jogtudományi Közlöny 1967. február hó, 114.
[36] Király Tibor: Büntetőeljárási jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 248.
[37] Vámbéry Rusztem: A bűnvádi perrendtartás tankönyve. 3. kiadás Bp., 1916. 131.
[38] Király Tibor: Büntetőeljárási jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 246.
[39] Belovics – Tóth: Büntető eljárásjog. 2020. 162.

elkövetés módja, az elkövetés eszköze, az eredmény bűncselekménynél az elkövetés eredménye, az okozati összefüggés, a releváns utócselekménye, de bizonyítás folytatható a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására vonatkozó tényekre is, sőt más kérdésekre is, így például a sértett hajszínére is, melyek a személyek azonosítása szempontjából juthatnak jelentőséghez.
Bizonyító tényeknek nevezzük a bizonyítandó tények megállapítására szolgáló tényeket. Más megközelítésben a bizonyító tény a jelenben létező, meggyőződés kiváltására alkalmas argumentum, amelyet az eljáró hatóság (bíróság) az eljárás során a bizonyítás céljából felhasznál, avagy a bizonyításból – formai vagy tartalmi okból – kirekeszt.[40]

A bizonyítási eszközt meg kell különböztetnünk a bizonyítéktól. A bizonyítási eszköz (pl. a terhelt vallomása, a tanúvallomás) a perrendi szabályok megtartása mellett az eljárási mód, eszköz a bizonyíték beszerzésére, a bizonyíték pedig maga a bizonyítási eszközből származó információ, azaz személyi bizonyíték esetében maga a vallomás tartalma.[41]

A bizonyíték fogalma

A bizonyíték a bizonyítási eszközből származó adat, amely alapján a hatóság tényeket állapít meg, értve hatóságon itt elsősorban a bíróságot, mely szerv állapít meg elsődlegesen tényeket, bár a vádirati tények összeállítása is értékelhető tényállás megállapításként.[42]

A Be. nem definiálja, hogy mit értünk a bizonyíték fogalma alatt. A bizonyíték fogalmának, pontos jelentéstartalmának meghatározására több álláspontot is találunk a hazai jogirodalomban:

Gödöny álláspontja szerint a bizonyíték olyan – a törvény által megengedett forrásokból és az eljárásjogi előírásoknak megfelelően beszerzett – tény, amely alkalmas az ügy szempontjából jelentősnek minősülő (további) tények megállapítására.[43]
Bócz Endre szerint a bizonyíték a jogalkalmazási eljárásban olyan jogszerűen szerzett és előírt formában megjelenő adat, amely a tény alakszerű bizonyítására alkalmas.[44]

Király Tibor álláspontja szerint a bizonyíték (bizonyító tény) az a tény, ami a bizonyítási eszközből következik (az a tény, hogy a tanú látta, hogy a

[40] Belovics – Tóth: Büntető eljárásjog. 2020. 162.
[41] Háger Tamás: Gondolatok a bizonyításról. A forrás: https://debreceniitelotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/gondolatok_a_bizonyitasrol_ht_0.pdf (A letöltés ideje: 2023. november 25.) 1.
[42] Uo. 2.
[43] Gödöny József: Bizonyítás a nyomozásban. Budapest, KJK, 1968. 136.
[44] Bócz Endre: Kriminalisztika 1. Budapest, BM. Duna Palota és Kiadó, 2004. 141.

gyanúsított ujjnyoma a helyszínen volt), és ami a bűncselekményre vagy annak az elkövetőjére, vagy éppen annak hiányára vagy cáfolatára vonatkozik.[45]
Király Tibor szerint más megfogalmazásban a bizonyíték az a tény, amelyet a bizonyítási eszközökből megismernek, amely következtetést enged a bűncselekményre vagy más releváns körülményre. (Például a tanú vallomása bizonyítási eszköz – az a tény, hogy valamit látott, és az, amit látott, az a bizonyíték; a lábnyom tárgyi bizonyítási eszköz –az ebből következő tény, hogy NN ott járt stb., a bizonyíték.) Bármely tény, amelyet érzékszervekkel vagy műszerek közbeiktatásával felfogunk, lehet bizonyíték. A bizonyíték lehet olyan tény, amely közvetlenül a bűncselekményre vonatkozik, a bűncselekményt vagy annak valamelyik mozzanatát őrzi, rögzíti, vagy lehet olyan tény is, amelyből a bűncselekményre vagy valamelyik mozzanatára következtetni lehet. A bizonyítékok közé nemcsak az elkövetésre vonatkozó, hanem az azt cáfoló negatív tények, valamely állítás, feltételezés, verzió cáfolására szolgáló tények is tartoznak. Klasszikus példájuk az „alibibizonyítás", vagyis annak bizonyítása, hogy a terhelt a kritikus időben másutt volt. Itt a negatív tényt, hogy ti. a terhelt nem volt a tett színhelyén, más pozitív tény (másutt volt) bizonyításával igazolják.[46]

Tremmel Flórián szerint a bizonyíték lényegét megközelíthetjük egyrészt ontológiai aspektusból, mely nézet szerint a bizonyítékok, mint ontológiai jelenségek önmagukban valóban tények, objektív jelenségek, függetlenül a hatóság tudatától. A logikai megközelítés szerint a bizonyítékok a büntetőeljárásban is logikai érvként, argumentumként szerepelnek. A gnosszeológiai aspektus szerint a bizonyítékok lényegét ismeretelméleti vonatkozásban kell keresnünk. A normatív nézet szerint pedig a bizonyítékok, mint jogintézmények vizsgálhatók. A szerző definíciója szerint a bizonyítékok a büntetőeljárásban a ténybizonyítás lényegét alkotó konkrét és potenciális adatok, azaz olyan adatok, amelyek büntetőjogilag releváns tényekre vonatkoznak, s amelyeket a törvény által megengedett forrásból szereznek be.[47]
Tremmel megkülönbözteti az eredeti és származékos, a személyi jellegű és a tárgyi, a terhelő és mentő, valamint a közvetlen és a közvetett bizonyítékokat. A bizonyítékok tehát olyan adatok, amelyek büntetőjogilag releváns tényekre vonatkoznak, s amelyeket a törvény által megengedett forrásokból szereznek be, s éppen ezért összességükben és összefüggésükben felhasználhatók a büntetőjogilag releváns tényállásnak az ügydöntő hatóság általi megállapításához, utólagos rekonstrukciójához (eljárási bizonyítékok).[48]

A bizonyíték lehet eredeti avagy származékos, terhelő vagy mentő, közvetlen vagy közvetett (a bizonyítandó tényhez való viszonya függvényében).

---

[45] Király Tibor: Büntetőeljárási jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 152.
[46] Király Tibor: Büntetőeljárási jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 164.
[47] Háger Tamás idézi Tremmel Flóriánt. Háger Tamás: Gondolatok a bizonyításról. A forrás: https://debreceniitelotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/gondolatok_a_bizonyitasrol_ht_0.pdf (A letöltés ideje: 2023. december 9.) 59.
[48] Tremmel Flórián: A bizonyítás és a bizonyíték fogalma a büntetőeljárásban. Studia Iuridica Auctoritata Universitatis Pécs Publicata, 1972/71.

2.3. A bizonyítás törvényessége

Bérces Viktor szerint „a bizonyítási alapelvek a jog- és ténykérdések eldöntését segítő, e döntési folyamat kereteit kijelölő, a hatósági (bírósági) eljárások teljes spektrumára érvényes jogalkotói elvárások”.[49] Ilyen elvek az ártatlanság vélelme, az elfogulatlanság objektív és szubjektív kritériumai, a vádelv és az officialitás, az önvádra kötelezés tilalmának elve, az in dubio pro reo-elv, a büntetőjogi felelősség önálló elbírálásának elve, a tisztességes eljárás elve és annak részelvei, a bizonyítás ésszerű időn belüli befejezésének kötelezettsége, a kollegialitás elve, a bizonyítás törvényessége.

A bizonyítás elvei közül az első és talán a legfontosabb: a bizonyítás törvényessége. Minden jogrendszer megegyezik abban, hogy a büntetőjogi felelősség fő – a magyar Be. szerint ezen túl járulékos – kérdéseiről való döntést csak bizonyítás alapozhatja meg, de csak olyan bizonyítás, amely a törvény rendelkezésein alapszik. Ez kettős követelményt jelent: az egyik, hogy kizárólag törvény határozhatja meg, hogy mi tekinthető bizonyítási eszköznek, a másik, hogy csak a törvényben meghatározott szabályok szerint lehet ezeket az eszközöket felhasználni.[50]

Ez azonban nem történhet bármi áron, a bizonyítás törvényi szabályokhoz kötése egyben az igazságszolgáltatás önkényének a kizárását is szolgálja.[51] A bizonyítás törvényességének követelménye az egész büntetőeljárásra, az eljárás minden szakaszára, tehát a nyomozástól kezdve egészen a bírósági tárgyalásra is kiterjed. Lényege szerint a törvény határozza meg a bizonyítási eljárás szabályait, jogi feltételeit a nyomozás megindulásától kezdődően a bizonyítási eljárásig, és a szabályokat azok címzettjei kötelesek betartani. Ha a bizonyítás törvénysértő volt, az hatással van az egész büntetőeljárás és az ügydöntő határozat törvényességére is; ha például a bizonyíték beszerzése a nyomozásban törvénysértő volt, az a tárgyaláson nem használható fel, vagy ha felhasználják, anélkül, hogy a törvénysértést orvosolnák, az egész eljárást és ítéletet törvénysértővé teszi.[52]

3. Büntető eljárási rendszerek Európában

A büntetőeljárás rendszere Király Tibor megfogalmazásában az eljárás jogelvek által meghatározott felépítése. Érvelése szerint „a büntetőeljárás rendszerét a benne érvényesülő szervezeti és működési elvek határozzák meg, ezek közül is elsődlegesen az eljárási funkciók (a bűnüldözés, a vád, a védelem és az

[49] Bérces Viktor: A büntetőeljárás reformja és a bizonyítás alapkérdései. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2021. 79.
[50] Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018, Negyedik, átdolgozott kiadás, 199.
[51] Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018. Negyedik, átdolgozott kiadás, 199.
[52] Király Tibor: Büntetőeljárási jog. Osiris Kiadó, 2008. 251.

ítélkezés) megoszlása az alanyok között, vagy ennek hiánya, az alanyokat megillető jogosultságok, az eljárás felosztása eljárási szakaszokra és ezek egymáshoz való viszonya".[53] Végigtekintve az európai büntetőeljárási jog történeti fejlődésén három fő rendszer különíthető el: a vádelvű (akkuzatórius), a nyomozóelvű (inkvizitórius) és a vegyes rendszer.

A középkor elején a büntetőeljárás Nyugat-Európa szerte többé-kevésbé homogén volt. Azokkal szemben, akiket a bűncselekmény elkövetésekor vagy menekülés közben fogtak el (tettenérés), gyorsított (barbár) eljárást folytattak le, amelyet „polgár letartóztatása" vagy „polgár elleni gyilkosság" kifejezéssel illethetnénk.[54] Az elkövető sorsa egyet jelentett a halállal, a károsult vett elégtételt az elkövetőn. Ha a vádlott vitatta a bűncselekmény elkövetését, akkor a bűnösség vagy ártatlanság kérdését két — alapvetően természetfölötti — mód egyikén döntötték el. Esetenként felkérték a vádlottat, hogy tegyen tisztázó esküt ártatlanságáról, ezt eskütársakkal együtt tette meg. Ha fel tudott sorakoztatni elég szomszédot tanúként az ártatlanságának bizonyítására, a vádlottat felmentették.[55] Más esetekben szoros értelemben Istent hívták segítségül az ártatlanság vagy bűnösség bizonyítására, azaz azt várták, hogy Isten csodát tesz a vádlottért és életét megmenti a próbákon (ún. istenítéletek vagy ordáliák). Formái: az eskü, a párviadal, tűz-, víz-, tüzesvas próbák. Az istenítéletek elfogadottsága fokozatosan visszaszorult, ennek hatására az egyház a Negyedik Lateráni Zsinatban, 1215-ben betiltotta az ordáliákat.

Általánosan az rögzült a jogi tudatban, hogy az angol büntetőeljárás akkuzatórius, míg a kontinentális inkvizitórius. Hangsúlyozni kell, hogy az akkuzatórius és inkvizitórius eljárás nem két teljesen különálló, zárt, hermetikusan elhatárolt rendszer. Immár visszafordíthatatlan az a folyamat, amelyben kiterjedt kölcsönhatás alakult ki a két rendszer között, mintákat, megoldásokat, „inspirációkat" merítenek egymástól, és amely a jogrendszerek dogmatikájának keveredésével írható le.[56] „A kontinentális jogrendszerű államok bizonyítási rendszereinek elsődleges célja a történeti tényállás minél pontosabb, valósághű feltárása (a materiális vagy anyagi igazság kiderítése)".[57] Mindazonáltal az általános és kézzelfogható jellemzők mellett a kontinentális rendszerek között is jelentős eltérések mutatkoznak, a tagállamok büntető igazságszolgáltatási rendszerei büntető, büntetőeljárási jogi szabályai szerteágazóak, amelyek különböző jogi hagyományokról és fejlődési ívről tanúskodnak.

[53] Király Tibor: Büntetőeljárási jog. Osiris Kiadó, 2008. 31.
[54] Mireille Delmas-Marty and JR. Spencer: European Criminal Procedures. Cambridge University Press, New York, 2006. 5.
[55] Mireille Delmas-Marty and JR. Spencer: European Criminal Procedures. Cambridge University Press, New York, 2006. 6.
[56] Ábrahám Márta: A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén. Miskolci Jogi Szemle, 2019. 2. különszám 1. kötet 21.
[57] Bérces Viktor: Kontinentális típusú bizonyítási rendszerek Európában. Büntetőjogi Szemle, 2018/1. szám, 16.

Három fő megkülönböztető jegyét érdemes kiemelni a kontinentális és az angol büntetőeljárásnak:
- az írásbeli akta tartalmának bizonyítékként való kezelését,
- a terhelt központi szerepét, valamint
- a bíróság sokkal aktívabb szerepét, funkcióját.

3.1. Az akkuzatórius eljárás eredete és sajátosságai

„Az akkuzatórius eljárás fő strukturális jellemzője, hogy a tényeket a felek egy komplex meggyőzési folyamaton keresztül bizonyítják. Ez az eljárás drámai küzdelem formájában jelenik meg, melynek célja, hogy a két kölcsönösen eltérő előadást közös nevezőre hozza. A döntéshozó, azaz az esküdtszék jogilag képzetlen, laikus személyekből áll, mérlegeli az előadásokat és határoz a büntetőjogi felelősségről. A felek, akik majdnem mindig képviselet útján lépnek fel, irányítják a bizonyítékok előterjesztésének folyamatát."[58] Az eljárás a felek kezdeményezésére indul, a bíró feladata csak és kizárólag az igazság megállapítása a jogvita eldöntése útján. A bíró ennek megfelelően passzív, a bizonyítás a felek dolga. A sértett a vádlottal kiegyezhet, és a vádat bármikor elejtheti.

Az akkuzatórius eljárás a klasszikus római jogból származtatható. Első írásos megjelenése az Old Bailey-ben volt Londonban az 1730-as években, ez volt a változás első szervező alapelve. Összehasonlítva a mai kontinentális modellekkel, azt megelőzően az angol büntetőeljárás kezdetleges, egyszerű és felületes volt. Mivel teljes mértékben szóbeli volt, gyakorlatilag semmilyen nyomot nem hagyott maga után. Ezidáig csak jogirodalmi következtetések álltak rendelkezésre, hogy kiindulási pontként szolgáljanak. Manapság többek között Cockburn, Langbein, Landsman, Beattie és May kutatásai alapján nyílik lehetőségünk az eljárás átfogó jellemzésére.[59] Eredete az ún. bírósági próbákra nyúlik vissza. Beidézték a polgárok egy csoportját onnan, ahol a terhelt elkövette a cselekményét, és arra kötelezték őket, hogy eskü alatt válaszoljanak ugyanazokra a kérdésekre, amelyeket Isten tenne fel a próbákon, azaz bűnös-e a vádlott vagy sem. Ez volt a bírósági próba, ami az esküdtszéki tárgyalás elődjének tekinthető, különbség azonban, hogy a próbán nem vizsgálták sem a bizonyítékokat, sem a tulajdonképpeni ügyet, hanem a célja a vádlott meghallgatása és bűnösségének eldöntése volt. Az akkuzatórius eljárás fejlődött, a bírák később már megengedték, hogy a felek tanúkat hívjanak, akik elmondják a bíróságnak (különösen amikor az nem ismeri az ügyet), hogy mi is történt valójában.[60]

[58] Fantoly Zsanett idézi Gary Goodpastert. Fantoly Zsanett: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012. 27.
[59] Fantoly Zsanett: Uo. 112.
[60] Fantoly Zsanett: Az akkuzatórius és inkvizitórius büntetőeljárás (tárgyalás) történeti fejlődése és alapvető jellemzői. In: Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica, (72) 1-22. 93. (2009)

Miután elfogta a vádlottat, a vádló (általában a sértett) a magisztrátus bíró elé vezethette. Az ún. 1555-ös „Mária korabeli reformok" által kialakított eljárás alatt a bíró feladata volt a vádlótól és a tanúktól vallomást felvenni, azzal a céllal, hogy megalapozza az ügyet a vádlott ellen.[61] A letartóztatottat börtönbe vetették és mivel a bíróságok nem állandóan működtek, így például az assize bíróságok olyan időszakos bíróságok voltak, amelyek évente csak kétszer üléseztek, előtte a terheltek hosszas időt töltöttek fogságban. A bíróság kötelezte a tanúkat, hogy jelen legyenek a tárgyaláson, a védelemnek semmi eszköze nem volt a tanú beidéztetésére, gyakran még a vele való érintkezésre sem. Míg a vád tanúit eskü alatt hallgatták ki, a védelem tanúit eskü nélkül. A vádlottnak nem mutatták meg a vádiratot, és így nem volt tudatában az ellene felhozott vádaknak, nem volt védője, gyakorlatilag semmilyen jog nem illette meg. Csakis a kínvallatás alkalmazhatóságának hiánya biztosított a letartóztatottnak Angliában jobb helyzetet, mint kontinentális társának az inkvizitórius eljárásban.[62] Ugyanúgy nélkülözték a terheltek a jogokat, mint az inkvizitórius eljárásban. A hírhedt Csillag Kamara egy különleges bírói fórum volt, amelyet VII. Henrik (1485–1509) angol király állított fel és tulajdonképpen a királyi hatalom ellenfeleinek a megbüntetésére hozták létre. Egyfajta politikai bíróságnak nevezhetnénk, melynek tagjai nem független bírák, hanem a kormány képviselői voltak (tanácsnokok) és főként a püspökök elleni támadásokkal, a király személye elleni kritikának minősülő iratok szerzőivel foglalkozott.

Az akkuzatórius eljárásban a bebörtönzés volt a kínvallatás tulajdonképpeni megfelelője. Célja a beismerő vallomás kikényszerítése volt. A XVIII. század végétől indult változásnak az angol büntetőeljárás. Langbein szerint: „… a XVIII. század középső harmadában (a bírák) felismerték, hogy ez a fajta büntetőeljárás alapvető gondokkal küzd. Számos olyan bizonyítási eszközt alkalmaztak (például a nyomravezetőnek felajánlott jutalom, illetve a kétes alkuk, ahol az elkövető rávall a bűntársára), amelyek ártatlan emberek téves elítéléséhez vezettek, *amely eljárási hibák kiküszöbölhetőek lettek volna professzionális résztvevők bevonásával”.*[63] Ezek az új eljárási szereplők pedig a védők lettek, amely magával hozta a terhelti pozíció erősödését, a bíró irányítói szerepének a csökkenését, a terhelti jogosultságok komplex rendszerének a kialakulását (hallgatáshoz való jog, tanúk indítványozása) és a vádlót terhelő bizonyítási kötelezettség koncepciójának kialakulását. A XVIII. század közepére tehető a büntetőeljárás átalakulása, először jelennek meg emberi jogi elemek az akkuzatórius eljárásban, az egyénnek az emberi jogok biztosítása iránti érdeke is szerephez jut és ekkor kezdenek formálódni a bíróságok függetlenségének intézményi garanciái.

[61] Langbein, J.: Torture and the Law of Proof. Europe and England in the Ancien Régime. University Chicago Press, Chicago. 1977. 63-103.
[62] Fantoly: Uo. 112.
[63] Fantoly Zsanett idézi Langbeint. Fantoly Zsanett: Az akkuzatórius és inkvizitórius büntetőeljárás (tárgyalás) történeti fejlődése és alapvető jellemzői. In: Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica. (72) 1-22. 115. (2009)

A bűncselekmények nyomozását és a bíróság elé vitelét, azaz a vád képviseletét – a politikai ügyek és a gyilkosságok kivételével – a magánszemélyek látták el. A 19. század elején a városiasodás eredményeként a zsúfoltság és a bűnözés fokozódott a nagyvárosokban, így büntetőeljárási reformok váltak szükségessé a megnövekedett bűnözés kezelésére. A 19. század közepén létrejött a rendőrség, mely kezdetben a vádat is képviselte azon az alapon, hogy a rendőrök nem az állam képviselői, hanem egyszerű állampolgárok.[64] 1879-ben felállították a Közvádi Vezető (Director of Public Prosecutions, DPP) hivatalát, utóbbinak azonban nem volt vádképviseleti funkciója, csupán a rendőrséget látta el iránymutatásokkal. 1985-ig váratott magára a Királyi Ügyészség (Crown Prosecution Service, CPS) létrehozása. Elhúzódó viták eredményeként a Prosecution of Offences Act-el (1985) állították fel, amelynek élén a Director of Public Prosecutions áll, aki a Parlamentnek felelős a legfőbb ügyészen (Attorney Generalon) keresztül. Felelősséggel tartozik a Királyi Koronaügyészi Szolgálat működéséért, amelyről évente a legfőbb ügyész útján köteles írásban jelentést tenni a Parlamentnek.[65] A modell lényege a következő: a rendőrégnél marad a kezdeti döntés arról, hogy történjen vádemelés vagy sem. Amennyiben úgy dönt a rendőrség, hogy nem, a Királyi Ügyészség nem jut szerephez az ügyben. Ellenkező esetben az ügy iratait meg kell küldeni a CPS-nek. Az előbbiekből következik, hogy a rendőrség az a szerv, amely dönt a büntetőjogi útról való elterelésről, a terhelt ellen felhozandó vádakról, bár van egy olyan rendelkezés is, amely szerint a rendőrség a vádemelés előtt tanácsot kérhet a CPS-től. Mihelyt az iratok megérkeztek az CPS-hez, az 1985-ös törvény alapján az ügyész jogosult az eljárást megszüntetni vagy a vádat módosítani.[66] A Királyi Ügyészség legfőbb funkciója, hogy átvegye, majd megszüntesse vagy folytassa a rendőrség által elkezdett büntetőeljárást. [67] Az 1750-es években még majdnem minden ügy esküdtszék elé került, nem létezett a vádalku intézménye, a büntetőeljárásban majdnem kizárólag laikusok vettek részt, jogászok nem.
Egészen a 19. század második feléig az angol büntetőeljárásban a terhelt vallomása, mint bizonyítási eszköz ki volt zárva az eljárásból és csak a Prisoner's Evidence Act elfogadásával (1898) változott meg a helyzet. 1848-ban bevezették a terhelt hallgatáshoz való jogát, és az erre történő figyelmeztetést is átvezették az írott jogba. [68]

[64] Delmas-Marty – JR. Spencer: European Criminal Procedures. (47.lj.), 14.
[65] Ábrahám Márta: A bírósági eljárást előkészítő eljárás struktúrája Franciaországban, Németországban és Angliában. Publicationes Universitatis Miskolcinensis, Sectio Juridica et Politica. Tomus 19. 2001. 33.
[66] Ábrahám Márta: A bírósági eljárást előkészítő eljárás struktúrája Franciaországban, Németországban és Angliában. Publicationes Universitatis Miskolcinensis, Sectio Juridica et Politica. Tomus 19. 2001. 33.
[67] Fantoly Zsanett: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012. 71.
[68] Indictable Offences Act 1848. 10 and 11 Vict.C.42.s.18. Idézi Vogler: A World View of Criminal Justice (21. lj.) 147.

A Prisoner's Evidence Act első alkalommal tette lehetővé a vádlott és annak házastársa számára, hogy vallomást tegyenek, ugyanakkor ne legyenek vallomásra kötelezhetőek az ellenük folytatott eljárás során.[69]

Összefoglalóan az akkuzatórius eljárás jellemzői a közvetlenség, a szóbeliség, a védekezés szabadsága és a nyilvánosság, az egyéni szabadság biztosítása a bírói önkény ellen. Az akkuzatórius eljárásban az eljárási feladatok megoszlanak, a vád, a védekezés és az ítélkezés funkciója személyileg is elkülönül. Az eljárás az ártatlanság vélelmén alapul, elve az in dubio pro reo és a favor defensionis. A vádelvű rendszerben a büntetőeljárásnak tulajdonképpen csak egy szakasza van: a bírósági tárgyalás, amely a vádló vádjára nyílik meg. Ezen tárgyalási modellben a tárgyalás a két fél esküdtszék előtti versenyének is tekinthető, amikor is az elnöklő bíró elsődlegesen a felek közötti független játékvezető, akinek a feladata az eljárás és a tanúvallomások szabályainak betartatása. Mindkét fél tanúkat idéz be, akiknek válaszolniuk kell az ellenérdekű fél kérdéseire is (keresztkérdezés).[70] Vádló lehet a bűncselekmény sértettje (károsultja) vagy ennek képviselője; az egész társadalmat, államot ért sérelem esetén pedig bármelyik polgár (népvád). A későbbi fejlődés során kialakult és állandósult az állami vádhatóság: az ügyészség, amelynek tagjai közvádlóként lépnek fel.

Az eljárási rendszerek közötti jó néhány különbség abból ered, hogy az angol/amerikai akkuzatórius büntetőeljárás főtárgyalási szakasza az esküdtszéken alapul, miközben a kontinentális európai inkvizitórius modell a professzionális bírákon.[71] A vádelvű eljárásban – az angolszász jogterületen még napjainkban is – az igazságszolgáltatásban a hivatásos bírákon kívül rendszerint részt vesznek a laikusok is (esküdtszék), de nem ritka a csak laikusok által folytatott bíráskodás sem.

3.2. Az inkvizitórius eljárás eredete és sajátosságai

„Az inkvizitórius eljárás (processus per inquisitorem) a XII. század végén, illetve a XIII. század elején alakult ki Európában, egy forradalmian új eljárási forma volt." Az istenítéletek megszüntetését követően a kontinentális Európában a királyok és a hercegek elsajátították az egyháztól a tényfeltárás azon metódusát, amelyet a papok ellen elkövetett tényállások felderítésekor és később az eretnekség miatti vádemeléskor használtak. Ennek formája: a terhelt és a tanúk kihallgatása, vallomásaik feljegyzése írásban, és végül eldönteni az ügyet — mások segítségével, vagy anélkül — az összegyűjtött információkra

[69] Fantoly Zsanett: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012. 80.
[70] Fantoly Zsanett idézi Gary Goodpastert. Fantoly Zsanett: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012. 15.
[71] Fantoly Zsanett idézi Gary Goodpastert. Fantoly Zsanett: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012. 14.

alapozva. Ez a hivatalos nyomozás vagy inkvizíció az eredete a mai inkvizitórius eljárásnak.[72] Az inkvizitórius igazságszolgáltatási rendszert III. Ince pápa alapította meg, akinek a nevéhez fűződő 1215-ös Lateráni Zsinat döntő momentumként fogható fel az inkvizitórius eljárás európai elfogadásában.[73] Lényeges mozzanat volt, hogy IX. Lajos az 1252-es rendeletében engedélyezte a kínvallatás használatát a francia királyi bíróságokon, és ez a gyakorlat gyorsan elterjedt Európa világi bíróságain.[74] A szörnyű és véres történetek által érdemelte ki a rendszer a hírhedtté válását. A vádlott által megerősített beismerés hiányában (probatio probatissima vagy a „bizonyítékok királynője"), két szemtanú egybehangzó vallomása a bűncselekményről (teljes bizonyíték) volt a feltétele a bűnösség megállapításának (kötött bizonyítási szabály). A közvetett bizonyíték (indicia) önmagában nem volt elegendő. Ún. „fél bizonyíték" esetén volt alkalmazható a kínvallatás, amely kontraproduktív eredményhez vezetett, hiszen nem elősegítette a bűnösség kétséget kizáró megállapítását, hanem éppen ellenkezőleg, gátolta azt.

Maga az inkvizitórius eljárás is több fejlődési szakaszon, jelentős változáson ment keresztül. A változást több dokumentum fémjelzi: az 1670-es Code Louis, az 1808-as napóleoni Code d'Instruction Criminelle, az V. Károly által 1532-ben elfogadott Constitutio Carolina, illetve a XIV. Lajos által 1670-ben elfogadott Grand Ordonnance.

Az inkvizitórius eljárás négy alapvető sajátossággal rendelkezik. Ezek közül elsőként említhető, hogy az inkvizitórius rendszer hierarchikus hatalmi szerkezeten alapul, amelyben a hatalom lefelé delegált az egyre alacsonyabb rendű hivatalnokok láncolatán keresztül. Ahogyan azt Damaska megjegyezte, minden egyes hivatalnoki szinttől elvárják, hogy hatalmat gyakoroljanak az alattuk lévők felett, míg az ügyek egy felső szűrőn mentek keresztül, biztosítva ezáltal a magasabb rangú hivatalnokok számára a felülvizsgálat lehetőségét.[75] Második jellemzője a folyamatos, bürokratikus eljárások, a harmadik a terheltek ellen felhasznált nyomásgyakorlás (fizikai kínzás, pszichológiai nyomásgyakorlás), a negyedik pedig, hogy ideológiájának és szabályainak mozgatórugója a racionális következtetés és a vizsgálat, nyomozás.

Az igazságszolgáltatás e szemlélete egyaránt vonzó volt a középkori feudális Európa monarchiáiban, csakúgy, mint a kínai császári hatalmak körében; ezt a rendszert fenntartotta a modern abszolutista, majd később a totalitárius kormányzat is. Az egyik legfontosabb jellemzője az inkvizitórius rendszernek a

[72] Mireille Delmas-Marty and JR. Spencer: European Criminal Procedures. Cambridge University Press, New York, 2006. 5.
[73] Fantoly Zsanett: Az akkuzatórius és inkvizitórius büntetőeljárás (tárgyalás) történeti fejlődése és alapvető jellemzői. In: Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica, (72) 1-22. 89. (2009)
[74] Fantoly Zsanett: Az akkuzatórius és inkvizitórius büntetőeljárás (tárgyalás) történeti fejlődése és alapvető jellemzői. In: Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica, (72) 1-22. 95. (2009)
[75] Mirjan Damaska: „Structures of Authority and Comparative Criminal Procedure" Yale Law Journal 1974. 480-544.

tekintélyelvűség.[76] Az inkvizitórius eljárás hivatalból (ex officio) indul. Az eljárást folytató hatóság nincs kötve a felek indítványához, már csak azért sem, mivel ebben a rendszerben nincsenek eljárásjogi értelemben vett felek. A funkciómegosztás nem érvényesül, az eljáró hatóság, vagyis a bíróság kezében egyesül a vád, a védelem és az ítélkezés feladata. Az eljárás sem indítványra indul, hanem a bíróság bármilyen módon szerzett értesülésére, a besúgás, a kósza hír vagy a feljelentés egyaránt okot szolgáltathat a nyomozás hivatalbóli elrendelésére. Az eljárás a bűnösség vélelmére épül, a terhelt nem alanya, hanem tárgya az eljárásnak, perbeli jogai nincsenek, védekezésre rendszerint csak annyiban van lehetősége, amennyiben ezt számára a bíróság megengedi. A terheltekkel szemben különféle nyomásgyakorlási módszereket alkalmaztak. Az inkvizitórius rendszer minden korai formája széles körben alkalmazott fizikai kínzást, amelyet komplex szabályok határoztak meg. Ezek biztosították, hogy még azokat az eljárásokat is, amelyekben nem alkalmaztak tényleges fizikai bántalmazást, megnehezítsék a terhelt számára az eljárások teljes titkosságával, valamint a vádlott elkülönítésével és passzív szerepre kárhoztatásával. A XVIII. századi Európában a fizikai kínzást hatékonyabb pszichológiai módszerek váltották fel.[77]

Az inkvizitórius eljárásban központi szerepe van a nyomozásnak, melyet vagy az ügyész maga végez vagy a nyomozó hatósággal végeztet, hangsúlyos az ügyész nyomozást irányító szerepe. Az írásbeliség jellemzi az eljárást, a hivatalból lefolytatott vizsgálat eredményét írásba foglalják, és a bírósági eljárás az így készült jegyzőkönyvek megismerését jelenti. A bíróság az ítéletet ezek alapján, ex actis hozza meg. A bíró feladata a tárgyi igazság kiderítése, szabad bizonyítási rendszert követ, amelyben a releváns bizonyítékokat a bíró szabadon mérlegeli. Király Tibor rávilágít arra, hogy a „szent inkvizíció” spanyolországi ténykedése e szörnyűségek miatt híres, s még inkább hírhedt, hajlamosak vagyunk feltételezni, hogy ahol nem nyomozóelvű eljárás uralkodott, ott emberségesebb volt az igazságszolgáltatás.[78]

3.3. Akkuzatórius és inkvizitórius eljárás napjainkban

Látható, hogy valójában tisztán inkvizitórius vagy tisztán akkuzatórius rendszer már nem is létezik, elég ha arra gondolunk, hogy a „klasszikus” akkuzatórius eljárásban a sértett emelt vádat, nem az állami szervek, mint az inkvizitórius eljárásban. Azaz ebben az értelemben a jelenlegi európai büntetőeljárási rendszerek közül egyik sem írható le „teljesen” akkuzatórius eljárási rendszerként az ügyészség létrehozása óta.

[76] Fantoly Zsanett: Habilitációs tézisek. Forrás: file:///C:/Users/AbrahamMa/Downloads/tezisek_fantoly_zsanett.pdf letöltés ideje: 2023. november 27. 4.
[77] Fantoly Zsanett: Uo. 5.
[78] Király Tibor: Büntetőeljárási jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008.32.

Így például Hollandia, Belgium, Svédország és Spanyolország büntetőeljárási szabályai bár több-kevesebb rokonságot mutatnak az angol (Svédország) vagy a francia (Hollandia, de akár Spanyolország is) eljárási modellekkel, mégis azok elemeinek sajátos keverékét adják.[79]

Általánosan az rögzült az emberek tudatában, hogy az akkuzatórius eljárási rendszer igazságosabb.

Mindegyik büntetőeljárási rendszer célja és feladata az igazság kiderítése, míg azonban az akkuzatórius eljárásban a már említett „jogi igazság" megállapítása a cél, addig az inkvizitórius eljárásban az anyagi igazság feltárása. A vegyes rendszer az igazságkeresés kapcsán úgy foglalt állást, hogy cél az anyagi igazság kiderítése, de jogi keretek között, a törvények tiszteletben tartásával. A rendszer bizonyítási rendszere szabad, azonban találkozunk benne tilalmakkal és módszerbéli megkötésekkel.[80]

Ennek az írásműnek a keretei között nem kerül sor az akkuzatórius és inkvizotórius eljárások közötti különbségek részletes elemzésére, csupán a fő megkülönböztető jegyek vizsgálatára.

Érdemes visszautalni a fentebb említett három fő megkülönböztető jegyre és ezek mentén áttekinteni a kontinentális és az angol büntetőeljárás sajátosságait.

3.3.1. A terhelt szerepe

Egyes nézetek szerint az akkuzatórius és az inkvizitórius rendszer közötti egyik legfontosabb különbség, hogy a vádlott milyen helyet foglal el a büntetőeljárásban. Az inkvizitórius rendszerben a vádlottól elvárják, hogy hozzájáruljon az igazság kiderítéséhez, míg az akkuzatórius rendszerben a vádlott bűnösségét objektíven és rajta kívül álló bizonyítékok alapján kell megállapítani. Ebből következik, hogy a terhelt kihallgatása sokkal központibb szerepet játszik az eljárásban, mint az akkuzatórius eljárásban.

A különbségtétel a tárgyaláson a legszembetűnőbb, ahol az eljárás azzal kezdődik, hogy az eljáró bíró vagy a tanács elnöke általánosságban nyilatkoztatja a vádlottat a vádról, majd azzal folytatódik, hogy a bíró megvizsgálja a bizonyítékokat, és a bizonyítási eljárás során a vádlottnak kérdéseket tesz fel ugyancsak a vádbeli cselekménnyel összefüggésben. A vádlott maga válaszol a kérdésekre, védője még ha van is, nem válaszolhat helyette. Ugyan a vádlottat megilleti a hallgatás joga, de a büntetőeljárás-beli helyzete pszichológiai okokból kifolyólag megnehezíti annak gyakorlását, és nyilvánvaló, hogy a vallomástételének a megtagadása negatív hatással lehet a büntetőjogi felelőssége megítélésére.

[79] Ábrahám Márta: A büntető tárgyalást előkészítő eljárás struktúrája Hollandiában, Belgiumban, Svédországban és Spanyolországban. Collega, 6. évfolyam, 2001/1. szám 20.
[80] Tóth Mihály: Vázlatok és szemelvények a büntetőeljárás-jog tanulmányozásához I.Bibliotheca Facultatis Juris Universitatis Catholicae De Petro Pázmány Nominate Budapest. Budapest, 2001. 14–15.

Míg az akkuzatórius eljárásban, ha a vádlott úgy dönt, hogy él a hallgatás jogával és nem tesz vallomást, sem az ügyész, sem a bíró nem tehet fel neki kérdést, sőt a hallgatásnak nincs negatív „áthallása" a bíró számára.

3.3.2. Bírói szerep: aktív vagy passzív

Különbség tehető a két eljárási rendszer között a bíró aktív vagy passzív eljárásban betöltött szerepéhez kapcsolódóan is.

Az akkuzatórius eljárásban a bíró szerepe arra korlátozódik, hogy eldöntse, hogy a vád bizonyította-e az általa felhozott vádat, a bíró miután meghallgatta a tanúkat, illetve megvizsgálta a vád és a védelem által előterjesztett bizonyítékokat, csupán figyelemmel kíséri a bizonyítási eljárást. Az angolszász jogrendszerekre jellemző keresztkérdezés során a bíró szerepe háttérbe szorul, személye passzívvá válik.

A bizonyítási tilalmak garanciát jelentenek mind a perbeli szereplők, mind a kívülállók számára, hogy az eljárás tisztességesen zajlik.

E rendszer további sajátossága a politika és a közvélekedés behatolása az igazságszolgáltatásba. A rendes igazságszolgáltatás szereplői nem kinevezett tisztviselők, hanem választás útján nyerik el tisztségüket. Az ún. konszenzuális eljárások – a vád és a védelem megállapodásai – sem magát az igazságszolgáltatást szolgálják. A „plea bargaining" célja nem az igazságos döntés megalapozása. Ezzel az ügyész valamifajta eredményt prezentálva újraválasztásának esélyeit növelheti.[81] Az eljárás célja az „eljárási igazság" kiderítése. Az inkvizitórius eljárásban a bíró (bíróság) maga is részt vesz az ügy tényállásának felderítésében, célja az „anyagi igazság" kiderítése (mi történt valójában). Ennek eklatáns példája a német Strafprozessordnung, amelynek 244. § (2) bekezdése úgy fogalmaz, hogy „az igazság kiderítése érdekében a bíróság hivatalból kiterjeszti a bizonyításfelvételt minden olyan tényre és bizonyítékra, amely a határozat szempontjából jelentőséggel bír".

A két büntető eljárási rendszer között vitathatatlan a különbség, de nem szabad eltúlozni. Bár kevésbé aktív, mint kontinentális kollégája, az angol bíró sem teljesen passzív. Bizonyos körülmények között a bírák és a magisztrátusok számára megengedett - és néha még el is várható -, hogy saját kezdeményezésükre beavatkozzanak, ha ez szükséges annak megakadályozására, hogy a szokásos kontradiktórius gyakorlatok pontatlan ténymegállapításhoz és ebből következően igazságtalansághoz vezessenek.[82] Ez a helyzet, ha a vádlott kétértelmű vallomást tesz a bűnösségével kapcsolatban, ilyenkor a bírónak mérlegelnie kell a vádlottat terhelő bizonyítékokat is.

[81] Kiss Anna - Ábrahám Márta: Elmaradt reform? (Jegyzetek az előzetes eljárásról, különös tekintettel a hazai és az osztrák nyomozásra) Magyar Jog, 2003. év márciusi szám 158.
[82] Mireille Delmas-Marty – J.R. Spencer: European Criminal Procedures. Cambridge University Press, Cambridge, 2006. 26.

3.3.3. Az ártatlanság vélelme

Az akkuzatórius eljárásban kétség esetén a terheltet fel kell menteni, az eljárási szabályokat – kétség esetén a vádlott javára kell értelmezni. A jogtudósok szerint az eljárásban fokozottabban érvényesül az ártatlanság vélelme, amely nem azért van így, mert az angol jog magasabb bizonyítási szintet követel meg, hanem azért, mert megköti az ügyész kezét azzal, hogy nem engedi meg neki, hogy bizonyítékként felhasználjon különböző tényeket - például azt, hogy a vádlott büntetett előéletű. Ezzel szemben az inkvizitórius eljárásban a vádlott (büntetett) előélete a kezdetektől ismert a bíró előtt, sőt a büntetés kiszabásakor is figyelembe veszik.

A fentiek ellensúlyozására az Egyesült Királyság Parlamentje folyamatosan újabb és újabb, súlyos bűncselekményeket szabályoz és olyan bűncselekményeket kodifikál, amelyek esetében a bizonyítási teher bizonyos esetekben megfordul. 2000-ben a Belügyminisztérium rövid időre felvetette a nemi erőszakkal kapcsolatos bizonyítási teher megfordítására vonatkozó törvényjavaslatot.
El kell ismerni, hogy az angol jog hatékonyabban védelmezi az ártatlanság vélelmét, mint a kontinentális jogrendszerek.

Amikor a kontinentális jogban az eljáró bíró elé kerül az ügy, a vádlott szembesül azzal, hogy súlyosabb vád esetén kevés esélye van a felmentő ítéletre - és ez néha azt a benyomást kelti, hogy a bűnösségét most már vélelmezik. Ez a „benyomás” abból is adódik, hogy a csekély súlyú ügyek nem is kerülnek bíróság elé.

Más aspektusból viszont Angliában a büntetések azonnal hatályosulnak, a vádlott fellebbezésének nincs halasztó hatálya a szabadságvesztés végrehajtására. Ha a vádlottat börtönbüntetésre ítélik, azonnal börtönbe kerül és a másodfokú eljárás alatt is börtönbüntetését tölti, a terhelt „elítélt” státuszba kerül.

3.3.4. Egyéb különbségek az akkuzatórius és az inkvizitórius eljárás között napjainkban

Az eddigi részben napjaink három fő megkülönböztető jegyét vizsgáltuk meg a kontinentális és angol büntetőeljárásnak. A következő fejezetben röviden kifejtésre kerül számos, de nem minden egyéb különbség, amely rávilágít az inkvizitórius és az akkuzatórius eljárások közötti eltérésekre.

Az anglo-amerikai jogrendszerben a hivatásos bíró feladata annak biztosítása, hogy a jogsértő, tiltott módon beszerzett „megbízhatatlan” bizonyítékokat kizárja a bizonyítékok köréből. A jogellenesen szerzett bizonyítékokat nem lehet az esküdtszék elé tárni. A bírónak ily módon „az eljárás törvényességére

történő felügyelés” keretében, a vitás jogkérdések tisztázása és a záróbeszéd tartása okán a bizonyítás menetére, de még inkább kimenetelére döntő befolyása van. Nem meglepő tehát, hogy az anglo-amerikai büntetőeljárásban viszonylag korán kialakult a jogellenesen beszerzett bizonyítékok és a bizonyítási tilalmak rendszere, olyan elvek, megoldások, amelyek arra a kérdésre adtak választ, hogy felhasználható-e a büntetőeljárásban a jogellenesen megszerzett bizonyíték, valamint hogy mi lesz a jogellenes bizonyítékkal összefüggésben megszerzett bizonyíték további sorsa. Ezzel összefüggésben röviden ki kell térni az ezüsttálca és a mérgezett fa gyümölcse elvére.

Az "ezüsttálca elv" lényegében azt mondja ki, hogy az eljárás korábbi szakaszában, illetve az alárendelt szervek által szerzett jogellenes bizonyíték az adott eljárási szakaszban nem használható fel bizonyítékként, ugyanakkor azonban az eljárás későbbi szakaszában, illetve a fellebbviteli bíróság előtti eljárásban ki kell küszöbölni a törvénysértő mozzanatokat, avagy pótolni kell a törvénysértő mulasztásokat, és az így szerzett bizonyíték már felhasználhatóvá válik.

A "mérgezett fa gyümölcsének" elve azt jelenti, hogy mind a jogellenes bizonyíték, mind az annak folyományaként, azzal összefüggésben beszerzett bizonyíték ki van zárva a bizonyítékok köréből.[83]

Az anglo-amerikai büntetőeljárásjogi rendszerben különösen jelentősek a bizonyításra vonatkozó szabályok elsődlegesen az esküdtszék (laikusok) eljárásban betöltött szerepe miatt. Az Amerikai Egyesült Államokban a Szövetségi Bizonyítási Szabályok (Federal Rules of Evidence) részletesen meghatározzák a bizonyítékok elfogadhatóságának kérdését, a bizonyítékok elfogadhatatlanságára vonatkozó tiltakozás intézményét, „a bizonyítékok felajánlását”, a relevancia szabályát, az ún. karakter-bizonyítást (a vádlott, illetve a sértett személyiségére vonatkozó speciális bizonyítási szabályok), az ún. hearsay evidence-t (származékos bizonyítékként fordítható). Utóbbi esetkörbe tartozik, hogy a hearsay-vallomás alkalmazása fő szabály szerint tilos az amerikai bírságokon, azaz nem terjeszthetők elő a bíróságon hallomásból származó adatokra vonatkozó tanúvallomások, tehát a tanú nem hallgatható ki abban az esetben, ha az ügyre vonatkozó állítása nem a saját észlelésén alapul. Ez alól azonban vannak kivételek. A Szabályok tartalmaznak továbbá az ún. impeachment-eljárásra vonatkozó rendelkezéseket is.[84]

Ezzel szemben a kontinentális büntetőeljárási kódexek azt igazolják, hogy a bizonyításra vonatkozó szabályok jelentősége ugyan egyre nő, de még mindig széles mérlegelési mozgásteret biztosítanak a jogalkalmazók számára.

A kontinentális Európában a bíróság ítéleteinek minden esetben tartalmaznia kell a döntés írásbeli indoklását. Ebben a kötelezettségben az önkényes

[83] Elek Balázs: A "mérgezett fa gyümölcsének elve" a hazai és a strasbourgi joggyakorlat tükrében. Magyar Jog, 2018/2., 94.

[84] Az impeachment, vagyis a tanú hitelességét támadó eljárás célja, hogy „kétségeket ébresszen a tanúvallomás megbízhatóságát” illetően. Az impeachment-eljárásban előterjesztett bizonyítékokkal a tanú szavahihetőségét kívánják megkérdőjelezni.

bíráskodás elleni egyik legjobb garanciát látják.[85] Az angol bírákat ezzel szemben nem terheli indoklási kötelezettség.

Nem ismert a nyomozási bíró intézménye Angliában, ellentétben a kontinentális jogrendszerű országokkal.

Európában hajlamosak vagyunk úgy tekinteni az inkvizitórius eljárásra, mint egy titkos és írásbeli eljárásra, míg az akkuzatórius eljárásra, mint egy nyilvános és szóbeli eljárásra. Ez a megközelítés azonban napjainkban hamis. Bár ez a feltételezés nem előzmények nélküli, azonban ezen az alapon ma egyik európai ország sem tekinthető igazán inkvizitóriusnak, ugyanis még a leginkább inkvizitóriusnak ítélt országokban is az eljárás érdemi szakasza ma már nyilvános bírósági tárgyaláson zajlik, amely szóbeli.[86] A kontinentális európai büntetőeljárási rendszereket továbbra is inkább a titkossággal írhatjuk le, hiszen a tárgyalást megelőző eljárási szakaszban a kényszerintézkedések elrendelése általában zárt ülésen zajlik, a nyilvánosság kizárásával, szemben Angliával, ahol nyilvános ülésen határoznak, továbbra is jelentős szerepet tölt be a nyomozati irat. Angliában semmi nem számít bizonyítéknak addig, míg az a tárgyaláson szóban el nem hangzik.

Az eljárás ésszerű időn belül történő befejezéséhez való joggal összefüggésben megállapítható, hogy bár az angol büntetőeljárás számos fogyatékossága miatt hozott elmarasztaló ítéletet az EJEB, de ezek egyike se arra vonatkozott, hogy nem ésszerű időn belül folytatták le az eljárást (6. EJEE cikk (1) bek).

Ez éles ellentétben van nagyon sok kontinentális rendszer tapasztalataival, tekintve Franciaországot, Németországot és Olaszországot, amelyek közül mindegyiket legalább egyszer elmarasztaltak ezért, sőt Olaszország esetében ez ismétlődően megtörtént. Ha összehasonlítjuk a büntetőperek tartamát, azt látjuk, hogy a pertartam jóval rövidebb Nagy-Britanniában, mint a kontinentális Európában. Különösen igaz ez a súlyos és bonyolult ügyek elbírálására. Nagy-Britanniában ezek is gyorsabban mennek keresztül az igazságszolgáltatás gépezetén, és sokkal kevesebb idő telik el a fellebbviteli tárgyalásig. Felvetődik a kérdés, hogy mi lehet ennek a lehetséges oka. Ennek a magyarázata abban rejlik, hogy a kontinentális büntető igazságszolgáltatási rendszerek jelentősen túlterheltek, a tárgyalást hosszabb, alaposabb tárgyalást előkészítő szakasz előzi meg, továbbá megemlíthető, hogy néhány helyen és bizonyos körben a bürokratikus ügyintézés eredménytelensége is okolható ezért.

Az eljárás elhúzódásának negatív aspektusa, hogy a jelentősen hosszabb eljárási idő miatt a súlyosabb bűncselekmények vádlottjai hosszabb időt töltenek letartóztatásban a tárgyalásra várva a kontinentális országokban.

Az angolszász rendszer karakterisztikus jellemzője az egyes funkciók, különösen a nyomozás és az ügy elbírálásának világos szétválasztása. Ehhez hozzá kell azt tenni, hogy nagyjainkban néhány jel arra mutat, hogy a

[85] Dr. Köpf Eszter Mária LL. M.: Az angol és a holland büntetőeljárás, mint az akkuzatórius és az inkvizitórius modell egy-egy tipikus példája. Magyar Jog, 2000/4., 242.
[86] Fantoly Zsanett. A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. Budapest, 2012. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó 91.

funkcióknak ez a világos szétválasztása felbomlóban van. Az utóbbi években egyre többen arra figyelmeztetnek, hogy a rendőrség és az ügyész sokkal több erőforrással, eszközzel rendelkezik az ügyek felderítésére, mint a gyanúsított, és ez ahhoz az elgondoláshoz vezetett, hogy a vádnak kötelessége, hogy segítse a védekezést azáltal, hogy megoszt vele minden olyan releváns információt, amelyet kiderítettek, különösen a védelem javára szolgáló bizonyítékokat.

A bizonyítás formális szabályait illetően természetesen nem csak az angol jog rendelkezik a bizonyításra vonatkozó szabályokkal, melyek például a bizonyítási teherre és a bizonyítás sztenderdjeire vonatkoznak. Ami eltérést mutat azonban, hogy a kizárási szabályok bonyolult rendszere alakult ki, amely lényegesen korlátozza a bíróság elé terjeszthető bizonyítékok típusait. A kizárási szabályok egy része azokra a bizonyítékokra vonatkozik, amelyeket törvénysértő/jogellenes vagy nem megfelelő módon szereztek be, ezeknek a szabályoknak van megfelelőjük a dolgozatban szereplő többi kontinentális igazságszolgáltatási rendszerben is. A második csoportját az ún. hearsay-bizonyítékok képezik, míg a harmadik csoportját a rosszhiszeműségre utaló bizonyítékok kizárására vonatkozó szabályok. Egyik szabálynak sincs közvetlen megfelelője a dolgozatban szereplő többi igazságszolgáltatási rendszerben.

„A hearsay-bizonyíték tilalmára vonatkozó szabály általános szabály, amely szerint, ha bármelyik fél azt kívánja bizonyítani a bíróság előtt, hogy egy személy látott, hallott vagy más módon tapasztalt valamit, akkor ezt úgy kell megtennie, hogy ezt a személyt a bíróság elé idézteti, hogy erről tanúvallomást tegyen. A tanú szóbeli vallomását nem helyettesítheti egy másik személy, aki megismétli a bíróság előtt, amit az első személy elmondott neki, vagy akár az eredeti forrástól közvetlenül származó más közlés, például írásbeli nyilatkozat vagy vele készített, magnóra rögzített interjú. Ha pedig a történet „eredeti forrása" mégis életszerű tanúvallomást tesz, akkor az ő szóbeli vallomása az egyetlen bizonyíték, amelyet előadhat; nem lehet kiegészíteni (például) egy olyan írásbeli nyilatkozat felhasználásával, amelyet valamikor az eljárás korábbi szakaszában tett."[87]A hearsay-bizonyíték tilalmára vonatkozó szabály jelentős szerepet játszik abban, hogy az angol büntetőeljárásban a tárgyalások túlnyomórészt szóbeli jellegűek. A szabály rendkívül korlátozó jellegű és éppen ezért számos kivétel lehetséges.

A vádlott „aljas jellemére" utaló bizonyítékokra egy másik tilalom vonatkozik, amely a common law jogrendszerű országokban alakult ki, és amely előírja, hogy az ügyész általában nem tehet kísérletet annak bizonyítására, hogy a vádlott elkövette azt a bűncselekményt, amellyel vádolják, arra történő hivatkozással, hogy aljas jellemű, vagy büntetett előéletű vagy, hogy szokása ilyen bűncselekményeket elkövetni.[88]A hearsay-bizonyítékkal kapcsolatos kizárási szabályhoz hasonlóan ez is korlátot jelent az ügyészek számára,

[87] Mireille Delmas-Marty – J.R. Spencer: European Criminal Procedures. Cambridge University Press, Cambridge, 2006. 162.
[88] Mireille Delmas-Marty – J.R. Spencer: European Criminal Procedures. Cambridge University Press, Cambridge, 2006. 163.

ugyanakkor egy sor bonyolult kivétel teszi lehetővé, hogy az ilyen típusú bizonyítékot bizonyos különleges helyzetekben mégis felhasználják.

Noha fontosak a kizáró szabályok, de mégsem annyira jelentősek, mint amilyennek első látásra tűnnek, mivel csak a vitatott büntetőperekben alkalmazandók a tárgyaláson és akkor is csak az eljárás azon szakaszában, amelyben a bíróságnak a bűnösség vagy ártatlanság alapvető kérdésében kell döntenie. Vádalku esetén sem érvényesülnek. Továbbá nem alkalmazandók, amikor a bíróságok a tárgyalás előtti szakaszban döntenek, például a vádlott óvadék ellenében történő szabadlábra helyezéséről vagy letartóztatásáról. Nem vehetők figyelembe akkor sem, amikor a bírósági tárgyaláson a büntetés kiszabásról, az ítélethozatalról döntenek.

Külön tanulmányozást igényel a jogorvoslathoz való jog.

A kontinentális Európában főszabályként minden terheltnek joga van az elsőfokú határozat ellen fellebbezéssel élni. Damaska szerint ez valószínűleg abból ered, hogy a kontinentális eljárás jellege inkább folyamatos volt, és nem egyszakaszos; továbbá abból, hogy az ítélkező testület hierarchikusan szervezett hivatásos bírákból állt, és nem a jogviták eldöntésében döntési joggal felruházott, de a szakbíróvá váláshoz szükséges képzettséggel nem rendelkező ún. laikus bírákból. A kontinentális koncepcióban van valami közös a büntetőeljárás és a bürokrácia által kezelt igazgatási kérdések között: mindkettő olyan eljárás, amelyben természetes, hogy eggyel feljebb lehet lépni, ha nem kielégítő döntés születik.[89]

A kontinentális európai büntetőeljárás hagyományosan sokkal könnyebben elfogadja az érdemi fellebbezés engedélyezésének elvét, mint az angol büntetőeljárás. Különösen nagy hatással volt az angol büntetőeljárási jogra az inkvizitórius eljárásban kifejlődött jogorvoslathoz való jog. Angliában ugyanis az esküdtszéket a próbatételen keresztül kimondott isteniítéletek helyettesítőjeként vezették be, és az esküdtszék ítéletéhez hasonlóan nem volt megtámadható azzal az indokkal, hogy az ítélet „téves".[90] Csupán 1907-ben fogadták el a fellebbezést, mint új jogintézményt, melyet az igazságtalan vagy túlságosan súlyos ítélet ellen lehetett igénybe venni. Miközben a kontinentális Európában a büntetőeljárás egyik fontos, mondhatjuk, hogy hagyományos alapelve a kétszintű igazságszolgáltatás elve - az a felfogás, hogy az ítélet felülvizsgálatát az igazság automatikusan megköveteli -, ami azt jelenti, hogy a fellebbezés nem volt idegen az inkvizitórius eljárástól.

[89] M.R. Damaska: The faces of justice and State authority: a comparative approach to the legal process. New Haven, Conn and London, 1986 15. Lj.
[90] Mireille Delmas-Marty and J.R. Spencer: European Criminal Procedures. Cambridge University Press, 2006. 28.

4. A kölcsönös elismerés elvéről

4.1. A kölcsönös elismerés elvének a fogalma

„Munkadefiníció”

Mind a belső piac, mind a büntető igazságszolgáltatás összefüggésében az uniós intézmények mindig vonakodtak a kölcsönös elismerés egyértelmű és tömör meghatározásától. „Ehelyett a legtöbb dokumentum a kölcsönös elismerés elve szempontjából relevánsnak ítélt konkrét elemekre összpontosít, mint például az egyenértékűségi követelményekre, a származási ország szerepére, a bizalomra vagy a harmonizációra.”[91] Ez utóbbi elemek kétségtelenül nagyon fontosak a kölcsönös elismerés elve körvonalainak megvitatásakor, de külön-külön vizsgálva nem elegendőek a kölcsönös elismerés elvének munkadefiníciójához. Szerencsére mind a belső piac, mind a büntetőügyek területén néhány dokumentum továbbmegy az előbbi elemek egyszerű megállapításánál és valamiféle meghatározást ad, vagy legalábbis leírja a kölcsönös elismerés elve mögött meghúzódó mechanizmust.

A belső piac, különösen az áruk szabad mozgása tekintetében az Európai Bizottság fenntartotta, hogy ez az elv azt jelenti, hogy "az EU-ban alkalmazandó különböző nemzeti szabályok közötti technikai különbségek ellenére a rendeltetési tagállamok nem tilthatják meg területükön olyan termékek értékesítését, amelyek nem tartoznak a közösségi harmonizáció hatálya alá és amelyeket egy másik tagállamban jogszerűen forgalmaznak, még akkor sem, ha azokat a közösségi harmonizációtól eltérő műszaki és minőségi szabályok szerint gyártották".
Ez alól az elv alól csak azok a korlátozások képeznek kivételt, amelyek a régi EC 30. cikkben leírt okok vagy a Bíróság ítélkezési gyakorlata által elismert, általános közérdekű kényszerítő követelmények alapján indokoltak, és arányosak a kitűzött céllal. Ez a meghatározás mutatis mutandis alkalmazható a szabad mozgásra vonatkozó egyéb rendelkezésekre is.

A büntető igazságszolgáltatással kapcsolatban a Bizottság fenntartja, hogy a kölcsönös elismerés azon a gondolaton alapul, hogy bár egy másik állam nem ugyanúgy vagy akár hasonló módon kezel egy bizonyos ügyet, mint a saját állam, az eredmények olyanok lesznek, hogy azokat a saját állam döntéseivel egyenértékűnek fogadják el. Az egyenértékűség ezen eszméje és az arra épülő bizalom alapján a másik állam által elért eredmények a saját joghatósági körön belül is érvényre juthatnak.

Ezen az alapon az egyik államban egy hatóság által hozott határozat egy másik államban is elfogadható, még akkor is, ha az adott államban nem is létezik

[91] Christine Janssens: The principle of Mutual Recognition in EU Law. Oxford University Press, Oxford, 2013. 4.

hasonló hatóság vagy nem tudna ilyen határozatot hozni, vagy egy hasonló esetben teljesen más határozatot hozott volna. Egy külföldi határozat büntetőügyekben történő elismerése úgy értelmezhető, hogy a határozatot azon az államon kívül is hatályossá teszik, amelyben azt meghozták.[92]

A kölcsönös elismerési mechanizmus további pontosításait a büntetőügyekben hozott határozatok kölcsönös elismerése elvének végrehajtására irányuló 2001. évi intézkedési program tartalmazza. Ez az eszköz hangsúlyozza az elv széles alkalmazási körét (mivel az eljárás előtti, a tárgyalás előtti és utáni határozatokra vonatkozik, és nemcsak a külföldi határozatok elismerésére és végrehajtására, hanem azok figyelembevételére vonatkozó kötelezettségeket is magában foglalja), de azt is elismeri, hogy az elvnek vannak korlátai (megtagadási okok).[93] Az előző elemek alapján Christine Janssens szerint az uniós jogrendben a kölcsönös elismerés elvének a következő politikákon átívelő munkadefiníciója fogalmazható meg: „a kölcsönös elismerés elve megköveteli, hogy az EU-szerte érvényes különböző nemzeti szabályok közötti különbségek ellenére azokat a tárgyakat, tevékenységeket vagy határozatokat, amelyek valamely tagállam jogi keretei szerint jogszerűek, egyenértékűnek kell fogadni a saját állama által végrehajtott tárgyakkal, tevékenységekkel vagy döntésekkel, és meg kell engedni, hogy a személy saját jogi befolyási körében érvényesüljenek, kivéve, ha az elismerés megtagadásának egyik lehetséges oka fennáll”.[94]

Karsai Krisztina hangsúlyozza annak jelentőségét, miszerint az elv „alapvetően átszabta az európai államok bűnügyi típusú (büntetőjogi) együttműködését, és mind a jelent, mind a jövőt befolyásolja”.[95] A kölcsönös elismerés elve funkcionális, ugyanis arra koncentrál, hogy az adott jogi produktumot mindenütt ugyanarra, ugyanúgy használják fel, amire eredetileg, és ahogyan született, azaz egy másik, a befogadó koordinátarendszerében (jogrendben) is töltse be ugyanazt a funkciót, mint a sajátjában.”[96] Röviden az idegen jogi tényező kompatibilissé tételének folyamatát jelenti. A kölcsönös elismerés elve az európai büntetőjog sui generis elve, olyan jogi eszköz, amely az európai integráció kialakulását és rendszerszintű működését hivatott előmozdítani, és amely az európai büntetőjog sui generis elvein belül a rendszeralkotó (strukturális) alapelvek között helyezkedik el hasonlóan a kölcsönös bizalom vagy az arányosság alapelvéhez. „A rendszeralkotó vagy strukturális alapelvek elvi jelentőségű tételek, amelyek meghatározzák (előre jelzik) a lépésenkénti integráció által e területen megvalósítandó attribútumokat, amelyek a

[92] A Bizottság közleménye a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek a büntetőügyekben hozott jogerős határozatok kölcsönös elismeréséről.
[93] Intézkedési program a büntetőügyekben hozott határozatok kölcsönös elismerése elvének végrehajtására. 10-12.
[94] Christine Janssens: The principle of Mutual Recognition in EU Law. Oxford University Press, Oxford, 2013. 5.
[95] Karsai Krisztina: Az alapelvek rendszere az európai büntetőjogban. MTA doktori értekezés, Szeged, 2015. 9. http://real-d.mtak.hu/887/7/dc_964_14_doktori_mu.pdf (A letöltés ideje: 2023. október 4.)
[96] Karsai Krisztina: Alapelvi (r)evolúció az európai büntetőjogban. A Pólay Elemér Alapítvány Iurisperitus Betéti Társasága, Szeged, 2015. 167.

(létrejövő) jogterületet jellemzik, és amelyeknek a szubszidiaritáson és az arányosságon (valamint az uniós jog általános elvein) kívül érvényesülniük kell."[97]

„A kölcsönös elismerés a jogban is azt jelenti: a jog valamely intézményét az alkotó vagy alkalmazó entitástól független másik elfogadja, úgy és ahogyan az az alkotó vagy alkalmazó entitástól származik."[98]

„A kölcsönös elismerés mögött a kölcsönös bizalom vélelme áll, azaz, hogy a tagállamok megbíznak egymás jogrendszerében, bírói függetlenségében, és ezért elismerik egymás büntetőügyben hozott határozatait. Még ha vannak is különbségek jogrendszereik között, az uniós országoknak vélelmezniük kell, hogy valamennyi tagállam jogállam, és így vagy úgy minden ország garantálja az emberi jogok érvényesülését és az eljárási garanciák egy közös minimumát."[99]

A kölcsönös elismerés bűnügyi együttműködésre vonatkozó meghatározását a Bizottságnak a Tanácshoz és a Parlamenthez intézett, a bírósági ítéletek kölcsönös elismeréséről szóló közleményében találjuk meg.[100]

Az itt megfogalmazott definíció szerint: „A kölcsönös elismerés elve széles értelemben véve azon a gondolaton alapul, hogy annak ellenére, hogy egy megkeresett állam nem tud ugyanolyan vagy hasonló módon elbírálni egy meghatározott ügyet, mint a megkereső állam, az általa hozott döntést a megkeresett állam egyenértékűnek fogja elismerni és elfogadni, mintha azt maga hozta volna."

„A definíció a kölcsönös elismerésnek három sajátosságát emeli ki:
a) a kölcsönös bizalom a döntés megfelelőségében, annak ellenére, hogy azok a szabályok, amelyek alkalmazásával születtek, a megkeresett állam jogrendszerének rendelkezéseivel összehasonlítva eltérhetnek egymástól;
b) a megkereső állam bíróságai és jogalkalmazó szervei által folytatott jogalkalmazás korrektségében való feltétlen bizalom;
c) a megkereső EU-tagország jogalkalmazása eredményének a megkeresett EU tagországban minden további ellenőrzés nélkül olyannak történő elismerése,

[97] Karsai Krisztina: Büntetőjogi alapelvek az európai integrációban. In: Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. (Szerk.: Karsai Krisztina – Fantoly Zsanett – Juhász Zsuzsanna – Szomora Zsolt – Gál Andor), Szeged, 2018. 538.
[98] Az európai büntetőjog kézikönyve. (Szerk.: Dr. Kondorosi Ferenc – Dr. Ligeti Katalin) Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 149.
[99] Bárd Petra: Jogállamiság és európai büntetőpolitika. Jogtudományi Közlöny, 2016/9., 435-447.
[100] Farkas Ákos: A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban. In: Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelmének büntetőjogi aspektusai, különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzeti szabályozására, valamint a kiberbűnözésre. (szerk.: Farkas – Dannecker – Jacsó). Wolters Kluwer, Budapest, 2019. 490.

mintha a megkeresett ország bírósága vagy más jogalkalmazó szerve hozta volna a döntést (feltétlen elismerés).” [101]

„A kölcsönös elismerés elvének alapjait, tartalmi elemeit témánk szemszögéből álláspontunk szerint legérzékletesebben Libor Klimek foglalta össze:

1. „A kölcsönös elismerés mindenekelőtt a bírósági határozatok elismerését, valamely tagállam döntését – legyen az ügydöntő határozat vagy valamely eljárási határozat – egy másik tagállamnak úgy kell elismernie és végrehajtania, mint a saját döntését: közvetlenül. A kölcsönös elismerés lehetővé teszi, hogy a határozatok szabadon mozoghatnak egyik államból a másikba, megkerülve a nemzeti hatóságokat, hogy akadályokat görgessenek az idegenség okán.
2. A nemzetközi együttműködés a büntetőügyekben, így a kölcsönös elismerés a másik állammal szemben a kölcsönös bizalomra épül. Ennek megléte kapcsán számos kétely merül fel.
3. A kölcsönös elismerés a tagállamok nemzeti hatóságainak közvetlen kommunikációján alapszik. Nem szükséges egy központi hatóság jóváhagyása.
4. A kettős inkrimináció követelményének a részbeni vagy teljes elhagyása szintén egyre inkább megjelenik az Európai Unió eszközei kapcsán.
5. A kölcsönös elismerés intézményei a büntetőügyekben nem tartalmaznak utalást a viszonosságra.
6. Csak a kölcsönös elismerést implementáló nemzeti jogok kötik a tagállamokat.”[102]

A kölcsönös elismerés elve számos kerethatározatban jelent meg a büntetőeljárás területén. „Az egyik a pénzmosásról, valamint a bűncselekményekhez használt eszközök és az abból származó jövedelem azonosításáról, felkutatásáról, zárolásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról szóló 2001. június 26-i kerethatározat, a másik az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló 2002. június 13-i kerethatározat, a harmadik a bűncselekményekre vonatkozó bizonyítékok és bűncselekmény eredményeként létrejövő vagyon zárolásáról szóló 2003. július 22-i kerethatározat, a negyedik a kölcsönös elismerés elvének a pénzbüntetésekre való alkalmazásáról szóló 2005. február 24-én elfogadott kerethatározat, az ötödik a kölcsönös elismerés elvének a vagyonelkobzást elrendelő határozatokra történő alkalmazásáról szóló 2006. október 6-i kerethatározat, a hatodik a kölcsönös elismerés elvének a büntetőügyekben hozott szabadságvesztés büntetéseket kiszabó vagy szabadságelvonással járó intézkedéseket alkalmazó ítéleteknek az Európai Unióban történő végrehajtásáról szóló november 27-i kerethatározat, a hetedik a kölcsönös

[101] Farkas Ákos: A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban. In: Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelmének büntetőjogi aspektusai, különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzeti szabályozására, valamint a kiberbűnözésre. (szerk.: Farkas – Dannecker – Jacsó). Wolters Kluwer, Budapest, 2019. 490.
[102] Farkas Krisztina – Kármán Gabriella: Nemzetközi együttműködés a bizonyítékok beszerzésében – empirikus megközelítésben. Kriminológiai Tanulmányok 57., 222-223.

elismerés elvének az ítéletekre és próbaidőt megállapító határozatokra való, a próbaidő alatti megatartási szabályok és alternatív szankciók felügyelete céljából történő alkalmazásáról szóló 2008. november 27-i kerethatározat, a nyolcadik a büntetőeljárás során felhasználható tárgyak, dokumentumok és adatok megszerzéséről szóló 2008. december 18-i kerethatározat, a kilencedik az egyes kerethatározatok módosításáról a személyek eljárási jogainak megerősítése, valamint a kölcsönös elismerés elvének az érintett személy megjelenése nélkül (in absentia) lefolytatott eljárásokat követően hozott határozatokra való alkalmazásának előmozdításáról szóló 2009. február 26-i kerethatározat, végül a tizedik a kölcsönös elismerés elvének az EU tagállamai közötti, az előzetes letartóztatás alternatívájaként felügyeleti intézkedéseket elrendelő határozatokra történő alkalmazásáról 2009. október 23-i kerethatározat."[103]

4.2. Kölcsönös elismerés belső piaci kontextusban – a kölcsönös elismerés elve és a „négy szabadság"

4.2.1. Kölcsönös elismerés és az áruk szabad forgalma

Christine Janssens fontosnak tartja „a kölcsönös elismerés elvének bevezetését annak történelmi kontextusában vizsgálni: amikor a belső piaci integrációs folyamatot a Tanácson belüli egyhangúság követelménye akadályozta és amikor a szabad mozgásra vonatkozó rendelkezések technikai akadályainak megkülönböztetésmentes megközelítése elégtelennek bizonyult az eltérő nemzeti jogszabályokból eredő akadályok leküzdésére, a kölcsönös elismerés elvének célja az volt, hogy új életet leheljen a belső piaci projektbe".[104]

A kölcsönös elismerés elvének bevezetését gyakran a Cassis de Dijon-ítélethez kötik. Az ügyben a hatóság, a Szeszesital monopólium törvény rendelkezéseire és más jogszabályi rendelkezésekre hivatkozva megtiltotta a termék (egy francia likőr) behozatalát, mivel az olyan gyümölcslikőrök esetében, mint a Cassis de Dijon is, a megkövetelt legalacsonyabb alkoholtartalom 25%, míg a Franciaországban jogszerűen előállított és forgalmazott termék csak 15–20% közötti alkoholtartalmú volt. Ebben az ügyben az Európai Bíróság azt a kérdést tette fel, hogy Németország megtagadhatja-e a francia Cassis de Dijon behozatalát azzal az indokkal, hogy ez a likőr nem felel meg a német jog által előírt minimális alkoholszázaléknak.[105] Az EUB ítéletében megállapította, hogy „a kérdéses termékek forgalmazására vonatkozó tagállami jogszabályok

[103] Farkas Ákos: Az Európai Bíróság és a kölcsönös elismerés elvének hatása az európai büntetőjog fejlődésére. Miskolci Jogi Szemle, 2011. 1. Különszám, 62-77.
[104] Christine Janssens: The principle of Mutual Recognition in EU Law. Oxford University Press, Oxford, 2013. 11.
[105] Christine Janssens: The principle of Mutual Recognition in EU Law. Oxford University Press, Oxford, 2013. 13.

eltérései miatt a Közösségen belüli forgalom akadályozása csak abban az esetben fogadható el, ha ezek a rendelkezések (egyes) feltétlenül érvényesítendő követelmények – így különösen az adójogi előírások hatékonysága, a közegészség védelme, a kereskedelem tisztasága, a fogyasztók védelme – kielégítése érdekében szükségesnek ismerhetők el.*"* Az EUB arra a következtetésre jutott, hogy a német rendelkezés az EUMSZ 34. cikke alapján tilos és megállapította, hogy nincs olyan nyomós ok, amely miatt az alkoholtartalmú italok - feltéve, hogy azokat valamelyik tagállamban jogszerűen állították elő és hozták forgalomba - nem hozhatók be más tagállamokba. Általánosan elfogadott tény, hogy ezzel a híres állásfoglalással az EUB bevezette az áruk szabad mozgásának területére az áruk és a rájuk vonatkozó jogszabályi rendelkezések kölcsönös elismerésének elvét, más néven az egyenértékűség elvét és/vagy a hazai ellenőrzés elvét.

Az elv nem abszolút jellegű: egy tagállamban jogszerűen forgalmazott áru más tagállamban való forgalmazása – indoklási kötelezettséggel – korlátozható. A korlátozásra hivatkozni vagy az EUMSZ 36. cikkében meghatározott indokok vagy az Európai Unió Bíróságának ítélkezési gyakorlata által az áruk szabad mozgásával kapcsolatosan elismert, közérdeken alapuló egyéb kényszerítő indok alapján lehet. Bizonyos szerzők álláspontja szerint tulajdonképpen a nemzeti szabályozások egyenértékűségének vélelméről van szó (Mengozzi, 1992).

A kölcsönös elismerési mechanizmus bizonyos fontos jellemzőit viszont a későbbi ítélkezési gyakorlatban fejlesztették ki, mint például az egyenértékűségi kritériumot, valamint a kettős ellenőrzés vagy a kettős terhek tilalmát. A Cassis de Dijon-ítélet utáni ítélkezési gyakorlat továbbá jelezte, hogy a kölcsönös elismerési kötelezettség természete lehet anyagi jellegű (előállítási szabályok) vagy eljárási jellegű (tesztelési eljárások kölcsönös elismerése).

4.2.2. A kölcsönös elismerés és a szolgáltatások szabad forgalma

A kölcsönös elismerés elve a szabad mozgás más területén is kiemelkedő szerephez jutott. A szolgáltatások szabad mozgása terén az első óvatos lépés már a Cassis de Dijon ítélet előtt is kimutatható a Choquet és a Van Wesemael ítéletekben.
A Choquet-ügyben hozott ügyben a Bíróság megállapította, hogy a közösségi joggal elvben nem összeegyeztethetetlen, ha egy tagállam megköveteli egy másik tagállam állampolgárától, aki állandó jelleggel a területén telepedett le, hogy gépjárművek vezetéséhez belföldi engedéllyel vezetői engedélyt szerezzen, még akkor is ha a származási állam hatóságai által kiállított vezetői engedéllyel rendelkezik.

Az ilyen követelmény azonban úgy tekinthető, hogy közvetve sérti az EUMSZ 48., 52., és 59. cikkében biztosított szabad mozgáshoz való jogot, a szabad

letelepedés jogát vagy a szolgáltatásnyújtás szabadságát, következésképpen összeegyeztethetetlen a szerződéssel, ha úgy tűnik, hogy a nemzeti szabályok által a más tagállam által kiállított vezetői engedély birtokosának előírt feltételek nincsenek megfelelő arányban a közúti közlekedésbiztonság követelményeivel. Így például az olyan vezetői vizsga előírása, amely egyértelműen megismétli egy másik tagállamban az érintett személy által vezetni kívánt járműosztályra tett vizsgát.
Az EUB így - bár óvatosan - bevezette a kettős teher tilalmát, valamint a más tagállamokban végzett vizsgálatok összehasonlításának és szükség esetén figyelembevételének kötelezettségét.

A Van Wesemael-ügyben hasonló következtetésre jutott a Bíróság. „Mind az egyenértékűség és a kölcsönös elismerés alapgondolata, mind pedig az imperatív követelményelmélet tehát már egyértelműen jelen volt."[106]
Láthattuk tehát, hogy az EUB megköveteli attól a tagállamtól, amelyben a szolgáltatást nyújtották, hogy vegye figyelembe a letelepedés helye szerinti tagállamban korábban betartott összes követelményt és indokolatlanul ne ismételje meg az egyenértékű jogszabályi rendelkezések előírását.

4.2.3. A kölcsönös elismerés és a személyek szabad mozgása

Szintén hasonló folyamat figyelhető meg – a személyek szabad mozgására figyelemmel – a diplomák kölcsönös elismerése terén.

A Vlassopoulou-ügyben az EUB a szakmai követelményeknek való megfelelés vizsgálatánál megállapította a tagállamok jogait és kötelezettségeit. Az alapeljárás tényállása szerint Vlassopoulou asszony görög állampolgárként görög jogi diplomával rendelkezett és az Athéni Ügyvédi Kamaránál bejegyzett ügyvédként német joggyakorlatot folytatott éveken keresztül Németországban. Ennek ellenére a Baden-Württembergi Igazságügyi Minisztérium is és az Ügyvédek Fegyelmi Tanácsa is elutasították a német jogi államvizsgák letételéhez szükséges gyakorlat megszerzésére irányuló kérelmét. Az elutasítás indoka az volt, hogy Vlassopoulounak nincsenek meg a gyakorlat megkezdéséhez szükséges (német) jogi vizsgái, illetve végzettsége.

Az EUB ítéletében megállapította, hogy „[…] a tagállam, amikor arra vonatkozó kérést bírál el, hogy (egy tagállami állampolgár) egy bizonyos szakmát gyakorolhat-e, köteles megvizsgálni mindazokat a diplomákat, bizonyítványokat és a képzettség egyéb bizonyítékait, amelyeket az illető személy ugyanazon foglalkozás tekintetében egy másik tagállamban megszerzett, és össze kell hasonlítania az illető diplomák által tanúsítottakat a fogadó ország követelményeivel. Ha a tagállam úgy ítéli meg, hogy a diplomák egyenértékűek, el kell ismernie a képzettséget, ha nem, akkor meg kell

[106] Christine Janssens: The principle of Mutual Recognition in EU Law. Oxford University Press, Oxford, 2013. 15.

vizsgálnia, hogy bármely más képzés vagy megszerzett gyakorlat nem volt-e elegendő a hiányosságok kiküszöbölésére."

Az EUB-nak az árukra és szolgáltatásokra vonatkozó ítélkezési gyakorlatához hasonló joggyakorlata alakult ki a diplomák kölcsönös elismerése kapcsán, azaz a mérlegeléskor először össze kell hasonlítania az illető diplomák által tanúsítottakat a fogadó ország követelményeivel. Ennek a kérdésnek a megválaszolása a képesítések és szakmai tapasztalatokat illetően értékítéletet követel meg a bíróságtól.

Ennek az írásműnek a keretei között nem kerül sor a diplomák kölcsönös elismerésén kívüli, a személyek szabad mozgásához kapcsolódó EUB-joggyakorlat vizsgálatára, mindenesetre érdemes utalni a felmerülő kérdéskörökre: a letelepedési jogra, a munkavállalók szabad mozgására, a cég székhelyének áthelyezésére, határokon átnyúló egyesülésekre.

4.3. Jogalap, összefüggő elvek és a kölcsönös elismerés elve alapvető szerepének megszilárdítása az EU büntető igazságszolgáltatás területén.

Ebben a fejezetben a kölcsönös elismerés elvét vizsgálom az uniós jog négy olyan alapelvének tükrében, amelyek együttesen befolyásolják a kölcsönös elismerés elvének jelentését és hatályát, nevezetesen az arányosság, a szubszidiaritás, az őszinte együttműködés és a kölcsönös bizalom elvét. Továbbá körüljárom a kölcsönös elismerés elvének az EUMSZ-ben található jogalapját, amely a Lisszaboni Szerződés hatálybalépése óta aláhúzza az elvnek a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés tekintetében elfoglalt kiemelkedő fontosságú helyét.

4.3.1. Az arányosság elve

„Az arányosság elve és a kölcsönös elismerés elve közötti szoros kapcsolatot - különös tekintettel a Schengeni Megállapodás végrehajtásáról szóló egyezmény (a továbbiakban: CISA) 54. és 56. cikkére - a szakpolitikai dokumentumok és a tanácsadó bizottság több véleménye is hangsúlyozta. A ne bis idem elv, amely a kölcsönös elismerés kötelezettségét írja elő annak érdekében, hogy elkerülhető legyen az egy bűncselekményért kiszabott büntetések megkettőzése, és az arányosság elvének kifejeződésének vagy példájának tekinthető a beszámítás elve, amely előírja, hogy egy új büntetés kiszabásakor figyelembe kell venni és így el kell ismerni egy korábbi büntetést, ha a ne bis idem elv nem alkalmazható. Mindkettő az arányosság elvének kifejeződése vagy példája ezen a speciális jogterületen."[107]

[107] Christine Janssens: The principle of Mutual Recognition in EU Law. Oxford University Press, Oxford, 2013. 147.

A CISA 54. cikke a kétszeres büntetés tilalma alkalmazásának kapcsán előírja, hogy „az ellen a személy ellen, akinek a cselekményét a Szerződő Felek egyikében jogerősen elbírálták, ugyanazon cselekmény alapján nem lehet egy másik Szerződő Fél területén büntetőeljárást indítani, amennyiben elítélés esetén a büntetést már végrehajtották, végrehajtása folyamatban van, vagy az ítélet meghozatalának helye szerinti Szerződő Fél jogszabályainak értelmében azt többé nem lehet végrehajtani".
A CISA 56. cikke alapján pedig „ha egy Szerződő Fél területén újabb büntetőeljárást indítanak olyan személlyel szemben, akit egy másik Szerződő Fél ugyanazon cselekmény alapján már jogerősen elítélt, az ezen cselekmény miatt az utóbbi Szerződő Félnél letöltött szabadságvesztés időtartamát le kell vonni a kiszabott büntetésből. Amilyen mértékben a nemzeti jogszabályok lehetővé teszik, a szabadságvesztéssel nem járó büntetéseket is be kell számítani".

Az EU másodlagos jogának egyéb, kifejezetten a kölcsönös elismerés elvén alapuló eszközeivel kapcsolatban az arányosság elve ugyanolyan fontos, bár a kölcsönös elismerés elvétől némileg eltérő funkciót tölt be.

„Például az európai elfogatóparancsról szóló kerethatározat szerinti átadási rendszerrel kapcsolatban az arányosság elvének döntő, de mégis eltérő szerepe azonosítható, mivel ebben az összefüggésben lényegében a kölcsönös elismerés elvének korlátjaként működik, az arányosság elve garanciát jelent arra, hogy a kölcsönös elismerés elvét mérsékelten alkalmazzák."[108] Vagyis fontos korlátozó alapelv az uniós hatáskörök gyakorlása során.

A kerethatározat szerint és a cselekmény kettős büntethetőségének mérlegelése nélkül az európai elfogatóparancs alapján átadásra kerül sor meghatározott bűncselekmények esetében, ha ezeknél a kibocsátó tagállam joga szerint a kibocsátó tagállamban a büntetési tétel felső határa legalább háromévi szabadságvesztés vagy szabadságelvonással járó intézkedés. Előfordul, hogy a „küszöb" ellenére számos végrehajtó igazságügyi hatóság az arányosság elvére hivatkozott annak érdekében, hogy a kölcsönös elismerés elvét „félretegye" olyan esetekben, amelyeket kisebb jelentőségűnek ítéltek, és amelyekben nem tartották valószínűnek, hogy a kibocsátó tagállamban súlyos büntetést szabnának ki.

4.3.2. A szubszidiaritás elve

A szubszidiaritás elvének jogalapját az EUMSZ 5. cikkének (3) bekezdése és a szubszidiaritás és az arányosság elveinek alkalmazásáról szóló (2.sz.) jegyzőkönyv képezi. Az 1997-ben aláírt Amszterdami Szerződés az Európai Közösséget létrehozó szerződéshez csatolta a szubszidiaritás és az arányosság

[108] Christine Janssens: The principle of Mutual Recognition in EU Law. Oxford University Press, Oxford, 2013. 148.

elveinek alkalmazásáról szóló jegyzőkönyvet (a továbbiakban: az 1997. évi jegyzőkönyv), a szubszidiaritás elvére vonatkozó meghatározás érintetlenül hagyása mellett.

„A szubszidiaritás elvének és a kölcsönös elismerés elvének van egy lényeges közös jellemzője: mindkettő nagy jelentőséget tulajdonít a tagállami jogi és igazságszolgáltatási hagyományok tiszteletben tartásának. Ebből a szempontból logikus, hogy a két elvet gyakran összekapcsolják, sőt, azt is mondják, hogy a kölcsönös elismerés megközelítése a szubszidiaritás elvén alapul."[109]

A szubszidiaritás elvét az EUMSZ. 5. cikkének (3) bekezdése határozza meg. Célja annak biztosítása, hogy a döntések a polgárokhoz a lehető legközelebb eső szinten szülessenek meg, valamint hogy folyamatos ellenőrzésekre kerüljön sor annak igazolására, hogy az Európai Unió szintjén hozott intézkedések a nemzeti, regionális vagy helyi szinten elérhető lehetőségek tükrében indokoltak-e.
Az EU keretében alkalmazva a szubszidiaritás elve az Unió nem kizárólagos hatáskörei gyakorlására szolgáló szabályozási kritérium. Pontosabban arról az elvről van szó, amelynek mentén kizárják az Unió beavatkozását azokban az esetekben, amikor egy kérdést a tagállamok központi, regionális vagy helyi szinten hatékonyan tudnak szabályozni.

Az EUMSZ, mely az Unió létének és működésének alapja – meghatározza azokat az alapvető értékeket, sarokpontokat – mint az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság és az emberi jogok tiszteletben tartása, beleértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait is –, amelyek az Unió és a tagállamok hatásköreinek, illetve együttműködésük kereteit adják. Elismeri ugyanakkor a tagállami értékeket is, mellyel összefügg, hogy az Unió célkitűzéseit a Szerződésekben ráruházott hatáskörök keretein belül valósítja meg. A hatáskör-átruházás alapvető szabálya értelmében minden olyan hatáskör, amelyet a Szerződések nem ruháztak az Unióra, a tagállamoknál marad, az Unió pedig tiszteletben tartja a tagállamoknak a Szerződések előtti egyenlőségét, valamint nemzeti identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének, illetve tiszteletben tartja az alapvető állami funkciókat. Azokon a területeken, amelyek nem tartoznak kizárólagos hatáskörébe, az Unió csak akkor és annyiban jár el, amikor és amennyiben a tervezett intézkedés céljait a tagállamok sem központi, sem regionális vagy helyi szinten nem tudják kielégítően megvalósítani. Ennek során a szubszidiaritás és az arányosság elvei az irányadóak.

Az elmúlt években ezen sarokpontokat az EU többször is feszegette, ezért számos tagállami bíróság, alkotmánybíróság vizsgálta a közös hatáskörgyakorlás korlátait, hangsúlyozva egyrészt a szuverenitásuk és

[109] Christine Janssens: The principle of Mutual Recognition in EU Law. Oxford University Press, Oxford, 2013. 149.

alkotmányos önazonosságuk védelmét, másrészt fenntartva maguknak az uniós jogi aktusok alkotmányosságának vizsgálatát. A tagállami alkotmánybíróságok többször és határozottan foglaltak állást a nemzeti szuverenitással kapcsolatos kérdésekben annak meghatározása során, hogy mi tartozik az EU jogalkotási jogkörébe és mi marad a nemzeti alkotmányos és jogalkotási hatalom ellenőrzése alatt.

A szubszidiaritás elvének és a kölcsönös elismerés elvének a közös vonásai és szoros kapcsolata ellenére óhatatlanul eljutunk a különbségek kérdésköréhez is, különösen ha az EU és a tagállamok kapcsolódási pontjait vizsgáljuk.

„Az Európai Unió olyan államalakulat, amely szuverén államok önkéntes elhatározása alapján, lentről fölfelé építkezve jött létre, és ahol a közös ügyek együtt élnek egy erős tagállami szuverenitással."[110] A szubszidiaritás elve mindenekelőtt az EU és a tagállamok közötti hatáskörmegosztás vezérlő elve, ezért nem választható el az európai jog egységesítését szolgáló normák kialakításától. A kölcsönös elismerés elve ezzel szemben élesen elkülönül a tagállamok büntetőjogának harmonizációjától; ellenkezőleg, az eltérő nemzeti jogrendszerek kapcsolódását segíti elő. „A szubszidiaritás elvével ellentétben, amely az EU és a tagállamok közötti hatáskörök elosztásának vertikális mechanizmusát jelenti, a kölcsönös elismerés elve nagyrészt a hatáskörök tagállamok közötti koordinációjára vonatkozik, tehát egy horizontális mechanizmusról van szó."[111]

4.3.3. Őszinte együttműködés elve

Az (őszinte) együttműködés elvét sem az EUB, sem a főtanácsadók nem említik egyszer sem a kölcsönös elismerésre vonatkozó ítélkezési gyakorlatban. Ennek a tartózkodásnak észszerű okai vannak. Közrejátszhat benne az elv általános és tág alkalmazási köre, de főként az a tényező, hogy maga az elv nem alkalmas arra, hogy a kölcsönös elismerés konkrét intézkedéseinek jogalapjául szolgáljon. Ugyanakkor kétségkívül hatással van az elvre. Noha az EUMSZ 4. cikkének (3) bekezdése nem foglal magában semmilyen konkrét kötelezettséget a tagállamok részéről, számos egyértelmű iránymutatást ad az együttműködési szellemre és a kölcsönös tisztelet légkörére vonatkozóan, amelyek leginkább szabályozzák a tagállamok közötti kapcsolatokat.
Ebben a vonatkozásban mérföldkőnek tekinthető a Pupino-ügy. Ezt követően feltétlen érvényesülést kívánó normává vált, hogy a büntető igazságszolgáltatási rendszer minden szereplője szigorúan köteles garantálni a kölcsönös elismerési rendszer teljes körű alkalmazását. Az EUB ebben az ügyben arra az álláspontra helyezkedett, hogy a nemzeti bíróság kötelezettsége figyelembe venni nemzeti

[110] Nagy Csongor István: Összehasonlító jogi adalékok az európai integráció jogához. In: RATIO AND MENSURA Studia M. Király Dedicata – Ünnepi tanulmányok Király Miklós 60. születésnapja alkalmából. (Szerk.: Somssich Réka), ELTE Eötvös Kiadó, ELTE, Budapest, 2021. 111.
[111] Christine Janssens: The principle of Mutual Recognition in EU Law. Oxford University Press, Oxford, 2013. 149.

joga irányadó szabályainak értelemzésekor a kerethatározat tartalmát is. Az uniós jog általánosságban megköveteli az igazságszolgáltatási rendszer szereplőitől az együttműködést és a megoldások keresését, valamint az információcserét és a segítségnyújtást.

4.3.4. A kölcsönös bizalom elve

Janssens szerint „a kölcsönös bizalom elve nemcsak a schengeni térség alapját képezi, hanem a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség létrehozásának célját és általában az egész uniós integrációs projektet”.[112] Ahogy Karsai Krisztina leszögezi „a kölcsönös bizalom elve a büntetőjog alkalmazásának tág értelemben vett kérdésköréhez tartozik és a tartalmát akként lehet megfogalmazni, hogy az elvnek megfelelően a tagállamok bíznak egymás büntető igazságszolgáltatási rendszerében, és főszabály szerint annak megfelelő működésével kapcsolatosan kétséget nem támasztanak.”[113] „A kölcsönös elismerés elve és az annak bázisául szolgáló kölcsönös bizalom elve alapján főszabály szerint azt kell feltételezni, hogy a másik tagállamban lefolytatott eljárás (jogsegély tárgyát képező eljárási cselekmény végrehajtása) jogszerű volt, ezért az azzal szembeni kifogás nem alapulhat kizárólag az eltérő eljárási szabályozáson.”[114]

Az elv kifejeződését az EUMSZ. 4. cikk (3) bekezdésében találjuk: „az Unió és a tagállamok a lojális együttműködés elvének megfelelően kölcsönösen tiszteletben tartják és segítik egymást a Szerződésekből eredő feladatok végrehajtásában”.
Egyetértek Karsai Krisztinával, hogy a kölcsönös bizalom elve „tisztán politikai jellegű deklaráció, jogi tartalma – szemben a többi elvvel – nincs, s ezt a kinyilatkoztatást új jogi eszközök vagy megoldások legitimációjaként alkalmazza az uniós jogalkotó, az elv a jogalkotásban és az EUB joggyakorlatában elvi kötőanyagként funkcionál”.[115]

[112] Christine Janssens: The principle of Mutual Recognition in EU Law. Oxford University Press, Oxford, 2013. 1F51.
[113] Karsai Krisztina: Az alapelvek rendszere az európai büntetőjogban. MTA doktori értekezés. Szeged, 2015. 102. http://real-d.mtak.hu/887/7/dc_964_14_doktori_mu.pdf (A letöltés ideje: 2023. október 23.)
[114] Karsai Krisztina: Az alapelvek rendszere az európai büntetőjogban. MTA doktori értekezés. Szeged, 2015, 102. http://real-d.mtak.hu/887/7/dc_964_14_doktori_mu.pdf (A letöltés ideje: 2023. október 23.)
[115] Karsai Krisztina: Az alapelvek rendszere az európai büntetőjogban. MTA doktori értekezés. Szeged, 2015. 102. http://real-d.mtak.hu/887/7/dc_964_14_doktori_mu.pdf (A letöltés ideje: 2023. október 23.)

4.4. A kölcsönös elismerés elvének megjelenése a bűnügyi együttműködés terén

A következőkben megvizsgálom, hogyan alakult ki ez az elv a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködésről szóló másodlagos uniós jogszabályokban.

„A büntetőjog és a büntetőeljárási jog területén az 1990-es évek elejétől figyelemre méltó fejlődésnek lehettünk tanúi. Ezt a fejlődést Perron egy 2005-ben megjelent tanulmányában három szakaszra tagolta. Felosztása szerint az első 1992-től, a Maastrichti Szerződéstől 1997-1998-ig az Amszterdami Szerződésig, a második az Amszterdami Szerződéstől 2001-ig, a Nizzai Szerződésig tartott. A harmadik az akkor látható horizonton – a szerző szerint – a Nizzai Szerződéssel kezdődött és az Európai Alkotmányos Szerződéssel zárult."[116] „Ez az utóbbi szakasz – ma már világosan látjuk azt, amit a szerző akkor nem láthatott – nem az Alkotmányos Szerződéssel, hanem helyette 2009. december 1-jével, a Lisszaboni Szerződés hatályba lépésével fejeződött be."[117] A Maastrichti Szerződés a „Belügyi és igazságügyi együttműködésben megjelenő" kormányközi kooperáció kereteit kezdetben a jogsegély típusú együttműködéssel kívánta kitölteni, ez a terv azonban nem váltotta be a reményeket. „Az Európai Unióban az Amszterdami Szerződés egyik legfontosabb, az integrációt elmélyítő célkitűzése a szabadság, a biztonság és a jog térségének létrehozása volt."[118] Az Amszterdami Szerződés egyik újdonsága a kerethatározat, mint döntési forma létrehozatala volt. A kerethatározatban foglalt cél megvalósítása a tagállam számára kötelező. Ami bizonyos, hogy nagyszámban születtek kerethatározatok büntetőjogi és büntetőeljárásjogi tárgykörben, amelynek hatásaként alapvető változás vette kezdetét a tagállamok büntetőjogában. Ezen a jogterületen megemlítendő legismertebb kerethatározat az európai elfogatóparancsról szóló kerethatározat. A kerethatározat 1. cikk (1) bekezdése szerint „Az európai elfogatóparancs egy tagállamban kibocsátott igazságügyi hatósági határozat, amely azt a célt szolgálja, hogy egy másik tagállam a büntetőeljárás lefolytatása, szabadságvesztés-büntetés, illetve szabadságelvonással járó intézkedés végrehajtása végett a keresett személyt elfogja és átadja". Ugyanezen cikk (2) bekezdése szerint „A tagállamok minden európai elfogatóparancsot a kölcsönös elismerés elve alapján és e kerethatározat rendelkezéseinek megfelelően hajtanak végre".

A „Bel- és Igazságügyi Együttműködés" megnevezés helyébe a „Rendőri és Igazságügyi Együttműködés Büntetőügyekben" lépett. Nem közvetlenül

[116] Procedure in the European Union. In.: Husabo/Stranbakken (Eds.): Harmonization of Criminal Law in Europe. Antwerpen, Oxford, 2005. 5., Walter: Perspectives of the Harmonization of Criminal Law and Criminal.
[117] Farkas Ákos: Az Európai Bíróság és a kölcsönös elismerés elvének hatása az európai büntetőjog fejlődésére. Miskolci Jogi Szemle, 2011/1. Különszám, 62.
[118] Gombos Katalin: A bírói függetlenség kérdése az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában. In: A bírói függetlenség intézményes garanciái. (Szerk.: Bódiné Beliznai Kinga – Megyeri-Pálffi Zoltán). Budapest, Kúria, 2023. 190.

hatályos, az abban megjelölt cél végrehajtási formájának és eszközének megválasztása, azaz a jogi keret kitöltése a tagállamok feladata volt. A jelenleg hatályos EUMSZ szerint az Unió egy, a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térséget alkot, amelyben tiszteletben tartják az alapvető jogokat és a tagállamok eltérő jogrendszereit és jogi hagyományait.[119] „A 2019 júniusában elfogadott 2019 és 2024 közötti időszakra szóló stratégiai menetrend a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térségre vonatkozó építőelemek között említi többek között az értékek és a jogállamiság tiszteletben tartását, a kölcsönös bizalom védelmét."[120]

A kölcsönös elismerés elve a közösségi jogban az EUB megfogalmazásában jelent meg először a Cassis de Dijon döntésében, ami az áruk szabad mozgásával volt kapcsolatos. Ezt követően a kölcsönös elismerés a közösségi alapszabadságok megvalósítása során az egyik legfontosabb szabályozó elvvé vált.[121] A kölcsönös elismerés elve, mint közösségi jogi szabályozó elv, „alapelv", mintául szolgált az elv büntetőjogi jogterületen, az államok közötti nemzetközi bűnügyi együttműködés területén történő megjelenéséhez.

Első megjelenése az 1988. június 15-16-án Cardiffban megrendezett EU-csúcsértekezlethez köthető, ahol Jack Straw akkori angol belügyminiszter a terrorizmus, a kábítószer és a szervezett bűnözés elleni küzdelem hatékonyabbá tétele érdekében javasolta, hogy az Egyesült Királyságban működő három (angol, ír, skót) jog- és igazságszolgáltatási rendszerben született bírósági határozatok kölcsönös elismerésének mintájára ezt az elvet tegyék az EU igazságügyi együttműködésének sarokkövévé.[122] A finnországi Tamperében megrendezett EU-csúcsértekezleten (1999. október 15-16.), ennek nyomán az ún. Tamperei Következtetésekben fogalmazódott meg először az elv, amelynek célzott hatása a bírósági ítéletek „szabad áramlása". A bírósági ítéletek szabad forgalma azt jelentené, hogy ha az egyik tagállamban jogszerűen meghozták a döntést, akkor az az összes többi tagállamban is végrehajtható lesz.

A Tanács által az EUMSZ 34. cikkének megfelelően létrehozott, az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló Egyezmény 4. Cikke szabályozza a kölcsönös jogsegély iránti megkeresés teljesítésének alaki követelményeit és eljárásait. A Cikk (1) bekezdése alapján azokban az esetekben, amelyekben jogsegélyt nyújtanak, a megkeresett tagállam a megkereső tagállam által kifejezetten megadott alaki követelmények és eljárások szerint jár el, amennyiben az egyezmény másként nem rendelkezik, és amennyiben a megadott alaki követelmények és eljárások nem ellentétesek a megkeresett tagállam jogának alapelveivel, azaz lényegében a forum regit actum elvét érvényesítette.

[119] EUMSZ 67. cikk
[120] Gombos i.m. 190.
[121] Az európai büntetőjog kézikönyve. (Szerk.: Dr. Kondorosi Ferenc – Dr. Ligeti Katalin) Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2009. 151.
[122] Dr. Alföldi Ágnes Dóra: A bűnügyi együttműködés általános kérdései az Európai Unióban. Európai Jog, 2011/2. 13.

Az Egyezmény alapján a megkeresett tagállam csak akkor tagadhatja meg a szóban forgó alaki követelmények és eljárások teljesítését, ha azok ellentétesek alapvető jogelveivel, vagy ha maga az Egyezmény kifejezetten kimondja, hogy a megkeresések teljesítésére a megkeresett tagállam joga irányadó.

A fenti elv erősödése figyelhető meg a vagyonnal vagy bizonyítékkal kapcsolatos biztosítási intézkedést elrendelő határozatoknak az Európai Unióban történő végrehajtása tárgyában hozott Kerethatározattal (lásd az 5. Cikk (1) bekezdését) és a Tanács büntetőeljárások során felhasználandó tárgyak, dokumentumok és adatok megszerzéséhez szükséges európai bizonyításfelvételi parancsról szóló 2008/978/IB kerethatározattal (2008. december 18.) összefüggésben (12. Cikk).

„A bizonyítékok kölcsönös elfogadhatóságának fogalma később a kölcsönös elismerés elvének végrehajtására irányuló intézkedési programban (amely kimondja, hogy a bizonyítékok megszerzésére irányuló végzések célja a bizonyítékok elfogadhatóságának biztosítása) és a bizonyítékok megszerzéséről és elfogadhatóságának biztosításáról szóló Zöld Könyvben jelent meg."[123]

Utóbb említett Könyv előzménye, hogy az Európai Bizottság kezdeményezése alapján 1995-ben büntetőjogászokból álló szakértői csoport alakult a közös európai büntetőjog alapjainak kidolgozására, értve ezalatt mind az anyagi jogot, mind az eljárási jogot.[124] A Mireille Delmas-Marty professzor emeritus által vezetett szakértői csoport 1997-ben jelentést készített „Corpus Juris: büntetőjogi rendelkezések bevezetése az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme érdekében" címmel. A Corpus Juris tartalmaz anyagi jogi és eljárásjogi részeket (pl. az Európai Ügyészi Hivatal státuszára és szervezetére, vádlottak jogaira vonatkozó szabályok) is, meghatározza a büntetőjogi felelősségre vonás alapjait, az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményeket (pl. csalás, korrupció, hivatali visszaélés, sikkasztás, pénzmosás), valamint megalapozza az egységes európai joghatóság elvét.[125] Az európai ügyész jelentősége a javaslat szerint abban rejlik, hogy a diverzitás ellenére biztosítsa az eljárások folytonosságát, nem fordulhat elő, hogy sérüljenek a terheltek büntetőeljárási jogai.

Két fontos tanulmány készült: a Corpus Juris 2000 („firenzei javaslat"), amely a Corpus Juris tagállami jogszabályokkal kapcsolatos alkalmazhatóságának vizsgálatát tűzte ki célul, valamint a „Büntetőjogi és közigazgatási szankciók,

[123]Martyna Kusak: Mutual admissibility of evidence and the European investigation order: aspirations lost in reality. Forrás: https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-018-0537-0 (A letöltés időpontja: 2023.09.22.)
[124] Az európai büntetőjog kézikönyve. (Szerk.: Dr. Kondorosi Ferenc – Dr. Ligeti Katalin) Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 324-325.
[125] Ábrahám Márta – Karsai Krisztina: Európai büntetőjog – magyar szemmel. Büntetőjogászok konferenciája a Corpus Juris Europae-ről. Collega IV. évfolyam 5. szám 2000/5. 73-74.

jogvitarendezés, közérdekű bejelentés és a Corpus Juris a tagjelölt országokban" című írásmű, mely a Corpus Jurisnak a közép- és kelet-európai tagjelölt országok nemzeti jogrendszerébe történő átültetését elemzi.

2001-ben jelent meg az Európai Bizottság Közösségek pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelméről és az Európai Ügyészség létrehozásáról szóló zöld könyve. A Zöld Könyv gyakorlati megoldásokat keresett az Európai Ügyészség ambiciózus és innovatív projektjének végrehajtására.

Az Európai Parlament, a tagállamok parlamentjei és a kutatók a Corpus Jurist és különösen az Európai Ügyészségre vonatkozó javaslatokat számos kritikával illették. A fenti problémát a Lisszaboni Szerződés oldotta meg. Az EUMSZ Lisszaboni Szerződéssel bevezetett 86. cikke alapján a Tanács – az Európai Parlament egyetértését követően egyhangú határozattal – „az Eurojustból" létrehozhatja az Európai Ügyészséget, ezen túlmenően lehetővé tette, hogy legalább kilenc tagállamból álló csoport kezdeményezze a Tanács határozatának meghozatalát, és megerősített együttműködés útján hozza létre az Európai Ügyészséget.

A Zöld Könyv a bizonyítékok felhasználhatóságát illetően azt a megoldást követte, hogy a bármely tagállam joga szerint jogszerűen beszerzett bizonyíték minden korlátozás nélkül felhasználható bizonyítékként a tárgyaláson, az eljáró bíróság azt köteles elfogadni és mérlegelni.

Az EU állam- és kormányfőinek 2004. november 4-5-én megtartott, a bel- és igazságügyekre koncentráló ülésén megszületett a következő, több évre szóló intézkedéscsomag. A Hágai Program a második uniós program, melynek célja a szabadságon, a biztonságon, és a jog érvényesülésén alapuló térség továbbfejlesztése. A Hágai Program nevet viselő dokumentum öt évre (2005–2010) tíz prioritást határozott meg a szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség megerősítése céljából. A Hágai Program megvalósítása érdekében az Európai Bizottság és a Tanács Cselekvési Tervet fogadott el, amely tartalmazta a prioritások végrehajtásához szükséges konkrét intézkedéseket, ezek között az Európai Igazságügyi Térség megteremtését is. A Hágai Program megerősíti a kölcsönös elismerés elvének a fontosságát, leszögezi, hogy be kell fejezni a büntetőügyekben hozott bírósági határozatok kölcsönös elismerése elvének végrehajtására irányuló intézkedések átfogó programját, amely magában foglalja a büntetőeljárások bármely szakaszában meghozott, vagy ilyen eljárások tekintetében egyéb módon releváns igazságügyi határozatokat, mint például a bizonyítékok összegyűjtését és elfogadhatóságát, a joghatósági ütközést, a „ne bis in idem" elvét és a börtönbüntetést vagy egyéb (alternatív) szankciókat kirovó jogerős ítéleteket, és továbbra is figyelmet kell fordítani az ebben az összefüggésben beterjesztett további javaslatokra.

Rögzítette, hogy a kölcsönös elismerésnek, mint az igazságügyi együttműködés sarokkövének a további megvalósítása maga után vonja a büntetőeljárási jogok – a tagállami biztosítékok jelenlegi szintjére vonatkozó tanulmányokra épülő – egységes szabályainak kidolgozását, a tagállamok jogi hagyományainak kellő tiszteletben tartásával. Ebben az összefüggésben azt irányozta elő, hogy 2005 végéig el kell fogadni az EU területén folytatott büntetőeljárások során biztosított egyes eljárási jogokról szóló kerethatározat tervezetét.
Továbbá előírta, hogy a Tanácsnak 2005 végére el kell fogadnia egy kerethatározatot az európai bizonyításfelvételi parancsról.

A Hágai Program a rendőri együttműködés területén bevezette a „közvetlen hozzáférhetőség" elvét, amely magában foglalja, hogy amennyiben valamelyik tagállam bűnüldöző hatóságának információra van szüksége, annak a tagállamnak a bűnüldöző szerve, amelynek a szóban forgó információ a birtokában van, köteles az azt kérő tagállamnak rendelkezésre bocsátani.[126]

A Hágai Program ambíciózus program volt, a jog érvényesülésének a megerősítése körében a jogszabályok közelítését prioritásként kezelte. A Program megemlítette, hogy a határokon átnyúló vonatkozásokkal bíró büntetőügyekben a bírósági ítéletek és határozatok kölcsönös elismerésének, valamint a rendőrségi és igazságügyi együttműködésnek a megkönnyítése érdekében a szerződések előrevetítik az eljárásjogi szempontokkal kapcsolatos minimumszabályok létrehozását.

A bűnügyi együttműködés ezidáig kizárólag a volt III. pillér keretei között zajlott, az I. pillérrel összefüggésben büntetőjogról nem eshetett szó. „A büntetőjog "kényes" területnek számított, mert tárgykörében a közösségi jogalkotó csakis akkor alkothatott közösségi büntetőjogi normákat, ha az ehhez szükséges szuverén jogokat a tagállamok a közösségi szervekre ruházták."[127]
Az együttműködés helyébe a kölcsönös elismerés elve lépett, mely a bűnügyi együttműködés alapvető fontosságú elvévé vált.

A kölcsönös elismerés elve kodifikált, döntő jogelvként a Lisszaboni Szerződésben jelent meg, mely 2009. december 1-jén lépett hatályba.

Karsai Krisztina úgy értékeli, hogy „az elv legnagyobb problémája büntetőjogi kontextusban abból fakad, hogy a büntetőjogi produktumok, azaz egy adott jogrendszerben létező intézmények nem függetleníthetők rendszerüktől, mindig magukon hordozzák jogrendjük – szinte – teljes lenyomatát. Ezért a kölcsönös elismerés tárgya, egy büntetőjogi produktum önmagában soha nem lesz alkalmas az elismerésre, az elismerés lényegében a mögöttes jogrend elismerését is szükségképp magával hozza".[128]

[126] Az európai büntetőjog kézikönyve. i.m. 51.
[127] Dr. Alföldi Ágnes Dóra: i.m. 13.
[128] Karsai Krisztina: i.m. 105.

4.5. A kölcsönös elismerés elve és a bizonyítás kapcsolata

„A kölcsönös elismerés elvének a bizonyításra történő alkalmazása eredeti értelmében azt jelenti, hogy a külföldön, a végrehajtó tagállam szabályai szerint felvett valamennyi bizonyítás eredményét a kérelmező tagállamban nem ellenőrzik, így az minden további nélkül felhasználható. A bizonyíték mellett tehát törvényességi és felhasználhatósági vélelem szól."[129]

Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról szóló Lisszaboni Szerződés „Igazságügyi együttműködés büntetőügyekben" című új fejezettel egészült ki. A 69a. cikk az Európai Unióról szóló szerződés akkori 31. cikkét váltotta fel.
A 69.a. cikk (1) bekezdése alapján az Unióban a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés a büntetőügyekben hozott bírósági ítéletek és határozatok kölcsönös elismerésének elvén alapul, és magában foglalja a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítését a (2) bekezdésben és a 69b. cikkben említett területeken.

Az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében intézkedéseket állapít meg, amelyek célja:

a) a bírósági ítéletek és határozatok minden formájának az Unió egészén belüli kölcsönös elismerését biztosító szabályok és eljárások megállapítása;
b) a tagállamok közötti joghatósági összeütközések megelőzése és rendezése;
c) a bírák, ügyészek és az igazságügyi alkalmazottak képzésének támogatása;
d) a tagállamok igazságügyi vagy annak megfelelő hatóságai közötti együttműködés megkönnyítése a büntetőeljárások keretében és a határozatok végrehajtása terén.

Ugyanezen cikk (2) bekezdése alapján amilyen mértékben az a több államra kiterjedő vonatkozású büntetőügyekben a bírósági ítéletek és határozatok kölcsönös elismerésének, valamint a rendőrségi és igazságügyi együttműködésnek a megkönnyítése érdekében szükséges, az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében elfogadott irányelvekben szabályozási minimumokat állapíthat meg. E szabályoknak figyelembe kell venniük a tagállamok jogi hagyományai és jogrendszerei közötti különbségeket.

Ami a "minimumszabályok" kifejezést illeti, itt arról van szó, hogy az uniós tagállamoknak lehetőségük van arra, hogy magasabb szintű védelmet nyújtsanak, különösen, ha a gyakorlatban további védelemre lenne szükség. „Másrészt azonban a védelmi normák nem lehetnek alacsonyabb szintű

[129] Dr. Farkas Ákos: A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban. 492.

védelmet biztosítóak az Európai Egyezményben és az uniós Chartában garantált jogoknál."[130]

E szabályozási minimumok a következőkre vonatkoznak:

a) a bizonyítékok tagállamok közötti kölcsönös elfogadhatósága,
b) a személyek jogai a büntetőeljárásban,
c) a bűncselekmények sértettjeinek jogai,
d) a büntetőeljárás egyéb olyan külön vonatkozásai, amelyeket a Tanács határozatban előzetesen ilyenként határozott meg; az ilyen határozat elfogadásakor a Tanács az Európai Parlament egyetértését követően, egyhangúlag határoz.

Az ebben a bekezdésben említett szabályozási minimumoknak az elfogadása nem akadályozza meg a tagállamokat abban, hogy a személyek számára magasabb szintű védelmet biztosító intézkedéseket tartsanak fenn, vagy vezessenek be.
A Szerződés 69b. cikk (1) bekezdése szerint az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében elfogadott irányelvekben szabályozási minimumokat állapíthat meg a bűncselekményi tényállások és a büntetési tételek meghatározására vonatkozóan az olyan különösen súlyos bűncselekmények esetében, amelyek jellegüknél vagy hatásuknál fogva a több államra kiterjedő vonatkozásúak, illetve amelyek esetében különösen szükséges, hogy az ellenük folytatott küzdelem közös alapokon nyugodjék.

Ezek a bűncselekményi területek a következők: terrorizmus, emberkereskedelem és a nők és gyermekek szexuális kizsákmányolása, tiltott kábítószer-kereskedelem, tiltott fegyverkereskedelem, pénzmosás, korrupció, pénz és egyéb fizetőeszközök hamisítása, számítógépes bűnözés és szervezett bűnözés.

A bűnözés alakulásának függvényében a Tanács határozatban egyéb bűncselekményi területekről állapíthatja meg, hogy azok megfelelnek az e bekezdésben meghatározott feltételeknek. Erről a Tanács az Európai Parlament egyetértését követően, egyhangúlag határoz.
Ugyanezen cikk (2) bekezdés alapján a valamely harmonizációs intézkedések hatálya alá tartozó területen az Unió politikájának eredményes végrehajtásához elengedhetetlen a tagállamok büntetőügyekre vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítése, irányelvekben szabályozási minimumokat lehet megállapítani e területen a bűncselekményi tényállások és a büntetési tételek meghatározására vonatkozóan. A 61i. cikk sérelme nélkül az ilyen irányelveket ugyanazon rendes vagy különleges jogalkotási eljárás keretében kell elfogadni, mint amely szerint az említett harmonizációs intézkedéseket elfogadták.

[130] Libor Klimek: Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law. Springer, 2017. 593.

Láthatjuk, hogy a Lisszaboni Szerződéssel a kölcsönös elismerés elvének egy újabb oldala vált láthatóvá: a bizonyítékok kölcsönös elismerése.[131]

Az elmúlt évtizedben az EU-ban a határokon átnyúló büntetőjogi együttműködés tehát a kölcsönös elismerés elvén alapult. Működése feltételezi a kölcsönös bizalom elfogadását a tagállamok – sokszínű és számtalan eltérést mutató jogrendszerei között.
Ez a bizalom a szabadság, a demokrácia, valamint az emberi jogok, az alapvető szabadságok és a jogállamiság elvei iránti közös elkötelezettségen alapul.

„Az uniós jogalkotó azon kötelezettsége, hogy figyelembe vegye a tagállamok jogi hagyományait és rendszereit, azt jelenti, hogy nem lehet egyetlen eljárási rendszert előírni."[132] Mindazonáltal a tagállami büntetőeljárási rendszereknek – sokszínűségük ellenére a végrehajtásuk során meg kell felelniük a szóban forgó elveknek, különben érvénytelennek tekinthető az adott döntés.

Ennek a pontnak a felülvizsgálatáért elsősorban a tagállami bíróságok felelősek, azaz az uniós jogszabályok tényleges és egységes alkalmazásának biztosítása, továbbá az eltérő értelmezések elkerülése érdekében a tagállami bíróságok jogosultak illetve bizonyos esetekben kötelesek – az EUB-hoz fordulni az uniós jog egy adott részének pontos meghatározása végett például annak érdekében, hogy ellenőrizhessék, hogy a nemzeti szabályozásuk mennyiben van összhangban az uniós joggal. Az előzetes döntéshozatali eljárásnak célja lehet továbbá valamely uniós jogi aktus érvényességének vizsgálata. Tehát a bíróságoknak lehetőségük van arra, hogy jogalkalmazási problémák felmerülése esetén előzetes döntéshozatali kérelmet nyújtsanak be az EUB-hoz. A büntetőjogi kérdések, különösen a szoros értelemben vett büntetőjog, a rendes bíróságok hatáskörébe tartoznak, és a tagállamok alkotmányos hagyományai szerint ők az egyéni szabadságjogok őrei.

Azáltal, hogy az EUMSZ 82. cikkének (2) bekezdése kifejezett hatáskörrel ruházta fel az EU-t a tagállami büntetőeljárási jog területén alkalmazandó minimumszabályok elfogadására, valamint a rendes jogalkotási eljárás mint szokásos döntéshozatali módszer alkalmazására, a Lisszaboni Szerződés hatálybalépése az értékalapú megközelítés felé való elmozdulást jelentette: az uniós jogalkotó azóta több irányelvet fogadott el a vádlottak eljárási jogairól, valamint egy, a sértettek jogairól szóló irányelvet.

„Az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló 2002. június 13-i kerethatározat volt az, ami megvalósította ezen elv

[131] Dr. Farkas Ákos: A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban. 491.
[132] Libor Klimek: Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law. Springer. 2017. 594.

végrehajtását. Az európai nyomozási határozatról szóló irányelv kiterjesztette az EU kölcsönös elismerését a bizonyítékok gyűjtésére."[133]

A Kerethatározat 1. cikk (1) bekezdése meghatározza definícióját: „az európai elfogatóparancs egy tagállamban kibocsátott igazságügyi hatósági határozat, amely azt a célt szolgálja, hogy egy másik tagállam a büntetőeljárás lefolytatása, szabadságvesztés-büntetés, illetve szabadságelvonással járó intézkedés végrehajtása végett a keresett személyt elfogja és átadja".
A Kerethatározat általános elvként rögzíti, hogy a tagállamok minden európai elfogatóparancsot a kölcsönös elismerés elve alapján és a kerethatározat rendelkezéseinek megfelelően hajtanak végre.

A 2003/577/IB tanácsi kerethatározat a bizonyítékok megsemmisítésének, átalakításának, elvitelének, átadásának vagy elidegenítésének megakadályozása érdekében foglalkozott a határozatok haladéktalan kölcsönös elismerésének szükségességével. Mivel azonban ez az eszköz a zár alá vételi szakaszra korlátozódik, a biztosítási intézkedést elrendelő határozatot egy arra vonatkozó külön kérelemnek kell kísérnie, hogy a bizonyítékot a kölcsönös bűnügyi jogsegélyre vonatkozó szabályoknak megfelelően adják át a határozatot kibocsátó államnak. Ez két lépésből álló eljárást eredményez, ami rontja a hatékonyságot. Ezenkívül ez a rendszer a hagyományos együttműködési eszközökkel párhuzamosan létezik, és ezért az illetékes hatóságok a gyakorlatban ritkán alkalmazzák.

A Tanács 2008/978/IB Kerethatározata (2008. december 18.) a büntetőeljárások során felhasználandó tárgyak, dokumentumok és adatok megszerzéséhez szükséges európai bizonyításfelvételi parancsról (a továbbiakban: EBP) (7) preambulumbekezdése rögzíti, hogy az EBP-t az olyan büntetőeljárások során felhasználandó tárgyak, dokumentumok és adatok megszerzéséhez lehet igénybe venni, amelyekre EBP-t lehet kiadni. Ez magában foglalhatja például a harmadik személyektől, a házkutatásokból – beleértve a gyanúsított magánterületén lefolytatott házkutatásokból – származó tárgyakat, dokumentumokat vagy adatokat, a bármilyen szolgáltatás – beleértve a pénzügyi ügyleteket – igénybevételéről szóló historikus adatokat, a vallomások, kihallgatások és meghallgatások historikus nyilvántartását; valamint egyéb nyilvántartásokat, beleértve a különleges nyomozási technikák eredményeit is.

A Kerethatározat 1. Cikk (1) bekezdése meghatározza, hogy mi minősül bizonyításfelvételi parancsnak. Az EBP bírósági határozat, amelyet egy tagállam illetékes hatósága bocsát ki az 5. cikkben említett eljárások során felhasználandó, egy másik tagállamból származó tárgyak, dokumentumok és

[133] Vanessa Seibel: A bizonyítékok összegyűjtése és értékelése az EU többszintű rendszerében. – A bizonyítékok elfogadhatatlanságának hatása. In: Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai, különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzetközi szabályozására, valamint a kiberbűnözésre. (Szerk.: Farkas – Dannecker – Jacsó) Wolters Kluwer, 2019. 505.

adatok megszerzésének céljából. Az Egyezmény a következő eljárás típusokat határozza meg, amelyekhez az EBP kibocsátható:

- bűncselekmény tekintetében valamely igazságügyi hatóság által indított, vagy az igazságügyi hatóságnál megindítandó büntetőeljárásokkal kapcsolatban a kibocsátó állam nemzeti joga szerint;
- a közigazgatási hatóságok által kezdeményezett eljárásokban olyan cselekmények tekintetében, amelyek a kibocsátó állam nemzeti joga alapján szabálysértés miatt büntetendők, és ha a határozat büntetőügyekben illetékes bíróság előtti eljáráshoz vezethet; valamint
- az igazságügyi hatóságok által kezdeményezett eljárásokban olyan cselekmények tekintetében, amelyek a kibocsátó állam nemzeti joga alapján szabálysértés miatt büntetendők, és ha a határozat büntetőügyekben illetékes bíróság előtti további eljárásokhoz vezethet; valamint
- az a), b) és c) pontokban említett olyan eljárásokkal kapcsolatban, amelyek olyan bűncselekményekhez vagy jogsértésekhez kapcsolódnak, amelyekért valamely jogi személyt felelősségre lehet vonni vagy vele szemben büntetést lehet alkalmazni a kibocsátó államban (Kerethatározat 5. Cikk).

A Kerethatározat felsorolja a Kerethatározat hatálya alól kizárt területeket, amelyek esetében nem bocsátható ki az az EBP. Ezek a következők:

- kihallgatások lefolytatása, vallomások felvétele, vagy gyanúsítottakat, tanúkat, szakértőket vagy bármely más felet érintő egyéb típusú meghallgatások kezdeményezése;
- emberi testen végzett vizsgálatok lefolytatása vagy emberi testből származó anyagok és biometrikus adatok megszerzése közvetlenül bármely személy testéből, beleértve a DNS-mintákat és ujjlenyomatokat;
- valós idejű információ megszerzése, például közlések lehallgatásával, leplezett megfigyeléssel vagy bankszámlák ellenőrzése révén;
- létező tárgyak, dokumentumok és adatok vizsgálatának lefolytatása; valamint e) a nyilvánosan elérhető elektronikus hírközlési szolgáltatás vagy a nyilvános hírközlő hálózat szolgáltatói által megőrzött hírközlési adatok megszerzése.

Az EBP-t a (2) bekezdés hatálya alá tartozó tárgyak, dokumentumok vagy adatok megszerzésének céljából lehet kibocsátani, ha a tárgyak, dokumentumok vagy adatok az EBP kibocsátását megelőzően már a végrehajtó hatóság birtokában voltak.

Az EBP kibocsátásának feltételei a 7. cikkben szerepelnek. E cikk előírja, hogy „minden egyes tagállam megteszi a szükséges intézkedéseket annak biztosítására, hogy az EBP kibocsátására csak akkor kerüljön sor, ha a kibocsátó hatóság megbizonyosodik a következő feltételek teljesüléséről: a) a keresett tárgyak, dokumentumok vagy adatok megszerzése az 5. cikkben említett eljárások céljából szükséges és e céllal arányos; b) ha a tárgyak, dokumentumok és adatok a kibocsátó állam területén lennének hozzáférhetők, a kibocsátó állam

jogszabályai alapján hasonló esetben megszerezhetők lennének, még akkor is, ha az alkalmazott eljárási intézkedések különböznének. E feltételek teljesülését minden egyes esetben kizárólag a kibocsátó állam vizsgálja”.

A 12. Cikk rendezi a végrehajtó államban követendő alaki követelményeket. Eszerint „a végrehajtó hatóság betartja a kibocsátó hatóság által kifejezetten feltüntetett alaki követelményeket és eljárásokat, kivéve, ha a kerethatározat másképpen rendelkezik, és feltéve, hogy az ilyen alaki követelmények és eljárások nem ellentétesek a végrehajtó állam alapvető jogelveivel”.

Az Egyezmény 11. és 12. preambulumbekezdés alapján „az EBP-t csak akkor lehet kibocsátani, ha a keresett tárgyak, dokumentumok vagy adatok megszerzése az érintett büntető- vagy egyéb eljárás céljából szükséges és arányos. Továbbá, EBP-t kizárólag csak akkor lehet kibocsátani, ha az érintett tárgyak, dokumentumok vagy adatok a kibocsátó állam nemzeti jogszabályai alapján hasonló esetben megszerezhetők lennének. Az e feltételeknek való megfelelés biztosítása a kibocsátó hatóság felelőssége. Az elismerés vagy a végrehajtás megtagadásának indokai ezért ezekre a kérdésekre nem terjednek ki”. A Kerethatározat a végrehajtó hatóságra azt a kötelezettséget rója, hogy a legkevésbé erőszakos eszközöket kell használnia a keresett tárgyak, dokumentumok vagy adatok megszerzésére.

A büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról szóló kerethatározat (2014. április 3.) preambuluma leszögezi, hogy az európai bizonyításfelvételi parancsról szóló szabályokat abból a célból fogadták el, hogy a büntetőeljárások során felhasználandó tárgyak, dokumentumok és adatok megszerzése céljából a kölcsönös elismerés elvét alkalmazzák. Az EBP azonban csak a már meglévő bizonyítékokra vonatkozik, és ezért a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés bizonyítékokat érintő tejes skálájának csak egy behatárolt részével foglalkozik. Korlátozott hatálya miatt az illetékes hatóságok szabadon választhatnak, hogy az új rendszert vagy azokat a kölcsönös jogsegélyre vonatkozó eljárásokat alkalmazzák, melyek minden esetben továbbra is alkalmazhatók az EBP hatályán kívül eső bizonyítékokra.

A (6) preambulumbekezdés szerint az Európai Tanács által 2009. december 10–11-én elfogadott Stockholmi Programban az Európai Tanács úgy vélte, hogy folytatni kell a határokon átnyúló vonatkozásokkal bíró ügyekre vonatkozó, a kölcsönös elismerés elvén alapuló, átfogó bizonyításfelvételi rendszer kialakítását.

A fenti új megközelítés az Európai Nyomozási Határozatnak (ENYH) nevezett egyetlen eszközre épül. Az ENYH-hoz vezető folyamat kezdetét a tamperei következtetések jelentették, amely a valamely tagállam hatóságai által jogszerűen gyűjtött bizonyítékoknak más tagállamok igazságszolgáltatási eljárásaiban történő elfogadhatóságának követelményét irányozta elő. Az

Irányelv 6. preambulumbekezdése kiemelte a folyamatban a Stockholmi Program szerepét. Eszerint „az Európai Tanács által 2009. december 10–11-én elfogadott Stockholmi Programban az Európai Tanács úgy vélte, hogy folytatni kell a határokon átnyúló vonatkozásokkal bíró ügyekre vonatkozó, a kölcsönös elismerés elvén alapuló, átfogó bizonyításfelvételi rendszer kialakítását. Az Európai Tanács jelezte, hogy az e területen meglévő eszközök széttöredezett rendszert alkotnak, és hogy a kölcsönös elismerés elvén alapuló új megközelítésre van szükség, amely a kölcsönös jogsegély hagyományos rendszere által nyújtott rugalmasságot is figyelembe veszi. Az Európai Tanács ezért egy olyan átfogó rendszer kialakítását ítélte szükségesnek, amely az e területen meglévő valamennyi eszköz – többek között a 2008/978/IB tanácsi kerethatározat – helyébe lép, lehetőleg a bizonyítékok valamennyi fajtájára kiterjed, végrehajtási határidőket tartalmaz, és a lehető legnagyobb mértékben korlátozza a megtagadás lehetséges indokait.”

Az Európai Parlament és a Tanács 2014/41/EU Irányelve (2014. április 3.) a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról közvetlen elődjének tekinthető EBP korlátozott hatálya miatt csak a már meglévő bizonyítékokra vonatkozik nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Megállapítható, hogy a tagállamok a gyakorlatban a hagyományos jogsegély eszközeit alkalmazták.

„Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a házkutatás, lefoglalás útján beszerezhető – azaz gyakorlatilag tárgyi és okirati – bizonyítási eszközök birtokának megszerzésén túl, ezen jogintézmény alapján további nem csupán a birtokba jutással, de – konkrétan a bizonyítással, az információk elemzésével, feldolgozásával, vizsgálatával kapcsolatos cselekmények nem végezhetők, ugyanakkor a *kibocsátást megelőzően* beszerzett ilyen tárgyak, dokumentumok, adatok továbbíthatók a kibocsátó állam felé.”[134]

„Az ENYH létrehozásának célja egy olyan jogintézmény megteremtése, amely hozzájárul a határokon átnyúló elemmel bíró ügyek kapcsán a kölcsönös elismerés elvén alapuló, átfogó bizonyításfelvételi rendszer kialakításához. Célja az eljárás egységesítése, funkcióját tekintve pedig olyan nyomozási cselekmények végrehajtásának a biztosítása, amelyre az EBP sem kínál lehetőségeket.”[135]

„Klimek az ENYH négy alapvető elveként a kölcsönös elismerés és a kölcsönös bizalom elveit, a tagállamok nemzeti hatóságai közötti közvetlen kommunikációt és a kettős büntethetőség feltételének részleges feladását határozza meg, habár az Irányelv explicit nem tartalmaz erre utalást.”[136]

[134] Nagy Anita: Európai nyomozási határozat a kölcsönös elismerés elve tükrében. Kúriai Döntések. 2017/6., 867.
[135] Nagy Anita: Európai nyomozási határozat a kölcsönös elismerés elve tükrében. Kúriai Döntések. 2017/6., 865.
[136] Farkas Krisztina – Kármán Gabriella: Nemzetközi együttműködés a bizonyítékok beszerzésében – empirikus megközelítésben. Kriminológiai Tanulmányok. 57., 224.

A kibocsátó és a végrehajtó állam konzultációt folytathatnak a felmerülő kérdések megoldása céljából és ajánlott a kérdéseket még e konzultáció során rendezniük.

A „ne bis in idem” elve az elismerés vagy a végrehajtás megtagadásának indokaival kapcsolatban merül fel. A 11. cikk (1) bekezdés g) pontja értelmében az ENYH elismerése vagy végrehajtása a végrehajtó államban akkor tagadható meg, ha az a cselekmény, amely miatt az ENYH-t kibocsátották, a végrehajtó állam joga szerint nem minősül bűncselekménynek, kivéve, ha a D. mellékletben foglalt bűncselekmény-típusok egyikébe tartozó, a kibocsátó hatóság által az ENYH-ban megjelölt bűncselekményről van szó, feltéve, hogy e bűncselekmény a kibocsátó állam joga szerint szabadságvesztéssel vagy szabadságelvonással járó intézkedéssel büntethető, amelynek felső határa legalább három év. Ez azt jelenti, hogy az Irányelv D. mellékletében felsorolt bűncselekmény-típusok esetén ez a megtagadási ok nem alkalmazható.

„Az ENYH elnevezését tekintve megtévesztő lehet, hiszen első ránézésre úgy tűnik, mintha kizárólag a büntetőeljárások nyomozati szakaszában felhasználható eszközről lenne szó, miközben tartalmilag a büntetőeljárás egészét lefedő, annak bármely szakaszában alkalmazható igen hatékony bizonyíték gyűjtésére irányuló eljárási jogsegélyforma, amely a közvetlen kapcsolatfelvétel lehetőségének megteremtésével, szigorú határidők meghatározásával, a teljesítés megtagadására vonatkozó okok korlátozásával és egységes formanyomtatvány bevezetésével megteremtette a széles körű alkalmazásának elvi lehetőségét.”[137] Nemcsak a nyomozási, hanem a tárgyalási szakaszban is igénybe vehető, sőt egyes országokban (amelyekben a végrehajtási eljárás a büntetőeljárásban foglaltatik) a tárgyalást követő szakaszra is vonatkozhat.

Az ENYH egy vagy több olyan konkrét nyomozási cselekmény elvégzése végett adható ki, amely(ek) célja az ENYH-t végrehajtó államban (a továbbiakban: a végrehajtó állam) történő bizonyítékgyűjtés. Ebbe beletartozik a végrehajtó hatóságnak már birtokában lévő bizonyítékok megszerzése is (lásd 7. preambulumbekezdés).

Az ENYH definícióját az Irányelv 1. cikk (1) bekezdése rögzíti. Eszerint „az ENYH olyan bírósági határozat, amelyet valamely tagállam (a továbbiakban: a kibocsátó állam) igazságügyi hatósága ad ki vagy érvényesít abból a célból, hogy egy másik tagállamban (a továbbiakban: a végrehajtó állam) egy vagy több konkrét nyomozási cselekményt végezzenek el az ezen irányelvvel összhangban folytatott bizonyítékszerzés céljából. Az ENYH olyan bizonyíték megszerzése céljából is kibocsátható, amely már a végrehajtó állam illetékes hatóságainak birtokában van”.

„Kifejezetten a nyomozati szakaszban alkalmazhatók az alábbi eljárási cselekmények:

- fedett nyomozás,

[137] Az európai büntetőjog gyakorlata - Bűnügyi együttműködés a bírósági eljárásban. Szerk.: Kis László – Szabó Judit Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2023., 226-227. (Dr. Tasnádi Zoltán)

- titkos távközlési információgyűjtés,
- ideiglenes intézkedés,
- leplezett eszköz alkalmazása."

„Nyomozati és bírósági szakban egyaránt alkalmazhatók:

- kihallgatás telekommunikációs eszköz útján,
- telefonkonferencia útján történő meghallgatás,
- fogva tartott személy ideiglenes átadása kibocsátó/végrehajtó tagállamba,
- adatszolgáltatás pénzügyi intézmény által vezetett számláról,
- adott telefonszámhoz vagy IP-címhez tartozó előfizetéssel rendelkező személyek azonosítása."[138]

Az ENYH-irányelv – 34. cikkének (1) bekezdésével összhangban – 2017. május 22-i hatállyal felváltotta a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezmények (az Európa Tanács 1959. évi egyezménye, annak két kiegészítő jegyzőkönyve, valamint a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló 2000. évi egyezmény) „megfelelő rendelkezéseit". A 34. cikk (bekezdése) alapján az irányelv 2017. május 22-i hatállyal felváltja az ezen irányelv hatálya alá tartozó tagállamok közötti kapcsolatokra alkalmazandó alábbi egyezmények megfelelő rendelkezéseit, az említett rendelkezések tagállamok és harmadik államok közötti alkalmazásának, valamint a 35. cikk értelmében való átmeneti alkalmazásának sérelme nélkül: a) az Európa Tanácsnak a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló, 1959. április 20-i európai egyezménye, valamint ennek két kiegészítő jegyzőkönyve, továbbá az egyezmény 26. cikkének értelmében kötött kétoldalú megállapodások; b) a Schengeni Megállapodás végrehajtásáról szóló egyezmény; c) az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezmény és annak jegyzőkönyve.

Az Eurojust és az Európai Igazságügyi Hálózat (a továbbiakban: EIH) közös feljegyzésben foglalta össze az EIH kapcsolattartóinak álláspontját az ENYH-irányelv 34. cikkének (1) bekezdésében említett „megfelelő rendelkezések" értelmezései tekintetében (lásd: „Eurojust/EJN Note on the meaning of "corresponding provisions" and the applicable legal regime in case of delayed transposition of the EIO Directive" [Az Eurojust és az EIH közös feljegyzése a „megfelelő rendelkezései" kifejezés jelentéséről, valamint az ENYH-irányelv késedelmes átültetése esetén alkalmazandó jogi szabályozásról]).
Az 1. cikk (2) bekezdés szerint „a tagállamok az ENYH-t a kölcsönös elismerés elve alapján és ezen irányelvvel összhangban hajtják végre".

Az ENYH hatálya valamennyi nyomozási cselekményre kiterjed, kivéve a közös nyomozócsoport létrehozását és a bizonyítékok közös nyomozócsoporton belüli összegyűjtését az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyegyezmény (14) (a továbbiakban: az egyezmény) 13. cikkében, illetve a 2002/465/IB tanácsi kerethatározatban (15) meghatározottak szerint, kivéve,

[138] Az európai büntetőjog gyakorlata - Bűnügyi együttműködés a bírósági eljárásban. Szerk.: Kis László – Szabó Judit Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2023., 231.

ha az ilyen cselekmény az egyezmény 13. cikke (8) bekezdésének, illetve a kerethatározat 1. cikke (8) bekezdésének alkalmazása céljából történik. „Így tulajdonképpen bármilyen, a bűncselekmények felderítése során szóba jöhető bizonyítékra nézve ki lehetne bocsátani az ENYH-t. A tanúkihallgatástól kezdve banki adatok megküldésén át egészen a titkos megfigyelésig vagy lefoglalásig, de akár a poligráf vagy más, szakértői bizonyítási eljárások is megjelenhetnek ezen a spektrumon, ha nincs anyagi értelemben vett definíció."[139]
Az ENYH horizontális hatályúnak, és ennélfogva a bizonyítékgyűjtésre irányuló minden nyomozási cselekményre alkalmazandónak kell lennie. A közös nyomozócsoportok létrehozása és a bizonyítékok ezen csoportok keretében történő gyűjtése azonban egyedi szabályok megalkotását teszi szükségessé, amelyekkel célszerűbb külön foglalkozni. A meglévő eszközöket ezért – ezen irányelv alkalmazásának sérelme nélkül – helyénvaló továbbra is alkalmazni a nyomozási cselekmények ezen fajtájára (Kerethatározat 8. preambulumbekezdése).

Ami az ENYH hatályát illeti, ENYH bocsátható ki a kibocsátó állam nemzeti joga szerint, bűncselekmény tekintetében valamely igazságügyi hatóság által indított, vagy az igazságügyi hatóság előtt megindítható büntetőeljárások tekintetében; a közigazgatási hatóságok által indított eljárásokban olyan cselekmények tekintetében, amelyek a kibocsátó állam nemzeti joga alapján jogszabálysértésként büntetendők, és amelyekben a határozat különösen büntetőügyekben hatáskörrel rendelkező bíróság előtti eljáráshoz vezethet; az igazságügyi hatóságok által indított eljárásokban olyan büntetendő cselekmények tekintetében, amelyek a kibocsátó állam nemzeti joga alapján jogszabálysértésnek minősülnek, és amelyekben a határozat különösen büntetőügyekben hatáskörrel rendelkező bíróság előtti eljárásokhoz vezethet; az a) vagy b) pontban említett olyan eljárásokkal kapcsolatban, amelyek olyan bűncselekményekhez vagy szabálysértésekhez kapcsolódnak, amelyekért valamely jogi személy felelősségre vonható vagy büntethető a kibocsátó államban (Irányelv. 4. Cikk).

Az ENYH alkalmazhatóságát illetően az EUROJUST és az EIH közös útmutatója az ENYH alkalmazásához az alábbi kritériumokat állította fel:
– a határozat bizonyítékok gyűjtését vagy felhasználását célzó nyomozási cselekményre irányul-e,
– az intézkedést igazságügyi hatóság hozta vagy érvényesítette-e, valamint
– az intézkedés olyan tagállamokat érint-e, amelyekre nézve az ENYH-irányelv kötelező.
Amennyiben a fenti kritériumok valamelyike nem teljesül, nem az ENYH-irányelvet, hanem más jogi eszközt kell alkalmazni.
Főszabályként – ahogy fentebb erről már volt szó az ENYH a bizonyítékok minden formájára kiterjed. Az EIH honlapja információkat és eszközöket kínál az uniós jogi eszközök, köztük az ENYH-irányelv gyakorlati alkalmazásához,

[139] Törő Andrea: Gondolatok az európai nyomozási határozat szabályozásáról és gyakorlati alkalmazásáról. Ügyészségi Szemle, 2017/4. 6.

így a honlapon elérhető az ún. „Fiches belges”, amely tömör gyakorlati és jogi információkkal szolgál több nyomozási cselekményről is, például létezik-e az adott országban a bizonyítékok biztosítása céljából történő befagyasztás, arra milyen szabályok vonatkoznak, melyik a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatóság.

Az ENYH a gyakorlatban nem terjed ki:

- közös nyomozócsoportok létrehozására és bizonyítékok közös nyomozócsoportok keretében történő gyűjtésére;
- eljárási iratok kézbesítésére és küldésére, kivéve ha az irat kézbesítése döntő szerepet játszik az ENYH tárgyát képező nyomozási cselekmény szempontjából – amely esetben az ENYH-irányelv 9. cikkének (2) bekezdésével összhangban rugalmas megközelítést kell alkalmazni azzal kapcsolatban, hogy az intézkedés ENYH hatálya alá vonható-e;
- megkeresés nélküli információcserére (a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló 2000. évi egyezmény 7. cikke);
- eljárások átadására (az Európa Tanács 1959. évi egyezményének 21. cikke, valamint az Európa Tanács 1972. évi egyezménye);
- vagyonnal kapcsolatos biztosítási intézkedésre/vagyonbefagyasztásra későbbi elkobzás céljából (a vagyonnal vagy bizonyítékkal kapcsolatos biztosítási intézkedést elrendelő határozatoknak az Európai Unióban történő végrehajtásáról szóló 2003/577/IB kerethatározat; valamint 2020.12.19-től a befagyasztást és az elkobzást elrendelő határozatok kölcsönös elismeréséről szóló (EU) 2018/1805 rendelet);
- visszaszolgáltatásra: tárgyak visszaküldésére a sértett részére (a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló 2000. évi egyezmény 8. cikke);
- bűnügyi nyilvántartási kivonatokra/az ECRIS-ből származó információk beszerzésére, rendőrségek közötti együttműködésre; vagy
- a vámhatóságok közötti együttműködésre.

2019-ben az Országos Kriminológiai Intézet kutatást folytatott a bizonyítékok beszerzésében való nemzetközi együttműködés témájában, vizsgálata a tárgykörébe tartozó büntetőeljárások iratainak a feldolgozására is fókuszált. „A kutatás alapvető kérdése az volt, hogy az ENYH-k kibocsátása az Irányelvnek, illetve az azt beiktató törvénynek megfelelően történik-e. A vizsgálat kiterjedt a beszerzett bizonyítási eszközök felhasználásának elemzésére is.”[140]

Az empirikus vizsgálatok alapján arra a megállapításra jutottak, hogy „visszatérően az alábbi, nem bűncselekmény-specifikus tényezők miatt merült fel a bizonyítékok más országból való beszerzésének a szükségessége:

- a gyanúsított vagy a tanú külföldi állampolgár és/vagy külföldön tartózkodik és a kihallgatására szükség van;
- a gyanúsított külföldön van büntetés-végrehajtási intézetben;

[140] Farkas Krisztina – Kármán Gabriella: Nemzetközi együttműködés a bizonyítékok beszerzésében – empirikus megközelítésben. Kriminológiai Tanulmányok. 57. 230.

- a gyanúsított ellen külföldön büntetőeljárás van vagy volt folyamatban (tagállami ítélet beszerzése vált szükségessé).”[141]

„Ezek mellett előfordultak bűncselekmény-specifikus jellemzők.
Csalás bűntette miatt indult eljárásokban:
Egy több személyből álló, hosszabb időre tervezett, összehangoltan működő csoport nemzetközi fuvarok elvállalása és teljesítése során rendszeres haszonszerzés végett nagy, jelentős illetőleg különösen jelentős értékű árukat szerzett meg csalárd módon. Szükség volt külföldön tanúkihallgatásokra, nyilvántartásokból adatközlésekre, házkutatásra, lefoglalással, szállítmányozással, gépjárművekkel, gazdasági társaságokkal kapcsolatos iratokra.
A vádlott és társai több magyarországi nagyvárosban nagyobb számú sértett sérelmére követtek el csalásokat oly módon, hogy közvetett értékesítés kereskedelmi módszerével a sértettek részére különböző eszközöket értékesítettek, az értékesítés és a jogtalan haszonszerzés érdekében a sértetteket megtévesztették. A termékek értékesítéséből származó bevételt egy külföldi székhelyű gazdasági társaság külföldi székhelyű bank számlájára utalták. Szükség volt a külföldi székhelyű cég számviteli beszámolójának, továbbá gazdasági társaságokra vonatkozó információk, bankszámlaadatok beszerzésére.”[142]
A költségvetési csalás bűntette miatt indult eljárásokban a gyanúsítottak például az ún. körhintacsalás módszerével belföldi és uniós cégeket felhasználva egy számlázási láncot hoztak létre. Ezzel összefüggésben a külföldi székhelyű gazdasági társaságok képviselőinek a kihallgatása, a cégekre vonatkozó adatok beszerzése vált szükségessé.
Az ENYH keretei között gyanúsított és tanúkihallgatások történtek, bankszámla, okiratok és más büntetőeljárási iratok beszerzésére került sor, előfizető azonosítását kérték.

Az ENHY területi hatályát tekintve kiemelendő, hogy „az ENYH a nemzetközi bűnügyi együttműködés azon típusa, amelyben mind a megkereső állam, mind pedig a megkeresett állam az Európai Unió tagállama. A területi hatály, a részes államok köre tekintetében a Bizottság és az Európai Tanács által szorgalmazott „teljes hatálytalanítás” jelenleg még nem valósult meg. A jogalkalmazót abba a helyzetbe hozta, hogy egy jogsegélykérelem kibocsátása előtt meg kell bizonyosodnia arról, hogy az adott tagállam implementálta-e az irányelvet, holott pont az lett volna a cél az ENYH-val, hogy egységesen alkalmazható/alkalmazandó legyen az Európai Unió tagállamai között.”[143]
„Dánia és Írország pedig opt-out-oltak”[144].

[141] Farkas Krisztina – Kármán Gabriella: Nemzetközi együttműködés a bizonyítékok beszerzésében – empirikus megközelítésben. Kriminológiai Tanulmányok. 57., 233.
[142] Farkas Krisztina – Kármán Gabriella: Nemzetközi együttműködés a bizonyítékok beszerzésében – empirikus megközelítésben. Kriminológiai Tanulmányok. 57., 233.
[143] Törő Andrea: Gondolatok az európai nyomozási határozat szabályozásáról és gyakorlati alkalmazásáról. Ügyészségi Szemle, 2017/4. 12.
[144] Törő Andrea: Gondolatok az európai nyomozási határozat szabályozásáról és gyakorlati alkalmazásáról. Ügyészségi Szemle, 2017/4. 13.

Az Országos Kriminológiai Intézet empirikus kutatása alapján Ausztria, Szlovákia, Németország és Románia felé bocsátottak ki a legtöbb ENYH-t a magyar hatóságok. „Néhány ügyben több ország megkeresésére is sor került."[145]

Az ENYH harmonizál az európai elfogatóparanccsal, azaz az abban meghatározott 32 féle bűncselekmény körében (lásd az irányelv D melléklete), a meghatározott küszöbök esetén lehet kibocsátani. Az ENYH azonban rövidebb határidőket határoz meg és szigorúan szabályozza a kérések megtagadásának lehetséges indokait: elutasítására csak meghatározott esetekben van lehetőség, például ha a kérés ellentétes a végrehajtó állam jogának alapvető elveivel vagy nemzetbiztonsági érdekeket sért.

Az ENYH kibocsátására jogosult hatóság fogalmát az Irányelv 2. cikk c) pontja határozza meg.
Eszerint „kibocsátó hatóság":

- az adott ügyben hatáskörrel rendelkező bíró, bíróság, nyomozási bíró vagy ügyész; vagy
- bármely más, a kibocsátó állam által meghatározott és az adott ügyben a büntetőeljárás során nyomozó hatóságként eljáró illetékes hatóság, amely a nemzeti jog szerint hatáskörrel rendelkezik a bizonyítékgyűjtés elrendelésére és amely minden egyes esetben érvényesíttette valamely igazságügyi hatósággal az adott ENYH-t. Ezenkívül az ENYH-nak a végrehajtó hatóság részére történő továbbítását megelőzően meg kell vizsgálni, hogy az ENYH megfelel-e az ezen irányelv értelmében a kibocsátására vonatkozó – különösen a 6. cikk (1) bekezdésében foglalt – feltételeknek, majd egy kibocsátó állambeli bírónak, bíróságnak, nyomozási bírónak vagy ügyésznek érvényesítenie kell azt. Amennyiben az ENYH-t valamely igazságügyi hatóság érvényesítette, e hatóság az ENYH továbbításának céljából kibocsátó hatóságnak tekinthető.
- Magyarországon a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező ügyészség és bíróság jogosult az ENYH kibocsátására.

Az Európai Igazságügyi Atlasz különböző paraméterek alapján (földrajzi terület, célzott nyomozási intézkedés típusa) segíthet az illetékes végrehajtó hatóság azonosításában és a megfelelő elérhetőségek megtalálásában.
Az Atlasz-rendszert az EIH hozta létre annak érdekében, hogy segítséget nyújtson a jogi szakemberek számára a tagállamok közötti kölcsönös jogsegélyre irányuló megkeresések gyakorlati végrehajtása terén. Az Atlasz lehetővé teszi azon helyi illetékes hatóság azonosítását, amelyhez kölcsönös jogsegélyre irányuló megkeresés intézhető, valamint a megkeresések közvetlen továbbítására szolgáló, gyors és hatékony csatornát biztosít. Az Atlasz egyszerre több különböző adatot vesz figyelembe, így például a földrajzi területet, az

[145] Farkas Krisztina – Kármán Gabriella: Nemzetközi együttműködés a bizonyítékok beszerzésében – empirikus megközelítésben. Kriminológiai Tanulmányok. 57., 231.

igazságügyi szervezetet, a bűncselekmény fajtáját, a szükséges intézkedés típusát és az alkalmazandó nemzetközi jogi eszközöket. Mindazonáltal egyes kérelmeket a tagállamok központi hatóságához kell küldeni (fogva tartott személyek ideiglenes átadása vagy átszállítása, elítélésekről szóló tájékoztatás).

A büntetőügyekben folytatott intenzív jogalkotási tevékenység hátterében amelyet az EPPO-rendelet elfogadása és az elektronikus bizonyításról szóló javaslat közzététele is szemléltet a közelmúltbeli viták során felmerült, hogy további harmonizációs erőfeszítéseket kell-e tenni a büntetőeljárási jog területén.
Az Irányelv 1. § (2) bekezdése alapján a tagállamok az ENYH-t a kölcsönös elismerés elve alapján és ezen irányelvvel összhangban hajtanak végre, azaz a kölcsönös elismerés elve alkalmazandó immár a bizonyítékok gyűjtésére is.

Az Irányelv azt a kötelezettséget rója a tagállamokra, hogy minden további nélkül elfogadják a kibocsátó állam által szerzett bizonyítékokat. A 9. cikk (1) bekezdése szerint „a végrehajtó hatóságnak minden további alaki követelmény nélkül el kell ismernie az ezen irányelv rendelkezéseivel összhangban részére továbbított ENYH-t, és biztosítania kell annak végrehajtását ugyanúgy és ugyanolyan feltételekkel, mintha az adott nyomozási cselekményt a végrehajtó állam valamely hatósága rendelte volna el, kivéve, ha az érintett hatóság úgy dönt, hogy az elismerés vagy végrehajtás megtagadásának vagy a halasztás ezen irányelvben felsorolt indokainak valamelyikére hivatkozik”.
A végrehajtó hatóságnak be kell tartania a kibocsátó hatóság által kifejezetten feltüntetett alaki követelményeket és eljárásokat, kivéve, ha ez az irányelv másképpen rendelkezik, és feltéve, hogy az ilyen alaki követelmények és eljárások nem ellentétesek a végrehajtó állam alapvető jogelveivel.

Az Irányelv 11. preambulumbekezdése alapján „ENYH-hoz akkor kell folyamodni, ha a nyomozási cselekmény végrehajtása az adott ügy szempontjából arányosnak, megfelelőnek és alkalmazhatónak tűnik. A kibocsátó hatóságnak ezért meg kell győződnie arról, hogy a keresett bizonyíték szükséges és arányos az eljárás szempontjából, hogy a választott nyomozási cselekmény szükséges és arányos az adott bizonyíték megszerzése szempontjából, és hogy e bizonyíték megszerzéséhez valóban szükséges-e egy másik tagállam ENYH kibocsátása révén történő bevonása. Ugyanezt az értékelést el kell végezni az érvényesítési eljárás során is azokban az esetekben, amikor az ENYH érvényesítését ezen irányelv előírja. Az ENYH végrehajtása csak az ezen irányelvben foglalt indokok alapján tagadható meg. Ugyanakkor a végrehajtó hatóságot fel kell jogosítani arra, hogy az érintett ENYH-ban megjelöltnél kisebb beavatkozással járó nyomozási cselekményt is választhasson, amennyiben azzal hasonló eredmény érhető el.” Az arányosság követelményének érvényesítése összetett vizsgálatot igényel, ugyanakkor mintául vehetőek az európai elfogatóparancs kibocsátásával összefüggésben vizsgált kritériumok.

Különösen az alábbi tényezőket kell figyelembe venni:
a) a bűncselekmény súlyát; például az okozott kárt vagy veszélyt; b) a valószínűsíthető büntetést, amennyiben a személyt bűnösnek találják a feltételezett bűncselekmény tekintetében; például azt a tényt, hogy szabadságvesztéssel járó büntetés van-e kilátásban; c) a személy fogva tartásának valószínűségét az átadást követően a kibocsátó tagállamban; valamint d) a bűncselekmény sértettjének érdekeit.[146] Ezen túlmenően az európai elfogatóparancs arányosságának analógiájára a kibocsátó igazságügyi hatóságoknak mérlegelniük kell, hogy más „igazságügyi együttműködési intézkedés" alkalmazható-e az ENYH kibocsátása helyett.

Az Irányelv 12. cikke tartalmazza az elismerésre vagy végrehajtásra vonatkozó határidőket. Ennek (3) bekezdése szerint a végrehajtó hatóság az ENYH elismerésére vagy a végrehajtására vonatkozó döntést a lehető legrövidebb időn belül, az (5) bekezdés sérelme nélkül, és legkésőbb 30 nappal az ENYH-nak az illetékes végrehajtó hatóság általi átvételét követően meghozza. A (4) bekezdés alapján a végrehajtó hatóság késedelem nélkül, az (5) bekezdés sérelme nélkül, de legkésőbb 90 nappal a (3) bekezdésben említett döntés meghozatalát követően végrehajtja a nyomozási cselekményt, kivéve, ha a halasztás valamely indoka áll fenn a 15. cikk alapján, vagy ha az ENYH-ban említett bizonyíték már a végrehajtó állam birtokában van.

Az ENYH végrehajtására a végrehajtó tagállam joga alkalmazandó, ugyanakkor a végrehajtó hatóságnak be kell tartania a kibocsátó hatóság által kifejezetten feltüntetett alaki követelményeket és eljárásokat, feltéve, hogy azok „nem ellentétesek a végrehajtó állam alapvető jogelveivel", azaz az Irányelv a locus regit actum elvet rögzíti. Ugyanakkor a végrehajtás vonatkozásában fontos kisegítő szerepe van a forum regit actum elv alkalmazásának is. Hosszú távon prognosztizálható, hogy a kölcsönös elismerés elvének a további erősödésével a kérdés veszíteni fog jelentőségéből.

Az elismerés vagy a végrehajtás megtagadásának indokait az Irányelv 11. cikke rögzíti:
a) mentesség vagy kiváltság, amely lehetetlenné teszi az ENYH végrehajtását. Ezek magukban foglalhatják az orvosi és jogi szakmákra alkalmazandó védelmet. Magukban foglalhatják a sajtószabadságra és a szólásszabadságra vonatkozó szabályokat is, noha e szabadságok *stricto sensu* nem minősülnek kiváltságnak vagy mentességnek ((20) preambulumbekezdés);
b) ha a végrehajtás alapvető nemzetbiztonsági érdekeket sértene;
c) igazságügyi hatóságok által indított közigazgatási vagy egyéb eljárás esetében, ha a határozat büntetőbíróság előtti eljáráshoz vezethet, és az intézkedés hasonló belföldi ügyben nem lenne engedélyezett;
d) a *non bis in idem* elv megsértése;

[146] A bizottság közleménye kézikönyv az Európai elfogatóparancs kibocsátásáról és végrehajtásáról (2017/C 335/01) Forrás. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017XC1006(02)&from=CS Letöltés ideje: 2023.10.05.

e) ha az ENYH olyan bűncselekménnyel kapcsolatos, amelyet részben a végrehajtó állam területén követtek el, de a végrehajtó államban nem minősül bűncselekménynek;
f) alapvető jogok megsértése;
g) kettős büntethetőség (bizonyos kivételekkel – D. melléklet);
h) ha a nyomozási cselekmény alkalmazása a végrehajtó állam jogrendszerében csak bizonyos bűncselekményekre vagy bűncselekmény-kategóriákra, illetve egy adott minimális büntetési tételre korlátozódik, és az ENYH-ban megjelölt bűncselekmény nem tartozik ezek közé.

A jogorvoslattal kapcsolatos kérdéseket az Irányelv 14. cikke rendezi. Eszerint a tagállamok biztosítják, hogy a hasonló belföldi esetekben igénybe vehetőekkel egyenértékű jogorvoslatok álljanak rendelkezésre az ENYH-ban megjelölt nyomozási cselekmény esetében is. Az ENYH kibocsátásának érdemi indokait csak a kibocsátó államban benyújtott kereset útján lehet vitatni, a végrehajtó államban az alapjogok garanciáinak sérelme nélkül. Ha az a nyomozásnak a 19. cikk (1) bekezdésében előírt titkosságát nem veszélyezteti, a kibocsátó hatóságnak és a végrehajtó hatóságnak meg kell tennie a megfelelő intézkedéseket annak biztosítására, hogy tájékoztatásra kerüljön sor a nemzeti jog szerint rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségekről, amikor a jogok igénybevehetővé válnak, és kellő időben ahhoz, hogy ténylegesen gyakorolni lehessen őket. A tagállamok biztosítják, hogy a jogorvoslat igénybevételére vonatkozó határidők azonosak legyenek a hasonló belföldi esetekben meghatározott határidőkkel, és azokat oly módon alkalmazzák, amely garantálja ezen jogorvoslati lehetőségek tényleges igénybevételét az érintett felek számára. A kibocsátó hatóságnak és a végrehajtó hatóságnak tájékoztatnia kell egymást a valamely ENYH kiadása, elismerése vagy végrehajtása ellen benyújtott jogorvoslati kérelmekről.

Az Irányelv IV. fejezete egyes nyomozási cselekményekre vonatkozó különleges rendelkezéseket tartalmaz. E rendelkezések az alábbi nyomozási cselekményekre vonatkoznak:

Őrizetben levő személyek nyomozási cselekmény foganatosítása érdekében történő ideiglenes átadására a kibocsátó államnak, ennek inverzeként őrizetben levő személyek nyomozási cselekmény foganatosítása érdekében történő ideiglenes átadására a végrehajtó államnak. A különleges rendelkezések alapján végrehajtó államban őrizetben levő személy ideiglenes átadására vonatkozóan ENYH bocsátható ki olyan bizonyításfelvételi célú nyomozási cselekmény foganatosítása érdekében, amelyhez az említett személynek a kibocsátó állam területén való jelenléte szükséges, feltéve, hogy a személyt a végrehajtó állam által előírt időn belül visszaküldik.[147] A kibocsátó államban őrizetben levő személy ideiglenes átadására vonatkozóan ENYH bocsátható ki olyan bizonyításfelvételi célú nyomozási cselekmény foganatosítása érdekében,

[147] A büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról szóló irányelv 22. cikke.

amelyhez az említett személynek a végrehajtó állam területén való jelenléte szükséges.[148]
Az irányelv lehetővé teszi, hogy amennyiben a végrehajtó állam területén tartózkodó személyt a kibocsátó állam illetékes hatóságai tanúként vagy szakértőként kívánják meghallgatni, akkor a kibocsátó hatóság ENYH-t bocsáthat ki annak érdekében, hogy a tanút vagy szakértőt videokonferencia vagy egyéb audiovizuális közvetítőeszköz segítségével hallgassák meg.[149] A kibocsátó hatóság az ENYH-t a gyanúsított vagy vádlott videokonferencia vagy egyéb audiovizuális közvetítőeszköz segítségével való kihallgatása céljára is kibocsáthatja.
Szintén ENYH bocsátható ki annak megállapítása céljából, hogy a büntetőeljárás alatt álló természetes vagy jogi személy rendelkezik-e a végrehajtó állam területén található valamely bankban egy vagy több, bármilyen típusú számlával, illetve ilyen számlák feletti rendelkezési joggal, és amennyiben igen, az azonosított számlák valamennyi adatának kiadására.[150] Ugyanakkor ENYH bocsátható ki a banktól eltérő egyéb pénzügyi intézménynél nyitott egy vagy több számlával összefüggésben is. Ugyanígy lehetőség van a bizonyítékok valós idejű, folyamatos, illetve meghatározott ideig tartó gyűjtésével járó nyomozási cselekmények végrehajtása céljából ENYH kibocsátására.[151]
Az ENYH a fedett nyomozások esetén is szerephez juthat, ugyanis ENYH bocsátható ki azzal a céllal, hogy a végrehajtó államot felkérjék, hogy segítse a kibocsátó államot a fedett vagy hamis személyazonossággal tevékenykedő tisztviselők által végzett bűnügyi nyomozások során.[152]

A fedett nyomozást azon tagállam nemzeti jogának és eljárásainak megfelelően kell végezni, amelynek területén a fedett nyomozást végrehajtják. Az intézkedésnek, valamint a fedett nyomozáshoz kapcsolódó műveletek irányításának és ellenőrzésének joga kizárólag a végrehajtó állam illetékes hatóságait illeti meg. A fedett nyomozás időtartamáról, annak pontos feltételeiről és a fedett nyomozásban részt vevő tisztviselők jogállásáról a kibocsátó állam és a végrehajtó állam állapodnak meg nemzeti joguk és eljárásaik figyelembevételével.[153]
Fentieken kívül ENYH bocsátható ki távközlési információk azon tagállamban való elfogása céljából is, amelynek technikai segítségére szükség van. Ha ugyanazon titkos távközlési információgyűjtéshez egynél több tagállam is rendelkezésre tudja bocsátani a teljes szükséges technikai segítséget, az ENYH-t elsődlegesen a célszemély aktuális vagy leendő tartózkodási helye szerinti tagállamnak kell megküldeni.

[148] Irányelv 23. cikke.
[149] Irányelv 24. cikke.
[150] Irányelv 26. cikk (1) bekezdése.
[151] Irányelv. 28. cikke.
[152] Irányelv 29. cikk (1) bekezdés
[153] Irányelv 29. cikk (4) bekezdése.

A büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról szóló kerethatározat elfogadását követően nem kellett sokáig várni, néhány évvel később az Európai Ügyészségről szóló rendelet központi rendelkezése már a bizonyítékok felhasználását szabályozta. Így vált a kölcsönös elismerés elve az EU büntetőjogi együttműködésének fundamentumává.

Az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről szóló rendelet (2017. október 12.) (a továbbiakban: EPPO-rendelet) 37. § (1) bekezdése alapján „az Európai Ügyészség ügyészei vagy a terhelt által a bíróság elé terjesztett bizonyítékok elfogadása nem tagadható meg csupán azon az alapon, hogy az adott bizonyítékot egy másik tagállamban vagy egy másik tagállam jogával összhangban gyűjtötték". Ugyanezen cikk (2) bekezdése szerint „a rendelet nem érinti az eljáró bíróság arra vonatkozó hatáskörét, hogy szabadon értékelje a terhelt vagy az Európai Ügyészség ügyészei által előterjesztett bizonyítékokat".

Ugyanakkor nem lehet kétségbe vonni, hogy „az EU-ban sem a bizonyítékok gyűjtésére, sem pedig a bizonyítékok befogadására vagy kizárására vonatkozó szabályozások nem teljesen harmonizáltak, annak ellenére, hogy a büntetőeljárásban a gyanúsítottak vagy a vádlottak eljárási jogainak megerősítését célzó 2009. évi tanácsi ütemterv megtette az első lépéseket ezen irányba".[154]

Míg „papíron" általános az egyetértés abban, hogy a büntető igazságszolgáltatás olyan területén, ahol számos rendszer létezik egymás mellett, a kölcsönös megértés és a különbségek elismerése a szabály, a gyakorlatban a tagállamok eltérő megközelítéseket követtek. Egyes tagállamok a végsőkig feszegetik a kölcsönös bizalom határait, a „vak bizalomra" épül a megközelítésük, és a különbségeket a lehető legszélesebb körben elfogadják, amit az a feltételezés vezérel, hogy minden tagállam hasonlóan magas szintű alapjogvédelmet biztosít. Mások a nemzeti jogrendszerek közötti eltéréseket főszabályként akceptálják, feltéve, hogy ezek nem sértik a nemzeti jogban rögzített alapvető jogok lényegi tartalmát. Tipikusan előfordult, hogy „összeütközésre került sor" a személyek számára magasabb szintű védelmet nyújtó, azaz a büntetőeljárás résztvevőinek (terhelt, sértett, tanú) széles büntetőeljárási jogosítványokat biztosító tagállamok és az alacsonyabb szintű védelmet nyújtónak ítélt tagállamok között. A személyek számára magasabb szintű védelmet biztosító intézkedéseket fenntartó tagállamok alatt olyan tagállamokat értünk, amelyek a bizonyításra, a büntetőeljárásban résztvevő személyek jogaira és a sértetti jogokra vonatkozó rendelkezései az Európai Parlament és Tanács irányelvében elfogadott szabályokban meghatározott mércénél magasabb szintű védelmet biztosítanak a személyeknek a büntetőeljárásban.

[154] Vanessa Seibel: A bizonyítékok összegyűjtése és értékelése az EU többszintű rendszerében. – A bizonyítékok elfogadhatatlanságának hatása. In: Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai, különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzetközi szabályozására, valamint a kiberbűnözésre. (Szerk.: Farkas – Dannecker – Jacsó) Wolters Kluwer, 2019. 505

A bizalmat az EU büntető igazságszolgáltatásának területén valójában az alapvető jogi normák hatékony betartásával kell "kiérdemelni". A tisztességes eljáráshoz való jog követelményének a büntetőeljárás egészében érvényesülnie kell, nemcsak egyes eljárási szakaszokban.

Ebben az összefüggésben azt is vizsgálni szükséges, hogy a nemzeti büntetőeljárások megfelelő mértékű közelítésen mentek-e keresztül ahhoz, hogy támogassák a kölcsönös elismerési eszközök működését és lehetővé tegyék a hatékony határokon átnyúló együttműködést a büntetőügyekben. A felmerült harmonizációs „hiányosságokat" kilenc tagállam, az ún. modellországok reprezentatív kiválasztású büntetőeljárási jogának összehasonlító perspektívába helyezésével azonosították: ezek Finnország, Franciaország, Olaszország, Magyarország, Németország, Románia, Hollandia, Írország és Spanyolország.

5. A büntetőeljárási jogok megerősítésének szükségessége

Az EU jelenleg nagyon aktív a határokon átnyúló büntetőeljárások eljárási jogai terén. Ugyanakkor a kölcsönös elismerési intézkedések tekintetében felmerültek kérdőjelek: az európai elfogatóparancs esetében a védelemhez való jog csorbulása, valamint a tisztességes eljáráshoz való jog, különösen a „fegyverek egyenlőségének" a sérelme. Komplikált olyan védőt találni, aki mind a megkereső, mind a megkeresett állam büntetőjogában jártassággal rendelkezik.

„Az EU tagállamai, európai és nemzeti parlamenti képviselők, a civil társadalom csoportjai és az egyes polgárok mind kifejezték aggodalmukat az európai elfogatóparancs működésével és különösen annak az alapvető jogokra gyakorolt hatásával kapcsolatban."[155]

A Tanácsnak a kölcsönös elismerés elvének büntetőügyekben hozott, szabadságvesztés büntetéseket kiszabó vagy szabadságelvonással járó intézkedéseket alkalmazó ítéleteknek az Európai Unióban való végrehajtása céljából történő alkalmazásáról szóló 2008/909/IB számú kerethatározatának (2008. november 27.) (5) Preambulumbekezdése hangsúlyozza az eljárási jogok fontosságát a kölcsönös elismerési rendszerben, és megállapítja, hogy a büntetőeljárásokban érvényesülő eljárási jogok rendkívül fontos szerepet játszanak az igazságügyi együttműködés terén a tagállamok közötti kölcsönös bizalom biztosításában.

[155] Libor Klimek: Mutual recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law. Springer, 2017. 589.

Az Európai Bizottság az EU Alapjogi Chartájának hatékony végrehajtására irányuló 2011-es stratégiájában kiemelte, hogy az alapvető jogok tiszteletben tartása az EU-n belül létfontosságú a tagállamok közötti kölcsönös bizalom erősítéséhez. A kölcsönös bizalom előmozdítása érdekében a Bizottság prioritásai ezen a területen az eljárási jogok megerősítése a büntetőeljárásokban a gyanúsítottakra és vádlottakra vonatkozó minimumszabályok révén. A Bizottság azzal érvel, hogy az egyéni jogok védelmének minimumszabályai nem csak az egyének javát szolgálják az EU-ban, hanem elősegítik a kölcsönös bizalmat is.

2009-ben az EU Tanácsa a Stockholmi Program kifejezett részeként bevezette a gyanúsítottak és vádlottak büntetőeljárásban való eljárási jogainak megerősítésére vonatkozó ütemtervet. Az ütemtervben egy intézkedés-sorozatot határoztak meg, amely intézkedések együttes célja, hogy az eljárási jogokról szóló 2009. évi ütemtervvel összhangban minimumstandardokat állapítsanak meg az egész EU számára az eljárási jogok terén. Célja az volt, hogy az EU szintjén intézkedéseket hozzanak a gyanúsítottak és vádlottak büntetőeljárásban való jogainak megerősítése érdekében. „Az Európai Bizottságot felkérték, hogy nyújtson be jogalkotási javaslatokat az ütemtervben meghatározott intézkedésekre vonatkozóan, nevezetesen:

1. fordítás és tolmácsolás;
2. tájékoztatás a jogokról és a vádakról;
3. jogi tanácsadás és jogi segítségnyújtás;
4. kommunikáció a rokonokkal, munkáltatókkal és konzuli hatóságokkal;
5. különleges biztosítékok a kiszolgáltatott helyzetben lévő gyanúsítottak vagy vádlottak számára; valamint
6. Zöld könyv az előzetes letartóztatásról."[156]

Több jogalkotási aktust vezettek be az egyének eljárási jogainak a büntetőügyekben történő kölcsönös elismeréséből következő, fokozatos alapon történő megerősítése érdekében, nevezetesen a következőket:

Az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU Irányelve (2010. október 20.) a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról;

Az Európai Parlament és a Tanács 2012/13/EU Irányelve (2012. május 22.) a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról;

Az Európai Parlament és a Tanács 2013/48/EU Irányelve (2013. október 22.) a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban

[156] Libor Klimek: Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law. Springer, 2017. 592.

ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról;

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/343 Irányelve (2016. március 9.) a büntetőeljárás során az ártatlanság vélelme egyes vonatkozásainak és a tárgyaláson való jelenlét jogának megerősítéséről;

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/800 Irányelve (2016. május 11.) a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról.

Klimek arra mutat rá, hogy „ezek az intézkedések elsősorban a büntetőeljárásokra összpontosítanak, azonban különös figyelmet fordítanak az európai elfogatóparanccsal kapcsolatos eljárásokra is”[157]. A „minimum” elnevezéssel ellentétben valójában ezek a normák a főbb alapelvekhez kapcsolódnak.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a Tanács elfogadta a sértettek jogainak és védelmének különösen a büntetőeljárások során való megerősítésére vonatkozó ütemtervet is (2011. június 10.), deklarálva, hogy célirányos fellépésre van szükség olyan közös minimum-előírások kidolgozása érdekében, amelyek az Unió egészében garantálják mind a bűncselekmények sértettjeinek, mind a büntetőeljárásokban őket megillető jogoknak a védelmét. Az állásfoglalás elismeri, hogy „a büntetőeljárásokban a gyanúsítottak vagy a vádlottak eljárási jogainak megerősítését célzó ütemterv tekintetében tett jelentős előrelépésre figyelemmel a Tanács úgy véli, hogy hasonló megközelítést kellene alkalmazni a bűncselekmények sértettjeinek védelme terén is”[158].

A büntetőeljárásban a sértett jogállásáról szóló, 2001. március 15-i 2001/220/IB kerethatározat révén uniós szinten már foglalkoztak a sértettek büntetőeljárásban betöltött szerepének a kérdésével. Azonban az említett eszköz jóváhagyása óta eltelt időre figyelemmel, és a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség létrehozása tekintetében tett előrelépés, valamint a sértettek jogai terén még fennálló végrehajtási kérdések szükségessé tették, hogy az Unió felülvizsgálja és továbbfejlessze a kerethatározat tartalmát. Az állásfoglalás előirányozza, hogy felül kell vizsgálni és szükség szerint tovább kell fejleszteni azokat a meglévő mechanizmusokat, amelyek célja annak biztosítása, hogy a bűncselekmények sértettjei igazságos és megfelelő kártérítésben részesüljenek az elszenvedett károkért.

[157] Libor Klimek: Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law. Springer, 2017. 593.
[158] Lásd említett ütemterv (5) Preambulumbekezdése.

Ezenkívül azt irányozta elő, hogy létre kell hozni egy olyan mechanizmust, amelynek célja az lenne, hogy biztosítsa a védelmi intézkedésekkel kapcsolatban hozott határozatoknak a tagállamok közötti kölcsönös elismerését, mégpedig a polgári ügyekben hozott védelmi intézkedések kölcsönös elismeréséről szóló európai parlamenti és tanácsi rendeletre vonatkozó bizottsági javaslat alapján.

5.1. A tolmácsoláshoz és fordításhoz való jog

A tolmácsoláshoz és fordításhoz való jog a büntetőeljárás egyik alapelve. A tolmácsoláshoz és fordításhoz való hozzáférés napjainkban a globalizáció egyre fokozódó térnyerése miatt óriási jelentőséggel bír.[159] Ez azt eredményezi, hogy külföldi eljárási szereplők egyre nagyobb mértékben vannak jelen a büntetőeljárásokban.

A tolmácsoláshoz és a fordításhoz való jog nemzetközi szinten háromféleképpen érvényesül: az Európa Tanács, az Egyesült Nemzetek Szervezete és az EU szintjén.[160]

Európa Tanács: Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény

Az európai egyezmény legfontosabb garanciái a szabadsághoz és biztonsághoz való jogra és a tisztességes eljáráshoz való jogra vonatkozó rendelkezések. Az Egyezmény 5. Cikk (2) bekezdése szerint minden letartóztatott személyt haladéktalanul tájékoztatni kell az általa értett nyelven letartóztatása okairól és az ellene felhozott vádról. Az Egyezmény 6. Cikk (3) bekezdés a) pontja alapján minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy a) a legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól.

Az Egyezmény 6. Cikk (3) bekezdés e) pontja kimondja, hogy minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti, vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.

[159] Libor Klimek: Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminsal Law. Springer, 2017. 595.
[160] Libor Klimek: Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminsal Law. Springer, 2017. 595.

Az EJEB esetjogában az EJEE 6. cikkében foglalt tisztességes eljáráshoz fűződő jogosultságot bontja tovább.[161] A Kamasinski kontra Ausztria ügyben az EJEB kifejtette, hogy a tolmácsolásnak elég magas színvonalúnak kell lennie ahhoz, hogy a vádlott megismerhesse az ellene folyó eljárást és megvédhesse magát. Az eljáró hatóságok kötelezettsége, hogy amennyiben azt az ügy sajátos körülményei indokolják, ellenőrizzék a tolmácsolás megfelelőségét is.[162] A Brozicek kontra Olaszország ügyben a Bíróság kimondta, hogy a tolmácsolás színvonalának megfelelőnek kell lennie, és hogy a vád részleteit olyan nyelven kell közölni az érintett személlyel, amelyet megért.

A Cuscani kontra Egyesült Királyság ügyben a vádlottat, aki olasz állampolgár volt, hozzáadottérték-adó csalás (héacsalás) miatt vonták felelősségre. Kezdetben ártatlannak vallotta magát. Az előzetes meghallgatáson nem kért tolmácsot. A tárgyaláson a terhelt bűnösnek vallotta magát. A védő ekkor tájékoztatta először a bíróságot arról, hogy a vádlottnak jelentős nehézségei vannak az angol nyelvű kommunikációval, és kérte, hogy a későbbi tárgyaláson tolmács legyen jelen. A kérelemnek helyt adtak, de az ítélethirdetésen ennek ellenére nem volt jelen hivatásos tolmács. A Bíróság megállapította, hogy az igazságügyi hatóságoknak kell bizonyítaniuk, hogy a vádlott megfelelően beszéli a bíróság nyelvét, és nem a vádlottnak kell bizonyítania, hogy nem beszéli. Habár a bíró értesült arról, hogy a terheltnek nyilvánvaló megértési problémái vannak, azonban annak ellenére, hogy tolmács jelenlétét rendelte el, az ítélethirdetéskor a tolmács már nem volt jelen. A bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy az eljáró bírónak őrködnie kell az eljárás tisztességessége felett.

Egyesült Nemzetek Szervezete égisze alatt született Egyezmény

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. Cikk (3) bekezdésében találunk releváns szabályt: Eszerint az ellene emelt vád elbírálásakor mindenkinek teljes és egyenlő joga van legalább a következő biztosítékra: a legrövidebb határidőn belül egy általa értett nyelven részletesen tájékoztassák az ellene emelt vád természetéről és okáról. Ugyanezen bekezdés f) pontja alapján joga van ahhoz, hogy díjmentesen vehessen igénybe tolmácsot, amennyiben nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.

Tolmácsoláshoz és fordításhoz való jog az EU-ban

[161] Láncos Petra Lea: Tolmácsolás a büntetőeljárás és a fegyveres konfliktus metszetében. Magyar Jogi Nyelv, 2022/1. 3.
[162] EJEB 19 December 1989, Kamasinski v. Ausztria, No. 9783/82, 74. pont.

Az EU tagállamainak egy csoportja, közöttük Magyarország is kezdeményezést nyújtott be a büntetőeljárásokban a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló irányelv elfogadása céljából, többek között ez indította el azt a folyamatot, melynek eredményeként az EU Tanácsa a Stockholmi Program kifejezett részeként bevezette a gyanúsítottak és vádlottak büntetőeljárásban való eljárási jogainak megerősítésére vonatkozó ütemtervet.

Az EUMSZ 82. cikkének (2) bekezdése előirányozza a tagállamokban alkalmazandó minimumszabályok megállapítását, hogy elősegítsék a határokon átterjedő dimenzióval rendelkező büntetőügyekben az ítéletek és bírósági határozatok kölcsönös elismerését, valamint a rendőrségi és igazságügyi együttműködést. A 82. cikk (2) bekezdése második albekezdésének b) pontja azon területek egyikeként hivatkozik az egyének büntetőeljárási jogaira, ahol minimumszabályokat lehet megállapítani

Fenti felhatalmazás alapján az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU Irányelve a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról (2010. október 20.) biztosítani kívánja a gyanúsítottak vagy a vádlottak tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogát a büntetőeljárás során, a tisztességes eljáráshoz való joguk biztosítása érdekében. Dánia nem vett részt az Irányelv elfogadásában, az rá nézve nem kötelező és nem alkalmazandó.

Az Irányelv rendezni kívánta az európai elfogatóparanccsal összefüggésben felmerült sajátos problémát, miszerint ”az EU-n belüli kiadatási ügyek nem tartoznak az európai egyezmény tisztességes eljáráshoz való jogának hatálya alá amely olyan jogokat biztosít, amelyek a büntetőeljárás során érvényesülnek mivel a kiadatási eljárás nem része a rendes büntetőeljárásnak”.[163] Így az európai elfogatóparancs alapján átadott személy, aki nem részesült jogi tanácsadásban és/vagy tolmácsolásban, a végrehajtó államban történő meghallgatás tekintetében nem élhet jogorvoslattal az EJEB előtt, hanem csak az a lehetősége marad, hogy a letartóztatása szerinti országban (belföldi) jogorvoslattal éljen.

A tagállamok jogszabályai és gyakorlata között jelentős eltérés mutatkozott a gyanúsítottak és vádlottak jogairól és az ellenük folyó eljárásról való tájékoztatással kapcsolatban. Ezen túlmenően a gyanúsítottak és vádlottak tájékoztatására vonatkozó, valamennyi tagállamra egységesen alkalmazandó normák is érvényesek voltak.

Az Irányelv (15) preambulumbekezdése alapján az Irányelvben foglalt jogokat szükséges kísérő intézkedésekként – az Irányelvben megállapított kereteken belül – alkalmazni kell az európai elfogatóparancs (2) végrehajtása tekintetében

[163] Libor Klimek: Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law. Springer, 2017. 597.

is. A végrehajtó tagállamoknak gondoskodniuk kell tolmácsolásról és fordításról az eljárás nyelvét nem beszélő vagy nem értő keresett személy javára, valamint viselniük is kell ennek költségeit. Az Irányelv hatályára vonatkozó rendelkezés alapján a büntetőeljárás és az európai elfogatóparancs végrehajtására irányuló eljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogra vonatkozó szabályokat állapít meg. Az Irányelv központi rendelkezései a 2. Cikkben találhatók: A tagállamok biztosítják, hogy a szóban forgó büntetőeljárás nyelvét nem beszélő vagy nem értő gyanúsítottak vagy vádlottak késedelem nélkül tolmácsolást vehessenek igénybe a nyomozó és igazságügyi hatóságok előtt lefolytatott büntetőeljárások során, beleértve a rendőrségi kihallgatást, valamennyi bírósági tárgyalást és bármely szükséges közbenső meghallgatást is.

Amennyiben a tisztességes eljárás védelme céljából szükséges, a tagállamok biztosítják, hogy tolmácsolás álljon rendelkezésre a gyanúsítottak vagy a vádlottak és jogi képviselőjük közötti, az eljárás során lefolytatott bármely kihallgatással vagy meghallgatással, vagy fellebbezési vagy más eljárási kérelmek benyújtásával közvetlen összefüggésben álló kommunikáció céljára.

A tolmácsoláshoz való jog magában foglalja a hallásban vagy beszédben akadályozott személyeknek történő segítségnyújtást is.

A tagállamok biztosítják, hogy eljárás vagy mechanizmus álljon rendelkezésre annak megállapítására, hogy a gyanúsítottak vagy a vádlottak beszélik-e és értik-e a büntetőeljárás nyelvét, és szükségük van-e tolmács segítségére. Ez azt foglalja magában, hogy az illetékes hatóság megfelelő módon – beleértve az érintett gyanúsítottakkal vagy vádlottakkal való konzultációt is – ellenőrzi, hogy beszélik-e és értik-e a büntetőeljárás nyelvét, és szükségük van-e tolmács segítségére.

A tagállamok a nemzeti jog szerinti eljárásokkal összhangban biztosítják, hogy a gyanúsítottaknak vagy a vádlottaknak joguk legyen megtámadni a tolmácsolás szükségtelenségét megállapító határozatot, és amennyiben biztosítottak tolmácsolást, lehetőségük legyen panaszt tenni, ha a tolmácsolás minősége nem elégséges a tisztességes eljárás elvének a teljesüléséhez.

Adott esetben kommunikációs technológia is alkalmazható, úgymint videokonferencia, telefon vagy internet, kivéve, ha szükség van a tolmács fizikai jelenlétére a tisztességes eljárás biztosításához.

Az európai elfogatóparancs végrehajtására irányuló eljárások során a végrehajtó tagállam biztosítja, hogy illetékes hatóságai az ilyen eljárás alá vont olyan személyeket, akik az eljárás nyelvét nem beszélik, vagy nem értik, e cikkel összhangban tolmácsolással lássák el.

A tolmácsolás minőségének elégségesnek kell lennie a tisztességes eljárás garantálásához, különösen annak biztosításával, hogy a gyanúsítottak vagy a

vádlottak megismerhessék az ellenük indított ügyet, és képesek legyenek gyakorolni védelemhez való jogukat.

Ahogy Klimek rámutat, „Spanyolország az egyetlen olyan tagállam, amely elismeri az európai államokból származó esküt tett fordítók szakmai képesítését”[164]. Az Európai Unió Bírósága a Josep Pennaroja Fa egyesített ügyekben megállapította, hogy az igazságügyi szakfordítóknak az igazságügyi szakértők Cour de Cassation által vezetett nemzeti jegyzékéhez hasonló jegyzékbe felvett szakértők által ellátott tevékenységei nem tartoznak a szakmai képesítések elismeréséről szóló, 2005. szeptember 7-i 2005/36/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 3. cikke (1) bekezdésének a) pontja szerinti „szabályozott szakma” fogalmába.

Az Irányelv részletesen meghatározza, hogy mik minősülnek lényeges iratoknak a fordításához való jog szempontjából. Az Irányelv rögzíti, hogy a tagállamok kötelezettsége annak biztosítása, hogy a büntetőeljárás nyelvét nem értő gyanúsítottak vagy vádlottak ésszerű időn belül megkapják mindazon iratok írásbeli fordítását, amelyek lényegesek annak biztosításához, hogy képesek legyenek gyakorolni védelemhez való jogukat, továbbá a tisztességes eljárás garantálásához. A lényeges iratok közé tartoznak a szabadságelvonásról szóló határozatok, a vád, illetőleg a vádirat, és bármely ítélet. Az Irányelv szerint az illetékes hatóságok határoznak arról az adott ügyben, hogy bármely egyéb irat lényegesnek minősül-e. A gyanúsítottak vagy a vádlottak vagy jogi képviselőjük e célból indokolással ellátott kérelmet nyújthatnak be.

Az 5. cikk 2. pontja külön kiemeli, hogy „a tagállamok törekednek arra, hogy létrehozzák a megfelelő képesítéssel rendelkező független fordítók és tolmácsok nyilvántartását vagy nyilvántartásait”.

Ahogy Horváth Ildikó rámutat, „általános panasz a szakma részéről, hogy a bírósági tolmácsolást a gyakorlatban igen gyakran nem megfelelően képzett tolmácsok, illetve nem bírósági tolmácsok végzik”. [165] A bírósági tolmácsolás rendkívül összetett feladat, a tolmácsnak rendelkeznie kell jogi alapismeretekkel, a munkanyelveihez kötődő országok jogrendszerének, a jogi szakkifejezések ismeretével, továbbá egyes speciális ügyekben pszichológiai ismeretekkel is.

A bírósági tolmácsok előtt álló szakmai kihívások ellenére Európa-szerte hiányoznak a bírósági tolmácsok számára szervezett szakképzési programok, ugyanakkor hangsúlyt kell helyezni a tolmácsok professzionalizálásának az előmozdítására, képzésük fejlesztésére.

[164] Libor Klimek: Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law. Springer, 2017. 602.
[165] Horváth Ildikó: A tolmácsoláshoz való jog és a bírósági tolmácsolás. Magyar Jogi Nyelv, 2017/2. 10.

5.2. Az ártatlanság vélelme és a tárgyaláson való jelenléthez való jog

Az ártatlanság vélelme nemzetközi szinten háromféleképpen érvényesül: az Európa Tanács, az Egyesült Nemzetek Szervezete és az EU szintjén.

5.2.1. Európa Tanács

Az EJEE 6. Cikkében a tisztességes tárgyaláshoz való jog körében kimondja, hogy "minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították." A legfontosabb garanciákat a tisztességes eljáráshoz való jogra vonatkozó rendelkezések képezik.

Az EJEB ítélkezési gyakorlata alapján az ártatlanság vélelme négy kulcsfontosságú követelményt foglal magában[166]: azt a jogot, hogy a hatóságok a jogerős ítélet előtt ne állítsák be bűnösnek a vádlottat[167], azt a tényt, hogy a vádhatóság feladata a bűnösség bizonyítása, és hogy a bűnösséggel kapcsolatos ésszerű kétségek a vádlott javát szolgálják, valamint a vádlottnak azt a jogát, hogy a vádról tájékoztatást kapjon.[168]

A Bíróság elismeri továbbá, hogy egyértelmű kapcsolat áll fenn az ártatlanság vélelme és más tisztességes eljáráshoz fűződő jogok között, abban az értelemben, hogy e jogok megsértése esetén elkerülhetetlenül veszélybe kerül az ártatlanság vélelme is, pl. önvádra kötelezés tilalmának, az együttműködés megtagadásához való jognak, a hallgatáshoz való jognak a megsértése esetén.[169]

A Saunders kontra Egyesült Királyság ügyben[170] az EJEB megállapította, hogy az Egyezmény 6. cikk 1. pontját (a tisztességes bírósági tárgyaláshoz való jogot) megsértették azzal, hogy a kérelmező elleni büntetőeljárásban egy korábbi, a gazdálkodó szervezetek körében elkövetett csalásokat törvényesen vizsgáló független felügyelők előtt törvényi kötelezettségként tett vallomásait a vádhatóság felhasználta a vádlott ellen a büntetőeljárásban.

A nemzeti szabályozás vonatkozásában még releváns elemként azt is látni kell, hogy a vizsgálók a kihallgatott személyeknek feltehettek olyan kérdéseket, amelyek által azok terhelő bizonyítékot szolgáltattak magukkal szemben, ugyanakkor válaszadási kötelezettség terhelte őket, sőt a szabályozás szerint

[166] EJEB ítélet, Barbera, Messegue and Jabardo kontra Spanyolország ügy (1988. december 6.) és EJEB ítélet a Allenet de Ribemont kontra Franciaország ügy (1995. február 10.)
[167] EJEB ítélet, Minelli kontra Svájc ügyben (1983. március 25.)
[168] Libor Klimek: Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law. Springer, 2017. 635.
[169] Funke kontra Franciaország ügyben hozott ítélet (1993. február 25.)
[170] 1996. december 17-én kelt ítélet.

nyilatkozataik a büntetőeljárás során felhasználhatók voltak. Amennyiben pedig a kérelmező megtagadta volna a válaszadást, jogsértést követett volna el.

Így a Saunders ügyben a Bíróságnak abban a kérdésben kellett állást foglalni, hogy a vizsgálók kérdéseire, kényszer mellett tett, megszerzett nyilatkozatok tárgyaláson való felhasználása az önvádra kötelezés tilalmának indokolatlan sérelmével járt-e, illetőleg megfosztja-e a vádlottat a Konvenció 6. cikk (1) bekezdése szerinti tisztességes tárgyaláshoz való jogától, aminek az önvádra kötelezés tilalma alkotó eleme. A Bíróság pedig megállapította, hogy a kényszer alatt tett vallomás büntetőeljárás során való későbbi felhasználása az önvádra kötelezés tilalmának megsértését jelentette. A Bíróság kiemelte, azon túl, hogy senki nem köteles saját magát bűncselekmény elkövetésével vádolni és a hallgatáshoz való jog általánosan elismert nemzetközi norma, ezek a normák az Egyezmény 6. cikkében szabályozott tisztességes bírósági eljáráshoz való jog középpontjában találhatók. Szorosan kapcsolódnak a 6. cikk 2. pontjában biztosított ártatlanság vélelméhez. A Bíróság megállapította, hogy a kényszer alatt tett vallomás büntetőeljárás során való későbbi felhasználása az önvádra kötelezés tilalmának megsértését jelentette. Az ítélet rögzítette az önvádra kötelezés tilalma alkalmazásával kapcsolatban a következőket:

A bíróság kiemelte, hogy az önvádra kötelezés tilalma elsődlegesen a vádlott hallgatásra irányuló akaratának tiszteletben tartásához kapcsolódik. Nem tiltja a büntetőeljárásban azon adatok felhasználását, amelyeket a vádlottól kényszerítő erő felhasználásával szereztek meg, de amely adatok a gyanúsított akaratától függetlenül léteznek, így például a szondázás, a vérvétel vagy a vizeletvizsgálat eredménye, szövetminta.

Megállapította továbbá a bíróság, hogy jelen esetben sérült az a jog, hogy saját magát senki nem köteles bűncselekmény elkövetésével vádolni, és nem lehet hivatkozni a csalások elleni küzdelemhez fűződő közérdekre a kérelmező elleni büntetőeljárásban a vád alapjául szolgáló, a nem bírósági eljárásban kényszer hatása alatt megszerzett vallomások felhasználásának igazolására. A nyomozó hatóság visszaélt a hatalmával.

Fentiek alapján ezen jogok logikája többek között abban rejlik, hogy megvédik a vádlottat a hatóságok által gyakorolt helytelen kényszerítéssel szemben, ezáltal hozzájárulva a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesüléséhez.

A J.B. Svájc elleni ügyben a Bíróság azt vizsgálta, hogy vajon bírság szankcióként való alkalmazása a kérelmezővel szemben azon okból, hogy nem szolgáltatott információt, összhangban van-e a Konvenció követelményeivel. „A Bíróság a Saunders-ítéletben rögzítettek alkalmazásával megállapította a jogsértést, mivel az ügyben nem az érintett személytől független létezéssel bíró,

hanem kényszer eredményeképpen, az adott személy akarata ellenére szerezték meg az anyagokat."[171]

Heaney and McGuiness Írország elleni ügyében mindhárom kérelmezőt súlyos terrorista bűncselekmények gyanújával tartóztatták le. Miután a rendőrök figyelmeztették őket arra, hogy joguk van hallgatni, az 1939. évi Offences Against the State Act 52. szakasza alapján arra kérték őket, hogy adjanak tájékoztatást a vonatkozó bűncselekmények idején történt mozgásukról. Heaney és McGuinness terheltek megtagadták a válaszadást. Vádat emeltek ellenük illegális félkatonai szervezethez való tartozás miatt, továbbá azzal vádolták őket, hogy nem számoltak el az általuk elkövetett bűncselekmények idején történt mozgásukról. Lényegében a vallomástétel megtagadása miatt emeltek ellenük vádat. Az első bűncselekmény alól felmentették, de a második bűncselekmény miatt elítélték a vádlottakat.

A Bíróság az ítéletben akként foglalt állást, hogy a Kormány által hivatkozott biztonság és a közrend védelme nem igazolja egy olyan rendelkezés létét, amely a Konvenció 6. cikk (1) bekezdése által biztosított önvádra kötelezés tilalmát és a hallgatáshoz való jogot megfosztja lényegétől. Továbbá, tekintettel a 6. cikk (2) bekezdésében garantált ártatlanság vélelmével való szoros kapcsolatra, a 6. cikk (2) bekezdése alapján e rendelkezést is megsértették.

A Heaney and McGuinness ügy lényegi hozadéka volt annak a tételnek a kimondása, hogy „A megsértett rendelkezés a Konvenció 6. cikk (1) bekezdése által garantált hallgatáshoz való jog és az önvádra kötelezés tilalma lényegét oltja ki", azaz e jogok lényege nem sérülhet. Annak vizsgálata során, hogy vajon az eljárás megfosztja-e lényegétől az önvádra kötelezés tilalmát, a Bíróság a kényszer természetét és fokát, az eljárás során rendelkezésre álló eljárási garanciákat és azt vizsgálja, mire használták fel a bizonyítékokat."[172]

5.2.2. Az Egyesült Nemzetek Szervezete

Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülésszakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmány 14. Cikke szerint: "bűncselekmény elkövetésével vádolt minden személynek joga van arra, hogy ártatlannak tekintsék mindaddig, amíg bűnösségét a törvény szerint be nem bizonyították".

[171] Bárkányi Tímea: Az önvádra kötelezés tilalma az Európai Emberi Jogi Bíróság esetjogában. Forrás: https://core.ac.uk/download/pdf/154250506.pdf (Letöltés ideje: 2023. november 1.)
[172] Bárkányi Tímea: Az önvádra kötelezés tilalma az Európai Emberi Jogi Bíróság esetjogában. Forrás: https://core.ac.uk/download/pdf/154250506.pdf (Letöltés ideje: 2023. november 1.) 14.

5.2.3. Európai Unió

Érdemes arra utalni, hogy az EU Alapjogi Charta 48. cikkely 1. pontja rögzíti, hogy "minden megvádolt személy ártatlannak tekintendő addig, míg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították."

Ahogy Klimek rámutat, „az ártatlanság vélelme tekintetében mutatkozó hiányosságok az EU tagállamai számára költségeket is okoznak a hazai és az EJEB fellebbezések, újratárgyalások, pénzügyi kártérítések és az ezen elv különböző aspektusainak megsértése miatt meghiúsult büntetőeljárások miatt. Azáltal, hogy közös minimumszabályok megalkotásával biztosítjuk a tisztességes eljáráshoz való jog tiszteletben tartását az eljárás kezdetétől fogva, elkerülhetők a közigazgatási és igazságszolgáltatási rendszer költségei."[173] Mindazonáltal a tisztességes eljáráshoz való jog messzemenő betartásával és egy olyan rendszer működtetésével, amelyben bíznak e jogok tiszteletben tartásában, kevesebb a fellebbezés, kevesebb a perújítási kérelem, elkerülhetők az EJEB-hez benyújtott fellebbezések és az EJEB általi elmarasztaló ítéletek.

Mivel a kitűzött célokat, nevezetesen közös minimumszabályok meghatározását az ártatlanság vélelme egyes vonatkozásaira és a büntetőeljárásokban a tárgyaláson való jelenlét jogára nézve, a tagállamok nem tudták kielégítően megvalósítani, az Unió szintjén azonban az intézkedés terjedelme és hatásai miatt e célok jobban megvalósíthatók, ezért szükség volt Irányelv elfogadására.

Másik fontos érvként említhető, hogy az EJEB végrehajtási mechanizmusának korlátai vannak, az EJEB végrehajtási mechanizmusa nem elégséges annak biztosításához, hogy az európai egyezmény normáit a gyakorlatban az egész EU-ban alkalmazzák, mivel nem akadályozta meg, hogy az EU tagállamai újra és újra megsértsék a tisztességes eljáráshoz való jogot.

Fentiek alapján az Európai Parlament 2016. január 20-án fogadta el újabb, a terhelti jogok közös minimum szintjének garanciáit tartalmazó irányelvét a büntetőeljárás során az ártatlanság vélelme egyes vonatkozásainak és a tárgyaláson való jelenlét jogának megerősítéséről, amelyet a szakirodalom röviden csak az ártatlanság vélelméről szóló irányelvként emleget (a továbbiakban: Irányelv). A gyanúsítottak és a vádlottak eljárási jogainak megerősítését célzó, 2009-ben elfogadott ütemterv is utal arra, hogy „egyre nő azon személyek száma, akiket a lakóhelyüktől eltérő tagállamban vonnak büntetőeljárás alá", ami különösen fontossá teszi, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog garanciái hasonlóan érvényesüljenek az Unió területén, így „különösen nagy jelentőséget kapnak a gyanúsított és vádlott személyek eljárási jogai".[174]

[173] Libor Klimek: Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law. Springer, 2017. 638.
[174] Róth Erika: Irányelv az ártatlanság vélelméről. Miskolci Jogi Szemle 2017. Különszám, 95.

Az Egyesült Királyság, Dánia és Írország nem vett részt az Irányelv elfogadásában, az rájuk nézve nem kötelező és nem alkalmazandó, ez a védelmi normák asszimetriájához vezet.

Amint arra a Preambulum több bekezdése is utal, az Irányelv – ahogy a terhelti jogok garanciáinak uniós szintű biztosítását célzó jogforrásokban általában – ezúttal is az Emberi Jogok Európai Egyezményében rögzített és az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlatában tükröződő értelmezésre és az Alapjogi Chartában rögzített jogosultságokra támaszkodik.[175]

Az Irányelv értelmében a bíróság bűnösséget megállapító jogerős határozatáig a terheltek nem jeleníthetők meg bűnösként az eljáró hatóságok által. Ennek a hatóságok részéről egyaránt érvényesülni kell a terheltet érintő kommunikáció és a bíróság vagy nyilvánosság előtti bánásmód vonatkozásában. Ennek részeként a (21) Preambulumbekezdés alapján, amennyiben megvalósítható, az illetékes hatóságoknak – a gyanúsítottal vagy a vádlottal kapcsolatban a bűnösség látszatának keltése elkerülése érdekében – tartózkodniuk kell attól is, hogy e személyeket a bíróságon vagy a nyilvánosság előtt rabruhát viselve mutassák.

Az irányelv célja a tagállamoknak a többi tagállam jogrendszerébe vetett bizalmának megerősítése, ezáltal pedig a határozatok kölcsönös elismerésének elősegítése.

A Tanács 2017/1939 rendelete az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről (2017. október 12.) egyértelművé teszi, hogy az Európai Ügyészség a tevékenysége során teljeskörűen tiszteletben tartja a gyanúsítottak és a vádlottak számára a Chartában biztosított jogokat, többek között a tisztességes eljáráshoz való jogot és a védelemhez való jogot. A Rendelet 41. Cikk (2) bekezdésében külön kiemelik, hogy az Európai Ügyészség büntetőeljárásaiban érintett valamennyi gyanúsítottat és vádlottat megilletik legalább az uniós jogban – többek között a gyanúsítottakat és vádlottakat a büntetőeljárások során megillető jogokról rendelkező irányelvekben – és az átültető nemzeti jogszabályokban meghatározott eljárási jogok, mint például: a) a 2010/64/EU irányelv szerinti, tolmácsoláshoz és fordításhoz való jog; b) a 2012/13/EU irányelv szerinti, a tájékoztatáshoz és az ügy anyagaiba való betekintéshez való jog; c) a 2013/48/EU irányelv szerinti, ügyvédi segítség igénybevételéhez, valamint őrizetbe vétel esetén harmadik személyek tájékoztatásához és a velük történő kommunikációhoz való jog; d) az (EU) 2016/343 irányelv szerinti, a hallgatáshoz és az ártatlanság vélelméhez való jog. Azaz a rendelet külön is nevesíti az ártatlanság vélelméhez való jogot.

[175] Róth Erika: Irányelv az ártatlanság vélelméről. Miskolci Jogi Szemle 2017. Különszám, 96.

Az irányelv a büntetőeljárásokban gyanúsított vagy vádlott természetes személyekre alkalmazandó, de a Preambulum alapján az irányelvben foglaltakat már azt megelőzően is alkalmazni kell, mielőtt az eljárásba gyanúsítottként történő bevonásukra formálisan sor került volna. Az irányelv kiterjed a bizonyítási teher, a hallgatáshoz való jog, az önvádra kötelezés tilalma és a tárgyaláson való jelenlét jogának a biztosítására is.

Az Irányelv elismeri, hogy az ártatlanság vélelmének egyes vonatkozásai esetében a természetes és a jogi személyek tekintetében eltér a védelem szükségessége és mértéke. A természetes személyek vonatkozásában ezt a védelmet az EJEB jól megalapozott ítélkezési gyakorlata is kifejezi. A Bíróság ugyanakkor megállapította, hogy az ártatlanság vélelméből fakadó jogok nem illetik meg ugyanúgy a jogi személyeket, mint a természetes személyeket. Úgy vélték, hogy a nemzeti jog, valamint a nemzeti és uniós szintű ítélkezési gyakorlat jelenlegi fejlődési szakaszában korai lenne uniós szinten jogszabályt alkotni az ártatlanság vélelméről a jogi személyekre vonatkozóan. Ezért az Irányelv a jogi személyekre nem alkalmazandó. Ez nem érinti az ártatlanság vélelmének érvényesülését a jogi személyek vonatkozásában, különösen az EJEE-ben rögzítetteknek és az EJEB és a Bíróság értelmezésének megfelelően. Az Irányelv egyértelművé teszi, hogy a jogi személyekre vonatkozóan az ártatlanság vélelmét a meglévő jogszabályi biztosítékok és ítélkezési gyakorlat útján kell biztosítani, amelynek jövőbeli fejlődése megmutatja majd, hogy szükség van-e uniós szintű fellépésre.[176]

Az Irányelv (11) Preambulumbekezdése az Irányelv alkalmazási területét szigorúan véve a büntetőeljárásra korlátozza, kifejezetten kizárva annak alkalmazását a polgári vagy a közigazgatási eljárásban.

Az Irányelv (22) Preambulumbekezdése hangsúlyozza, hogy a gyanúsítottak vagy vádlottak bűnösségének megállapítása során a bizonyítási teher a vádhatóságra hárul, és bármilyen kétely a gyanúsított vagy a vádlott javára szolgál. Az ártatlanság vélelme sérülne akkor, ha a bizonyítási teher átfordulna a vádhatóságról a védelemre; ez nem érinti a bíróságnak a tényállás hivatalból való feltárására vonatkozó bármely esetleges hatáskörét, nem érinti a bíróság függetlenségét a gyanúsított vagy a vádlott bűnösségének értékelése során, és nem érinti a gyanúsított vagy a vádlott büntetőjogi felelősségével kapcsolatos ténybeli vagy jogi vélelmek alkalmazását.

Az EJEB ítélkezési gyakorlatában tükröződő értelmezések visszaköszönnek az Irányelv (24)-(30) Preambulumbekezdéseiben:

A hallgatáshoz való jog az ártatlanság vélelmének egyik fontos vonatkozása és arra szolgál, hogy védelmet nyújtson az önváddal szemben. Az önvádra kötelezés tilalma szintén az ártatlanság vélelmének egyik fontos vonatkozása.

[176] Az ártatlanság vélelméről szóló irányelv (13-15) Preambulumbekezdése.

A gyanúsítottakat és a vádlottakat a nyilatkozatok tétele vagy kérdésekre történő válaszadás során nem szabad arra kényszeríteni, hogy olyan bizonyítékokat, dokumentumokat vagy információkat szolgáltassanak, amely önvádhoz vezetne. A hallgatáshoz való jog és az önvádra kötelezés tilalma az azon bűncselekménnyel kapcsolatos kérdésekre vonatkozik, amelynek elkövetésével az adott személyt gyanúsítják vagy vádolják, és nem a gyanúsított vagy a vádlott azonosításához kapcsolódó kérdésekre. A hallgatáshoz való jogból és az önvádra kötelezés tilalmából következik, hogy az illetékes hatóságoknak nem szabad a gyanúsítottakat vagy a vádlottakat arra kényszeríteniük, hogy akaratuk ellenére információkat közöljenek. Azt, hogy sérült-e a hallgatáshoz való jog vagy az önvádra kötelezés tilalma, az EJEE szerinti tisztességes eljáráshoz való jognak az EJEB általi értelmezését figyelembe véve kell meghatározni. A hallgatáshoz való jognak vagy az önvádra kötelezés tilalmából fakadó jognak a gyakorlását nem lehet felhasználni a gyanúsítottal vagy a vádlottal szemben, továbbá önmagában véve nem lehet bizonyítéknak tekinteni arra vonatkozóan, hogy az érintett személy elkövette az érintett bűncselekményt. Ez nem érinti a bizonyítékok bíróság vagy bírók általi mérlegelésére vonatkozó nemzeti szabályokat, feltéve, hogy tiszteletben tartják a védelemhez való jogot. Az önvádra kötelezés tilalmának érvényesítése nem akadályozhatja az illetékes hatóságokat az olyan bizonyítékok gyűjtésében, amelyek a gyanúsítottól vagy a vádlottól jogi kényszerítő erő segítségével jogszerűen beszerezhetők, és amelyek a gyanúsítottak vagy a vádlottak akaratától függetlenül léteznek, mint például a rendelkezésre beszerzett anyagok, az olyan anyagok, amelyeknek őrzésére és megkeresésre történő kiadására jogi kötelezettség áll fenn, továbbá a lehelet-, a vér- és a vizeletminták, illetve a testszövetek DNS-teszt elvégzése érdekében. A hallgatáshoz való jog és az önvádra kötelezés tilalma nem gátolhatja meg a tagállamokat abban, hogy úgy határozzanak, hogy a kisebb súlyú bűncselekmények, például a kisebb közlekedési szabálysértések esetében az eljárás egészét vagy annak bizonyos szakaszait írásban, vagy a gyanúsítottnak vagy a vádlottnak az adott bűncselekmény kapcsán az illetékes hatóság általi kihallgatása nélkül lehet lefolytatni, feltéve, hogy ez összhangban áll a tisztességes eljáráshoz való joggal.

A Cikk rendelkezik a hallgatáshoz való jogról és az önvádra kötelezés tilalmáról. Eszerint a tagállamok biztosítják, hogy a gyanúsítottaknak és a vádlottaknak jogukban áll hallgatni azzal a bűncselekménnyel kapcsolatosan, amelynek elkövetésével őket gyanúsítják vagy vádolják. Ugyanezen Cikk (2) bekezdése alapján a tagállamok biztosítják, hogy a gyanúsítottak és a vádlottak önvádra kötelezésének tilalma érvényesül. A (3) bekezdés szerint az önvádra kötelezés tilalmának érvényesítése nem akadályozza az illetékes hatóságokat az olyan bizonyítékok beszerzésében, amelyeket a gyanúsítottól vagy a vádlottól jogi kényszerítő erő alkalmazásával jogszerűen be lehet szerezni, és amelyek a gyanúsítottak vagy a vádlottak akaratától függetlenül léteznek. Az (5) bekezdés

alapján a hallgatáshoz való jognak vagy az önvádra kötelezés tilalmából fakadó jognak a gyanúsított és a vádlott általi gyakorlása nem használható fel ellene, továbbá nem tekinthető bizonyítéknak arra nézve, hogy elkövette az érintett bűncselekményt.

„A terheltet megillető jogokra vonatkozó irányelvek rendelkezései egymással összefüggésben, egységesen alkotják azt a garanciarendszert, amely lehetővé teszi a tagállamok egymás eljárási rendszerébe vetett bizalmának erősödését, a határozatok kölcsönös elismerése elvének érvényesülését."[177] Az eljárási jogokról szóló irányelvek jótékony hatása ugyan vitathatatlan, de nem jelentenek mindenre megoldást.

Az Irányelv 10. cikk (2) bekezdése alapján a bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozó nemzeti szabályok és rendszerek sérelme nélkül a tagállamok biztosítják a védelemhez való jog és az eljárás tisztességességének tiszteletben tartását a gyanúsított vagy a vádlott által a hallgatáshoz való jog, vagy az önvádra kötelezés tilalma megsértésével tett nyilatkozatok, vagy az így szerzett bizonyítékok mérlegelésekor. Első olvasásra talán nehezen értelmezhető a megfogalmazás. Azonban a nemzeti jogra való hivatkozás kétségkívül arra utal, hogy ez a rendelkezés nem kizáró szabály, nem rója egyértelműen a tagállamokra azt a kötelezettséget, hogy kizárják a bizonyítékok köréből a hallgatáshoz való jog vagy a vádemelés tilalmának megsértésével szerzett bizonyítékokat.

A Bizottság javaslata tartalmazott még egy kizáró szabályt, amely így szólt: "Az e cikk megsértésével szerzett bizonyítékok nem fogadhatók el, kivéve, ha azok felhasználása nem sértené az eljárás általános tisztességességét". Sokatmondó, hogy ez a mondat az elfogadott szövegben már nem jelenik meg, a tárgyalások során a rugalmasabb alkalmazást lehetővé tevő szabályokat véglegesítették.

Az Irányelv 13. Cikke alapján az Irányelv egyetlen rendelkezése sem értelmezhető úgy, mint amely a Charta, az EJEE, a nemzetközi jog egyéb releváns rendelkezései, vagy bármely tagállam joga által biztosított bármely, magasabb szintű védelmet nyújtó jogot és eljárási biztosítékot korlátoz vagy azoktól eltér.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. § (3) bekezdés d) pontja rögzíti a vádlott azon jogát, hogy a tárgyaláson személyesen jelen lehessen. A tárgyaláson való jelenléthez való jog szorosan kapcsolódik az ártatlanság vélelméhez, ezt jelzi, hogy az Irányelv külön foglalkozik a terheltek ezen jogosultságával. A gyanúsítottaknak vagy a vádlottaknak a tárgyaláson való jelenlétre vonatkozó joga a tisztességes eljáráshoz való jogon alapul. Az ártatlanság vélelmének egyik legfontosabb követelménye a gyanúsított vagy vádlott azon joga, hogy tájékoztatást kapjon az ellene folyó eljárásról.

[177] Róth Erika: Irányelv az ártatlanság vélelméről. Miskolci Jogi Szemle 2017. Különszám, 104.

Következésképpen a tárgyaláson való jelenléthez való jog, illetve az, hogy a tárgyaláson való jelenlétről való tájékoztatás után lemondhasson erről a jogáról, elengedhetetlenül szükséges az ügyről való tájékoztatáshoz való jog gyakorlásához. A tagállamok biztosítják, hogy a gyanúsítottaknak és a vádlottaknak joguk van a tárgyalásukon jelen lenni. Amennyiben a gyanúsított vagy a vádlott rajta kívül álló okok miatt nem tud jelen lenni a tárgyaláson, biztosítani kell számára annak lehetőségét, hogy a nemzeti jogban előírt határidőn belül új tárgyalási időpontot kérjen. [178] A gyanúsítottak és a vádlottak tárgyaláson való jelenlétének joga nem abszolút. Bizonyos feltételek esetén a gyanúsítottak és a vádlottak kifejezetten vagy hallgatólagosan, ugyanakkor egyértelműen lemondhatnak erről a jogról.[179]

„A tagállamok rendelkezhetnek úgy, hogy az olyan tárgyalás, amelynek eredményeként határozat születhet a gyanúsított vagy a vádlott bűnösségéről vagy ártatlanságáról, az érintett személy távollétében is megtartható, feltéve, hogy a gyanúsítottat vagy a vádlottat kellő időben tájékoztatták a tárgyalásról és a meg nem jelenés következményeiről; vagy a tárgyalásról értesített gyanúsítottat vagy vádlottat általa meghatalmazott vagy az állam által kirendelt védő képviseli."[180] Más okból is korlátozható a terheltnek ezen jogosultsága, például a rendfenntartás körében a bíró ideiglenesen kizárhatja a gyanúsítottat vagy a vádlottat a tárgyalásról, ha ez a büntetőeljárás szabályszerű lefolytatásának biztosításához szükséges.

A tagállamok biztosítják, hogy ha a gyanúsított vagy a vádlott nem volt jelen a saját tárgyalásán és a 8. cikk (2) bekezdésében meghatározott feltételek nem teljesültek, az érintett személynek joga van egy új tárgyaláshoz, vagy más olyan jogorvoslathoz, amely lehetővé teszi az ügy érdemi részének új elbírálását, ideértve új bizonyíték megvizsgálását, és amely az eredeti határozat megváltoztatásához vezethet. E tekintetben a tagállamok biztosítják, hogy az érintett gyanúsítottnak vagy vádlottnak jogában áll jelen lenni, ténylegesen részt venni, a nemzeti jog szerinti eljárásoknak megfelelően, továbbá a védelemhez való jogokat gyakorolni.

Az általános fellebbezési jog és a megismételt eljáráshoz való jog között két fő különbség van:

A fellebbezés főszabály szerint az ügynek a felsőbb bíróság általi újbóli vizsgálatára korlátozódik a jogi kérdések tekintetében, és a perújítási eljárással ellentétben nem kerül sor a bizonyítékok újbóli vizsgálatára. Ezzel szemben a megismételt eljárásban lehetőség van a vád érdemének újbóli felülbírálatára, mely a határozat megváltoztatására is vezethet. A fellebbezés az elsőfokú ítélet

[178] Az ártatlanság vélelméről szóló irányelv (34) Preambulumbekezdése.
[179] Az ártatlanság vélelméről szóló irányelv (35) Preambulumbekezdése.
[180] Az ártatlanság vélelméről szóló irányelv 8. Cikk (2) bekezdése.

meghozatala után (ex post) jut szerephez, ami az ártatlanság vélelmével kapcsolatban azt jelenti, hogy a vádlottnak csak a magasabb fokú bíróságon lesz joga a tisztességes eljáráshoz.

A vázoltak alapján érthető, hogy a tisztességes eljáráshoz fűződő jogok megfelelő biztosítása révén elkerülhető, hogy a megszerzett bizonyítékokat elfogadhatatlannak minősítsék. A kölcsönös elismerési eljárásokban kiküszöbölhetők a késedelmek és az ebből eredő költségek, például az európai elfogatóparanccsal érintett ügyekben az előzetes letartóztatás biztosításának költségei, vagy az európai elfogatóparancsos ügyekben az eljárás elhúzódása, valamint a bírósági és jogi költségek növekedése a beleegyezés hiányának esetén.

Az Irányelv meghozatala révén biztosított a jogorvoslatok igénybevétele annak érdekében, hogy az uniós jogszabályokban foglalt ártatlanság vélelméhez való jog érvényesüljön a tagállami büntetőeljárásokban.

Ezenkívül az Irányelvre a tagállami bíróságoknak is figyelemmel kell lennie, és az uniós jog elsőbbségének elve alapján elsőbbséget élvez az azzal összeegyeztethetetlen tagállami jogszabályi rendelkezésekkel szemben.

Az Európai Parlament és a Tanács 2013. október 22-én fogadta el a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról szóló irányelvet. Az ártatlanság vélelméről szóló irányelvhez hasonlóan szabályozza az Irányelv a bizonyítékok elfogadását: az Irányelv 12. Cikk (2) bekezdése alapján a bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozó nemzeti szabályok és rendszerek sérelme nélkül a tagállamok gondoskodnak a védelemhez való jog és a tisztességes eljáráshoz való jog tiszteletben tartásáról, amikor a büntetőeljárások során mérlegelik a gyanúsított vagy a vádlott által az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogának megsértésével – illetve a 3. cikk (6) bekezdésének megfelelően e jogtól engedélyezett eltérés esetében – tett vallomásokat vagy így szerzett bizonyítékokat. Az Irányelv „minimalista szemléletét" kritizálva Lukácsi Tamás megjegyzi, hogy „az uniós jogszabály értelme éppen a magasabb szintű védelem nyújtása lehetne" az Irányelv viszont „tartalmában lényegében a strasbourgi esetjog kodifikációjának tekinthető, amelyen csak néhány ponton lép túl".[181] Ilyen többlet, hogy a hallgatáshoz való jog és az, hogy ne legyen kötelezhető a terhelt arra, hogy önmagát vádolja abszolút jogok, amely azt

[181] Róth Erika: Irányelv az ártatlanság vélelméről. Miskolci Jogi Szemle 2017. Különszám, 106.

jelenti, hogy feltételek és korlátozások nélkül gyakorolhatók, és hogy nem fűződik negatív következmény e jogok gyakorlásához.[182]

A hallgatáshoz való jogról sem az Alapjogi Charta, sem az EJEE nem rendelkezik kifejezetten.

6. A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az Európai Unióban

6.1. Bevezető gondolatok

Általánosan az rögzült a jogi tudatban, hogy az angol büntetőeljárás akkuzatórius, míg a kontinentális inkvizitórius. Hangsúlyozni kell, hogy az akkuzatórius és inkvizitórius eljárás nem két teljesen különálló, zárt, hermetikusan elhatárolt rendszer. Immár visszafordíthatatlan az a folyamat, amelyben kiterjedt kölcsönhatás alakult ki a két rendszer között, mintákat, megoldásokat, „inspirációkat" merítenek egymástól, és amely a jogrendszerek dogmatikájának keveredésével írható le.[183]

Az általános és kézzelfogható jellemzők mellett a kontinentális rendszerek között is jelentős eltérések mutatkoznak. A tagállamok büntető igazságszolgáltatási rendszerei, büntető, büntetőeljárási jogi szabályai szerteágazóak, amelyek különböző jogi hagyományokról és fejlődési ívről tanúskodnak. Jól látható, hogy a tagállamok nem ragaszkodnak sem a tisztán inkvizitórius (Franciaország, Spanyolország, Finnország), sem pedig a pusztán kontradiktórius (Írország) hagyományokhoz, a büntető igazságszolgáltatási rendszerek elmúlt évtizedek során végrehajtott reformjainak eredményeként. Mások valóban vegyes (Hollandia, Olaszország, Németország) rendszerekhez tartozóként definiálják magukat.

„Ezek az eltérő jogrendszerrel és hagyományokkal rendelkező tagállamok nem csupán egymás mellett működnek, hanem együttműködnek."[184]Az együttműködésnek egyik fontos célkitűzése, az EUMSZ 67. cikk (3) bekezdés szerint „a biztonság magas szintjének garantálása...", amelyet az EU egyebek mellett „…a büntetőügyekben hozott határozatok kölcsönös elismerése és – amennyiben szükséges – a büntető jogszabályok közelítése révén…" kíván elérni.

Ami a büntetőeljárásjogi szabályokat illeti, e téren kardinális jelentőségűek a bizonyításra vonatkozók, amelyen belül a bizonyítékok értékelésének,

[182] Róth Erika: Irányelv az ártatlanság vélelméről. Miskolci Jogi Szemle 2017. Különszám, 106.
[183] Ábrahám Márta: A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén. Miskolci Jogi Szemle. XIV. Évfolyam. 2019. 2. különszám 1. kötet 21.
[184] Dr. Farkas Ákos: A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban. 488.

felhasználásának szabályait, valamint a jogellenesen beszerzett bizonyítékok további sorsára, felhasználására vonatkozó szabályokat tekintem át.

Ahogy Farkas Ákos rámutat, „az EU tagállam szuverenitásából fakadóan – bizonyos kivételekkel – a saját büntetőeljárási bizonyításra vonatkozó szabályai szerint jár el, de nincs két olyan tagállam, amelyek bizonyításra vonatkozó szabályai azonosak lennének".

„A gondok akkor kezdődnek, ha az államok a bűncselekmények felderítése és elbírálása során kerülnek kapcsolatba. Amikor valamelyik állam a büntető igazságszolgáltatás gyakorlása során más állam segítségére szorul a (külföldre menekült elkövető elfogása, kiadatása, külföldön keletkezett bizonyítékok átadása, bizonyítási cselekmények külföldön történő elvégzése stb)."[185]

A határokon átnyúló bűnözés, a határokon átnyúló bűncselekmények elkövetése (tiltott kábítószer-, illetve emberkereskedelem, terrorcselekmények, kiberbűnözés), valamint azok felderítése szükségszerűen átível a tagállamok határain, ebből kifolyólag lépten-nyomon beleütközünk a külföldön beszerzett bizonyítékok elfogadhatóságának, felhasználhatóságának, a bizonyítékok köréből történő kizárásnak, vagy másik oldalról megközelítve a bizonyítási cselekmények külföldön történő elvégzésének a problematikájába.[186] A határon átnyúló bűncselekmények szinte kivétel nélkül nagy horderejűek, számos tagállam nemzeti bíróságának joghatósága alá tartoznak.

A tanulmány, amelyet az Európai Parlament Állampolgári Jogi és Alkotmányügyi Politikai Osztálya rendelt meg a LIBE bizottság kérésére és kilenc tagállam büntetőeljárás jogi szabályainak összehasonlító elemzésén alapul, azt vizsgálja, hogy a nemzeti büntetőeljárási jogszabályok közötti különbségek mennyiben akadályozzák a határokon átnyúló együttműködési eszközök működését.[187] A vizsgált országok a következők voltak: Finnország, Franciaország, Olaszország, Magyarország, Németország, Románia, Hollandia, Írország és Spanyolország. A tanulmány a határokon átnyúló együttműködési formák különféle működési diszfunkcióit tárta fel, kezdve a jogsegély kérelmek teljesítésének a puszta késedelmeitől a teljesítés felfüggesztéséig vagy a nem teljesítéséig egészen addig a tapasztalatig, hogy bizonyos meglévő eszközöket nem alkalmazunk.

Az elmúlt évtizedben a határokon átnyúló együttműködés a büntetőügyekben az Európai Unióban a kölcsönös elismerés elvén alapult. A kölcsönös elismerés feltételezi a kölcsönös bizalom elfogadását a tagállamok – sokszínű, változatos,

[185] Dr. Farkas Ákos: A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban. 489.
[186] Ábrahám Márta: A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén. Miskolci Jogi Szemle. XIV. Évfolyam. 2019. 2. különszám 1. kötet 22.
[187] Criminal procedural laws across the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation. Forrás: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2018)604977.(Letöltés ideje: 2023. augusztus 29.)

különböző jellegzetességeket hordozó - jogrendszerei között. Ez a bizalom a szabadság, a demokrácia és az emberi jogok, az alapvető szabadságok és a jogállamiság tiszteletben tartása iránti közös elkötelezettségükön alapul.

A Lisszaboni Szerződést követően az EU számos irányelvet fogadott el a vádlottak büntetőeljárási jogaival, az áldozatok jogairól szóló irányelvvel együtt. A gyanúsítottak és vádlottak eljárási jogairól szóló ütemterv elfogadása 2009-ben az akkori svéd elnökség idején mérföldkőnek bizonyult egy hatékony gyanúsítottak és vádlottak jogait garantáló eszközrendszer kiépítésének az útján.

Több irányelvet fogadtak el, melyek időrendi sorrendben a következők:

1. a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló 2010/64/EU irányelv;
2. a tájékoztatáshoz való jogról szóló 2012/13/EU irányelv;
3. a 2013/48/EU irányelv az ügyvédhez való hozzáférés jogáról, valamint arról, hogy harmadik személyt tájékoztatni kell a szabadságvesztésről, valamint hogy kapcsolatba léphessen rokonaival és konzuli hatóságaival szabadságvesztésük idején;
4. a 2016/343/EU irányelv az ártatlanság vélelmének és a büntetőeljárásban a tárgyaláson való jelenléthez való jog egyes aspektusainak megerősítéséről;
5. a 2016/800/EU irányelv a gyermekek büntetőeljárásban biztosított biztosítékairól; és
6. a költségmentességhez való jogról szóló 2016/1919/EU irányelv.

Az irányelvek vonatkoznak mind a gyanúsítottakra, mind a vádlottakra, valamint a letartóztatott és fogvatartott személyekre a tárgyalást megelőző szakasztól a büntetőeljárás végéig, és konkrét rendelkezéseket tartalmaznak az európai elfogatóparancsra vonatkozóan. Az áldozatok jogairól 2011-ben közzétett másik ütemterv a 2012/29/EU irányelv elfogadását eredményezte, amely átfogó minimumszabályokat állapít meg a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozóan, és ezzel hatályon kívül helyezte a fent említett 2001. évi kerethatározatot.

A következőkben igyekszek feltárni azokat a területeket, ahol a tagállami büntetőeljárási jogszabályok közötti különbségek a kölcsönös elismerés elvének elfogadását és működését akadályozzák, az uniós szereplőket (különösen az Európai Ügyészt) és a határokon átnyúló együttműködés egyéb eszközeinek az alkalmazását késleltetik vagy hatékonyságát egyéb módon aláássák.

Valójában az EUMSZ. 82. cikkének (2) bekezdése csak egy meglehetősen minimális szintű közös nevezőt céloz meg, így nyitva hagyja a lehetőséget a nemzeti büntetőeljárási jogszabályok közötti eltérések fennmaradása előtt.

Továbbra is vannak hiányosságok és kiskapuk. Például a védelemhez való joggal foglalkozó hat irányelvben az európai elfogatóparancsra vonatkozó eljárásokra tett konkrét utalás aggályokat vet fel más kölcsönös elismerési eszközökre való alkalmazásukkal kapcsolatban.

Az európai integráció intenzitása és szintje, a fenti kihívások tükrében indokolttá teszi a határokon átnyúló együttműködés olyan kulcsfontosságú területeire történő összpontosítást, amelyeket eddig jelentős mértékben elhanyagoltak. Ezek közül is a bizonyítékok gyűjtése és a bizonyítékok elfogadhatósága kívül esett a közelítési törekvéseken, az e területen a közelmúltban bekövetkezett jogalkotási fejlemények - európai nyomozási határozat elfogadása, valamint az Európai Ügyészségről szóló rendelet elfogadása – ellenére.

A tagállamok szabályozásai közötti különbségek a bizonyítékok kölcsönös elfogadhatóságát, a felhasználhatóságot akadályozzák meg, aláásva a hatékony bűnügyi együttműködést is. A tagállami büntetőeljárási szabályok sokfélesége a "forum shopping" valós kockázatát is felveti. Például, ha egy tagállammal kapcsolatban az tapasztalható, hogy elhúzódik a különböző eljárások engedélyezése, a megkeresések teljesítése, ez más országok hatóságait arra késztetheti, hogy elkerüljék az adott állammal való együttműködést.

„A több EU tagállamot érintő bűncselekmények bizonyítása esetén joggal merül fel három kérdés:

– melyik tagállam rendelkezik joghatósággal a bűncselekmény elbírálására;

– hogyan, milyen szabályok szerint történjék a bűncselekmények felderítése és bizonyítása;

– a joghatósággal rendelkező állam bírósága előtt a más tagállamban szerzett bizonyítási eszközök és az abból származó bizonyítékok miként használhatók fel.”

A bizonyítási szabályok, az alkalmazandó jog jelentősége ezért az eddigiekhez képest is felértékelődik.

6.2. A bizonyítékok elfogadhatósága és kizárása

6.2.1. A bizonyítékok elfogadhatósága, jogszerűen beszerzett bizonyítékok

A büntetőeljárási bizonyítási szisztémákat tekintve az EU országaiban szabad bizonyítási rendszerek léteznek. Ez azt jelenti, hogy nincsenek olyan szabályok, amelyek előírnák, hogy meghatározott körülmények bizonyításához

meghatározott típusú bizonyítékokra van szükség. Ehelyett a bíróság mérlegeli a bizonyítékokat és diszkrécionális jogkörébe tartozik annak eldöntése, hogy a büntetőeljárás során mit fogadnak el bizonyítási eszközként, illetve bizonyítékként. Más bizonyítási rendszerekkel ellentétben nem alkalmazzák a jogi bizonyítás ősi elméletei által befolyásolt módszert vagy a büntetőügyekben egyedül bizonyítékként használható, rögzített kategóriák módszerét, a kötött bizonyítási rendszert. Általánosságban a szabályok a következők: a bíróság csak akkor ítélhet el valakit, ha azt bűnösnek találja; nem köteles elítélni pusztán azért, mert bizonyos bizonyítékokat előterjesztettek. A bűnösség megállapításához nincs szükség arra, hogy meghatározott mennyiségű bizonyíték álljon rendelkezésre. Továbbá nincs jogszabály által meghatározott hierarchia az egyes bizonyítékok között, azaz az eljáró bíróság szabadon mérlegeli, hogy melyik bizonyítékot milyen súllyal vesz figyelembe.

A német büntetőeljárási jog ezt mindenképpen megköveteli. A német büntetőeljárási törvény (StPO) 267. § (1) bekezdése alapján, ha a vádlottat elítélik, az ítélet indokolásában meg kell jelölni azokat a bizonyítottnak tekintett tényeket, amelyekben a bűncselekmény jogi jellemzői megtalálhatók. Ha a bizonyítottságot más tényekből következtetik, ezeket a tényeket is meg kell jelölni. Az olasz büntetőeljárási törvény a némethez hasonló rendelkezéseket tartalmaz.

A bizonyítékok értékelése során a „bíróság önkényes döntése" elleni biztosítékot az jelenti, hogy a bíróságnak a határozatában számot kell adnia arról, hogy mely bizonyítékokat találta meggyőzőnek és fogadta el és melyeket nem és ezt részletesen meg is kell indokolnia.

A tagállamok különböző szabályokat alkalmaznak a büntetőeljárási bizonyításra, így a bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozó szabályok is nagymértékben eltérnek a vizsgált uniós tagállamok között.

Belgiumban például az információt csak érvényes vallomásból lehet szerezni. Minden vallomást az előírt szabályoknak megfelelően kell felvenni. A jegyzőkönyvbe vett vallomásra (proces-verbaux) vonatkozó speciális szabályok kivételével a törvény nem tulajdonít különleges bizonyító erőt egyetlen bizonyítéktípusnak sem.[188]

A francia modell a szabad bizonyítás elvének a talaján áll, a szabad bizonyítás elve alapján a bíróság a felek által felhozott bizonyító eszközöket minden megszorítás nélkül értékeli, és meggyőződését az ítélkezés alapjául szolgáló ténykörülmények tekintetében teljes szabadsággal alakítja ki. A bíróság a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, és a bizonyítás

[188] Delmas-Marty, Mireille and JR. Spencer (2006): European Criminal Procedures. Cambridge University Press, New York, 2006. 124.

eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg. Rendkívül szűk körben létezik kivétel a főszabály alól.

Németországban a bizonyítékok szabad bírói értékelésének elve a főszabály. Az StPO 261. § alapján a bíróság a bizonyításfelvétel eredményéről az eljárás egésze alapján szabad meggyőződése szerint dönt. Az ítéletet csak a tárgyaláson előadott és szóban megvitatott tények és bizonyítékok alapján lehet meghozni. A bizonyítékok szabad megszerzésének bizonyos – később bemutatott korlátai vannak.

Olaszországban a feleknek széles körű joga van bizonyítási indítványok előterjesztésére, a bírónak kizárólag akkor van joga hivatalból bizonyítást elrendelni, ha a törvény kifejezetten így rendelkezik.[189] Ez nyilvánvalóan azzal hozható összefüggésbe, hogy az olasz büntetőeljárás a common law jogrendszerű országok büntetőeljárási joga felé mozdult el.

Eltérések figyelhetők meg az egyes „modellek" között a tekintetben is, hogy a különböző típusú bizonyítékok (tanúk, lehallgatások stb.) gyűjtésére és elfogadhatóságára milyen szabályok vonatkoznak. „Németországban például a tanúk kihallgatása a tárgyaláson elvileg nem helyettesíthető a tárgyalás előtti kihallgatásról készült jegyzőkönyvek felolvasásával (bár ez alól a szabály alól is vannak szűk körben kivételek). Hollandiában ezzel szemben a Legfelsőbb Bíróság több évtizeddel ezelőtt elfogadta, hogy a tárgyalás előtti nyomozás során szerzett írásbeli vallomást bizonyítékként lehet felhasználni a tárgyaláson, így a tanúknak már nem kell megjelenniük a bíróságon, hogy tanúvallomást tegyenek, elegendő egy hivatalos jelentés, amely tartalmazza a tárgyalás előtti szakaszban gyűjtött vallomásaikat."[190]

Már utaltam az ún. hearsay-bizonyítékokra. Németországban, akárcsak Franciaországban, a hearsey-bizonyíték általában elfogadható bizonyítékként. Németországban például lehetséges, hogy annak a gyermeknek az édesanyja, akit a vádlott bántalmazással vádol, a vallomásában megismételje, hogy mit mondott neki a gyermek, ami az angol jogban általában nem lehetséges.[191]

A német bíróságok kötelesek körültekintően kezelni a hearsay-bizonyítékokat. A német ítélkezési gyakorlat szerint a hallomásból származó bizonyíték önmagában általában nem elegendő a vádlott bűnösségének a megállapításához, elítéléséhez, hanem azt más, megbízhatóbb bizonyítékokkal is alá kell támasztani.

[189] Delmas-Marty, Mireille and JR. Spencer (2006): European Criminal Procedures. Cambridge University Press, New York, 2006. 380.
[190] Balázs Garamvölgyi – Prof. Dr. Katalin Ligeti – Dr. Anna Ondrejová – Dr. Margarete von Galen: i.m. 202-209.
[191] Mireille Delmas-Marty and JR. Spencer: European Criminal Procedures. Cambridge University Press. New York, 2006. 619.

Franciaországban és Belgiumban pedig egyáltalán nem léteznek az angol hearsay-bizonyítékra vonatkozó szabállyal analóg vagy ahhoz hasonló szabályok.

Az olasz büntetőeljárás eredetileg közel állt a francia büntetőeljáráshoz a szóbeliség, a közvetlenség és a hearsay-bizonyítékok státusza tekintetében. Az 1998-as új büntetőeljárási kódex azonban megerősítette a szóbeliség és közvetlenség elvének az érvényesülését. A büntetőeljárási törvény előírja, hogy a tanúknak a tárgyaláson szóban vallomást kell tenniük, a korábbi vallomások proces-verbaux-ja nem helyettesítheti a szóbeli bizonyítékot, kivéve, ha a tanú tárgyaláson való vallomástételének akadálya van.[192] Bár az 1988-as reform óta Olaszországban történt némi visszalépés, az általános szabály továbbra is az, hogy a bíróságnak az ügyet szóbeli bizonyítékok alapján kell eldöntenie, nem pedig az ügyirat részét képező írásbeli vallomások alapján.

Amennyiben egy külföldi tagállamot azzal keresnek meg, hogy egy másik ország nevében gyűjtsön bizonyítékokat, két szabály alkalmazható a bizonyítás felvételére: a választott együttműködési eszköztől függően vagy annak az államnak a joga alkalmazandó, ahol a nyomozás zajlik (locus regit actum), vagy az eljárás (bírósági tárgyalás) helye szerinti állam joga (forum regit actum). A jogi diverzitásból fakadóan mindkét esetben felmerültek megfelelési problémák, ezért egyes tagállamok amennyiben fel tudtak mutatni egy meggyőzőnek tűnő indokot, jelentős mértékben elhanyagolták annak ellenőrzését, hogy a rendelkezésre álló bizonyítékokat hogyan szerezték be.[193]

6.3. A bizonyítékok felhasználásának a kizárása

A bizonyítékok felhasználását korlátozó szabályok némelyike hasonlónak tűnhet a common law egyenértékű bizonyítási szabályaihoz; mindazonáltal alkalmazásuk módja és a döntéshozatali folyamatot befolyásoló hatásuk lényegesen eltér. Ezt fontos felismerni annak érdekében, hogy megértsük más bizonyítási elvek hatályát.

Az angolszász bizonyítási rendszerekben egyedülálló módon részletesen foglalkoznak a jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárásával, régebben, mint a kontinentálisban. Ugyancsak érdekes és izgalmas, hogy a hazai joggyakorlatra is hatással vannak az ezzel összefüggésben felmerült kérdések, esetenként az ezzel kapcsolatos érvelések, terminológiák megjelennek a bírói határozatokban is (pl. mérgezett fa gyümölcse doktrínájának az elutasítása jelenik meg a határozat indokolásában). A dolgozatban annak a kérdésnek a megválaszolására fókuszálok, hogy az Európai Unió tagállamainak

[192] Mireille Delmas-Marty and JR. Spencer: European Criminal Procedures. Cambridge University Press, New York, 2006. 620.
[193] Lásd erről bővebben a következő fejezeteket.

jogrendszerei milyen jogi megoldásokkal válaszolták meg azt a kérdést, hogy felhasználható-e a büntetőeljárásban a jogellenesen megszerzett bizonyíték.[194]

A legtöbb kontinentális európai jogrendszer egységes tárgyalási struktúrát követ, ami azt jelenti, hogy ugyanaz a bíró dönt a bizonyíték felhasználhatóságáról és a büntetőjogi felelősségről. Igaz, hogy egyes jogrendszerekben bizonyos súlyos bűncselekményekkel összefüggésben a büntetőeljárási rendszernek meghatározó eleme az esküdtszék közreműködése a büntetőjogi felelősség megállapításában. Ma már csak a büntetőügyek töredékének tárgyalásán találkozhatunk esküdtszékkel, az esküdtszéki tárgyalások kellően ritkák ahhoz, hogy inkább az általános szabály alóli kivételnek tekintsük azokat, és még ilyen esetekben is meglehetősen gyakori, hogy a bíró csatlakozik az esküdtszékhez a tanácskozáson. Az inkvizitórius alapú rendszereket ellenben – és alapvetően ezzel írhatók le a kontinentális európai jogrendszerek az egymásra épülő eljárási szakaszok jellemzik, azaz a büntetőeljárásnak része a nyomozati szakasz, a bizonyítékokat nem, vagy nem kizárólag közvetlenül a tárgyaláson mutatják be, a bizonyításra már a nyomozás során is sor kerül, kihallgatják a tanúkat, házkutatást végeznek stb. Ezen eljárási cselekmények eredményeit rögzítik az aktában, amelyet „továbbítanak” a bírónak vagy az eljáró tanácsnak. A büntetőeljárás struktúrájából logikusan következik az, hogy kevés „tér” jut a kontinentális európai kontextusban a kizárási szabályoknak abban az értelemben, ahogyan azokat a common law országokban értelmezik. Bizonyos bizonyítékok kizárása többre utal, mint egyszerűen arra, hogy a bizonyíték nem használható fel. Azt is jelenti, hogy a döntéshozó egyáltalán nem ismeri a bizonyíték lényegét vagy tartalmát.

Egy tárgyaláson, amelyben bíró és esküdtszék vesz részt, a bíró határozza meg, hogy a bizonyíték az esküdtszék elé kerül-e. Ha úgy dönt, hogy az elfogadhatatlan, akkor az esküdtszék nem fogja a bizonyíték tartalmát megismerni. Ez a nem tudás az "elfogadhatóság" és a "kizárás" lényege. Amint a döntéshozó ismeri a bizonyíték tartalmát, ezek a szempontok elvesznek.

A bizonyíték tartalmának ismerete és nem ismerete közötti különbség empirikus kutatások tárgyát képezte és a kutatók megfogalmaztak néhány olyan javaslatot, amely szerint a kizárandó bizonyíték ismerete azt jelenti, hogy a bíró ezt elkerülhetetlenül figyelembe veszi a döntéshozatali folyamat során.

Az egyik jól ismert tanulmányban Schünemann a következőket állapította meg, hogy felmérje, hogy az aktáknak az előzetes ismerete jelentős mértékben befolyásolta-e az ügy kimenetelét. A vizsgálatban részt vevő bírák felének mind a nyomozati iratokat, mind pedig azt a lehetőséget biztosították, hogy tárgyalást

[194] Ábrahám Márta: A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén. Miskolci Jogi Szemle. XIV. Évfolyam. 2019. 2. különszám 1. kötet 22.

tartsanak, míg a másik fele csak a tárgyalásra hagyatkozhatott, és nem kapta meg az ügy nyomozati aktáját.[195]

Mind a tizenhét bíró, aki megkapta az aktát és lehetőséget kapott a tárgyalás lefolytatására, elítélte a vádlottat, szemben azzal, hogy a tizennyolc bíró közül, akiknek kizárólag a tárgyalás alapján kellett dönteniük a vádlott büntetőjogi felelősségéről, mindössze nyolc bíró ítélte el a vádlottakat. A kutatás tükrében jogosan merül fel a kérdés, hogy a bíráktól vajon elvárható-e, hogy figyelmen kívül hagyják azokat a bizonyítékokat, amelyeket már ismernek. Mindazonáltal fennáll annak a lehetősége is, hogy a bírák tudat alatt támaszkodnak olyan bizonyítékokra, amelyeket nem lehetett a tárgyaláson felhasználni.

Látni fogjuk, hogy ebből a megfontolásból egyes országok büntetőeljárásjogában találunk ezzel kalkuláló kizárási szabályokat.

6.4. A jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárását magyarázó elméletek

Nem minden bizonyíték használható fel az ítélet alapjául, tekintettel annak jellegére vagy arra a módra, ahogyan azt megszerezték. Ez egy modern időkben elfogadott tétel, de nem mindig volt ez a helyzet. A hagyományos common law alapján például a bizonyíték megszerzésének módját irrelevánsnak tartották a bizonyíték elfogadhatóságának kérdését illetően. Nem az volt a lényeg, hogy a bizonyítékot milyen módon gyűjtötték, hanem azok pontossága és megbízhatósága.

Bentham híres érvelése szerint „a bizonyítási jog célja és az ítélkezés tárgya a döntés helyessége vagy pontossága”[196]. Következésképpen azzal érvelt, hogy minden olyan bizonyítékot, amely a vitatott tényeket bizonyítja, néhány kivételtől eltekintve el kell fogadni. Más jogrendszerekben eközben ellenállás mutatkozott a korlátozások bevezetésével szemben az anyagi igazság és a szabad bizonyítás elvére hivatkozva.

Ma már széles körben elismert, hogy nem minden bizonyíték fogadható el. Továbbra sincs egyetértés azonban a jogellenesen szerzett bizonyítékok felhasználásának tilalmát alátámasztó okokról.

Az egyik indok, amelyet néha felhoznak a bizonyíték felhasználásának tilalmának igazolására, a bizonyítékok megbízhatóságának garantálására vonatkozik, azaz a tévedés kockázatának a kiküszöbölésére.[197] Ugyanakkor

[195] John D. Jackson and Sarah J. Summers: The Internationalisation of Criminal Evidence Beyond the Common Law and Civil Law Traditions. Cambridge University Press, 73.
[196] John D. Jackson and Sarah J. Summers: The Internationalisation of Criminal Evidence Beyond the Common Law and Civil Law Traditions. Cambridge University Press, 153.
[197] John D. Jackson and Sarah J. Summers: The Internationalisation of Criminal Evidence Beyond the Common Law and Civil Law Traditions. Cambridge University Press, 154.

valójában az így kizárt bizonyítékok magas fokú megbízhatósággal rendelkeznek és ha ez így van, semmiképpen nem helyes ez az elmélet.

Egy másik gyakran felhozott érv az, hogy a bizonyítékok felhasználásának tilalma visszatartja a nyomozókat és az ügyészeket attól, hogy megismételjék helytelen magatartásukat a jövőben. Ez lett a "domináns érv" a kizárási szabály mellett az amerikai alkotmányjogban az amerikai Legfelsőbb Bíróság döntése nyomán.[198] Ennek az elméletnek a kritikusai azonban rámutatnak arra a tényre, hogy sok, sőt talán a legtöbb esetben a kizáró szabálynak nincs visszatartó ereje.

Egy harmadik elmélet szerint a bizonyítékok felhasználásának tilalma elsősorban a vádlott jogainak védelmét szolgálja és hogy a tiltás, a vádlott alapvető jogainak megsértésével megszerzett bizonyítékok felhasználásának tilalma szükséges e jogok védelméhez. E nézet szerint, amely „védelmi elv" néven ismert, az állam a formális bizonyítékok rögzítésével az alapvető jogokat törvénybe iktatta, meghatározta a bizonyítékokhoz való jogszerű hozzáférés határait. Következésképpen a bíróságoknak biztosítaniuk kell, hogy az állam és a polgárok „olyan helyzetbe kerüljenek, mint amilyenben lennének", ha a vádlott alapvető jogait nem sértették volna meg. A jogsértés orvoslásának legjobb módja tehát az alapvető jogok megsértésével szerzett bizonyítékok kizárása.

Ismert, hogy a jogellenesen vagy egyéb nem megengedett módon megszerzett bizonyítékok elfogadhatósága vagy nem elfogadhatósága ellentmondásos és komoly elvi dilemmákat vet fel.

Egyrészt létezik az a meglehetősen egyszerű gondolat, hogy a bizonyítékok megszerzésére vonatkozó bizonyos szabályok azért vannak, hogy biztosítsák a bizonyítékok jó minőségét, például a rendőrségen tett vallomások rögzítésére vonatkozó szabályok. Ez azt jelenti, hogy a bizonyítékokat el kell utasítani az ilyen szabályok megszegése esetén, amennyiben a szabályszegés miatt a bizonyíték kevésbé megbízhatóvá vált. Más nézet szerint a törvénynek a bizonyíték megbízhatóságától függetlenül arra kell ösztönöznie a rendőrséget, hogy tartsa tiszteletben hatáskörének határait. Végül az állam elveszíti erkölcsi tekintélyét, és ezáltal jogát arra, hogy büntetést szabjon ki az állampolgáraira a törvénysértés miatt, ha saját nyomozó hatóságai megszegik a törvényt a bizonyítékok megszerzése érdekében.

Finszter Géza gondolataival egyetértve nem azt kell bizonyítani, ami a tudomány jelenlegi állása szerint lehetséges, hanem azt, ami a büntető törvényben definiált absztrakt tényállás alapján szükséges. A büntető anyagi jog ezirányú útmutatása nélkül ugyanis nem kerülhetnénk ki a kauzalitás végtelenségéből. S hogy a büntetőjogi megismerés ne tévedjen tévútra, arról a

[198][198] John D. Jackson and Sarah J. Summers: The Internationalisation of Criminal Evidence Beyond the Common Law and Civil Law Traditions. Cambridge University Press, 154.

Be. garanciarendszere hivatott gondoskodni: „*Nem elegendő a bizonyítás útján megszerzett ismeretek egyezése a múlt valóságával, hanem az is szükséges, hogy ez az ismeretszerzés az eljárási szabályok rendjének megfelelően történjék.”*[199]

Az Alkotmánybíróság ezzel összefüggésben leszögezte, hogy az *„anyagi igazságosság jogállami követelménye a jogbiztonságot szolgáló intézményeken és garanciákon belül maradva valósulhat meg”*.[200] A Be. pontosan ezt juttatja kifejezésre, amikor a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság számára előírja, hogy a döntését csak valósághű tényállásra alapozhatja.[201] S mivel az anyagi igazság a büntetőeljárásban csak az eljárásjogi normákon keresztül érvényesülhet, a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére[202], ami egyben a kizárt bizonyítékokra[203] is vonatkoztatandó.

A jogellenesen beszerzett bizonyítékokkal összefüggésben lényeges az azzal kapcsolatos indokok megértése, amelyeken a bizonyíték kizárásáról vagy fel nem használásáról szóló döntés alapul. Ez a tisztességes eljáráshoz való jog alapelvének egyes központi kérdéseire mutat rá, ezért fontos azt vizsgálni, hogy miért lehet negatív hatással a bizonyíték megszerzésének módja az eljárás tisztességességére.

Egyrészről az a meggyőződés, hogy a vádlottakat kizárólag azért kell felmenteni, mert a büntetőeljárásban lényegtelen eljárási szabálysértés történt, azzal a következményekkel jár, hogy alááshatja a büntető igazságszolgáltatási rendszerbe vetett bizalmat. Másrészről azonban, ha nem vonják le a jogellenesen szerzett bizonyítékkal kapcsolatos konzekvenciákat, ha a jogellenesen szerzett bizonyítékok ítéletre gyakorolt hatását figyelmen kívül hagyják, ez megkérdőjelezi a méltányosság elvét és az eljárás törvényességét.

A fent említett elméletek egyike sem ad teljesen kielégítő magyarázatot arra, hogy miért nem lehet felhasználni a jogellenesen beszerzett bizonyítékokat a büntetőeljárásban, ha azok megbízhatóak. Különösen nem foglalkoznak közvetlenül a jogellenesség és az eljárás tisztességessége közötti összefüggéssel.

6.5. A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban összehasonlító perspektívában

[199] FINSZTER Géza: Valósághű tényállás, avagy az anyagi igazság megállapítása. In: Sic itur ad astra: ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére (szerk.: Madai Sándor Pallagi Anikó Polt Péter), Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 182.
[200] 9/1992. (I. 30.) AB határozat, V.4.
[201] Be. 163. § (2) bekezdés.
[202] Be. 7. § (4) bekezdés.
[203] Be. 167. § (5) bekezdés.

Jelen fejezetben igyekszem röviden felvázolni, néhány példát kiragadva összehasonlítani az EU tagállamokban érvényesülő egyes bizonyításra vonatkozó, a tárgykört érintő koncepcionális szabályokat, amelyek előírják, hogy bizonyos típusú bizonyítékokat ki kell zárni, vagyis azokat nem lehet figyelembe venni a vádlott bűnösségére vagy ártatlanságára vonatkozó döntés meghozatalakor.

A bizonyítási tilalmak rendszerében a kizáró szabályok között a törvény megsértésével beszerzett bizonyítékok kizárását kimondó szabályok érdemelnek leginkább figyelmet, hiszen ezek által válik legitimmé a büntető igazságszolgáltatási rendszer, ezek jelölik ki a büntetőeljárási szereplők által foganatosított kényszerítő intézkedések kereteit, visszatartják a nyomozó hatóság tagjait a jogsértésektől, végső soron garantőrei a törvények uralmának (jogállamiság eszméjének).[204] A kizárást kimondó szabályok két csoportra oszthatók: az első csoportba azok a kizáró szabályok tartoznak, amelyek célja a tényállás pontosítása, és amelyek célja például annak meghatározása, hogy a bizonyítékok megbízhatóak-e. Jellemzően a common law országokban vannak ilyen szabályozási megoldások.

A második csoportba azok a kizárási szabályok tartoznak, amelyeket más megfontolások hívtak életre, így például az angol jog kizárja a telekommunikációs eszköz lehallgatásával szerzett bizonyítékokat a bizonyítékok köréből.

A vizsgált országok két csoportra oszthatók aszerint is, hogy a bizonyítékok illegális gyűjtése maga után vonja-e a bizonyítékok kizárását a tárgyaláson (a tagállami büntetőeljárási jogban létezik ilyen kizáró szabály) vagy nincsenek erre vonatkozó kizáró szabályok. A legtöbb tagállam büntetőeljárási jogában találunk kizárási elvet, így Írországban, Németországban, Olaszországban, Spanyolországban, Franciaországban, Finnországban, Romániában és idesorolható Magyarország is. Emellett eltérések vannak a bizonyítékok kizárását eredményező törvényi feltételek típusaiban, valamint az illegálisan beszerzett bizonyítékok kizárásának következményeiben is

Úgy vélem, hogy a tagállami jogrendszerek reprezentatív mintájának összehasonlító perspektívába helyezése megfelelő alapokat teremt a nemzetközi bűnügyi együttműködést megalapozó jelenlegi jogi keretek pontos átgondolásához és értékeléséhez. Számos összehasonlító jogi tanulmány feltárta, hogy a bizonyítékok gyűjtésére és felhasználására vonatkozó nemzeti büntetőeljárási szabályok tagállamonként jelentősen eltérnek egymástól, és ez a különbség nem korlátozódik a common law és nem common-law országokban kimutatható különbségekre. „Először is, egyetlen tagállam sem rendelkezik a

[204] Ábrahám Márta: A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén. 25.

bizonyítékok szabad felhasználásának tiszta rendszerével, abban az értelemben, hogy a nyomozás során gyűjtött minden bizonyítékot elfogadnának a tárgyaláson, függetlenül a megállapított eljárások tiszteletben tartásától. Ez nem túl meglepő, tekintve az EJEB azon ítélkezési gyakorlatának növekvő jelentőségét, amely előírja az államok számára, hogy vizsgálják meg azokat a bizonyítékokat, amelyek ronthatják az eljárás általános tisztességességét."[205]

A kölcsönös bizalom és az alapvető jogok megfelelő uniós szintű védelmének gondolatából kiindulva egyesek amellett érvelnek, hogy egy másik tagállam által kért bizonyítékok gyűjtésére a lex loci-t kellene alkalmazni, a kizárásra vonatkozó harmonizált szabályokkal együtt. A kizárási szabályok a vádlottak jogairól szóló uniós irányelvek logikus következményei: ahhoz, hogy ezek a jogok hatékonyak legyenek, olyan szabálynak kell őket „kísérnie", amely szerint az ezek megsértésével szerzett bizonyítékok elfogadhatatlanok. Más szerzők ezzel szemben azzal érvelnek, hogy a külföldi bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozó nemzeti szabályok hiánya arról tanúskodik, hogy a tagállamok ugyanolyan értéket tulajdonítanak a belföldön szerzett bizonyítékoknak, mint a más EU-s tagállamban szerzetteknek, ami a jövőben lehetővé teszi a bizonyítékok „szabad forgalmát". A kizárásra vonatkozó közös uniós szabályok helyett elegendőnek kell lennie a kizárásra vonatkozó, a bizonyíték beszerzése szerinti tagállam joga (lex loci) szerinti szabályoknak. Ennek megfelelően egyes szerzők a kizáró szabályok helyett a befogadó szabályok bevezetése mellett érvelnek. Ismét mások azt állítják, hogy a kizáró vagy befogadó szabályok helyett a bizonyítékok összegyűjtéséről szóló jövőbeli uniós eszköznek „szabványos csomagokat" kellene előírnia a bizonyítékok összegyűjtésében való segítségnyújtás érdekében, meghatározva azokat az intézkedéseket, amelyeket a nemzeti hatóságok és/vagy a védelem kérhet a más tagállamok hatóságaitól. Ez a rövid és nem kimerítő áttekintés máris azt mutatja, hogy az EU elméletileg választhatna egyrészt a nyomozati intézkedésekre vonatkozó nemzeti szabályok harmonizációjának ambiciózusabb menetrendje, másrészt a más tagállamban szerzett bizonyítékokra vonatkozó befogadási vagy kizárási szabályok előírása között. A két lehetőség pontos kialakítása és a nemzeti büntetőeljárásokra gyakorolt hatásuk az uniós jogalkotó konkrét döntéseitől függ.

6.6. A bizonyítékok elfogadhatóságára és kizárására vonatkozó nemzeti megközelítések: A vizsgálat mellőzésétől a bírói mérlegelésig.

Megállapítható, hogy néhány tagállamban nem léteznek a bizonyítékok felhasználhatóságának kizárását kimondó rendelkezések, míg másokban

[205] Balázs Garamvölgyi – Prof. Dr. Katalin Ligeti – Dr. Anna Ondrejová – Dr. Margarete von Galen: Admissibility of Evidence in Criminal Proceedings in the EU. EUCRIM, 2020/3. 202.

igen.[206] Ezek a szabályok többé-kevésbé szigorúak, de előfordul olyan is, hogy a jogellenesen szerzett bizonyíték nem feltétlenül vonja maga után a bizonyítékok kizárását a tárgyaláson. Egyes országokban külön (speciális) rendelkezések vonatkoznak a külföldön összegyűjtött bizonyítékokra.[207] Ezeket a szabályokat olvasva ugyanarra a következtetésre jutunk: a tisztességes eljáráshoz való jog követelményét szem előtt tartva a tagállamok által elfogadott két „szélsőséges" megközelítés alakult ki, a bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozó szabályozási megoldások a rugalmas befogadó (pl. Ausztria) és a szigorú, mérlegelés nélküli kizárás (pl. Belgium) közötti skálán mozognak.

Egyrészt egyes jogrendszerek mérlegelési jogkört biztosítanak a bírónak a jogellenesen megszerzett bizonyítékok elfogadására vonatkozóan, ügyenként mérlegelik a bizonyítékok kizárását. Ebben az esetben az elfogadhatatlanság nem automatikusan vonja maga után a jogellenesen szerzett bizonyíték bizonyítékok köréből történő kizárását (pl. Ausztriában). A bíró tehát nem köteles kizárni a „piszkos" bizonyítékot; ehelyett különböző tényezők például a jogsértés súlyossága, szándékos jellege, az információ relevanciája (beleértve azt is, hogy a bizonyíték más bizonyítási cselekmény útján is megszerezhető), az eljárás általános tisztességessége, a vád súlya stb. értékelésével dönthet arról, hogy figyelmen kívül hagyja-e a szóban forgó bizonyítékot. Másrészt több tagállam az eljárási szabályok megsértésének (nem mérlegelési, de) automatikus következményeként előírja a bizonyítékok elfogadhatatlanságát.

„Belgiumban 2003 óta alkalmazzák a széles körű bizonyítékfelvétel elvét, amikor a belga Cour De Cassation megfordította a korábbi ellentétes szabályt, amely szerint minden illegálisan szerzett bizonyíték elfogadhatatlan. A Cour de Cassation 2003-as határozata értelmében a jogellenesen beszerzett bizonyítékok csak akkor fogadhatók el, ha a) a bizonyítékot az érvénytelennek minősített büntetések által előírt alakiságok megsértésével szerezték be vagy b) a bizonyíték beszerzése aláássa a bizonyítékok megbízhatóságát vagy c) a bizonyítékok felhasználása a tisztességes eljáráshoz való jog megsértését vonja maga után. 2013 októberében a bizonyítékok felhasználására vonatkozó szabályt beiktatták a belga büntetőeljárási kódexbe."[208]

„A nemzeti rendszerek közötti másik fontos különbség a szabálytalanul megszerzett bizonyítékok be nem fogadásának módját érinti. Egyes országokban a bíróságnak tilos az ilyen bizonyítékra alapozni a döntést (pl. Németország); más országokban a bizonyítékot fizikailag kizárják a bíróság által vizsgált aktából (pl. Olaszország). Az utóbbi lehetőség indokolása szerint

[206] Criminal procedural laws across the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation. Forrás: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2018)604977.(Letöltés ideje: 2023. augusztus 29.) 48.
[207] Ábrahám Márta: A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén. 25.
[208] Vanessa Seibel: i.m. 506.

csak a bizonyítéknak az aktából való eltávolítása biztosítja, hogy a döntést hozó hatóságot ne befolyásolja elfogultan az az információ, amelyet másképpen kellett volna összegyűjteni."[209]

A legtöbb tagállamban minden bizonyíték a bíróság elé terjeszthető, azonban a bírói gyakorlat az alkotmányos jogok megsértésével szerzett bizonyítékok esetére kivételeket állapított meg.

Az alábbiakban összehasonlítom a tagállami büntetőeljárási szabályokat a teljesség igénye nélkül a bizonyítékok felhasználhatóságára vonatkozóan, valamint a határokon átnyúló büntetőeljárások esetén.

Mint említettem, a vizsgált országok két csoportra oszthatók aszerint is, hogy a bizonyítékok illegális gyűjtése maga után vonja-e a bizonyítékok kizárását a tárgyaláson (a büntetőeljárás jogban létezik ilyen kizáró szabály) vagy nincsenek erre vonatkozó kizáró szabályok.[210] Aszerint is csoportosíthatók a tagállamok, hogy a bírónak milyen mérlegelési lehetősége marad, annak kapcsán, hogy elfogadja-e a bizonyítékot vagy kizárja azt, végső soron mennyiben ad szabad kezet a törvény az illegálisan szerzett bizonyítékok kirekesztésében a bírónak, mennyire múlik a bíró egyéni mérlegelésén.[211]

Írországban egészen napjainkig az egyik legszigorúbb törvényi szabályozás vonatkozott a törvényellenesen beszerzett bizonyítékokra. Az ír joggyakorlat különbséget tesz az illegálisan beszerzett bizonyítékok és az alkotmányos jogok megsértésével beszerzett bizonyítékok között. Az alkotmányos jogok megsértésével beszerzett bizonyítékok szinte minden esetben kirekesztésre kerültek a bizonyítékok közül. Az ír Legfelsőbb Bíróság rugalmasabbá tette az addigi merev szemléletű szabályokat, ami azt jelenti, hogy csak szűk körben kerülhetnek kizárásra az így beszerzett bizonyítékok, nevezetesen elfogadhatók, ha az alkotmányos jogok megsértésére gondatlanságból került sor.[212]

A francia jog ezt a problémát ún. semmiségi okként kezeli. A mögöttes elmélet a büntetőeljárás francia koncepciójából ered, amely szerint a büntetőeljárás egy szorosan szabályozott folyamat, amely egy dosszié vagy ügyirat létrehozásához vezet. Az elmélet szerint a bizonyítékok összegyűjtését szabályozó szabályok eljárási szabályok, és e szabályok bizonyos súlyos megsértése a műveletet

---

[209] Balázs Garamvölgyi – Prof. Dr. Katalin Ligeti – Dr. Anna Ondrejová – Dr. Margarete von Galen: i.m. 202-209.

[210] [210] Criminal procedural laws across the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation. Forrás: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2018)604977.(Letöltés ideje: 2023. augusztus 29.) 48.

[211] Ábrahám Márta: A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén. 25.

[212] Criminal procedural laws across the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation. Forrás: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2018)604977.(Letöltés ideje: 2023. augusztus 29.) 49.

semmissé teszi, aminek következtében a sérelmezett dokumentumot el kell távolítani az aktából. A kulcskérdés nyilvánvalóan az, hogy a bizonyításfelvétel szabályainak vagy az általános jognak mely megsértése jár ezzel a különleges hatással.

Elméleti szinten különbséget kell tenni a nullité textuelle (amely akkor merül fel, ha a jogszabály szövege kifejezetten kimondja, hogy a kérdéses szabály megszegése práéscrite sous peine de nullité) és a nullité substantielle, alias nullité virtuelle (amely akkor áll fenn, ha a jogszabály hallgat a jogsértés következményeiről, de a bíróságok maguk döntenek úgy, hogy a kérdéses szabály elég fontos ahhoz, hogy a megszegés szankciójaként a semmisséget indokolja).[213] Azt, hogy egy adott szabály megsértése a semmisség szankcióját vonja-e maga után vagy sem, részben a jogalkotó, részben a bíróságok határozzák meg.

Németországban – csakúgy, mint Ausztriában és Belgiumban – általában minden bizonyíték a bíróság elé kerülhet.

A német megközelítés a franciától eltérően nem tekinti semmisnek azokat a bizonyítékokat, amelyeket törvénnyel ellentétes eljárási módszerekkel szereztek meg. Sokkal inkább arról van szó az angol joghoz hasonlóan , hogy bizonyos típusú bizonyítékok vagy bizonyos módon szerzett bizonyítékok felhasználása tilos. Így a német jogban a jogi kifejezés nem a semmisség, hanem Beweisverwertungsverbote: egy összetett főnév, amely a bizonyítékok felhasználásának tilalmát jelenti. A bizonyítási tilalmakról rendelkező passzusokat 1950-ben iktatták be a német büntetőeljárási törvénybe, amikor a jogalkotó új rendelkezéssel egészítette ki az StPO-t, amely kifejezetten tiltja a gyanúsított vagy tanúk kihallgatásakor különböző meg nem engedett módszerekkel szerzett nyilatkozatok bizonyítékként való felhasználását, a vallomás befolyásolásának bizonyos eseteit.[214] Így például a rossz bánásmódot, a fizikai erőszak, kábítószerek, kínzás alkalmazását, a megtévesztést, a hipnózisban történő kihallgatást, a jogellenes fenyegetést és olyan kihallgatási módszerek alkalmazását, amelyek összezavarják a kihallgatott személyt, de ide tartozik a vádlottak és tanúk „kifárasztása", amikoris a kihallgatások elhúzódnak, éjszakába nyúlnak, ezáltal is terhelve, fizikailag és szellemileg is fárasztva a kihallgatott személyt.

A következő években a német bíróságok kiegészítették ezt a rendelkezést egy fontos ítélkezési gyakorlattal, amely megtiltotta a bizonyítékok felhasználását azok megszerzése vagy felhasználása során, ha úgy vélték, hogy az a terhelt jogainak vagy alkotmányos alapjogainak megsértésével jár.

---

[213] Mireille Delmas-Marty and JR. Spencer: European Criminal Procedures. Cambridge University Press, New York, 2006. 606.
[214] Mireille Delmas-Marty and JR. Spencer: European Criminal Procedures. Cambridge University Press, New York, 2006. 607.

A legszembetűnőbb döntések ebben az összefüggésben azok, amelyek megtiltották az egyén magánéletével szorosan összefüggő különféle bizonyítási eszközök bizonyítékként való felhasználását, mint például a magánnaplók vagy a magánjellegű beszélgetésekről engedély nélkül készült felvételek felhasználását.

A kérdés egy másik aspektusa az ún. Rechtskreistheorie: az az elmélet, amely szerint a vádlott csak olyan szabály megsértése miatt hivatkozhat a bizonyíték kizárására, amelyet az ő, és nem valaki más védelme érdekében fogalmaztak meg.[215] A Német Szövetségi Bíróság ítélkezési gyakorlatán alapuló elmélet lényege, hogy a vádlott a fellebbezést csak azokra az eljárási szabálysértésekre alapozhatja, amelyek megsértése lényegesen érinti a vádlott érdekét, ami annak a vizsgálatát igényli, hogy az adott eljárásjogi szabály megsértése lényegesen érinti-e a vádlott jogszféráját, vagy csak csekély, illetve semmilyen jelentőséggel nem bír számára. E vizsgálat során figyelembe kell venni különösen a következő tényezőket: egyrészt a törvény indokolását, másrészt azt a körülményt, hogy a rendelkezést a vádlott jogainak a védelme érdekében hozták-e.

A legjelentősebb kizárási szabály: az olyan bizonyítékokat kell kirekeszteni a bizonyítékok köréből, amelyeket olyan módszer alkalmazásával szereztek be, amelynek eredményeként a kihallgatott személy nem befolyásmentesen tett vallomást, hanem beavatkoztak az egyén autonómiájába, vallomástételére nem szabad akaratából került sor. Ez magában foglalja, hogy pszichésen vagy fizikailag bántalmazták, vallomástételére hipnózisban került sor, jogellenesen megfenyegették, jogtalan ígérgetéssel vették rá, valamint ha a bizonyíték beszerzésére a magánélet védelméhez való alkotmányos jog megsértésével került sor.

Hasonlóan a németországi szabályozáshoz Franciaországban és Hollandiában a büntetőeljárási törvénykönyvben is megtalálhatóak olyan rendelkezések, amelyek tiltják a „kényszer, erőszak, fenyegetés, ígéret, megtévesztés és az akarat befolyásolására alkalmas intézkedések" alkalmazását, az így szerzett bizonyítékra nem lehet ítéletet alapítani.[216]

Spanyolországban a büntetőeljárási szabályok alapján, ha a bizonyítékok beszerzésére, közvetlenül vagy közvetve egy vagy több alapvető jog megsértésével került sor, akkor ez a bizonyítékok kizárását/kirekesztését vonja maga után a tárgyaláson.[217]

---

[215] Mireille Delmas-Marty and JR. Spencer: European Criminal Procedures. Cambridge University Press, New York, 2006. 608.
[216] John D. Jackson and Sarah J. Summers: The Internationalisation of Criminal Evidence Beyond the Common Law and Civil Law Traditions. Cambridge University Press, 168.
[217] Ábrahám Márta: A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén. 26.

Finnországban ugyancsak érdekes, hogy 2016-ot megelőzően nem nyert egyáltalán jogi szabályozást a bizonyítékok megengedhetősége. A nemzeti büntetőeljárásjogi szabályok eleve kirekesztik a bizonyítékok köréből azokat a bizonyítékokat, amelyeket kínzással vagy az önvádra kötelezés tilalma elvének megsértésével, vagy a tisztességes eljáráshoz való jog megsértésével szereztek be.[218]

Franciaországban mindössze szűk körben érvényesül korlátozás, ilyen például, hogy a bizonyítékok beszerzésére csak az alapvető jogok tiszteletben tartásával kerülhet sor. A bizonyítékok kizárását általában eseti alapon értékelik, a bírói gyakorlat mérlegelésére bízzák és ez jogbizonytalansághoz vezethet, ezért ezt a megoldást is sokan kritizálják. [219]

Romániában a bizonyíték kizárását eredményezi, ha a vádlott nem volt jelen a büntetőeljárás azon szakaszaiban, ahol a részvétele kötelező vagy a vádlott védője nem lehetett jelen a büntetőeljárás azon szakaszaiban, ahol a védő részvétele egyébként kötelező. További kizárási okot képez, amennyiben az ügyben nem illetékes ügyész adott ki nyomozati utasítást, az utasítás eredményeként összegyűjtött bizonyítékok nem vehetők figyelembe bizonyítékként a tárgyaláson.[220]

Hollandiában nem létezik konkrét kizárási szabály, hanem a bizonyíték kirekesztésére a bíróság döntése, mérlegelése alapján, egyedi esetekben kerül sor, különböző feltételek teljesülése esetén.[221] Így például a bíró mérlegeli a törvénysértés súlyát, a törvénysértéssel okozott hátrányokat. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy azzal a feltétellel rekeszthető ki az érintett bizonyíték a bizonyítékok köréből, ha a bizonyíték beszerzésére büntetőeljárási alapelv vagy jogszabály súlyos megsértésével került sor. A bizonyítékok felhasználására vonatkozó belső normák megalkotása során a tagállamoknak számításba kellett venniük, hogy az egyes bizonyítási eszközökhöz kapcsolódó külön (speciális) tilalmak megalkotására van szükség, így például a tanúvallomásokkal, telefon lehallgatásokkal összefüggésben. Ezek közül a tagállamok közül kettőt említendő meg: Spanyolország és Olaszország.[222]

---

[218] Ábrahám Márta: A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén. 26.
[219] Ábrahám Márta: A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén. 27.
[220] Criminal procedural laws across the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation. Forrás: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2018)604977.(Letöltés ideje: 2023. augusztus 29.) 50.
[221] Criminal procedural laws across the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation. Forrás: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2018)604977.(Letöltés ideje: 2023. augusztus 29.) 51.
[222] Ábrahám Márta: A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén. 27.

Ahány tagállam, annyi eltérő nemzeti, bizonyítási jog létezik. Ezek az eltérések komoly problémákhoz vezetnek, ha a kibocsátó tagállam bizonyításra vonatkozó szabályai több, részletesebb feltételt, illetve garanciális szabályt követelnek meg, mint a bizonyítást felvevő állam joga.

Míg a bűnüldöző hatóságokat elsősorban az aggasztja, hogy az eljáró bíróság elutasítja a lex loci szerint jogszerűen gyűjtött bizonyítékokat, addig a védőügyvédeket a határokon átnyúló nyomozások során szerzett bizonyítékok jogellenes vagy tisztességtelen felhasználása aggasztja. Joggal mutatnak rá, hogy a gyanúsított jogai a határokon átnyúló bizonyítékgyűjtés gyakorisága miatt fontosabbak, mint valaha. Ugyanígy nem szabad alábecsülni a határokon átnyúló bűnüldözésnek a panaszosokra és a tanúkra gyakorolt hatását sem. A védőügyvédek ezért támogatják a védelem azon jogának biztosítását, hogy a védelem megtámadhassa a határokon átnyúló nyomozások során szerzett bizonyítékokat, valamint szorgalmazzák a kizárásra vonatkozó közös uniós szabályok megfogalmazását.[223]

6.7. A más Európai Uniós tagállamban beszerzett bizonyítékok értékelése

A vizsgált országokban nem léteznek kizáró szabályok a külföldön, más uniós tagállamban gyűjtött bizonyítékok elfogadhatóságát illetően. Vannak olyan tagállamok, amelyek nemzeti büntetőeljárási, bizonyítási szabályaikat alkalmazzák a külföldön beszerzett bizonyítékokra, míg más tagállamok a külföldi bizonyítékokra külön szabályokat állapítottak meg.

Az elfogadhatósági normák néha a gyűjtött bizonyítékok fajtájától függnek és egyes országokban a tagállami eljárási szabályok továbbra is alkalmazhatók bizonyos típusú bizonyítékokra. Spanyolországban és Olaszországban például a tanúvallomásokra a tagállami büntetőeljárási szabályok vonatkoznak.[224] Olaszországban a megismételhetetlen nyomozási cselekményekről készült iratok és feljegyzések minden esetben előterjeszthetők a bírósági tárgyaláson, a távközlési eszközök lehallgatása útján gyűjtött bizonyítékok általában felhasználhatók az eljárásban, feltéve, hogy jogsegély iránti kérelmet terjesztettek elő. A tanúkihallgatásokról készült jegyzőkönyvek elfogadhatósága azonban korlátozásokhoz kötött, és a következő három feltétel egyikének teljesülnie kell:

– a védő jelen volt a tanú kihallgatásánál vagy

[223] Balázs Garamvölgyi – Prof. Dr. Katalin Ligeti – Dr. Anna Ondrejová – Dr. Margarete von Galen: i.m. 202-209.
[224] Criminal procedural laws across the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation. Forrás: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2018)604977.(Letöltés ideje: 2023. augusztus 29.) 53.

– a vádlott beleegyezik ebbe vagy
– a tanú kontradiktórius eljárásban való kihallgatása nem lehetséges.[225]

„Összefoglalva, Európában kétféle megközelítés figyelhető meg, nevezetesen a bírósági tárgyaláson elfogadható információk szigorú szűrése (úgynevezett „ellenőrzött rendszerek") és a bírói mérlegelésre bízott jogrendszerek, amelyek a bíróra bízzák annak megítélését, hogy helyénvaló-e figyelmen kívül hagyni a jogellenes bizonyítékokat („szabad bizonyítási rendszerek").”[226]

A 2000. évi, az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezmény hatályba lépésével és még inkább napjainkban, az európai nyomozási határozatról szóló irányelv alapján a megkeresett, eljárási cselekményt foganatosító, végrehajtó hatóság eleve a büntetőügyet elbíráló tagállam szabályai szerint hajtja végre az eljárási cselekményt.

Néhány tanulmány arra mutatott rá, hogy egyes tagállamok inkább hajlandóak a külföldön beszerzett bizonyítékok elfogadására, a tényállás megállapításánál annak felhasználására, mint mások. Úgy tűnik, hogy egyes tagállamok a határokon átnyúló bűncselekmények, büntetőeljárások esetén kevésbé szigorúan (rugalmasabban) alkalmazzák a kizárási szabályokat, mint amikor az államok a saját joghatóságukon belül kizárólag a belső jog alapján folytatják a büntetőeljárást. Jó példa erre Németország, Olaszország és Hollandia.[227]

A német büntetőeljárásban a bizonyítékok tényállás megállapításánál történő felhasználásának az képezi a korlátját, hogy azok nem szerezhetők be a közrend és az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikkében foglalt tisztességes tárgyaláshoz való jog (fair trial) alapelvének megsértésével. Ehhez hasonló, hogy Olaszországban a bizonyítékok kizárásának szabálya akkor alkalmazandó, ha a bizonyíték beszerzésére a közrend, a társadalmi konvenciók, vagy az alkotmányos alapjogok megsértésével került sor, és nincs bizonyíték arra, hogy a bizonyítási eljárást foganatosító tagállam követte volna azokat az instrukciókat, betartotta volna azokat az alaki követelményeket, eljárásokat, amelyeket a megkereső tagállam előírt a bizonyítékok kölcsönös jogsegély keretében történő beszerzésére. Látjuk, hogy Hollandiában a bizonyítékok mérlegelése során a bíró az alapján vonja le a konklúziót, hogy a bizonyíték beszerzésére a tisztességes eljáráshoz való joggal, mint alapvető joggal összhangban került-e sor, tehát az nem járhat a tisztességes eljárás

[225] Criminal procedural laws across the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation. Forrás: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2018)604977.(Letöltés ideje: 2023. augusztus 29.) 53.
[226] Balázs Garamvölgyi – Prof. Dr. Katalin Ligeti – Dr. Anna Ondrejová – Dr. Margarete von Galen: i.m. 202-209.
[227] Ábrahám Márta: A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén. 27.

sérelmével.[228] Ha részletesen szemügyre vesszük a többi vizsgált tagállam büntetőeljárás jogi szabályait, azt láthatjuk, hogy a belső (büntető) eljárásjogi normákat alkalmazzák a határon átnyúló bizonyítási esetekben is a következő országok: Franciaország, Spanyolország, Finnország.

„Hasonlóképpen, a tagállamok eltérő módon közelítik meg a felek azon lehetőségét, hogy az illetékes bíróságok előtt megtámadják egy adott bizonyíték elfogadhatóságát. A legtöbb nemzeti rendszer rendelkezik a bizonyítékok „semmisségére" (vagy érvénytelenségére) vonatkozó szabályokról, de ezek a szabályok országonként eltérőek."[229]

Jelentős különbségek figyelhetők meg a „mérgező fa gyümölcse" doktrína alkalmazhatóságát illetően is, amely szerint nemcsak a jogellenesen megszerzett bizonyítékokat zárják ki a bizonyítékok köréből a tárgyaláson, hanem a nyomozást végző hatóság jogellenes magatartásából származó minden további bizonyítékot is. A klasszikus példa a gyanúsított által a jogellenes letartóztatás során bizonyos helyiségekben tartott házkutatás során lefoglalt tárgyakra vonatkozik. A témával kapcsolatos összehasonlító tanulmányok alapján az országok csoportjai a védelmi intézkedés indokolása szerint határozhatók meg. Az olyan országok, mint Franciaország, Olaszország és Spanyolország a gyanúsítottak jogainak védelmét tűzték ki célul. Így a bizonyítékok kizárása vagy érvénytelenítése szigorúan az alapvető jogok megsértéséhez kapcsolódik (a jogérvényesítő megközelítés). Az olyan országok, mint Kanada, az Egyesült Királyság és Németország az úgynevezett rendszerszintű integritás modelljét alkalmazzák. Ők csak fontos jogok jelentős megsértése esetén alkalmazzák a bizonyítékok kizárását, és csak olyan esetekben, amikor a vádak elutasítása nem ásná alá jelentősen az államnak a súlyos bűncselekményeket elkövetők elítéléséhez fűződő érdekét.

7. Bizonyításra vonatkozó elvek az Európai Unióban

Amennyiben egy külföldi tagállamot azzal keresnek meg, hogy egy másik ország nevében gyűjtsön bizonyítékokat, két szabály alkalmazható a bizonyítás felvételére: a választott együttműködési eszköztől függően vagy annak az államnak a joga alkalmazandó, ahol a nyomozás zajlik (locus regit actum), vagy az eljárás (bírósági tárgyalás) helye szerinti állam joga (forum regit actum). Mindkét esetben felmerülnek megfelelési problémák, hiszen az általános jellemzők mellett a kontinentális rendszerek között is jelentős eltérések

[228] Ábrahám Márta: A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén. 27-28.
[229] Balázs Garamvölgyi – Prof. Dr. Katalin Ligeti – Dr. Anna Ondrejová – Dr. Margarete von Galen: i.m. 202-209.

mutatkoznak, a tagállamok büntető igazságszolgáltatási rendszerei büntető, büntetőeljárási jogi szabályai igen szerteágazóak. A tagállamok szabályozásai közötti különbségek a bizonyítékok kölcsönös elfogadhatóságát, azok felhasználhatóságát akadályozzák meg.

„Hagyományosan az az elv érvényesül, hogy annak az államnak a büntetőjogi szabályai alkalmazandók, ahol a bizonyítékot beszerezték, tehát a beszerzés helyének szabályai határozzák meg a bizonyíték felhasználását (Locus regit actum elve).”[230] A locus regit actum elv alkalmazása nehézséget vetett fel, hiszen a megkeresett tagállam büntetőeljárási szabályainak alkalmazásával felvett bizonyíték/bizonyítás a megkereső államban kizárható volt a bizonyítékok köréből, ha a megkeresett tagállam eljárási szabályait a megkereső állam bírósága nem tartja – valamilyen szempont szerint – megfelelőnek.

A kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezményt megelőzően a tagállamok a határokon átnyúló nyomozásokban a locus regit actum szabályra támaszkodtak. Az egyezmény 3. cikke szerint az eljárást annak az államnak a joga határozza meg, ahol a megkeresés teljesítésére sor kerül. Az Európa Tanács 1959-ben fogadta el a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezményt, az emberi jogok védelméről szóló 1950. évi európai egyezmény tiszteletben tartása mellett. Az Egyezmény a jogsegély intézésére a locus regit actum elvének érvényesülését írta elő a 3. cikkében.

A forum regit actum elvre való áttérés nem oldja meg a jelenlegi eltérő nemzeti megközelítésekből eredő nehézségeket. Amint arra Spencer helyesen rámutatott, a megkeresett állam „elvileg széles mérlegelési jogkörrel rendelkezik az elutasítás tekintetében, és ugyanilyen széles mérlegelési jogkörrel rendelkezik abban a tekintetben, hogy adott esetben hogyan hajtja végre a feladatot.”[231] Még ha a tagállamok nem is élnek ezzel a mérlegelési jogkörrel, további gyakorlati problémák merülhetnek fel. Előfordulhat például, hogy az információk összegyűjtése még azelőtt megtörténik, hogy egy másik hatóság hivatalos megkeresése megérkezne, amelyben jelzik a követendő szabályokat. Továbbá az eljárások egyik tagállamból a másikba is átkerülhetnek. Mindkét esetben előfordulhat, hogy az egyik tagállamban az eljárásnak megfelelően már összegyűjtött információkat egy másik tagállam bíróságán kell felhasználni.

Az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezmény koncepcionális változást hozott és bevezette a forum regit actum elv alkalmazását a fenti problémák kiküszöbölésére, melyet aztán a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról szóló irányelv is

[230] Criminal procedural laws across the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation. 47.
[231] Balázs Garamvölgyi – Prof. Dr. Katalin Ligeti – Dr. Anna Ondrejová – Dr. Margarete von Galen: i.m. 202-209.

átvett. Utóbbi elv alkalmazásával a megkeresett, eljárási cselekményt foganatosító, végrehajtó hatóság eleve a büntetőügyet elbíráló tagállam szabályai szerint hajtja végre az eljárási cselekményt. Ebben a modellben az idegen jogi szabályok megfelelő és szakszerű végrehajtása okoz problémát. Ma egyidejűleg érvényesül a locus regit actum és a forum regit actum elve.[232] Az európai nyomozási határozatról szóló irányelv az EU kölcsönös elismerését a bizonyítékok gyűjtésére is kiszélesítette. Az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről szóló rendelet az első európai jogi aktus, amely előírja a bizonyítékok felhasználására vonatkozó iránymutatásokat.

Az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló Egyezmény alapján a megkeresett hatóságoknak a megkereső ország által a bizonyítékgyűjtésre vonatkozóan megjelölt szabályokat kell követniük, azaz annak az államnak a büntetőeljárási szabályait, ahol a bírósági tárgyalásra sor kerül. Az Egyezmény 4. cikke alapján „a megkeresett tagállam betartja a megkereső tagállam által kifejezetten megjelölt alaki követelményeket és eljárásokat, hacsak ez az egyezmény másként nem rendelkezik". A forum regit actum elve azonban nem rendelkezik a külföldi jog általános alkalmazásáról (lex fori). Az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezmény alapján a nemzeti nyomozó hatóságok a kért intézkedés végrehajtása során továbbra is a nemzeti eljárási jogukat (lex loci) alkalmazhatják, és a lex fori-t csak kérelemre és a nemzeti jog által biztosított lehetőségeken belül alkalmazhatják.

A külföldön szerzett bizonyítékok felhasználásának akadálytalan érvényesülése, a bizonyítékok szabad forgalmának megkönnyítése érdekében irányozták elő a forum regit actum elvét. E mögött az a felismerés húzódott meg, hogy a bizonyítékok eredményes felhasználása azáltal érhető el legegyszerűbben, hogy a külföldi bizonyítékok gyűjtését azon tagállam bírósági eljárási jogszabályainak „hatálya alá helyezik”, ahol a büntetőeljárást lefolytatják a terhelttel szemben. Ez vezethet a külföldi bizonyítékok elfogadására a bíróságon. A kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezmény óta a bizonyítékokat a megkeresett/végrehajtó államnak kell összegyűjtenie a megkeresett/végrehajtó államban a megkereső/kibocsátó állam által megjelölt követelményeknek és szabályoknak megfelelően. Az Egyezmény 4. cikk (1) bekezdése alapján kölcsönös segítségnyújtás esetén a megkeresett tagállam köteles eleget tenni a megkereső tagállam által kifejezetten megjelölt alaki követelményeknek és eljárásoknak. A büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról szóló irányelvben ahogy már utaltam rá ugyanez az elv érvényesül: az Irányelv 1. cikke szerint az Európai Nyomozási Határozat olyan

[232] Ábrahám Márta: A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén. 23.

bírósági határozat, amelyet valamely tagállam (a továbbiakban: a kibocsátó állam) igazságügyi hatósága ad ki vagy érvényesít abból a célból, hogy egy másik tagállamban (a továbbiakban: a végrehajtó állam) egy vagy több konkrét nyomozási cselekményt végezzenek el az irányelvvel összhangban folytatott bizonyítékszerzés céljából. Az Irányelv 9. cikk (2) bekezdése alapján a végrehajtó hatóságnak be kell tartania a kibocsátó hatóság által kifejezetten feltüntetett alaki követelményeket és eljárásokat, kivéve, ha az irányelv másképpen rendelkezik, és feltéve, hogy az ilyen alaki követelmények és eljárások nem ellentétesek a végrehajtó állam alapvető jogelveivel.

Ez utóbbi elv hatja át a nemzetközi bűnügyi együttműködést, kivételt képez és a locus regit actum szabály alkalmazható az Európai Ügyész vizsgálataira és a közös nyomozócsoportokra.

Ellentétben az Európai Nyomozási Határozattal (a továbbiakban: ENYH), amely két tagállam közötti kétoldalú együttműködést foglal magában, az Európai Ügyész vizsgálataira jellemzően több uniós tagállamban is sor kerülhet, ezért kedvezőbbnek tűnik a megkereső tagállam jogának az alkalmazása, a locus regit actum elv alkalmazása. A Tanácsnak (EU) az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről szóló 2017/1939 rendeleta szerint az Európai Ügyészség nyomozásait főszabály szerint a tagállamokban dolgozó delegált európai ügyészeknek kell lefolytatniuk. Ennek a rendelettel összhangban, illetve a rendelet hatálya alá nem tartozó kérdéseket illetően a nemzeti joggal összhangban kell történnie. A locus regit actum elv alkalmazása pontosan azt a célt szolgálta, hogy elkerüljék azokat a helyzeteket, amikor a delegált európai ügyész nehézségekbe ütközött volna más érintett tagállam nyelvének megértése és jogszabályainak értelmezése, alkalmazása során.[233] A Rendelet főszabálya tehát az, hogy a nyomozás helye szerinti tagország joga alkalmazandó, amely történetesen a nyomozással megbízott delegált európai ügyész joga is.

A Rendelet 37. Cikk (1) bekezdése kimondja, hogy az Európai Ügyészség ügyészei vagy a terhelt által a bíróság elé terjesztett bizonyítékok elfogadása nem tagadható meg csupán azon az alapon, hogy az adott bizonyítékot egy másik tagállamban vagy egy másik tagállam jogával összhangban gyűjtötték. Ezen rendelkezéssel kívánták megerősíteni a bizonyítékok elfogadhatóságát. A Rendelet 37. Cikk (2) bekezdése alapján a nemzeti bíróságok szabadon értékelhetik a határokon átnyúló bizonyítékok bizonyító erejét. Kétség esetén nemcsak a tagállami alkotmánybíróságok, hanem az EUB is hatáskörrel rendelkezik – a Rendelet 42. Cikk (2) bekezdés b) pontja alapján – a kölcsönös

[233] Criminal Procedures Laws accross the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation. Forrás: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf Letöltés ideje: 2023.09.19. 57.

elismerés és a tisztességes tárgyaláshoz való jog közötti határvonal meghúzásánál.[234]

A közös nyomozócsoportokban annak a tagállamnak a joga az irányadó, ahol a nyomozást/vizsgálatot lefolytatják, azaz ugyancsak a locus regit actum elv jut érvényre. A gyakorlatban ritkán kérdőjelezik meg a közös nyomozócsoport által gyűjtött bizonyítékok elfogadhatóságát, a közös nyomozócsoportban igen gyakran már a bizonyítékok gyűjtésekor előre megvitatják az elfogadhatósággal kapcsolatos esetleges problémákat és a széleskörű párbeszéd révén megoldást találnak ezekre. A szoros kapcsolattartás és a proaktív megközelítés kulcsfontosságú a közös nyomozócsoportok hatékony működéséhez, a problémák rávilágítanak a locus regit actum elv alkalmazásának nehézségeire, amikor a nyomozást több, egymástól eltérő jogi hagyománnyal rendelkező tagország folytatja le, amelyek eltérő szabályok szerint folytatják a nyomozást.

Első ránézésre zökkenőmentesnek tűnhet az elv alkalmazása, de különböző dilemmák merülhetnek fel a bizonyítékok Unión belüli „áramlása" kapcsán:

- a megkereső/kibocsátó állam nem állapít meg eljárási és alaki követelményeket;
- a megkeresett/végrehajtó állam nem tudja értelmezni a megjelölt alaki és eljárási iránymutatásokat;
- nem egyértelmű, hogy mikor hagyhatja a megkeresett tagállam figyelmen kívül a jelzett alaki követelményeket és eljárásokat, mikor mondható az, hogy azok ellentétesek a saját alapvető jogelveikkel;
- nehezen ellenőrizhető, nyomon követhető a megkereső/ kibocsátó állam által, hogy a megkeresett/végrehajtó állam teljesítette-e és mennyiben a bizonyíték befogadásához szükséges feltételeket.

A büntetőjogi felelősségrevonást lefolytató tagállam jogának való megfelelés problémái, valamint annak nehézségei, hogy ellenőrizni lehessen, hogy a bizonyítékokat hogyan gyűjtötte össze a megkeresett/végrehajtó államban, arra késztették a tagállamokat, hogy rugalmasabb megközelítésre támaszkodjanak a külföldi hatóság által gyűjtött bizonyítékok tekintetében. Ez a viszonylag engedékeny álláspont a bírósági hatóságoknak a más állam által végzett bizonyítási tevékenységével összefüggésben a „rule" or „principle of non-inquiry" szabály.[235] Konkrétan ez azt jelenti, hogy a megkereső állam kevésbé

[234] Vanessa Seibel: A bizonyítékok összegyűjtése és értékelése az EU többszintű rendszerében – a bizonyítékok elfogadhatatlanságának hatása. In.: Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzeti szabályozására, valamint a kiberbűnözésre. (Szerk.: Farkas – Dannecker – Jacsó), Wolters Kluwer, Budapest, 2019., 511.

[235] Criminal Procedures Laws accross the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation. Forrás: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf Letöltés ideje: 2023.09.19. 57.

szigorúan ellenőrzi, hogy a bizonyítékokat a megkeresett államban milyen módon szerezték meg, mint a hazai hatóságok által lefolytatott nyomozás esetében. Mindazonáltal megoldásként kínálkozik egyes tagországok számára, hogy a kölcsönös bizalomra hivatkoznak, nem idegen a gyakorlatuktól az, hogy eltekintenek a külföldi állam által gyűjtött bizonyítékok felhasználhatóságának a vizsgálatától. Meg kell említeni, hogy például Spanyolországban a Legfelsőbb Bíróság az uniós állam szuverenitása tiszteletben tartásának és a kölcsönös bizalomnak az elvére hivatkozott ezen megközelítés védelmében. Ugyanezt a megközelítést szemléletesen példázza Hollandia határokon átnyúló bizonyítékgyűjtési gyakorlata.

Az olasz Semmítőszék is gyakran folyamodott ahhoz az érveléshez, hogy „egy külföldi jogrendszertől nem várható el, hogy alkalmazkodjon egy másik ország alkotmányos elveihez", alkotmányos jogrendszeréhez.

Aligha kétséges, hogy ezen országok álláspontja erősen vitatható. Mint Mitsilegas rámutat a kölcsönös elismerés elvének átültetése a kereskedelmi és versenyjog területéről a büntetőügyek területére számos problémát vet fel. A két terület ugyanis minőségében különbözik egymástól. A büntetőjog és a büntetőeljárás szemben a kereskedelmi és versenyjoggal, amelyek a magánjog körébe tartoznak közjog, amely az állam és az állampolgár viszonyát szabályozza. A szabályozásnak azonban nem csupán az állam érdekeit kell szem előtt tartania, hanem az állampolgári és emberi jogokat is garantálnia kell. A bírósági határozatoknak komoly kihatásai vannak ezekre a jogokra, amelyek korlátozásának szükségességét bizonyítékokkal kell igazolni és megindokolni.[236]

Jól ismert, hogy a határokon átnyúló bizonyítékok felhasználása kapcsán a tagállamok egy részénél nagyobb engedékenység figyelhető meg. Németországban például a Büntetőeljárási Törvénykönyv (StPO) 244. § (5) bekezdés 2. mondatában foglaltak alapján a bíróság sokkal egyszerűbb feltételekkel mondhat le a külföldi tanú idézéséről, mint a nemzeti tanú esetén.

Az uralkodó szemlélet szerint tehát a külföldön, a végrehajtó tagállam szabályai szerint felvett valamennyi bizonyítás eredményét a megkereső államban nem vizsgálják, így az minden további nélkül felhasználható. A bizonyítékok mellett tehát törvényességi és felhasználhatósági vélelem szól.[237] A külföldön szerzett bizonyítékok automatikus felhasználása, elfogadása a büntetőeljárásban a terhelt védelemhez való jogának sérelmére vezethet. Az előzetes eljárás a

[236] Farkas Ákos: Az Európai Bíróság és a kölcsönös elismerés elvének hatása az európai büntetőjog fejlődésére. Miskolci Jogi Szemle, 2011/1. Különszám, 70-71.
[237] Farkas Ákos: A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban. In: Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai, különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzeti szabályozására, valamint a kiberbűnözésre. (Szerk.: Farkas – Dannecker – Jacsó), Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2019. 492.

büntetőeljárás első és egyben a bizonyítás szempontjából a legfontosabb szakasza. Az itt beszerzett bizonyítékok jutnak a legfontosabb szerephez a bírósági eljárásban a büntetőjogi felelősség megállapítása, az igazságszolgáltatás megvalósulása során. Nem közömbös tehát, hogy a bizonyítékok beszerzése során milyen mértékű garanciákat biztosítanak a terhelt, a védő és a sértett számára a különböző büntetőeljárások.[238]

Azt is hangsúlyozni kell, hogy a kölcsönös bizalom az igazságügyi hatóságok vagy állami intézmények között fennálló viszonyban érvényesül. A terhelti védelem vonatkozásában nem értelmezhető.

Ezek a kérdések álltak a Stojkovic Franciaország és Belgium elleni ügye középpontjában. Az ügy előzménye, hogy 2003. január 31-én fegyveres rablást követtek el Courchevelben (Franciaország) egy ékszerüzletben. Egy gyanúsítottat, K.-t másnap elfogták, akinél megtalálták az ellopott fegyvereket és ékszereket. K. vallomásai és a lehallgatási bizonyítékok alapján a nyomozási bíró arra a következtetésre jutott, hogy Stojkovic érintett az ügyben. 2004. január 12-én a nyomozási bíró nemzetközi felkérő levelet (commission rogatoire internationale) bocsátott ki. Kérte, hogy Stojkovicot, akit Belgiumban egy másik ügyben fogva tartottak, a belga igazságügyi rendőrség „törvényesen támogatott tanúként" (témoin assisté) hallgassa ki ügyvéd, két nyomozó és a nyomozási bíró jelenlétében. Annak ellenére, hogy a kérelmező a kihallgatása előtt, amikor értesítették arról, hogy „jogilag támogatott tanúként" hallgatják ki, kérte, hogy segítse őt egy „francia bíróságon gyakorló" ügyvéd, nem volt jelen ügyvéd a kihallgatásánál. A 2004. március 11-én és 12-én tartott rendőrségi kihallgatás során Stojkovic elismerte, hogy részt vett a 2003. január 31-i fegyveres rablásban a courchevel-i ékszerüzletben. Más fegyveres rablásokat is megemlített, és elismerte, hogy részt vett azok elkövetésében is, különösen Saint Tropezben és Biarritzban. 2005 decemberében Stojkovic megszökött a belgiumi börtönből és európai elfogatóparancs alapján letartóztatták. Ezt követően a belga hatóságok átadták a francia hatóságoknak, és bírósági vizsgálat (mis en examen) alá helyezték Franciaországban. Vádat emeltek ellene, mely a courchevel-i rablással kapcsolatban azt tartalmazta, hogy a Stojkovic elleni vádakat többek között saját „pontos és részletes" állítása is megerősítette. Az assize-i bíróság előtt Stojkovic elismerte az ellene emelt valamennyi vádpontban a vádat és hat év börtönbüntetésre ítélték. Az EJEB döntésében hangsúlyozta, hogy a tisztességes eljárás egyik alapvető kritériuma a bűncselekménnyel megvádolt személyek azon joga, hogy szükség esetén a hatóság védőt rendeljen ki részükre. A Bíróság továbbá megismételte, hogy az ügyvédhez való hozzáférést a gyanúsított első rendőrségi kihallgatásától kezdve biztosítani kell. Fontos megvédeni a vádlottat a hatóság „kényszerétől". A

[238] Farkas Ákos: Az Európai Bíróság és a kölcsönös elismerés elvének hatása az európai büntetőjog fejlődésére. Miskolci Jogi Szemle, 2011/1. Különszám, 73-74.

terhelt továbbá nem köteles önmagára nézve terhelő vallomást tenni. A Bíróság jelentőséget tulajdonított Stojkovic kihallgatás időpontjában fennálló helyzetének, annak, hogy a börtönből hozták kihallgatásra. Őt egyidejűleg tájékoztatták a belga jog rendelkezéseiről, amelyek nem írják elő, hogy a bírósági eljárás során védőt vehet igénybe és a francia „jogilag támogatott tanú" státuszáról, amely lehetővé tette számára, hogy ügyvédi segítséget kapjon. A Bíróság rámutatott arra is, hogy nem tájékoztatták kifejezetten a hallgatáshoz való jogáról. A Bíróság elismerte, hogy a francia hatóságok nem viselnek felelősséget a kihallgatás körülményeiért. E hatóságoknak be kellett tartaniuk a belga jog rendelkezéseit, amint azt nemzetközi kötelezettségvállalásaik megkövetelik. Ugyanakkor az Egyezmény 1. cikke értelmében az Egyezmény által biztosított jogok betartatásával és a szabadságok érvényesítésével kapcsolatos felelősség elsődlegesen a nemzeti hatóságokat terheli. Ezért a francia bűnügyi hatóságok feladata volt annak biztosítása, hogy a Belgiumban végrehajtott cselekmények ne sértsék a védelemhez való jogot, és így ellenőrizzék a Franciaország felügyelete alatt folyó eljárás tisztességességét. Ezért megsértették a 6. cikk (3) bekezdésének c) pontját a 6. cikk (1) bekezdésével együtt a Franciaországgal szembeni kérelem tekintetében. Az EJEB elmarasztalta Franciaországot azon az alapon, hogy nem vizsgálta felül, hogy a Belgiumnak kiállított jogsegélykérelem alapján a tanú meghallgatását az EJEE 6. cikkének megfelelően végezték-e el.

A német álláspontot kiválóan szemlélteti egy másik ügy. Az ügy előzménye, hogy a német hatóságok titkos adatszerzés végzése, telefon lehallgatások céljából keresték meg a cseh hatóságokat. Az ügyben összegyűjtött bizonyítékok elfogadhatóságával kapcsolatban a Német Szövetségi Alkotmánybíróság hangsúlyozta, hogy mivel a bizonyítékokat a német büntetőeljárási szabályok szerint gyűjtötték össze, a külföldön beszerzett bizonyítékok német büntetőeljárásban való felhasználását nem érinti, hogy a megkeresett tagállamban az intézkedés jogszerűnek vagy jogszerűtlennek minősül.[239]

A forum regit actum elv és a locus regit actum elv egyidejűleg, egymás melletti, párhuzamos létezése, a bizonyítási eszközként való figyelembevétellel összefüggő eltérő tagállami álláspontok vitán felül kihívást jelentenek a terhelti védelem számára, megnehezíthetik a védelem azon feladatát, hogy megtámadja a bizonyítékgyűjtés módját, az alkalmazandó jog megismerésének nehézségei miatt. A rendelkezések kiterjesztették a bizonyítékok szabad áramlását a „bizonyítékok elfogadhatóságának (szinte) automatikus vélelmezéséig" azáltal, hogy a rendelet fő szövegéből kikerültek az alapvető jogokra vonatkozó rendelkezések és azáltal, hogy a bizonyítási eszközök figyelembevételével kapcsolatos mérlegelés terhét a nemzeti hatóságokra hárították.

[239] National report No 2 on Germany, Section on evidence gathering and admissibility (point C(2))

A forum regit actum elv hiányosságai közül érdemes utalni arra is, hogy nincs kötelezettség a megkeresés teljesítése alaki követelményeinek a betartása ellenére sem az így gyűjtött bizonyítékok elfogadására, továbbá nem rendezi a bizonyítékgyűjtés jogszerűségével kapcsolatos kérdéseket sem.

A jelenlegi együttműködési keretek alapján jogbiztonsággal kapcsolatos dilemmák is felszínre kerültek, hiszen a tagállamok eljárási garanciák terén is nagy különbségeket mutatnak.

Fentiek áttekintése után jól látható, hogy a határon átnyúló bizonyítás számos kihívás elé állítja a tagállamokat, kulcsfontosságú lenne az alapvető kizárási okok újragondolása. Nehéz lenne amellett érvelni, hogy az EU együttműködés jelenlegi keretrendszere az alapjogok védelmét illetően a létező világok legjobbika. Láthatjuk, hogy az uniós jogalkotó az EJEB ítélkezési gyakorlata ellenére sem hoz létre olyan kizáró szabályt, amely megvédené a terheltet a visszaélésszerű nyomozási módszerektől. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikkében foglalt tisztességes tárgyaláshoz való jog biztosítása érdekében elvárt követelmények egyike a „fegyverek egyenlőségének az elve" is, amely a büntetőeljárásban azt garantálja, hogy a vádnak és védelemnek egyenlő esélye és alkalma legyen, hogy tény- és jogkérdésben véleményt formálhasson és állást foglalhasson. A büntetőeljárásban a védelem elvéből fakadó alapvető jog a bizonyítékok törvényességének, a garanciális szabályok hiányosságainak a vitatása, így az automatikus elismerés nem egy feltétlenül járható út.[240] Ahogy a fentiekben bemutattam, a külföldi bizonyítékok befogadása a büntetőeljárásban nem biztosított, az alapvető jogok védelmi szintje pedig nem egységes, aszimmetrikusan alakul a különböző tagállamokban. A nemzeti jogszabályokra való hivatkozás pedig nyilvánvalóan nem lehet elégséges az uniós tagállamok közötti határokon átnyúló bűnözés esetében. A nemzeti jogra való különböző hivatkozások beillesztése az ENYH irányelv és EPPO-Rendelet fő rendelkezéseibe, annak elismerését jelenti, hogy az EU alapvető tényezőnek tekinti, hogy a bizonyítékok gyűjtése tagállamonként eltérő módon történik. A nemzeti jogszabályok eltérő (szintű) eljárási biztosítékokat írnak elő.

A jogellenesen beszerzett bizonyítékok bizonyítás során történő felhasználásának kérdése különösen akkor kerül előtérbe, amikor a jogellenesség az alapvető jogok megsértésére vonatkozik, ugyanis az Alapjogi Charta szabályai és az EJEE rendelkezései az uniós intézményekre és – bizonyos esetekben a tagállamokra egyaránt vonatkoznak, azokat korlátozzák.

[240] Farkas Ákos: A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban. In: Az Európia Farkas Ákos: A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban. In Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai, különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance szabályozására, valamint a kiberbűnözésre. Szerkesztette: Farkas – Dannecker –Jacsó, Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2019. 494.

Az összehasonlító jogi adalékok emellett megkönnyítik egyes tagállamok jogrendszerében a jó gyakorlatok azonosítását, amelyek más tagállamokban is alkalmazhatóak. Ezek magukban foglalják a nemzeti büntetőeljárások közötti eltérések kezelésének technikáit, az uniós eszközök által az eljárási biztosítékok vonatkozásában meglévő hiányosságok kiküszöbölését, valamint a nemzetközi együttműködés fokozását azokon a területeken, ahol az EU még nem alkotott jogi normát. Szükséges utalni arra, hogy a különbségek, valamint a határokon átnyúló együttműködés és a kölcsönös elismerés előtti akadályok felsorolása nem kimerítő jellegű.

1999. október 15-16-án a finnországi Tamperében tartott EU Tanácsülésen arra a döntésre jutottak, hogy a kölcsönös elismerés sarokköve a bűnügyi együttműködésnek. A kölcsönös elismerés elvét a Tamperei Nyilatkozat úgy határozza meg, hogy az uniós tagállamok büntető bíróságai által hozott jogerős határozatok az Európai Unió minden tagállamában automatikusan érvényesek és végrehajthatók.

A bizonyítékok elfogadhatóságának kérdése kapcsán ki kell emelni két fontos dolgot:

Egyrészt, számos együttműködési eszköz elfogadása a bizonyítékok összegyűjtése terén a kérdések szélesebb körű megfontolására késztet, mivel nincs értelme a bizonyítékok megkereső/kibocsátó államnak történő átadásának, ha azután kizárják a bizonyítékok köréből, végső soron akár eredménytelenné téve, meghiúsítva a vádlott büntetőjogi felelősségének a megállapítását. Érdemes kiemelni, a bizonyítékgyűjtés és az elfogadhatóság szabályai ugyanazon érem két oldala: bizonyos kizáró szabályok megállapítása alternatív módot kínál a minimális követelmények megállapítására a gyűjtési szakaszban. Másrészt, ahogy arra a fentiekben utaltam, a Lisszaboni Szerződés kifejezett hatáskört ruházott az EU-ra a bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozó minimumszabályok elfogadására a 82. cikk (2) bekezdésének a) pontja alapján.

Az elmúlt időszakban számos eszközt hoztak létre, amely a határokon átnyúló nyomozásokat szabályozza, a bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozó minimumszabályok elfogadásához lépésenként közelítünk.

8. Az európai emberi jogok és a kizáró szabályok

Tekintettel arra, hogy az EU-ban nincsenek jogszabályi normák a bizonyítékok gyűjtésére, felhasználására és kizárására vonatkozóan, felmerül a kérdés, hogy a két európai bíróság (az EJEB és az EUB) emberi jogi joggyakorlatából milyen mértékben vezethetők le közös normák, és hogy ezek a normák felhasználhatók-e a jövőbeli jogharmonizáció alapjául.

8.1. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata a bizonyítás vonatkozásában

Számos nemzetközi jogi egyezmény, köztük az ENSZ kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni egyezménye és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, rendelkezéseket tartalmaznak, amelyek közvetlenül vagy közvetve szabályozzák az ilyen bizonyítékok felhasználását a büntetőeljárásokban. Az EJEE nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely közvetlenül tiltja a kínzással vagy bántalmazással szerzett bizonyítékok büntetőeljárásban történő felhasználását. A 6. cikkében foglalt védelemmel kapcsolatban azonban az EJEB kötelezi az országokat, hogy vizsgálják meg a bizonyítékok megszerzésének vagy felhasználásának módját annak érdekében, hogy megakadályozzák, hogy a jogellenes bizonyítékok rontsák az eljárás általános tisztességességét. Ez a vizsgálat nem jelenti azt, hogy az EJEE megsértésével (például a magánélet vagy a magánlakás védelmének megsértésével) szerzett bizonyítékokat automatikusan kizárják a büntetőeljárásból. A Bíróság saját szavaival élve: „Bár az [EJEE] a 6. cikk értelmében garantálja a tisztességes eljáráshoz való jogot, nem állapít meg szabályokat a bizonyítékok elfogadhatóságáról, ami ezért elsősorban a nemzeti jog hatáskörébe tartozik. A Bíróság ezért nem zárhatja ki, hogy a nemzeti jog megsértésével gyűjtött bizonyítékok elfogadhatóak lehetnek. A Bíróság emlékeztet arra is, hogy már volt alkalma annak megállapítására, hogy egy jogellenes felvétel ráadásul egyetlen bizonyítékként történő felhasználása önmagában nem ellentétes az EJEE 6. cikkének [(1) bekezdésében] meghatározott tisztességes eljárás elveivel, még akkor sem, ha e bizonyítékot az [EJEE] követelményeinek, különösen a 8. cikkben foglaltaknak a megsértésével szerezték meg."

Ugyanakkor az EJEB ítélkezési gyakorlatából kiderül, hogy ki kell zárni azokat a bizonyítékokat, amelyek felhasználása sértheti a tárgyalás integritását vagy a jogállamiságot. Itt olyan bizonyítékokról van szó, amelyeket az „abszolút" emberi jogok megsértésével gyűjtöttek. Az EJEB a kérdést a 6. cikk alapján vizsgálta meg az EJEE 3. cikke alapján a kínzás tilalmával összefüggésben.

Az EU-ban előtérbe kerültek a jogellenes bizonyítékok felhasználásával kapcsolatos kérdések. Ezek közül is elsőként kell említeni, ha a jogellenesség az emberi jogok megsértésével jár, mivel az EU-t és tagállamait a Charta és az EJEE kötelezi.

Az EJEB csak kevés, egyértelmű kizáró szabályt állapított meg a jogellenesen beszerzett bizonyítékok vonatkozásában: így a kínzás útján tett terhelt vallomást vagy a rendőri felbujtás eredményekén szerzett bizonyítékot. Az alábbiakban a jogellenesen beszerzett bizonyítékok különböző típusait mutatom be az EJEB esetjoga tükrében.

Harutyunyan kontra Örményország ügy – kínzással szerzett bizonyítékok felhasználása általánosságban

Az EJEB megerősítette, hogy a kínzással szerzett bizonyítékok büntetőeljárásban történő felhasználása automatikusan sérti a büntetőeljárásban a tisztességes eljáráshoz való jogot.

A bíróság megállapította, hogy függetlenül attól, hogy a kínzás útján megszerzett vallomások milyen hatással vannak a kérelmező ellen folyó büntetőeljárás kimenetelére, az ilyen bizonyítékok felhasználása tisztességtelenné tette az eljárás egészét.

Levinta kontra Moldova elleni ügy – kínzás útján kikényszerített vallomás

A Bíróság szerint a terheltek azon vallomásait, amelyeket kínzásukat követően, ügyvédi támogatásuktól megfosztva és mindemellett azzal szembesülve szereztek, hogy a hatóságok egyáltalán nem reagáltak az ügyvédeik panaszaira, azon vallomások kategóriájába tartoznak, amelyeket soha nem szabadna elfogadni a büntetőeljárásban, mivel az ilyen bizonyítékok felhasználása az eljárás egészét tisztességtelenné tenné, függetlenül attól, hogy a bíróságok más bizonyítékokra is támaszkodtak-e. A Bíróság úgy ítélte meg, hogy „pusztán az a tény, hogy a hazai bíróságok ténylegesen a kínzás eredményeként szerzett bizonyítékokra támaszkodtak, az egész eljárást tisztességtelenné teszi". Nem vizsgálandó, hogy „a bíróságok milyen mértékben támaszkodtak az ennek eredményeként szerzett bizonyítékokra", és hogy a bizonyíték döntő szerepet játszott-e az elítélésükben. Ezek az esetek világossá teszik, hogy ilyen körülmények között nincs helye a bizonyítékok súlyának a mérlegelésének.

Ezenkívül az EJEB bizonyos „relatív” emberi jogok megsértésével gyűjtött bizonyítékokkal kapcsolatban megállapította, hogy azok felhasználása a tárgyaláson az igazságszolgáltatás kirívó megsértésével érne fel. Ilyen esetek közé tartoznak a rendőrségi felbujtás útján szerzett bizonyítékok, az ügyvédi segítség nélkül tett beismerő vallomás, mint bizonyíték, a hallgatáshoz való jog megsértésével szerzett bizonyíték.

Magnus Gäfgen kontra Németország ügy - a rendőrség által kikényszerített vallomás [241]

A kérelmezőt Németországban emberrablásért és emberölésért 2003-ban életfogytiglan tartó szabadságvesztésre ítélték. Áldozata egy jól ismert bankárcsaládból származó tizenegyéves kisfiú volt, akit nővérén keresztül ismert meg. A kérelmező 2002. szeptember 27-én azzal az ürüggyel, hogy a nővére nála hagyta a kabátját, a lakására csalta a gyereket és ott megfojtotta. Ezt követően a szülőktől 1.000.000,- Euro váltságdíjat követelt a gyermekért, akinek tetemét egy kis tavacska töltése aljában hagyta Frankfurttól egyórai autóútra. A kérelmező 2002. szeptember 30-án hajnali egy óra körül egy villamosmegállóban felvette a váltságdíjat; ezt követően a rendőrség megfigyelte és néhány óra múlva letartóztatták.

A kérelmező kihallgatásáért felelős rendőrtiszt 2002. október 1-jén, a Frankfurti Rendőrség helyettes parancsnoka utasítására figyelmeztette a kérelmezőt, hogy jelentős szenvedésnek teszi ki magát, ha továbbra sem árulja el a gyermek hollétét. A rendőrök úgy ítélték, hogy ez a fenyegetés szükséges, mert azt feltételezték, hogy a gyermek élete nagy veszélyben van élelem hiányában és a hideg miatt. E fenyegetések hatására a kérelmező elárulta, hova rejtette a gyermek holttestét. E vallomást követően, a rendőrség a kérelmezővel együtt kiment a töltéshez és további bizonyítékokat gyűjtött be, nevezetesen a kérelmező autójának nyomát és a kisfiú holttestét. A büntetőeljárás kezdetén a Frankfurt am Main-i Tartományi Bíróság úgy döntött, hogy a kérelmező nyomozati vallomásai a büntetőperben bizonyítékként nem használhatók fel, mert azokat kényszer hatására szerezték be, megsértve az StPO 136a. cikkét, továbbá az Egyezmény 3. cikkét. A bíróság azonban megengedte azoknak a bizonyítékoknak a felhasználását a büntetőeljárás során, amelyeket a kérelmezőből kényszer hatása alatt kicsikart állítások eredményeként szereztek be. A bíróság 2003. július 28-án a kérelmezőt bűnösnek találta emberrablás és emberülés bűntettében és életfogytiglan tartó szabadságvesztésre ítélte. Annak ellenére, hogy a per elején tájékoztatták arról, hogy joga van hallgatni és hogy korábbi vallomásai bizonyítékként nem használhatók fel ellene, a kérelmező ismét bevallotta, hogy elrabolta és megölte a gyermeket. A bíróságnak a bűncselekményre vonatkozó ténymegállapításai lényegében ezen a vallomáson alapultak. Ezt erősítették meg az első, kikényszerített vallomás alapján beszerzett bizonyítékok, nevezetesen a boncolási jegyzőkönyv és az abroncsnyomok a töltésen, továbbá más olyan bizonyítékok, amelyeket a kérelmező – váltságdíj felvételét követő – megfigyelése eredményeként szereztek be. A kérelmező az ítélet ellen felülvizsgálati kérelmet terjesztett elő, amelyet a Szövetségi Bíróság 2004. májusában elutasított. Ezt követően panaszt

[241] 22978/05. számú ügy

nyújtott be a Szövetségi Alkotmánybírósághoz, amelyet az 2004. december 14-ei döntésével hivatalból elutasított, bár az Alkotmánybíróság megerősítette a tartományi bíróságnak azt a megállapítását, hogy a kérelmező fizikai bántalmazással való fenyegetése annak érdekében, hogy vallomást csikarjanak ki belőle, a hazai jog alapján tiltott kihallgatási módszernek minősül és egyben sérti az Egyezmény 3. cikkét.

A kérelmező megfenyegetésében résztvevő két rendőrtisztet 2004. decemberében hivatali eljárásban elkövetett kényszerítés és kényszerítésre való felbujtás miatt elítélték, és fejenként 60 napi, illetve 90 napi, 60,-Euro, illetve 120,-Euro napi tétellel számított, felfüggesztett pénzbüntetést szabtak ki rájuk. A kérelmező 2005. decemberében jogi segítségért fordult a tartományi bírósághoz, hogy Hessen tartomány ellen közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránt pert indítson, amiért a rendőrség kihallgatási módszere miatt megrázkódtatás érte. A bíróság elutasította a jogi segítségnyújtás iránti kérelmet. A kérelmező fellebbezése folytán eljáró fellebbviteli bíróság 2007. februárjában helybenhagyta az elsőfokú határozatot, kiemelve különösen, hogy a kérelmezőnek nehézségeket okozna a kínzástól való félelem és az állítólagos, pszichiátriai kezelést igénylő lelki sérülés közötti okozati összefüggés bizonyítása. A Szövetségi Alkotmánybíróság azonban 2008. január 19-én megsemmisítette a fellebbviteli bíróság jogerős határozatát és új eljárást rendelt el, mert úgy találta, hogy a jogi segítségnyújtás biztosítása iránti kérelem elutasítása megsértette a bírósághoz forduláshoz való jogát.

A kérelmező azt sérelmezte, hogy kihallgatása során kínzásnak vetették alá, ami sértette az Egyezmény 3. cikkét, továbbá – az Egyezmény 6. cikkére utalva – különösen azoknak a bizonyítékoknak a felhasználásával, amelyeket kényszer hatása alatt kicsikart vallomása eredményeként szereztek be, megsértették a tisztességes tárgyaláshoz fűződő jogát.

Azt a német bíróságok is megállapították, hogy a rendőrtiszt azzal fenyegette a kérelmezőt, hogy elviselhetetlen fájdalomnak teszik ki, hogy megmondja, hol van a gyermek és akkor is, ha elárulja, hogy a kihallgatás során korábban bántalmazták. A Bíróság úgy ítélte meg, hogy ez a közvetlen, szándékos és közeli bántalmazással való fenyegetés jelentős félelmet és lelki szenvedést okozott a kérelmezőnek. A Bíróság azt tényként elfogadta, hogy a rendőrtiszteket a gyermek életének a megmentése vezérelte, ugyanakkor azt is kimondta, hogy a kínzás és az embertelen, megalázó bánásmód tilalma is abszolút érvényű és semmilyen körülmények között nem tehető kivétel alóla, még az áldozat életének a megmentése érdekében sem.

A Bíróság úgy ítélte meg, hogy az adott esetben a kérelmező elleni közvetlen fenyegetés elég komoly volt ahhoz, hogy embertelen bánásmódnak minősüljön, de nem érte el a kegyetlenségnek azt a szintjét, amely a kínzás küszöbét átlépi.

A Bíróság azt kielégítőnek találta, ahogyan az eljárt nemzeti bíróságok - kifejezetten és egyhangúlag - elismerték, hogy a kérelmező kihallgatása megsértette az Egyezmény 3. cikkét. Észlelte ugyanakkor, hogy a kényszerítésben és kényszerítésre való felbujtásban bűnösnek talált rendőrtiszteket nagyon enyhe és felfüggesztett büntetésre ítélték. A nemzeti bíróságok számos enyhítő körülményt figyelembe vettek, többet közt azt is, hogy a gyermek életét akarták megmenteni. Bár a Bíróság elfogadta, hogy a jelen ügy nem hasonlítható össze az állam képviselői által elkövetett, önkényes brutalitás eseteivel, mégsem gondolta úgy, hogy a rendőrtisztek büntetésének sem kell elrettentő hatással bírnia annak érdekében, hogy az Egyezmény további, hasonló sérelmét megakadályozza. Sőt, az a tény, hogy az egyik rendőrtisztet ezután rendőrfőnökké nevezték ki, a Bíróság szerint komoly kétségeket ébreszt, hogy vajon a hatóságok válasza megfelelően tükrözte-e a 3. cikk sérelmének a súlyosságát. A Bíróság utalt arra is, hogy a kérelmező kártérítési ügye több mint 3 éve folyamatban van, de a bíróságok még mindig nem döntöttek az ügy érdemében. Az érdemi döntés meghozatalának elmaradása komoly kétségeket ébreszt a hatósággal szembeni felelősség megállapítása iránti eljárások hatékonysága tekintetében. Mindezekre tekintettel a Bíróság úgy ítélte meg, hogy a német hatóságok nem nyújtottak a kérelmezőnek kielégítő védelmet az Egyezmény 3. cikkét sértő bánásmód ellen, ezért a kérelmező áldozatnak tekintendő, így megállapította, hogy Németország megsértette az Egyezmény 3. cikkét.
Az Egyezmény 6. cikkének megsértése kapcsán a Bíróság rámutatott arra, hogy bár saját gyakorlata szerint az Egyezmény 3. cikkének megsértésével kikényszerített vallomáson alapuló bizonyítékok felhasználása a büntetőeljárásban súlyos kérdéseket vet fel az eljárás tisztességes volta tekintetében, és az egyének az Egyezmény 3. cikkét sértő kihallgatási módszerek elleni hatékony védelme rendszerint azt kívánja, hogy az ilyen bizonyítékokat kizárják az eljárásból; ez azonban csak akkor bír jelentőséggel, ha e bizonyítékok felhasználása a terhelt bűnösségének megállapítására vagy a büntetés kiszabására kihatott. Az adott ügyben azonban a kérelmezőt alapvetően a bíróság előtt, megfelelő kioktatását követően tett beismerő vallomása alapján ítélték el, ezért a kikényszerített vallomás eredményeként beszerzett bizonyítékokra a bűnösség megállapításához és a büntetés kiszabásához tulajdonképpen nem is volt szükség. E vallomást a kérelmező nem a kikényszerített vallomás alapján beszerzett bizonyítékok hatására tette, hanem lelkiismeret-furdalástól hajtva, annak érdekében, hogy vállalja tettei következményét. E vallomás megtételére tehát akkor is sor került volna, ha a kikényszerített vallomás eredményeként beszerzett bizonyítékokat a bíróság kirekeszti a bizonyítékok köréből, ezért a vitatott bizonyítékok felhasználásának nem volt semmi jelentősége. A Bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy mivel a kérelmező védelemhez való jogát tiszteletben tartották, a büntetőper

egészében tisztességesnek minősíthető, így az Egyezmény 6. cikkének a megsértése nem állapítható meg.[242]

Hatósági provokáció (agent provocateur)

Az EJEB kimondta, hogy a közérdek nem igazolhatja a bűnüldözői provokáció eredményeként beszerzett bizonyíték felhasználását a büntetőeljárásban, ekként ugyanis a terhelt az eljárás kezdetétől fogva meg lenne fosztva a tisztességes eljáráshoz való jogától.

Teixeira de Castro Portugália elleni ügye (1998) – rendőri felbujtás útján szerzett bizonyítékok felhasználása

Az EJEB az alábbi megállapításokra jutott:

Az Egyezmény 6. cikkének 1. pontját (tisztességes tárgyaláshoz való jog) megsértették a kérelmező ellen kábítószer-kereskedelem miatt indított eljárásban, amely során a kérelmező elítélése elsősorban a bűncselekmény elkövetését provokáló két fedett titkos ügynök vallomásán alapult.

A tényállás lényege szerint a kérelmező Francisco Teixeira de Castro portugál állampolgár.

1992. december 31-én letartóztatták, amint két civilben lévő rendőrnek próbált 20 gramm heroint eladni. V. S. közvetítésével keresték meg, akit alkalmi kábítószer-kereskedelemmel gyanúsítottak, amit saját fogyasztása fedezése érdekében űzött. Remélték, hogy V. S. elvezeti őket a szállítójához.

A kérelmezőt ugyanezen a napon a Famalicao-i elsőfokú bíróság vizsgálóbírója előzetes letartóztatásba helyezte. 1993. január 29-én kérte szabadlábra helyezését azon az alapon, hogy fogva tartása jogellenes. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3., 6. és 8. cikkeire hivatkozott, azt állítva, hogy rábírták bűncselekmény elkövetésére. A vizsgálóbíró 1992. február 16-i határozatát, amely a kérelmet elutasította, 1993. április 21-én helybenhagyta az Oporto-i fellebbviteli bíróság.

1993. december 6-án a Santo Tirso-i elsőfokú bíróság a kérelmezőt bűnösnek találta és hat év szabadságvesztésre ítélte. A kérelmező fellebbezett a Legfelsőbb Bírósághoz, ahol a fellebbezést az 1994. május 5-i határozattal

[242] Az ítéletet a Nagykamara 2010. június 1-jén hozta.

elutasították. A bíróság azon a véleményen volt, hogy a rendőrök a jogszabályok keretei között cselekedtek, és hogy magatartásuk nem zárta ki, hogy bizonyítékaikat figyelembe vegyék.

A kérelmező 1994. október 24-én benyújtott kérelmét a Bizottság 1996. június 24-én elfogadhatónak nyilvánította.

Miután sikertelen kísérletet tett az ügy békés megegyezéssel történő rendezésére, a Bizottság 1997. február 25-én fogadta el jelentését, amelyben megállapította a tényállást, és azt a véleményét fejezte ki, hogy az Egyezmény 6. cikkének 1. pontját megsértették, de nem sértették meg a 3. cikket, és hogy a 8. cikk szempontjából nem szükséges megvizsgálni a panaszt.

A Bizottság az ügyet 1997. április 16-án terjesztette a Bíróság elé.

A kérelmező szerint az ellene folyó büntetőeljárásban a tisztességes eljáráshoz való jogát, valamint az Egyezmény 3. cikkét (a kínzás tilalma) és 8. cikkét (jog a magán- és családi élet tiszteletben tartásához) megsértették.

Teixeira de Castro sérelmezte, hogy nem volt része tisztességes tárgyalásban, ugyanis civil ruhás rendőrök hívták fel annak a bűncselekménynek az elkövetésére, amelyért később elítélték.

A Bíróság ítéletében emlékeztetett rá, hogy a bizonyítékok elfogadhatóságáról elsősorban a nemzeti jognak kell rendelkeznie és főszabály szerint a nemzeti bíróságok feladata az eléjük terjesztett bizonyítékok mérlegelése. A Bíróság feladata az Egyezmény alapján annak biztosítása, hogy az eljárás egésze, így a bizonyítékok beszerzésének módja is, tisztességes legyen.

Az Egyezmény nem zárta ki, hogy a büntetőeljárás nyomozati szakaszában, amennyiben az a bűncselekmény természetéből következik, olyan forrásokra „támaszkodjanak”, mint például a névtelen informátor. Azonban nyilatkozataik tárgyaláson történő felhasználása már más megítélés alá esik.

A fedett titkos ügynökök alkalmazását korlátozni kell, és garanciákkal kell körülbástyázni még az olyan esetekben is, amelyek a kábítószer-kereskedelemmel függnek össze. A tisztességes eljárás követelményét, amit a 6. cikk testesít meg, minden fajta bűnügyben érvényesíteni kell, a legegyszerűbben éppúgy, mint a legbonyolultabban. A közérdek nem igazolhatja a bűnüldözői provokáció útján szerzett bizonyítékok felhasználását.

A Bíróságnak az ügyben azt kellett eldönteni, hogy a két rendőr tevékenysége túlment-e azon, amit a fedett titkos ügynök tehet. A Bíróság megállapította, a kormány nem állította, hogy a rendőrök a bíró által elrendelt és felügyelt kábítószer-ellenes akció részeként léptek volna fel. Arra sincs adat, hogy az illetékes hatóságoknak jó okuk lett volna feltételezni, hogy a kérelmező kábítószer-kereskedő; éppen ellenkezőleg, büntetlen előéletű volt, és nem volt ellene folyamatban nyomozás. A rendőrök nem ismerték, hiszen csak két másik

személy közvetítésével kerültek vele kapcsolatba. Ráadásul a kábítószer nem a kérelmező házában volt; egy másik személytől kapta, aki pedig egy harmadiktól szerezte. A Legfelsőbb Bíróság 1994. május 5-i ítélete sem utalt rá, hogy az őrizetbe vétel időpontjában több kábítószer lett volna nála, mint amennyit a rendőrök kértek tőle, így túllépte volna annak a cselekménynek a kereteit, amire a rendőrök rábírták. Semmi nem támasztja alá a kormánynak azon állítását, hogy a kérelmező hajlott a bűncselekmény elkövetésére. Ezekből a körülményekből csak azt a következtetést lehet levonni, hogy a két rendőr nem korlátozta tevékenységét arra, hogy pusztán passzívan megfigyelje, amint Teixeira de Castro elkövet egy bűncselekményt, hanem olyan befolyást gyakoroltak rá, amellyel felbujtották a bűncselekmény elkövetésére.

Végül a Bíróság megállapította, hogy a nemzeti bíróságok határozataikban kimondták, hogy a kérelmezőt elsősorban a két rendőr vallomása alapján ítélték el.

Mindezen körülmények fényében a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a két rendőr tevékenysége túlment a fedett titkos ügynök tevékenységén, mert ők provokolták ki a bűncselekmény elkövetését, és semmi nem utal arra, hogy azt beavatkozásuk nélkül is elkövették volna. Azaz lényeges kérdés, hogy a terhelt elkövette volna-e az eljárás tárgyát képező bűncselekményt hatósági beavatkozás, felbújtás nélkül is. Fontos tényezők, amelyet a kérdés eldöntésekor figyelembe kell venni: a művelet okai, a bűnüldözői szerepvállalás mértéke, a nyomásgyakorlás természete, a terhelt magatartása. A Bíróság annak eldöntésekor, hogy a tisztek (más személyek) magatartása „alapvetően passzív" volt-e, vizsgálja a művelet alapját képező okokat és a végrehajtó hatóságok magatartását.

Ez a beavatkozás, és ennek felhasználása a sérelmezett büntetőeljárás során azt jelentette, hogy a kérelmezőt már a kezdetektől megfosztották a tisztességes tárgyaláshoz való jogától. Következésképpen megsértették a 6. cikk 1. pontját.[243]

A provokáció vizsgálata tehát több lépcsőben történik. Az első lépcsőben a Bíróság annak ellenőrzése érdekében, hogy a titkos nyomozó fellépése során a tisztességes eljáráshoz való jog tiszteletben tartása megtörtént-e, azt vizsgálja, hogy történt-e provokáció, amennyiben igenlő a válasz, a provokáció kérdését a bíróságok a tisztességes eljárás követelményeinek megfelelően vizsgálták-e és ezzel kapcsolatos döntésüket megfelelően indokolták-e.[244] Ha a válasz igen, a Bíróság azt vizsgálja, hogy a célszemély a nemzeti bíróságok előtt

[243] 1998. június 9-én kelt ítélet
[244] Milinienė kontra Litvánia ügy (2008), Ramanuskas kontra Litvánia 2 ügy (2018)

megfelelően védekezhetett-e a rendőrségi felbujtással szemben (Bannikova v. Oroszország, 2010). [245]

„A Bíróság joggyakorlatában a prediszponáltsági feltételnél (predispose to commit a criminal offence) azt vizsgálja – ami a hatóságok eljárásának elemzésénél a Bíróság szerint az egyik legfontosabb szempont –, hogy objektív gyanú merült-e fel arra nézve, hogy a célszemély bűncselekményben vett részt vagy bűncselekmény elkövetésére hajlik. A tisztességes eljárás jogát sérti, ha az elkövetővel való kapcsolatfelvételre bűncselekményben való részvételre utaló gyanú hiányában, illetve annak hiányában került sor, hogy a hatóságnak információja állt volna rendelkezésre arról, hogy hajlamos bűncselekmény elkövetésére (Burak Hun v. Törökország, 2009)". [246]

Malininas Litvánia elleni ügye (2008)

Fedett nyomozó volt a bűncselekmény (kábítószer-kereskedelem) kezdeményezője, azzal kereste meg a terheltet, hogy tudja-e hol lehet kábítószert szerezni, vételárként jelentős összeget ajánlott fel, ami nyilvánvalóan ösztönözte a terheltet a bűncselekmény elkövetésére, azzal együtt, hogy a kezdeti elutasítás ellenére kitartóan, többször megkeresték a terheltet. E körülményekből adódó következtetés a Bíróság szerint, hogy kiváltották a célszemélyből a bűncselekmény elkövetését, azaz megállapítható a rendőri provokáció, következésképpen megsértették a 6. cikk 1. pontját.

Ramanauskas Litvánia elleni ügye (2008)

A Ramanauskas kontra Litvánia ügyben a Bíróság szintén részletezte a tiltott kezdeményezéssel kapcsolatos elveket: Kestas Ramanauskas ügyészként dolgozott Litvániában. 1998–1999 folyamán V. S. nevű ismerősén keresztül megkereste őt egy számára ismeretlen, A. Z. nevű férfi, aki 3000 dollárt ajánlott fel azért, hogy biztosítsa egy harmadik személy, M. N. felmentését. Ramanauskas először ezt visszautasította, majd miután A. Z. többször is megkereste az ajánlatával, végül elfogadta azt. A. Z. valójában a Belügyminisztérium egy különleges, korrupcióellenes rendőri egysége tisztje volt, s gyanította Ramanauskasról, hogy korábban fogadott már el kenőpénzeket. A vesztegetési ajánlat után tájékoztatta feletteseit arról, hogy

[245] Jagusztin Tamás: A megbízhatósági vizsgálat az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlatának tükrében. Belügyi Szemle 2021/11. 1927.
[246] Jagusztin Tamás A megbízhatósági vizsgálat az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlatának tükrében. Belügyi Szemle 2021/11. 1928.

Ramanauskas elfogadta a felajánlást és szimulációs modell használatával járó, egyéves eljárás engedélyezésére nyújtott be kérelmet a főügyész-helyetteshez. 1999. január 27-én a főügyész-helyettes megadta a szükséges engedélyt. Másnap Ramanauskas átvett A. Z.-től 1500 dollárt, majd 1999. február 11-én A. Z. további 1000 dollárt adott át neki. Ugyanezen a napon az ügyészség büntetőeljárást indított Ramanauskassal szemben vesztegetés elfogadása bűncselekmény miatt. A bírósági eljárás során Ramanauskas azzal érvelt, hogy a bűncselekményt a hatóság nyomására követte el.[247]

A Bíróság döntése szerint a felbujtás abban az esetben állapítható meg, ha a tisztek eljárása – a rendőrség tagjai vagy az utasításaik szerint eljáró személyek – nem korlátozódik a bűncselekmény alapvetően passzív módon történő vizsgálatára, hanem bűncselekmény elkövetésére ösztönzik az adott személyt, annak érdekében, hogy olyan bűncselekmény elkövetését állapíthassák meg vele szemben, amely egyébként fellépésük nélkül nem történt volna meg (55. §). Az eljárás során nem volt bizonyíték arra vonatkozóan, hogy Ramanauskas korábban elkövetett bűncselekményt, különösen korrupcióval kapcsolatos bűncselekményt. Másodszor, a felvett telefonbeszélgetések alapján az volt megállapítható, hogy Ramanauskas és az A. Z. közötti találkozók az utóbbi kezdeményezésére történtek, amely tény ellentmond annak, hogy a hatóságok semmilyen nyomást nem alkalmaztak. Első elutasítása ellenére megismételték az ajánlatot. Fontos kiemelni, hogy a hatósági feladatok ellátása kapcsán a rendőrök nem minősülnek magánszemélynek, a műveletnek a kezdetétől szabályozott keretek között kell folynia. A.Z. felettesét nem tájékoztatta Ramanauskas megkereséséről.

Az EJEB ítélkezési gyakorlata a következőkre utal: az Egyezményben meghatározott egyéb jogok megsértésével szerzett bizonyítékok a 6. cikk megsértésére is vezethetnek, beleértve a kikényszerített vallomásokat vagy az önvádra kötelezés tilalmának vagy a hallgatáshoz való jog megsértésével megszerzett vallomásokat, vagy a rendőrségi kihallgatások alkalmával a gyanúsított védőjének közreműködése nélkül szerzett vallomásokat.

Jóllehet az Egyezmény nem tartalmaz szabályokat a bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozóan, ugyanakkor az EJEB az ezzel összefüggő kérelmeket a tisztességes eljáráshoz való jog szemszögéből vizsgálta. Többször kifejtette, hogy nem az EJEB feladata annak meghatározása, hogy bizonyos típusú bizonyítékok elfogadhatók-e vagy sem, álláspontja szerint a kérdés az, hogy az eljárás egésze, beleértve a bizonyítékok beszerzésének módját is, tisztességes volt-e.[248]

[247] Jagusztin Tamás: A megbízhatósági vizsgálat az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlatának tükrében. Belügyi Szemle 2021/11. 1934.
[248] Ibrahim és mások Egyesült Királyság elleni ügye (2016), Mirilashvili Oroszország elleni ügye (2009), Mehmet Zeki Celebi Törökország elleni ügye (2020)

Fontos tehát annak hangsúlyozása, hogy a bizonyítékok felhasználhatósága, a bizonyító erő és következményei a belső jogra tartoznak, de a bizonyítékok beszerzésével kapcsolatos eljárásnak is tisztességesnek kell lennie.

A büntetőeljárás tárgyalási szakaszában kulcsfontosságú kérdés az, hogy mely bizonyíték beszerzése volt törvényes, és mely bizonyítékra lehet a büntetőeljárásban tényállást alapítani.

A felhasználhatóságra vonatkozó szabályok mondják meg, hogy egy adott bizonyítékot be kell-e fogadni – fel lehet-e használni a büntetőperben. A fenti EJEB ítélkezési gyakorlata arra utal, hogy európai szinten e körben meglehetősen szerények a harmonizációs törekvések. Az Európai Unióban a bizonyítékok gyűjtéséről szóló jogszabályok, valamint a bizonyítékok befogadására vagy kizárására vonatkozó nemzeti jogszabályok csak részben harmonizáltak. Bár nem kétséges, hogy a kizárási szabályok gyakran valóban egy adott jogi hagyományban gyökereznek. A tagállamokban a jogsértő módon beszerzett bizonyítékok értékelése széles skálán mozog, a teljes tilalomtól a szabad bírói értékelésig

8.2. Az Európai Unió Bíróságának a gyakorlata

A Pupino-ügyben a sértettek büntetőeljárási helyzetéről szóló 2001/220/IB. sz. kerethatározat és az olasz büntetőeljárási rendelkezések közötti összhang állt az ügy középpontjában a gyermekkorú sértettek kihallgatásával összefüggésben.

„A Pupino-ügyben[249], amelynek egyik legfontosabb eljárásjogi problémája gyermekkorú sértettek védelme az olasz büntetőeljárásban, a Bíróság kifejtette, hogy az EU kerethatározatokban foglalt büntető eljárásjogi rendelkezések elsőbbséget élveznek a nemzeti büntetőeljárás szabályaival szemben, még akkor is, ha azokat még nem ültették át a nemzeti büntetőjog keretei közé. Ezzel a döntésével, ha közvetett módon is, a Bíróság félreérthetetlenül az EU büntetőjogi szabályok – a kerethatározatok bizonyos feltételek mellett érvényesülő – közvetlen hatálya mellett érvelt. Mindezek fontos érvek voltak a formálódó Lisszaboni Szerződés büntetőügyekben megvalósuló igazságügyi együttműködésre vonatkozó rendelkezései mellett."[250] Az ítélet kimondta, hogy ha a nemzeti jog nem alkalmazható oly módon, hogy az a kerethatározatban rögzítettnek megfelelő eredményre vezessen, az uniós joggal összhangban álló értelmezés elve nem szolgálhat a nemzeti jog contra legem értelmezésének alapjául.

[249] Luxemburgi Bíróság C-105/3 ügy a Maria Pupino ellen folyó büntetőeljárásról
[250]Farkas Ákos: Az Európai Bíróság és a kölcsönös elismerés elvének hatása az európai büntetőjog fejlődésére. Miskolci Jogi Szemle, 2011/1. Különszám, 62-77.

9. Hazai szabályozás

9.1. A generálkalauzula

A Be. 166. § (1) bekezdése alapján a bizonyítási eszközök felderítése, összegyűjtése, biztosítása és felhasználása során e törvény rendelkezései szerint kell eljárni.

Ugyanezen § (2) bekezdése alapján jogszabály elrendelheti a bizonyítási cselekmények teljesítésének és lefolytatásának, a bizonyítási eszközök megvizsgálásának és rögzítésének meghatározott módját.

„Összességében az igazság elé állított legkeményebb jogi korlát az, amely kizárja, nem létezőnek nyilvánítja a bizonyítékok köréből azokat, amelyeket tiltott módon vagy lényeges jogok korlátozásával szereztek meg."[251] Ennek tükrében a hatályos büntetőeljárásról szóló törvény a jogellenesen megszerzett bizonyítékok generálklauzuláját a következőképp fogalmazta meg: a 167.§ (5) bekezdése szerint „nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyészség, a nyomozó hatóság, illetve a (2) bekezdésben meghatározott hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők büntetőeljárási jogainak lényeges sérelmével szerzett meg."

A fenti általános rendelkezés megfogalmazásából kettős jogalkotói szándékra következtethetünk: egyfelől kizárni, és ha már megtörtént, szankcionálni a büntetőeljárás lefolytatása során a nyomozó hatóságok jogsértések árán történő bizonyítékszerzését, másfelől azonban „csak" három esetben kerülhet sor a bizonyítékok kirekesztésére a bizonyítékok köréből: 1. ha a bizonyítékot bűncselekmény útján, 2. más tiltott módon vagy 3. az eljárásban résztvevők büntetőeljárási jogainak lényeges sérelmével szerezték meg. A vizsgált három törvényi fordulat közül az első szorul a legkevesebb magyarázatra, hiszen bűncselekmény alatt valamely, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) különös részében foglalt tényállást kell érteni, értelemszerűen a különös részben meghatározott bűncselekményt kizárólag hivatalos személy (bíróság, ügyész, nyomozó hatóság tagja) követheti el.[252]

Kevésbé kézzelfogható, egyértelmű a „más tiltott módon" történő megszerzés fogalma, ezért különösen fontos feladat hárul a büntetőeljárási jog tudományára, és a bírói gyakorlatra, annak tartalmi kimunkálása, hogy mennyire szűken vagy tágan értelmezik ezt a kategóriát. Amint látni fogjuk,

[251] Elek Balázs: A mérgezett fa gyümölcsének elve a hazai és a strasbourgi joggyakorlat tükrében. Magyar Jog, 2018/2. 94.
[252] Ábrahám Márta: A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén. Miskolci Jogi Szemle, 2019. 2. különszám 1. kötet 28-29.

valóban nem könnyű a határt megvonni a „más tiltott módon” és a „résztvevők büntetőeljárási jogainak lényeges sérelmével való megszerzés között”. Jogalkalmazói szemszögből ugyanis a „más tiltott módon” történő bizonyítási eszköz megszerzés értelmezése igencsak problematikus. Először is tekinthetjük-e úgy, hogy a más tiltott módon történő megszerzés értelemszerűen együtt jár a „résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával”? Mi jelent – jóllehet nehezen megfogható kulcsot – a két esetkör pontos elhatárolásához?[253]

„A III. fordulat akkor jut szerephez, ha a beszerzett bizonyíték önmagában ugyan nem törvénysértő, de az eljárás résztvevőjére sérelmes, mert nem gyakorolhatta az őt megillető jogokat. Összefoglalóan ez nem azt jelenti, hogy a joggyakorlat nem képes, illetve, hogy lehetetlen elhatárolni a Be. 167. § (5) bekezdés II. és III. fordulatát. A megkülönböztetés már csak azért is fontos, mert a II. fordulat – hasonlóan egyébként az I. fordulat is – felmerülése esetén a törvényi tilalomnak megfelelően nem használható fel az így szerzett bizonyíték, azt még objektív valódisága esetén is figyelmen kívül kell hagyni.[254] Ez tehát az értékelés szempontjából abszolúte kizárt bizonyítéknak minősül.[255] Ezzel szemben a III. fordulat az értékelés szempontjából relatíve kizárt bizonyítéknak tekintendő, azaz a fennállása esetén is a bizonyítékokat értékelő bíróság mérlegelésétől függ, hogy a résztvevő eljárási jogának korlátozását lényegesnek tekinti-e vagy sem.”[256]

9.2. Az egyes bizonyítási eszközökhöz kapcsolódó speciális bizonyítási tilalmak

A Be.-ben a generálklauzulán túl további speciális szabályok vonatkoznak a bizonyítékok kizárására, amelyek részben a nyomozási szakot megelőző és ahhoz köthető intézményekhez (így a leplezett eszközök alkalmazása eredményének felhasználásához) kapcsolódnak, de amely bizonyítási tilalmak részletes vizsgálatára jelen dolgozat keretei között nem vállalkozok, csupán röviden utalok néhányra.

A speciális bizonyítási tilalmak nem egy fejezeten belül, hanem elszórtan találhatók meg a Be.-ben.

Ilyen, az egyes bizonyítási eszközökhöz kapcsolódó külön (speciális) tilalmak többek között:

[253] Ábrahám Márta: A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén. Miskolci Jogi Szemle, 2019. 2. különszám 1. kötet 29.
[254] Varga Zoltán: A tanú vallomástételének akadályai. In: Jakucs Tamás (szerk.): A büntetőeljárási törvény magyarázata 1. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2003. 155.
[255] Cséka et al.: A büntetőeljárási jog alapvonalai I. Bába, Szeged, 2006. 226-227.
[256] Cséka et al.: A büntetőeljárási jog alapvonalai I. Bába, Szeged, 2006. 227-228.

A Be. 169. § (3) bekezdése alapján a vallomástétel akadályaira vonatkozó rendelkezések megsértésével kihallgatott tanú vallomása – a törvényben meghatározott kivétellel – bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.

A Be. 169. § (1) bekezdése szerint a tanú vallomástételének akadálya

a) a vallomástétel tilalma és

b) a vallomástétel megtagadása.

A vallomástétel tilalma körében nem hallgatható ki tanúként

a) a védő arról, amiről védőként szerzett tudomást, vagy amit a terhelttel védői minőségében közölt,

b) az egyházi személy és a vallási egyesület vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagja arról, amire a hivatásánál fogva titoktartási kötelezettsége áll fenn,

c) akitől a testi vagy szellemi állapota miatt nyilvánvalóan nem várható helyes vallomás,

d) minősített adatról az, aki a titoktartási kötelezettség alól nem kapott felmentést.

A tanúvallomást megtagadhatja a terhelt hozzátartozója (a Be. 171. § alapján).

Aki magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná, az ezzel kapcsolatos kérdésben a tanúvallomást megtagadhatja, akkor is, ha

a) a tanúvallomást a terhelt hozzátartozójaként nem tagadta meg, vagy

b) a kérdéses bűncselekmény miatt

ba) az eljárást vele szemben megszüntették,

bb) vele szemben feltételes ügyészi felfüggesztést alkalmaztak, vagy

bc) büntetőjogi felelősségét már jogerősen elbírálták (Be. 172. § alapján).

Aki foglalkozásánál vagy közmegbízatásánál fogva – a minősített adatra vonatkozó titoktartási kötelezettség esetét ide nem értve – titoktartásra köteles, a tanúvallomást megtagadhatja, ha a tanúvallomással a titoktartási kötelezettségét megsértené {Be. 173. § (1) bekezdése alapján}.

Ha a médiatartalom-szolgáltató, valamint a vele munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személy a tanúvallomásával a számára a médiatartalom-szolgáltatói tevékenységgel összefüggésben információt átadó személy kilétét felfedné, az ezzel kapcsolatos kérdésben a tanúvallomást megtagadhatja {Be. 174. § (1) bekezdése alapján}.

Kiemelést érdemel, hogy a tanúnak az ügyben korábban, vagy más ügyben tett tanúvallomása bizonyítási eszközként akkor is felhasználható, ha a tanú a

vallomástételt a későbbiekben megtagadja. Ennek feltétele, hogy a tanúvallomásról készült jegyzőkönyvből a tanúzási figyelmeztetés és az arra adott válasz egyértelműen kitűnjön {Be. 174. § (4) bekezdése}

Más speciális tilalmak:

– a tanúvallomással {pl. a Be. 177. § (2) bekezdés alapján: „A tanúzási figyelmeztetés vagy a figyelmeztetésre adott válasz jegyzőkönyvezésének elmaradása esetén a tanú vallomása – a 177.§ (3) bekezdésben meghatározott kivétellel – bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.”};

– a terhelti vallomással {a Be. 185. (3) bekezdése alapján: „A terhelti figyelmeztetést, valamint a terheltnek a figyelmeztetésre adott válaszát jegyzőkönyvbe kell venni. A terhelti figyelmeztetés és a figyelmeztetésre adott válasz jegyzőkönyvezésének elmaradása esetén a terhelt vallomása – a (4) bekezdésben meghatározott kivétellel – bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.”};

– a leplezett eszközök alkalmazása eredményének felhasználásával (A Be. 254. § (1) bekezdése szerint: „Bizonyítékként nem lehet felhasználni a bírói engedélyhez kötött leplezett eszköz alkalmazásának eredményét, ha a) az érintett olyan védőként eljáró személy, akivel szemben a 357. § alapján, vagy b) az érintett olyan hozzátartozó, akivel szemben a 343. § és a 357. § alapján bírói engedélyhez kötött leplezett eszköz nem lett volna alkalmazható.”

A Be. 254. § (2) bekezdése alapján „A bírói engedélyhez kötött leplezett eszköz alkalmazásának eredményét bizonyítékként nem lehet felhasználni olyan adatra nézve, amelyre az engedélyben megjelölt személy a 170. § (1) bekezdés b) és d) pontja alapján tanúként nem hallgatható ki, kivéve, ha a 170. § (1) bekezdés d) pontjában meghatározott tanúzási akadály esetén az érintett a titoktartási kötelezettség alól felmentést kapott.”

A (3) bekezdés alapján: „A bírói engedélyhez kötött leplezett eszköz alkalmazásának eredményét bizonyítékként nem lehet felhasználni olyan adatra nézve, amelyre az engedélyben megjelölt személy a 173. § illetve a 174. § alapján a tanúvallomást megtagadhatja, kivéve, ha a) az érintettet tanúként kihallgatták, és a titoktartás körébe tartozó adatra tanúvallomást tett, b) a 173. § esetén az érintettet az arra jogosult felmentette, vagy a titoktartási kötelezettség alá eső adat továbbítása az adatkérés keretében megkeresett szervezet számára kötelező, vagy c) a bíróság a médiatartalom-szolgáltatót, valamint a vele munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személyt a számára a médiatartalom-szolgáltatói tevékenységgel összefüggésben információt átadó személy kilétének felfedésére kötelezte.”)

– a közvetítői eljárással {a Be. 414. § (3) bekezdés szerint: „A gyanúsítottnak és a sértettnek a közvetítői eljárás során tett nyilatkozata az ügyben bizonyítékként nem használható fel.”} kapcsolatos.

A jegyzőkönyvet az eljárási cselekményt végző ügyész vagy nyomozó hatóság tagjának és a jegyzőkönyvvezetőnek alá kell írnia. A gyanúsított, a tanú és a tolmács a jegyzőkönyv minden oldalát aláírja, ha pedig azt megtagadja, a megtagadás tényét és annak közölt vagy ismert indokát a jegyzőkönyvben fel kell tüntetni. Ha fenti szabályokat megsértik, a jegyzőkönyv okirati bizonyítékként nem használható fel.

Bizonyítékként nem használható fel a terheltnek, a tanúnak és a sértettnek a szakértő előtt tett azon közlése, amely a vizsgálat tárgyára, a vizsgálati eljárásokra és eszközökre, illetve a vizsgálat tárgyában bekövetkezett változásokra vonatkozó adatokkal kapcsolatos, illetve az eljárás alapjául szolgáló cselekményre vonatkozik {Be. 196. § (3) bekezdés alapján}.

Az előkészítő eljárás megszüntetése esetén az annak során beszerzett adatok büntetőeljárásban bizonyítékként nem használhatók fel {Be. 346. § (2) bekezdés alapján}.

Tremmel szerint „a különös kizárási okok nemcsak felhívják a figyelmet a bizonyítási tilalmakra (például tanúzási akadályokra), hanem nyomban eligazítanak a tekintetben, hogy e tilalmak megszegése esetén nem keletkezik felhasználható bizonyíték (tehát nemcsak szabálytalan, hanem felesleges is az ilyen eljárási cselekmény)”.[257]

Érdemes megjegyezni, hogy Magyarországon nincs kifejezett szabály a külföldön gyűjtött bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozóan. A Be. mindazonáltal kimondja, hogy a bizonyítékokat magyar megkeresésre a Be. szabályai szerint szerezhetők be a másik országban. Ebből a rendelkezésből arra lehet következtetni, hogy a belföldi eljárásokra vonatkozó kizáró szabályok a határon átnyúló bizonyítékgyűjtésre is vonatkoznak.

10. A bizonyítás dilemmái a határon átnyúló elemeket tartalmazó büntetőügyekben

A külföldi nyomozás lefolytatása további pénzügyi, technikai és nyelvi jellegű akadályokkal járhat, amelyek megakadályozzák a védelmet abban, hogy a nyomozati szakaszban proaktív magatartást tanúsítson.

A tárgyalás helyszíne és a bizonyítékok gyűjtésének helye közötti földrajzi távolság miatt különösen magasak lehetnek a vizsgálatok lefolytatásának, az

[257] Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006. 161.

azokban való részvételnek és a vizsgálatok megtámadásának költségei. Ha például a védelem párhuzamos nyomozást kíván folytatni, az ügyvédnek esetleg el kell utaznia abba az országba, ahol a nyomozást lefolytatták, hogy további bizonyítékokat gyűjtsön, amelyek a vád országában nem szerezhetők be, például tanúvallomásokat.
Nyelvi segítségre is szükség lehet, ha a védelem külföldön kíván nyomozást folytatni. A tolmács vagy fordító alkalmazása további költségekkel jár. Egyes országokban ilyen körülmények között nem nyújtanak költségmentességet, egyszerűen azért, mert a külföldi nyomozás lehetőségét a nemzeti jog nem feltétlenül szabályozza. Hollandiában, ahol a védőügyvédek számára hivatalosan nem tiltják, hogy informális nyomozást folytassanak külföldön, a törvény nem szabályozza kifejezetten a költségmentességet a külföldön végzett bizonyítási cselekményekkel kapcsolatban. Így a védelem nem jogosult olyan előzetes kifizetésre, amely potenciálisan fedezhetné az ügyvéd utazási költségeit.

A Tanács 2009. november 30-án állásfoglalást fogadott el a büntetőeljárásban a gyanúsítottak vagy vádlottak eljárási jogainak megerősítését célzó ütemtervről. Az ütemterv, fokozatos megközelítést alkalmazva, intézkedések elfogadására hívott fel a fordításhoz és tolmácsoláshoz való jog (A. intézkedés), a jogokról és a vádról való tájékoztatáshoz való jog (B. intézkedés), a jogi tanácsadáshoz való jog és a költségmentesség (C. intézkedés), a hozzátartozókkal, munkaadókkal és konzuli hatóságokkal való kapcsolattartáshoz való jog (D. intézkedés), valamint a veszélyeztetett gyanúsítottakra vagy vádlottakra vonatkozó különleges biztosítékok (E. intézkedés) vonatkozásában. A 2009. december 10-én elfogadott Stockholmi Programban az Európai Tanács üdvözölte az ütemtervet, és azt a Stockholmi Program részévé tette. Az EJEE-nek az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlatában értelmezett 6. cikke tartalmazza a tolmácsolás és fordítás igénybevételéhez való jogot azok számára, akik nem beszélik vagy nem értik az eljárás nyelvét. Az EU minimumszabályok megalkotásával kívánta megerősíteni a gyanúsított és a vádlott jogainak a védelmét már a büntetőeljárás tárgyalást előkészítő szakaszától kezdődően.

AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2010/64/EU, a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló Irányelve (2010. október 20.) 2. Cikk (1) bekezdése kimondja, hogy a tagállamok biztosítják, hogy a szóban forgó büntetőeljárás nyelvét nem beszélő vagy nem értő gyanúsítottak vagy vádlottak késedelem nélkül tolmácsolást vehessenek igénybe a nyomozó és igazságügyi hatóságok előtt lefolytatott büntetőeljárások során, beleértve a rendőrségi kihallgatást, valamennyi bírósági tárgyalást és bármely szükséges közbenső meghallgatást is. Említettem, hogy az Irányelv 2. Cikk (5) bekezdése alapján a tagállamok a nemzeti jog szerinti eljárásokkal összhangban biztosítják, hogy a gyanúsítottaknak vagy a vádlottaknak joguk legyen megtámadni a tolmácsolás szükségtelenségét megállapító határozatot, és amennyiben biztosítottak tolmácsolást, lehetőségük legyen panaszt tenni, ha a

tolmácsolás minősége nem elégséges a tisztességes eljárás védelméhez. Az Irányelv 2. Cikk (8) bekezdése előírja, hogy a tolmácsolás minőségének elégségesnek kell lennie a tisztességes eljárás garantálásához. Lényeges rendelkezés, hogy a tagállamok a nemzeti jog szerinti eljárásokkal összhangban biztosítják, hogy a gyanúsítottaknak vagy a vádlottaknak joguk legyen megtámadni azt a határozatot, amely megállapítja, hogy nincs szükség az iratok vagy azok részeinek lefordítására, és amennyiben biztosítottak fordítást, lehetőségük legyen panaszt tenni, ha a fordítás minősége nem elégséges a tisztességes eljárás biztosításához, az 5. Cikk (2) bekezdés alapján a tolmácsolás és fordítás megfelelőségének és az azokhoz való hatékony hozzáférés előmozdítása érdekében a tagállamok törekednek arra, hogy létrehozzák a megfelelő képesítéssel rendelkező független fordítók és tolmácsok nyilvántartását vagy nyilvántartásait.

Összegzésképpen elmondható, hogy a tagállamok által lefordítandó alapvető dokumentumok listája – néhány EU-s tagállam ellenállása miatt - igen szerény, így a témánk szempontjából lényeges vádirati bizonyítékok nem tartoznak az Irányelv hatálya alá, az egyéb lényeges dokumentumok lefordítását az Irányelv nem garantálja. A Preambulum szerint a tisztességes eljárás biztosítása megköveteli, hogy a lényeges iratokat vagy legalább azok releváns részeit ezen irányelv rendelkezéseivel összhangban lefordítsák a gyanúsítottak vagy a vádlottak számára. Bizonyos iratokat, így bármely szabadságelvonást elrendelő határozatot, bármely vádat illetőleg vádiratot, és bármely ítéletet e célból mindig lényegesnek kell tekinteni, és ezért azokat le kell fordítani. A tagállamok hatósága dönti el – hivatalból, vagy a gyanúsítottak vagy a vádlottak vagy jogi képviselőjük kérésére –, hogy mely egyéb iratok lényegesek a tisztességes eljárás biztosításához, amelyeket ezért szintén le kell fordítani. Láthatjuk, hogy a lényeges dokumentumok felsorolása nem kimerítő és a nemzeti hatóságoknak széles mérlegelési jogköre van, hogy mely dokumentumokat ítélnek lényegesnek és melyeket nem. A „fegyveregyenlőség elvét" szem előtt tartva valójában az összes dokumentum lefordítását indokolt volna kötelezővé tenni.

A videokonferencia vagy egyéb audiovizuális közvetítőeszköz segítségével folytatott meghallgatással összefüggésben mind a 2000. évi Kölcsönös jogsegélyről szóló egyezményben, mind az ENYH irányelvben erőfeszítéseket tettek e hiányosságok kiküszöbölésére azáltal, hogy számos, a nemzeti hatóságok által teljesítendő biztosítékot írtak elő.

A videokonferencia vagy egyéb audiovizuális közvetítőeszköz segítségével történő meghallgatás esetében a gyanúsítottakat vagy vádlottakat a kihallgatást megelőzően tájékoztatni kell az őket a végrehajtó állam és a kibocsátó állam joga szerint megillető eljárási jogokról, beleértve a tanúvallomás megtagadásához való jogot is és a tájékoztatásnak a kihallgatást megelőzően kell megtörténnie {Irányelv 24. Cikk (5) bekezdés e) pontja}. A kibocsátó hatóság és a végrehajtó hatóság megállapodik a meghallgatás gyakorlati részleteiről. Az e részletekről való megállapodás során a végrehajtó hatóságnak

vállalnia kell a következőket: a kibocsátó állam joga által előírt részletes szabályoknak megfelelően megidézi a kihallgatásra a gyanúsítottat vagy a vádlottat, és tájékoztatja a kibocsátó állam joga értelmében fennálló jogairól, kellő időben ahhoz, hogy az ténylegesen élhessen a védelemhez való jogával. Mind a kölcsönös jogsegélyről szóló egyezmény, mind az ENYH-irányelv alapján a meghallgatást „közvetlenül a megkereső/kibocsátó tagállam vagy annak irányítása alatt" kell lefolytatni, annak jogszabályaival összhangban.

11. Az elektronikus bizonyítékok

11.1. Az elektronikus bizonyítékok megjelenése a büntetőeljárásban

Korábban évtizedekig a számítógépes tevékenységgel létrehozott és a merevlemezeken tárolt digitális bizonyítékok álltak a büntetőeljárások középpontjában. Korábban az E-bűnözéssel hozták összefüggésbe ezeket a bizonyítékokat. Jó példa erre a gyermekpornográfia vagy a hitelkártya-csalás. „Az informatika, a telekommunikáció robbanásának következményeként mindkét fél – a magánszemély elkövető és a nyomozó hatóság is – egyre fejlettebb műszaki hátterű eszközökhöz jutott. Az élet minden szegmense kapcsán testet öltő digitalizáció, a világháló használata egyik oldalról az elkövetést megkönnyíti, míg a másik oldalról a felderítést megnehezíti”[258], ezáltal az elektronikus bizonyítékok egyre jelentősebb szerephez jutnak a büntetőeljárásban. „Ma már nemcsak a kibertérben elkövetett bűncselekmények kapcsán kerülhetnek elő elektronikus bizonyítékok, de potenciálisan bármely bűncselekmény esetén”[259], szinte nincs is olyan bűncselekmény, amelynek ne lenne digitális dimenziója. Például egy lopássorozat elkövetőjének mobiltelefonján a készülék helyadatai, mobil applikáción keresztül történő utalások stb., a lehetőségek tárháza végtelen. Ezek döntő jelentőségű információkat tartalmazhatnak a gyanúsítottak elkövetéskori tartózkodási helyét, szándékukat, illetőleg a gyanúsított-társakkal való kapcsolatot illetően. Elektronikus bizonyítékok többek között az e-mailek, a weboldalakról származó bizonyítékok, a PowerPoint prezentációk, a szövegek, a Facebook-bejegyzések, a pénzügyi tranzakciók adatai, de fellelhetők kormányzati nyilvántartásokban és útdíjnyilvántartó szoftverekben is.

Az elmúlt öt évben végbement digitalizáció önmagában nagymértékben vezetett a büntetőügyek transz-nacionalizálódásához. A határokon átnyúló elektronikus bizonyítékokkal összefüggésben különösen két kihívással szembesülünk.

[258] Bodnár András Péter: A digitális bizonyítékok megjelenése a büntetőeljárásban - különös tekintettel a szakértő igénybevételére. Belügyi Szemle, 2022/1., 20.
[259] Dornfeld László: A határokon átnyúló elektronikus bizonyítékgyűjtés szabályozása az EU-ban. Infokommunikáció és Jog, 2019/2., 37.

Egyrészről problematikus az internet szolgáltatók által tárolt adatokhoz való hozzáférés biztosítása, hiszen kardinális jelentősége van annak a nyomozás szempontjából, hogy az adatok hol találhatók. Másrészről az elektronikus információ megfoghatatlan, eltér a hagyományos értelemben vett bizonyítékoktól, egyedi tulajdonságokkal rendelkeznek: az adatok és az elektronikus formában tárolt információk könnyen manipulálhatóak, ezért nem elegendő az elektronikus bizonyítékok elfogadhatóságának jogi, hanem elengedhetetlen annak technikai követelményeivel is foglalkozni. Az elektronikus információk egyidejűleg eltérő helyeken is létezhetnek (pl. az e-mail megtalálható a feladó vagy a címzett fiókjában, az e-mail szolgáltató hálózatán), ebből adódóan más formátumban jelenhetnek meg, a beszerzés forrásának függvényében eltérések adódnak a metaadatokban, a kísérőinformációkban, a formátumban. Ezáltal szükség lehet szakértő bevonására vagy olyan tanú kihallgatására, aki megerősíti az elektronikus bizonyíték beszerzésének a körülményeit.
Néhány kattintás egy fájlra és megváltoznak a fájl metaadatai, amelyek a bizonyítékok elfogadhatóságának kulcsfontosságú tényezői (pl. hozzáférés ideje), amely a bizonyíték felhasználhatatlanságához vezethet. Ez eltérő követelményeket támaszthat a bizonyítékok elfogadhatóságával kapcsolatban. További kihívást jelent az adathordozók sérülékenysége, amelyeken az adatokat tárolják, továbbá az elektronikus bizonyítékok mennyisége, ezáltal azok feldolgozhatósága, az ehhez szükséges kapacitás meghatározása, különösen határokon átnyúló büntetőügyekben.
Az elektronikus adatok további tulajdonságai, hogy látensek és könnyen átlépik a joghatósági határokat.

„A számítógép-felhasználók digitális nyomokat, úgynevezett digitális lábnyomokat hagynak maguk után. A szakértők e digitális lábnyomok összegyűjtésével és elemzésével azonosíthatják a számítógépes bűncselekmények gyanúsítottjait.”[260]

Két csoportba sorolhatók a számítógépes bűncselekmények:
A tisztán kiber-bűncselekmények az olyan bűncselekmények, amelyeket csak számítógépek, hálózatok vagy más információs eszközök vagy infrastruktúrák felhasználásával lehet elkövetni.

A kiber-könnyített bűncselekmények viszont olyan hagyományos bűncselekmények, amelyeket számítógépek, hálózatok vagy más információs technológiai eszközök vagy infrastruktúrák segítségével követnek el; ilyen például az emberölés, az embercsempészet, a kábítószer-csempészet és kábítószer forgalombahozatala és gazdasági bűncselekmények, például pénzügyi csalás.

Az elektronikus bizonyítékok fenti tulajdonságai a technikai és a jogi szabályozásra többrétegű hatással vannak: egyrészt az elektronikus adatok

[260] Albert Antwi-Boasiako and Hein Venter: A model for digital evidence admissibility assessment. 24.

változatlan formában történő megőrzése protokollok kialakítását igényli, amelyek által egyre inkább növelhető azok hitelessége, integritása, azaz megfeleltethető annak a követelménynek, hogy a bizonyíték a felhasználás időpontjában megfelel annak az állapotnak, amelyben azt megszerezték (az adatok ne változzanak meg az adatkezelés folyamán).
Másrészt szükség van igazságügyi szakértő bevonására az eljárás minden szakaszában, így a bizonyítékok gyűjtésénél és a felügyeleti lánc kialakításánál.

Leigland és Krings szerint a digitális kriminalisztikai eljárások és technikák általában széttagoltak. [261] Az elektronikus bizonyítékok gyűjtésének módszereit kezdetben ad hoc módon fejlesztették ki a nyomozók, elsősorban a bűnüldözésen belül. Az első kísérlet a Digitális Forensics Research Workshop (DFRWS) 2001-es próbálkozása volt egy digitális kriminalisztikai folyamatmodell megalkotása, később az Association of Chief Police Officers Good Practice Guide és az U.S. Department of Justice Electronic Crime Scene Investigation Guide jelentenek példát a bűnüldöző szervek által a digitális törvényszéki vizsgálatok harmonizálása és a közös bűnügyi gyakorlat biztosítása érdekében tett erőfeszítésekre az elektronikus bizonyítékok szakértői vizsgálata területén.[262] A digitális kriminalisztika szabványosítása jelentős mérföldköveket ért el amikor a Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (ISO) 2012-ben közzétette az ISO/IEC 27027 szabvány – Útmutató a digitális bizonyítékok azonosításához, gyűjtéséhez, megszerzéséhez és megőrzéséhez című dokumentumát és 2015-ben az ISO/IEC 27043 szabvány – Események vizsgálatának alapelvei és folyamatai című dokumentumát. A két ISO/IEC szabvány iránymutatást ad a különféle incidensek kivizsgálásához.

A jelenlegi szabványok ugyan nagyon jól alkalmazhatók az elektronikus bizonyítékok szakértői vizsgálatára, ezen belül is különösen a technikai folyamatokra és a szakértőkre vonatkozó iránymutatásokat határozzák meg, de nem nyújtanak támpontot a digitális bizonyítékok bírósági eljárásokban történő elfogadhatóságának értékeléséhez.

Mindezek figyelembevételével elengedhetetlen egy olyan szabványosított modell kidolgozása, amely harmonizálja a digitális bizonyítékok bírósági eljárásokban való elfogadhatóságának technikai és jogi követelményeit.

11.2. Az elektronikus bizonyíték fogalma

Nincs kialakult és általánosan elfogadott definíció arra, hogy valójában mit is értünk elektronikus bizonyítékon. „Az elektronikus bizonyíték leggyakoribb meghatározása szerint minden olyan bizonyító erővel bíró adat, amelyet

[261] Albert Antwi-Boasiako and Hein Venter: A model for digital evidence admissibility assessment. 26.
[262] Albert Antwi-Boasiako and Hein Venter: A model for digital evidence admissibility assessment. 26.

digitális formában tárolnak, feldolgoznak vagy továbbítanak."[263] „Casey egy sokkal általánosabb megfogalmazással él, szerinte az elektronikus bizonyíték minden olyan bizonyító erővel bíró adat vagy információ, amelyet számítógép segítségével tárolnak vagy továbbítanak."[264]

Az Európai Jogi Intézetnek a bizonyítékok és elektronikus bizonyítékok büntetőeljárásokban való kölcsönös elfogadhatóságáról szóló irányelv-javaslata 3. cikkében, „Definiciók" cím alatt szintén meghatározza az elektronikus bizonyíték fogalmát. Eszerint „bármely olyan adat vagy információ, amelyet elektronikus formában hoztak létre, tárolnak, továbbítottak vagy más módon dolgoznak fel, és amelyet a büntetőeljárás során valamely tény bizonyítására használnak fel". Ehhez nagyban hasonlít az ISO/IEC 27037 szabvány szerinti fogalommeghatározás: a digitális bizonyíték olyan bizonyító erővel bíró információ vagy adat, amelyet bináris formában tárolnak vagy továbbítanak. Érdemes megjegyezni, hogy a különböző jogi dokumentumok gyakran kerülik a kristálytiszta definíció meghatározását, hiszen a definíciók indokolatlanul béklyóba köthetik azok alkalmazását, különösen a gyors fejlődést mutató területeken.

Az elektronikus bizonyíték kifejezést kétféle értelemben is használják. Egyrészt elektronikus bizonyítékként jelölik a tárgyi bizonyítási eszközöket, amelyek az adatokat hordozzák, másrészt az elektronikus bizonyíték kifejezés magára az elektronikus adatra vonatkozik.

Egyértelmű fogalommeghatározásra „az uniós jogforrásokban sem kerül sor, ezt a hiányosságot végül a 2018-as e-bizonyíték javaslatcsomag orvosolta, ahol a jogalkotó gondosan kerülte az általános érvényű fogalom alkalmazását, azonban annyi követelmény kiderült a rendeletjavaslat 2. szakaszának (6) bekezdéséből, hogy az elektronikus formában tárolt előfizetői, hozzáférési, tranzakciós és tartalmi adatokat foglalja magában."[265]

Érdemes megemlíteni, hogy az Európa Tanács számítástechnikai bűnözésről szóló egyezménye (Budapesti Egyezmény) 1. cikk b) pontja definiálja a számítástechnikai adat fogalmát.

Eszerint „számítástechnikai adat" tényeknek, információknak, illetőleg fogalmaknak minden olyan formában való megjelenése, mely számítástechnikai feldolgozásra alkalmas, ideértve azon programot is, mely valamely funkciónak a számítástechnikai rendszer által való végrehajtását biztosítja.

[263] Dornfeld László: A határokon átnyúló elektronikus bizonyítékgyűjtés szabályozása az EU-ban. Infokommunikációs és jog, 2019/2. 37.
[264] Dornfeld László: A határokon átnyúló elektronikus bizonyítékgyűjtés szabályozása az EU-ban. Infokommunikációs és jog, 2019/2. 37.
[265] Dornfeld László: A határokon átnyúló elektronikus bizonyítékgyűjtés szabályozása az EU-ban. Infokommunikáció és Jog, 2019/2., 38.

11.3. Az elektronikus bizonyítékokra vonatkozó nemzetközi és regionális egyezmények

A számítógépes bűnözéssel összefüggésben regionális és nemzetközi egyezmények köttettek.

Ezek közül első helyen kell említeni az Európa Tanács számítástechnikai bűnözésről szóló egyezményét (Budapesti Egyezmény), amely abból a felismerésből jött létre, hogy a számítástechnikai bűnözés elleni hatékony küzdelem széles körű, gyors és jól működő nemzetközi együttműködést követel meg a büntetőügyek területén, ezért a nemzeti szabályok harmonizálását, a számítógépes bűnözéssel kapcsolatos nyomozati technikák meghatározását tűzte ki célul. Az Egyezmény iránymutatást nyújt a szerződésben részes államoknak a számítógépes bűnözés kezeléséhez szükséges nemzeti szinten meghozandó intézkedésekről, mind a büntető anyagi jog, mind a büntetőeljárási jog területén.
Az Egyezmény meghatározza a számítástechnikai rendszer és számítástechnikai adat hozzáférhetősége, sértetlensége és titkossága elleni bűncselekményeket, a számítógéppel kapcsolatos bűncselekményeket és a számítástechnikai adatok tartalmával kapcsolatos bűncselekményeket.

Az egyezményhez csatoltak egy kiegészítő jegyzőkönyvet a számítástechnikai rendszereken keresztül elkövetett rasszista és idegengyűlölő cselekmények bűncselekménnyé nyilvánításáról (ETS 189. sz.), melyet 2003. január 28-án Strasbourgban nyitottak meg aláírásra (ez az ún. első jegyzőkönyv), amely az említett jegyzőkönyv Feleire alkalmazandó.

Regionális egyezmények közül megemlítendő a Független Államok Közössége 2001-es megállapodása a számítógépes információkkal kapcsolatos bűncselekmények elleni küzdelemben való együttműködésről, az Arab Liga 2010-es egyezménye az informatikai bűncselekmények elleni küzdelemről és a Sanghaji Együttműködési Szervezet 2010-es egyezménye a nemzetközi információbiztonság terén való együttműködésről.

Az elektronikus bizonyítékokkal kapcsolatos kihívások kezelésére „az Európa Tanács 2021. november 17-én elfogadta a Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezmény (Budapesti Egyezmény) II. kiegészítő jegyzőkönyvét. A jegyzőkönyv célja, hogy meghatározza a következőket:

- hatékonyabb kölcsönös bűnügyi jogsegélymechanizmusra irányuló rendelkezések,
- az egyezmény egyéb részes államainak szolgáltatóival való közvetlen együttműködésre vonatkozó rendelkezések,
- a lekérdezések határokon átnyúló kiterjesztésére vonatkozó keret és biztosítékok.”[266]

[266] Forrás: https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/e-evidence/ Letöltés ideje: 2023. október 11.

A II. Kiegészítő Jegyzőkönyv különböző eszközöket igyekszik a nemzetközi bűnügyi együttműködés keretében meghonosítani. Ilyenek a tagállamok területén lévő szolgáltatókkal és a jogalanyokkal folytatott közvetlen együttműködés megerősítését szolgáló eljárások, mint a domain név bejegyzésére vonatkozó tájékoztatás kérése (6. cikk) az előfizetői adatok átadása (7. cikk), vagy az előfizetői adatok és forgalmi adatok gyors előállítására vonatkozó felhívások érvényesítése (8. cikk). A II. Kiegészítő Jegyzőkönyv nóvuma, hogy kifejezetten lehetőséget ad arra a Feleknek, hogy gyorsított eljárásban kérjenek kölcsönös segítségnyújtást, amennyiben úgy ítélik meg, hogy veszélyhelyzet áll fenn. A kérelemnek a többi kötelező elem mellett ismertetnie kell a veszélyhelyzet fennállását alátámasztó tényeket és azt, hogy a kért segítség hogyan kapcsolódik e veszélyhelyzethez (lásd: 10. cikk). A Feleknek kötelezettségként írják elő annak biztosítását, hogy a központi hatóságában vagy a kölcsönös jogsegély iránti kérelmek megválaszolásáért felelős egyéb hatóságokban napi huszonnégy órán keresztül, a hét minden napján rendelkezésre álljon egy személy a kérelem megválaszolására (10. cikk 5. pontja).

A jegyzőkönyv szigorú biztosítékokat és adatvédelmi követelményeket foglal magában. Egy ilyen megállapodás előnye abban rejlik, hogy az egész világon alkalmazható lehet.

A 12. cikk lehetővé teszi, hogy közös megállapodással két vagy több Fél illetékes hatóságai közös nyomozócsoportot hozhatnak létre és működtethetnek területükön a bűnügyi nyomozások vagy büntetőeljárások megkönnyítése érdekében, amennyiben a fokozott koordináció különösen hasznosnak bizonyul. Az illetékes hatóságokat az érintett Felek határozzák meg.

Az EU nem írhatja alá és nem erősítheti meg a jegyzőkönyvet, mivel annak csak államok lehetnek a részes felei. A határozat megnyitja az utat a tagállamok előtt, hogy a jegyzőkönyv ratifikálása során közösen lépjenek fel. Ezért az EU felhatalmazta a tagállamokat a jegyzőkönyv aláírására (2022. április 5-én), valamint megerősítésére (2023. február 14-én). A tanácsi határozat melléklete számos fenntartást, nyilatkozatot, értesítést és közleményt tartalmaz a jegyzőkönyvvel kapcsolatban, amelyeket a tagállamoknak meg kell tenniük, hogy biztosítsák a jegyzőkönyvnek az uniós joggal és politikákkal való összeegyeztethetőségét. Ez magában foglalja az Európai Ügyészséggel kapcsolatos megerősített együttműködésben részt vevő tagállamoknak szóló jelzést, hogy biztosítaniuk kell az Európai Ügyészség számára a rendelet 22., 23. és 25. cikkében foglaltaknak megfelelően a hatásköreinek gyakorlását.

11.4. Az elektronikus bizonyítékok határokon átnyúló beszerzésére vonatkozó uniós szabályozás

A jelen fejezet célja, hogy felvázolja az EU-jog néhány olyan csomópontját, amelyek a kiberbűnözés elleni fellépés szempontjából jelentősek.

Az Európai Parlament és a Tanács 2013/40/EU irányelve (2013. augusztus 12.) az információs rendszerek elleni támadásokról és a 2005/222/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról fő célkitűzése az volt, hogy a bűncselekmények tényállására és a szankcióikra vonatkozó minimumszabályok megállapítása révén közelítse a tagállamok büntetőjogát az információs rendszerek elleni támadások terén, és hogy javítsa a tagállamok illetékes hatóságai, így a rendőrség és az egyéb bűnüldözési szakszolgálatok, valamint az Unió illetékes szakosított ügynökségei és szervei közötti együttműködést. A modern információs rendszerek transznacionális és határok nélküli jellegéből adódóan az ilyen rendszerek elleni támadások határokon átnyúló természetűek, így hangsúlyozottan sürgős szükség van a büntetőjog e területen történő közelítését célzó további intézkedésekre. Az Irányelv mögött az a felismerés húzódott meg, hogy az Unióban és világszinten egyaránt növekvő veszélyt jelentenek az információs rendszerek elleni támadások és különösen a szervezett bűnözéshez kapcsolódó támadások, valamint egyre nagyobb aggodalmat okoz a tagállamok és az Unió kritikus infrastruktúrájának részét képező információs rendszerek elleni terror- vagy politikai indíttatású támadások lehetősége. Gyakran kellett szembesülni botnetek létrehozása révén végrehajtott célzott informatikai támadásokkal. A botnetek alkalmazásával jelentős számú számítógép felett veszik át a távvezérelt irányítást oly módon, hogy rosszindulatú számítástechnikai programokkal fertőzik meg őket. A botnetként működő fertőzött számítógép-hálózat létrehozását követően a számítógépek tulajdonosainak tudta nélkül aktiválható, hogy olyan átfogó informatikai támadást hajtsanak végre róla, amely általában súlyos károkat képes okozni. A fenti probléma megoldására az Irányelv azt irányozta elő, hogy közös megközelítést kell kialakítani a bűncselekmények tényállási elemeire vonatkozóan az információs rendszerhez való jogosulatlan hozzáférés, a rendszereket, illetve adatokat érintő jogellenes beavatkozás, valamint a jogellenes adatszerzés egységesen meghatározott bűncselekménytípusainak bevezetése révén, továbbá a tagállamoknak szankciókat kell megállapítaniuk az információs rendszerek elleni támadások esetére. E szankcióknak hatékonynak, arányosnak és visszatartó erejűnek kell lenniük, és szabadságvesztést és/vagy pénzbüntetést is magukban kell foglalniuk.

Az Irányelv a bűncselekménytípusoktól függően meghatározta a büntetési tételek felső határát is, továbbá előírta, hogy a tagállamok hozzák meg a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a jogi személyek felelősségre vonhatók legyenek az Irányelvben meghatározott azon bűncselekményekért, amelyeket akár saját nevében, akár a jogi személy valamely szervének tagjaként eljárva olyan személy követett el a jogi személy javára, aki a jogi személyen belül vezető tisztséget tölt be.

„Az olyan helyzetekre, amikor a szolgáltató máshol található, az országok közötti együttműködés mechanizmusait évtizedekkel ezelőtt kialakították. A rendszeres reformok ellenére az elektronikus bizonyítékokhoz való gyors határokon átnyúló hozzáférés iránti igény egyre fokozódó nyomást gyakorol ezekre az együttműködési mechanizmusokra. Válaszként több tagállam és

harmadik ország döntött nemzeti eszközeinek kiterjesztése mellett. Az ebből fakadó töredezettség jogbizonytalanságot és egymással ütköző kötelezettségeket eredményez, valamint kérdéseket vet fel az alapvető jogok védelmét és az ilyen megkeresések által érintett személyekre vonatkozó eljárási garanciákat illetően."[267]

Az uniós jogi keretet a büntetőügyekben folytatott uniós együttműködés eszközei nyújtják, mint a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról szóló 2014/41/EU irányelv (ENYH irányelv), az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyegyezmény, az Eurojust létrehozásáról szóló 2002/187 IB tanácsi határozat , az Europolról szóló (EU) 2016/794 rendelet, a közös nyomozócsoportokról szóló 2002/465/IB tanácsi kerethatározat, valamint az Unió és nem uniós országok között kötött kétoldalú megállapodások, mint a kölcsönös jogsegélyről szóló megállapodás az EU és az USA között, illetve a kölcsönös jogsegélyről szóló megállapodás az EU és Japán között.

Az uniós együttműködés eszközei összhangban vannak az Európai Parlament és a Tanács büntetőügybeli elektronikus bizonyítékokra vonatkozó, közlésre és megőrzésre kötelező európai határozatokról szóló rendeletjavaslatával.

A határon átnyúló együttműködés keretében megvalósuló bizonyítékbeszerzés egyik leghatékonyabb eszköze az ENYH. Az ENYH irányelv hatálya alá tartozik minden nyomozási cselekmény, így az elektronikus bizonyítékok beszerzése is, ugyanakkor az ENYH irányelv nem foglalkozik külön az elektronikus adatokhoz vagy dokumentumokhoz való határokon átnyúló hozzáféréssel. Ez az új eszköz nem váltja fel az ENYH-t az elektronikus bizonyítékok beszerzése körében, a rendeletjavaslat indokolása külön hangsúlyozza, hogy „az elektronikus bizonyítékokkal kapcsolatban az új eszköz létrehozása jobb alternatíva, mint az ENYH irányelv módosítása, az elektronikus bizonyítékok beszerzésével járó sajátos kihívások miatt, amelyek nem érintik az ENYH irányelv hatálya alá tartozó egyéb nyomozási cselekményeket".

Az Európai Unióban az egységes szabályok alkotásához vezető folyamat kezdetét 2018-ban az e-bizonyíték javaslatcsomagjának kidolgozása jelentette, amely az elektronikus bizonyítékok határokon átnyúló beszerzésére koncentrált. 2018. április 17-én a Bizottság közzétette az e-bizonyíték javaslatcsomagját, amely egy irányelv- és egy rendeletjavaslatból áll, amely azt célozta, hogy a bűnüldöző és igazságügyi hatóságok gyorsabban és könnyebben megszerezhessék a nyomozáshoz, illetve a bűnözők és terroristák elleni büntetőeljáráshoz szükséges e-bizonyítékokat. Az új eszköz egy alternatív – gyorsabb és hatékonyabb – mechanizmust kíván bevezetni a meglévő nemzetközi együttműködési és kölcsönös jogsegélynyújtási eszközök mellé,

[267] Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a büntetőügybeli elektronikus bizonyítékokra vonatkozó, közlésre és megőrzésre kötelező európai határozatokról. COM(2018) 225. final, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1555653636663&uri=CELEX:52018PC0225 (2023. október 13).INDOKOLÁS

hogy kifejezetten az elektronikus bizonyítékok változékony jellegéből és a tárolt adatok helyének elvesztéséből adódó problémákat kezelje. A rendelet a büntetőüggyel összefüggő elektronikus bizonyítékokra vonatkozó, közlésre és megőrzésre kötelező európai határozatokról szól, míg az irányelv harmonizált szabályokat tartalmaz a jogi képviselőknek a büntetőeljárásban bizonyítékok összegyűjtése céljából történő kinevezésére vonatkozóan. Az európai elektronikus bizonyítékok megőrzéséről és előállításáról szóló határozatok bevezetésével az egyik tagállam igazságügyi hatóságai egy decentralizált informatikai rendszeren keresztül közvetlenül egy másik tagállam szolgáltatójától kérhetnek elektronikus bizonyítékokat, előfizetői, forgalmi és tartalmi adatokat egyaránt.

Az ún. E-Evidence rendelet létrehozta a közlésre kötelező európai határozatot, a javaslat szerint az új szabályok lehetővé tennék, hogy egy uniós tagállam igazságügyi hatóságai közvetlenül kérhessenek hozzáférést az elektronikus bizonyítékokhoz bármely olyan szolgáltatótól, amely az Európai Unióban szolgáltatást nyújt és egy másik tagállamban rendelkezik székhellyel vagy képviselettel. A szolgáltató köteles 10 napon belül válaszolni, de a hatóságok rövidebb határidőt is előírhatnak, ha ez indokolt. Ezenfelül sürgős esetekben – amelyek meghatározásuk szerint valamely személy életét vagy testi épségét, illetve a kritikus infrastruktúrákat érintő közvetlen veszélyt jelentik – a határidő 6 óra.

Ha egy szolgáltató nem tesz eleget a végzésnek, az éves világméretű forgalom legfeljebb 2 %-áig terjedő szankciókat lehet kiszabni vele szemben.

A rendelettel létrejön a megőrzésre kötelező európai határozat, amely lehetővé teszi a tagállami igazságszolgáltatási hatóság számára, hogy kérje a szolgáltatótól vagy annak jogi képviselőjétől egy másik tagállamban meghatározott adatok megőrzését. A szolgáltatóknak addig kell megőrizniük az adatokat, amíg felhívásra nem válik szükségessé azok közlése.

Az adatokat négy csoportba sorolja a rendelettervezet, a 2. cikk (7)-(10) bekezdése alapján megkülönböztethetünk előfizetői, hozzáférési, tranzakciós és tartalmi adatokat. Az előfizetői adatok az internetszolgáltatás igénybevevőjére vonatkoznak, a hozzáférési adatok a felhasználói munkamenetet tartalmazzák (a szolgáltatás igénybevételének gyakorlati kérdései, annak kezdete és vége stb.), a tranzakciós adatok a továbbított információval állnak összefüggésben (pl. egy elektronikus üzenet útvonala, mérete, formátuma stb.), míg a tartalmi adatok az adott kommunikáció tartalmát jelentik. A rendeletjavaslat szerint az alapvető jogokba való beavatkozás különböző szintjei miatt indokolt, hogy eltérő feltételek kapcsolódjanak egyrészt az előfizetői adatokhoz, másrészt a tranzakciós és tartalmi adatokhoz, amint az a rendelet több rendelkezésében is megjelenik.

Az előfizetői és hozzáférési adatok közlésére vonatkozó határozatok bármely bűncselekmény vonatkozásában kibocsáthatók, míg a tranzakciós vagy tartalomra vonatkozó adatok közlését előíró határozat csak olyan bűncselekmények esetében bocsátható ki, amelyek büntetési tételének felső

határa a kibocsátó államban legalább három év szabadságvesztés, vagy pedig olyan meghatározott, a tervezetben hivatkozott bűncselekmények esetén, amelyeknél konkrét kapcsolat áll fenn az elektronikus eszközökkel és a terrorizmusról szóló 2017/541/EU irányelv hatálya alá tartozó bűncselekményekkel.

Ezeket az eszközöket kizárólag határokon átnyúló helyzetekben lehet alkalmazni, vagyis olyan helyzetekben, amikor a szolgáltató más tagállamban telepedett le vagy rendelkezik képviselettel. A rendelet hatályát meghatározó 3. cikk szerint a rendelet minden olyan szolgáltatóra alkalmazandó, amely az Unió területén nyújt szolgáltatást, beleértve az Unióban le nem telepedett szolgáltatókat is.

A közlésre kötelező európai határozat és a megőrzésre kötelező európai határozat olyan nyomozási cselekmények, amelyek kizárólag nyomozás keretében bocsáthatók ki, konkrét bűncselekmények vonatkozásában. A konkrét nyomozással való kapcsolat különbözteti meg ezeket a törvényben meghatározott megelőző intézkedésektől, illetve adatmegőrzési kötelezettségektől, illetve ez biztosítja a büntetőeljárásokra vonatkozó eljárási garanciák alkalmazását. Az adott bűncselekménnyel kapcsolatos nyomozás megindítására való hatáskör tehát előfeltétele a rendelet alkalmazásának. További követelmény, hogy a kért adatoknak a szolgáltató által az Unióban nyújtott szolgáltatáshoz kell kapcsolódniuk.

A rendeletjavaslat 2. cikke kifejezetten definiálja a szolgáltatók fogalmát, azok típusaira építve a fogalommeghatározást. Eszerint a szolgáltatók alábbi típusai tartoznak a rendelet hatálya alá: az elektronikus hírközlési szolgáltatások szolgáltatói, az információs társadalom azon szolgáltatásainak szolgáltatói, amelyek esetében az adattárolás meghatározó eleme a felhasználó részére nyújtott szolgáltatásoknak, beleértve a közösségi oldalakat is, amennyiben azok nem minősülnek elektronikus hírközlési szolgáltatásoknak, a felhasználóik (mint a fogyasztók vagy a vállalkozások) közötti ügyleteket megkönnyítő online piacterek, egyéb tárhelyszolgáltatók, valamint az internetes domainnév-szolgáltatók és számszolgáltatók. A rendelet hatálya kiterjed [az Európai Elektronikus Hírközlési Kódexről szóló irányelvben] meghatározott elektronikus hírközlési szolgáltatások szolgáltatóira.

A hagyományos távközlési szolgáltatók, a fogyasztók és vállalkozások körében egyre népszerűbbek a személyközi kommunikációt lehetővé tevő új internetalapú, például internetes hangtovábbítási (VoIP), azonnali üzenetküldési és webalapú e-mail-szolgáltatások a hagyományos hírközlési szolgáltatások helyett. E szolgáltatásokra tehát ki kell terjednie a rendelet hatályának, az olyan közösségi oldalakkal együtt, mint a Twitter és a Facebook, amelyek lehetővé teszik a felhasználók számára a tartalom megosztását. A meghatározás kiterjed a felhőalapú és más tárhelyszolgáltatásokra, amelyek változatos számítástechnikai erőforrásokat szolgáltatnak, mint a hálózatok, a szerverek és egyéb infrastruktúra, a tárolás, az alkalmazások, valamint az olyan szolgáltatások, amelyeket lehetővé teszik az adatok tárolását különböző célokra. Az eszköz a digitális piacterekre is alkalmazandó, amelyek lehetővé teszik a fogyasztók és/vagy a vállalkozások számára, hogy online értékesítések vagy

szolgáltatási szerződések révén kössenek ügyleteket. Az ilyen ügyletek vagy az online piactér honlapján vagy egy olyan kereskedő honlapján zajlanak, amely igénybe veszi az online piactér számítástechnikai szolgáltatásait.

Azokra a szolgáltatásokra nem terjed ki a rendelet hatálya, amelyeknél az adatok tárolása nem meghatározó elem, vagyis csak kiegészítő jellegű szolgáltatásról van szó, beleértve az online távolról nyújtott jogi, építészeti, mérnöki és könyvelési szolgáltatásokat.

Mindkét határozat csak büntetőeljárás során alkalmazható, a kezdeti tárgyalást megelőző nyomozati szaktól az eljárás ítélettel vagy más határozattal történő befejezéséig.

A javaslat hatálya nem terjed ki a távközlési rendszerek útján való kommunikáció valós idejű lehallgatására.

A Rendelet egyik központi rendelkezése a 4. cikkben szerepel, mely meghatározza a kibocsátó hatóságokat. Eszerint a közlésre kötelező európai határozat és a megőrzésre kötelező európai határozat kibocsátásában mindig részt kell vennie egy igazságügyi hatóságnak, mint kibocsátó vagy érvényesítő hatóságnak. A tranzakciós és tartalmi adatok közlését elrendelő határozatokhoz bíró vagy bíróság eljárása szükséges. Az előfizetői vagy hozzáférési adatok esetében ügyész is eljárhat.

A közlésre kötelező európai határozatokat és a megőrzésre kötelező európai határozatokat a büntetőeljárásokban a bizonyítékok összegyűjtése céljából a jogi képviselők kijelölésének harmonizált szabályairól szóló irányelvnek megfelelően a szolgáltató által a büntetőeljárásokban a bizonyítékok összegyűjtése céljából kijelölt jogi képviselő részére kell címezni. Amennyiben nem kerül sor jogi képviselő kijelölésére, a közlésre kötelező európai határozat és a megőrzésre kötelező európai határozat címzettje a szolgáltató bármely uniós telephelye lehet. A jogi képviselő a kért adatokat indokolatlan késedelem nélkül megküldi, illetőleg késedelem nélkül megőrzi az adatokat.

A végrehajtó államot értesítés útján tájékoztatni kell, és lehetőséget kell biztosítani számára, hogy 10 napon belül, illetve vészhelyzetben 96 órán belül érvényesítse az elutasítás indokait. Ez az értesítési kötelezettség nem alkalmazandó, ha a bűncselekményt a kibocsátó államban követték el vagy valószínűleg el fogják követni és/vagy az a személy, akinek az adatait kérik, a saját területén tartózkodik.

A jogorvoslatok gyakorlása céljából fontos, hogy tájékoztassák azt a személyt, akinek az adatait kérik. Amennyiben ezt a szolgáltató nem teszi meg a kibocsátó hatóság felhívására, a kibocsátó hatóságnak kell tájékoztatnia az adott személyt a bűnüldözési adatvédelmi irányelv 13. cikkének megfelelően, amint már nem áll fenn a nyomozás veszélyeztetésének kockázata, továbbá tájékoztatást kell adnia a rendelkezésre álló jogorvoslatokról. Az érintett jogokba való kisebb fokú beavatkozás miatt az ilyen tájékoztatásra csak közlésre kötelező európai határozat esetében kerül sor, megőrzésre kötelező európai határozat esetében pedig nem. A nemzeti jogorvoslati lehetőségeket is biztosítani kell.

A javaslat nem aratott osztatlan sikert: a bűnüldöző hatóságok visszajelzése a javaslatra pozitív volt, de a tagállamok soraiban vitákat váltott ki a szolgáltatók

körének – túl szélesnek tartott – meghatározása. „További aggályok merültek fel az érintett bűncselekménytípusok vonatkozásában, a felhívás a számuk további korlátozására irányult.”[268]

Az uniós tagállamok állandó képviselői 2023. január 25-én megerősítették a Tanács elnöksége és az Európai Parlament között az elektronikus bizonyítékokhoz való határokon átnyúló hozzáférésről szóló rendelettervezetről és irányelvtervezetről létrejött megállapodást. A kompromisszumok intézményközi tárgyalásokon születtek, amelyek lezárják a jogszabálytervezetről öt éven át tartó vitát.

Az európai jogalkotási csomag hatálybalépése előreláthatólag a közeljövőben várható.

11.5. Az EU és az USA megállapodása az elektronikus bizonyítékok tárgyában

Az elektronikus bizonyítékok begyűjtése kapcsán problémaként jelentkezik a joghatóság kérdése. Gondot okoz annak megállapítása, hogy melyik államban követték el a bűncselekményt többek között a felhőalapú számítástechnika térhódításának köszönhetően. Ennek egyik eleme, hogy a bűnüldöző hatóságok igényt formálnak arra, hogy bizonyítékként hozzáférjenek ezekhez az adatokhoz, amelyek jellemzően külföldön találhatók, az adatokat pl. tengerentúlon tárolják. Míg a külföldi elemeket nélkülöző büntetőeljárásban sem számít ritkaságnak, hogy az elektronikus bizonyítékok külföldi szolgáltatóknál találhatók. Az elektronikus bizonyítékokhoz való hozzájutás a hatóságok számára hosszadalmas és bonyolult eljárást igényel, gyakran hónapokat kell várni a teljesítésre, ami akár az illékony bizonyítékok elenyészéséhez is vezethet. Exponenciálisan növekszik a kiberbűnözés és más olyan bűncselekmények száma, amelyekkel kapcsolatban bizonyítási eszközként használható elektronikus adatok keletkeznek, és amíg ezeket az adatokat egyre nagyobb arányban olyan szervereken, felhőkben tárolják, amelyek külföldi, többes, változó vagy éppen ismeretlen büntető joghatóság alá esnek, addig a bűnüldöző szervek mozgásterét és hatáskörét a területi korlátozások jelentősen behatárolják. Ennek következtében a kiberbűncselekmények nagyobbrészt látensek maradnak és büntetőjogi felelősségrevonásra arányait tekintve viszonylag ritkán kerül sor, a sértettek többsége pedig nem kap elégtételt.

„Néhány évvel ezelőtt az Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériumát elárasztották a világ minden tájáról származó jogsegélykérések, mivel a nagy

[268] Claudia Warken: A kiberbűnözés elleni küzdelem új fejleményei az Európai Unióban. In: Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai, különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzetközi szabályozására, valamint a kiberbűnözésre. (Szerk.: Farkas – Dannecker – Jacsó) Wolters Kluwer, 2019, 431.

felhőszolgáltatók, mint például az Apple, a Facebook, a Google, a Microsoft, a Twitter és a Yahoo! székhelye ott található."[269]
Az EU jog és az Amerikai Egyesült Államok joga olyan adatvédelmi jogszabályokat tartalmaz, amelyek megakadályozhatják az adatok külföldi hatóságoknak való átadását, kivéve, ha a külföldi bűnüldöző hatóság kölcsönös jogsegélyszerződés alapján igényli a bizonyítékok átadását. Ez azonban az eljárás elhúzódásához vezethet.
Tehát az ilyen irányú kérések teljesítése ütközhet a nemzeti adatvédelmi jogszabályokkal.

„Tekintettel az amerikai szolgáltatók túlsúlyára a felhőalapú számítástechnika és internetes kommunikáció terén, az európai nyomozó hatóságok által keresett adatokat nagyrészt az amerikai szolgáltatók ellenőrzik vagy fizikailag is ott találhatóak.
Az Amerikai Egyesült Államok Adatvédelmi és Hírközlési Törvény részét képező tárolt adatokról szóló törvény megakadályozza, hogy a bizonyítékok kiadása amerikai bíróság által hozott végzés nélkül megtörténjen, holott egy ilyen eljárás 8-13 hónapot vehet igénybe."[270] Ezen helyzet megoldása érdekében született 2018-ban az Egyesült Államokban a CLOUD (Clarifying Lawful Overseas Use of Data) névvel ellátott törvény, amely a felhőben tárolt elektronikus bizonyítékok gyűjtésével kapcsolatban fogalmazott meg szabályokat. A törvény keretet hozott létre az ún. minősített kormányokkal kötött kétoldalú megállapodásokhoz, amely lehetővé teszi a kormányok számára, hogy közvetlenül az amerikai szolgáltatóknak küldjenek elektronikus adatok kiadása iránti megkereséseket, feloldva a tárolt adatokról szóló törvény blokkoló rendelkezéseit és amely a kölcsönösség elvén nyugszik. Ahhoz, hogy egy kormány minősített kormánynak minősüljön, meg kell felelni bizonyos adatvédelmi és polgári szabadságjogi követelményeknek.

„Ennek előzménye a US v. Microsoft ügy volt, amely 2013-ig nyúlik vissza: ekkor egy amerikai hatóság terrorizmussal kapcsolatba hozható e-mailek átadását kérte a Microsofttól, amely azonban megtagadta azt, arra hivatkozva, hogy a kért adatokat Írországban tárolják, így egy belföldi adatközlési kérelem alapján azok nem adhatók át, ehelyett az ír hatóságokat kell megkeresni kölcsönös jogsegély formájában. Az amerikai kormány úgy érvelt, hogy lehetetlenné válhat súlyos bűncselekmények (külön kiemelve a terrorizmus) üldözése, ha a szolgáltatók az alapján döntenek a megkeresések teljesítéséről, hogy hol található az adat, elvégre ők könnyedén áthelyezhetik azt más országba pillanatok alatt. A meghozott törvény értelmében az amerikai szolgáltatóknak át kell adniuk a kért adatokat a hatóságoknak, függetlenül attól, hogy az adott

[269] Claudia Warken: A kiberbűnözés elleni küzdelem új fejleményei az Európai Unióban. In: Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai, különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzetközi szabályozására, valamint a kiberbűnözésre. (Szerk.: Farkas – Dannecker – Jacsó) Wolters Kluwer, 2019, 429.
[270] Dr. Palkó Tamás: Digitális bizonyítékok beszerzésének jogi problémái. (Az előadás rész a „Bűnözés a kibertérben" c. OBH által szervezett képzés keretében hangzott el.)

adatokat, információkat a szolgáltatók az Egyesült Államok területén belül vagy azon kívül tárolják."[271]
A Cloud Act, miközben azt célozta, hogy elháruljanak az adatok átadásának az akadályai a jogosultnak minősülő kormányok számára, felszínre hozta az ugyancsak 2018-ban meghozott GDPR szabályaival kapcsolatos ütközéseket. A megkeresések extraterritoriális hatálya (a Cloud Act minden, az amerikai szolgáltatók által megőrzött, ellenőrzött adatra vonatkozik, függetlenül annak tényleges tárolási helyétől) ellentétben állhat a GDPR 48. §-a rendelkezéseivel, ha a végzés olyan személyes adatokra vonatkozik, amit az EU-ban dolgoztak fel. Ez azt is eredményezheti, hogy a szolgáltató amíg az egyik ország törvényeit betartja, ezzel egyidejűleg megsérti egy másik ország törvényeit, és emiatt szankcionálják.

Az USA-ban működő szolgáltatók jelenleg önkéntes alapon, közvetlen együttműködés keretében, vagy pedig a kölcsönös jogsegélyre vonatkozó eljárások révén működnek együtt az európai bűnüldöző hatóságokkal. Látható, hogy az amerikai jog nem minden esetben biztosítja a szolgáltatók számára, hogy közvetlenül válaszoljanak az elektronikus bizonyítékokhoz való hozzáférés iránti európai megkeresésekre.

A helyzet megoldására – az elektronikus bizonyítékokra vonatkozó uniós szabályok véglegesítését követően – a Bizottság 2023. március 2-án bejelentette, hogy újraindította a tárgyalásokat az Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériumával a büntetőeljárások során az elektronikus bizonyítékokhoz való hozzáférést megkönnyítő EU-USA megállapodásról. A tárgyalások 2019 szeptemberében kezdődtek. A megállapodás megkötése jelentős előrelépést jelentene a számítástechnikai bűnözés és a bűnözés egyéb formái elleni globális küzdelemben.
Az EU és az USA közötti megállapodás hatékonyabbá tenné az együttműködést, és garantálná azt, hogy szigorú biztosítékokkal bástyázzák körül az alapvető jogokat.

11.6. Az elektronikus bizonyítékokra vonatkozó hatályos büntető eljárásjogi szabályozás Magyarországon

A 2017. évi XC. törvényben az elektronikus adat, mint új bizonyítási eszköz jelent meg, ugyanakkor az elektronikus adat bizonyítási eszközként való felhasználása az 1998. évi Be. (a továbbiakban: régi Be.) alapján is lehetséges volt, de tárgyi bizonyítási eszközként, bizonyítékforrásként. Matus Márk szerint „nincs akadálya annak, hogy az adathordozót tárgyi bizonyítási eszköznek tekinthessük, valamint, hogy az általuk rögzített és a bizonyítandó tény bizonyítására alkalmas számítógépes adatok, bizonyítékká váljanak."[272]

[271] Dornfeld László: A határokon átnyúló elektronikus bizonyítékgyűjtés szabályozása az EU-ban. Infokommunikáció és jog, 2019/2. 38.
[272] Matus Márk: A számítógépes adat, mint bizonyíték megszerzése. Ügyészek Lapja, 2000/1. 19.

„Amennyiben az előzőekben írt módon adatot rögzítő tárgy valamely tény, adat valóságának, esemény megtörténtének, vagy nyilatkozat megtételének igazolása céljából készült, az okiratra vonatkozó rendelkezéseket kellett rá alkalmazni {régi Be. 116. § (2) bek.}."[273]
Ahogy Róth Erika írja, „a régi Be. az elektronikus adatot külön nevesített bizonyítási eszközként még nem tartalmazta, de az, hogy bizonyítási eszközként mégis számolt vele a jogalkotó, több rendelkezésből is kiolvasható, különösen a kényszerintézkedések körében."[274] Megállapítja, hogy a házkutatással érintett helyek felsorolásába is bekerült: „149. § (1) A házkutatás a ház, lakás, egyéb helyiség, az azokhoz tartozó bekerített hely vagy a jármű átkutatása, továbbá az ott elhelyezett információs rendszer vagy ilyen rendszerben tárolt adatokat tartalmazó adathordozó átvizsgálása az eljárás eredményessége érdekében." Ugyanakkor megtaláljuk a lefoglalás szabályai között is. A Be. 151. § (2) bekezdése szerint a bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság elrendeli – az ingatlan kivételével – annak a dolognak, információs rendszernek, ilyen rendszerben tárolt adatokat tartalmazó adathordozónak vagy adatnak a lefoglalását, amely
a) bizonyítási eszköz,
b) a törvény értelmében elkobozható, vagy amelyre vagyonelkobzás rendelhető el.

A régi Be. 152. § (1) bekezdése szerint pedig a lefoglalás érdekében a dolog, illetve az információs rendszer vagy az ilyen rendszerben tárolt adatokat tartalmazó adathordozó birtokosát vagy az adat kezelőjét fel kell szólítani, hogy a keresett dolgot adja át, illetve az információs rendszerben tárolt adatot tegye hozzáférhetővé.

Másrészt, érdemes kiemelni, hogy az informatikai bűnözéshez kapcsolódóan új kényszerintézkedések jelentek meg a régi Be-ben az ezredfordulót követően: a számítástechnikai rendszer útján rögzített adatok megőrzésére kötelezés (régi Be. 158/A. §), valamint az elektronikus adat ideiglenes hozzáférhetetlenné tétele (régi Be. 158/B – D. §).

Az elektronikus adat új bizonyítási eszközként történő nevesítése arra vezethető vissza, hogy a jogalkotó és főként a jogalkalmazó néhány esetben nem tudta eldönteni, miként is kell bánni az ilyen típusú bizonyítási eszközökkel. Ez alatt az kell értenünk, hogy a megszerzésükre és megőrzésükre esetenként nehezen lehetett adaptálni a tárgyi bizonyítási eszközökre szabott és már rutinszerűen alkalmazott szabályokat.[275]

[273] Róth Erika: Az elektronikus adat mint új bizonyítási eszköz megjelenése a büntetőeljárási törvényben. Miskolci Jogi Szemle 14. évfolyam (2019) 2. különszám 2. kötet, 345.
[274] Róth Erika: Az elektronikus adat mint új bizonyítási eszköz megjelenése a büntetőeljárási törvényben. Miskolci Jogi Szemle 14. évfolyam (2019) 2. különszám 2. kötet, 345.
[275] Róth Erika: Az elektronikus adat mint új bizonyítási eszköz megjelenése a büntetőeljárási törvényben. Miskolci Jogi Szemle 14. évfolyam (2019) 2. különszám 2. kötet, 347.

A szabályozási hiányosságokat pótlandó a hatályos büntetőeljárási törvényben önálló bizonyítási eszközként jelenik meg az elektronikus adat, a törvény már tartalmaz az elektronikus adat megszerzésére, megőrzésére és kezelésére vonatkozó szabályokat is.
A Be. 205. § (1) bekezdése alapján elektronikus adat a tények, információk vagy fogalmak minden olyan formában való megjelenése, amely információs rendszer általi feldolgozásra alkalmas, ideértve azon programot is, amely valamely funkciónak az információs rendszer által való végrehajtását biztosítja. A (2) bekezdés alapján, ahol e törvény tárgyi bizonyítási eszközt említ, azon e törvény eltérő rendelkezése hiányában az elektronikus adatot is érteni kell.
A Be. 272. § (3) bekezdése alapján vagyont érintő kényszerintézkedés az elektronikus adat ideiglenes hozzáférhetetlenné tétele, melyet részletesen a törvény LIII. fejezete szabályoz. A Be. 335. § (2) bekezdése alapján az elektronikus adat ideiglenes hozzáférhetetlenné tételét akkor lehet elrendelni, ha az eljárás olyan közvádra üldözendő bűncselekmény miatt folyik, amellyel kapcsolatban elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tételének van helye, és az a bűncselekmény megszakítása érdekében szükséges.
A törvény a lefoglalás tárgyainak körét kiterjeszti az elektronikus adatra is. Az arányosság garantálása érdekében a törvény a fokozatosság elvének szem előtt tartásával szabályozza a lefoglalás végrehajtási módozatait. A Be. 315. § (4) bekezdése alapján az elektronikus adat lefoglalását úgy kell végrehajtani, hogy az a büntetőeljárás céljából szükségtelen elektronikus adatra lehetőleg ne terjedjen ki, illetve az ilyen elektronikus adatot a lefoglalás a legrövidebb ideig érintse. Ennek szellemében ugyanezen § (5) bekezdése alapján az elektronikus adatot tartalmazó információs rendszer vagy adathordozó akkor foglalható le, ha
a) az elkobozható, illetve vagyonelkobzás alá esik,
b) az tárgyi bizonyítási eszközként bír jelentőséggel, vagy
c) a bizonyítás érdekében az abban tárolt, előre meg nem határozható vagy jelentős mennyiségű elektronikus adat átvizsgálására van szükség.
A törvény az elektronikus adat megőrzésére kötelezést az elektronikus adatok lefoglalása körében szabályozza, a lefoglalással analóg kényszerintézkedésként.[276] A Be. 316. § (1) bekezdése alapján a bűncselekmény felderítése, illetve a bizonyítás érdekében elektronikus adat megőrzésére kötelezést lehet elrendelni. Az elektronikus adat megőrzésére kötelezés az elektronikus adat birtokosának, feldolgozójának, illetve kezelőjének (a továbbiakban együtt: megőrzésre kötelezett) az elektronikus adat feletti rendelkezési jogát korlátozza.
Az elektronikus adat új bizonyítási eszközként történő megjelenésével kapcsolatban – ahogy az alábbiakban még utalok rá – számos probléma merült fel.

[276] Be.-hez fűzött kommentár.

12. A közös nyomozócsoportok koncepciója és a jogi keret

12.1. Fogalommeghatározás

A közös nyomozócsoport a nemzetközi együttműködés olyan eszköze, amely két vagy több állam illetékes igazságügyi (bírák, ügyészek, nyomozási bírák stb.) és bűnüldöző hatóságai közötti megállapodáson alapul, korlátozott időtartamra és meghatározott célra jön létre annak érdekében, hogy az érintett egy vagy több államban bűnügyi nyomozásokat folytasson. A rendőrségi és igazságügyi együttműködés hagyományos formáihoz képest a közös nyomozócsoport az alábbi többletértékkel bír: a közös nyomozócsoportok lehetővé teszik az információk és a bizonyítékok közvetlen gyűjtését és cseréjét anélkül, hogy igénybe kellene venni a kölcsönös jogsegély hagyományos csatornáit.[277] Az egyik legeredményesebb és legkoordináltabb eszköz, amelyet a bűnözés súlyosabb formái, a kábítószer- és emberkereskedelem, a terrorizmus, valamint a szervezett bűnözés elleni küzdelem érdekében vesznek igénybe.

Az ügyészekből és bűnüldöző hatóságokból, valamint bírákból álló közös nyomozócsoportokat meghatározott időtartamra – jellemzően 12 és 24 hónap közötti időtartamra – hozzák létre, amely a nyomozás sikeres lezárásához szükséges.

Amint arra az EU Tanácsa rámutatott, a közös nyomozócsoport alkalmazásának előnyei a következők:

- az információk közvetlen megosztása a közös nyomozócsoport tagjai között, anélkül, hogy szükség lenne hivatalos megkeresésre;

- a csoport tagjai között közvetlenül lehet nyomozati cselekmények lefolytatását kérni;

- a tagok jelenléte a házkutatásokon, kihallgatásokon stb. valamennyi érintett joghatóság területén, a kihallgatások során a nyelvi akadályok leküzdésének elősegítése stb.;

- az erőfeszítések helyszíni koordinálásának képessége, valamint a szakmai tapasztalatok informális cseréje;

- a közös nyomozócsoport a legjobb platformot biztosítja az optimális nyomozás és a büntetőeljárási stratégiák meghatározásához;

- az Europol és az Eurojust közvetlen támogatással és segítséggel való részvételének lehetősége;

[277] Közös nyomozócsoport - Gyakorlati útmutató

- a rendelkezésre álló uniós, Eurojust- vagy Europol-finanszírozás igénybevételének lehetősége.[278]

A közös nyomozócsoportokra vonatkozó, a Közös Nyomozócsoportok Szakértői Hálózatának Titkársága által benyújtott gyakorlati útmutatót az Eurojust, az Europol és az OLAF közreműködésével a közös nyomozócsoportok szakértői hálózata készítette. Az útmutató a közös nyomozócsoportokra vonatkozó korábbi kézikönyvnek a gyakorlatban szerzett tapasztalatok alapján való továbbfejlesztése, és magában foglalja a közös nyomozócsoportok létrehozásáról szóló megállapodás mintáját.

12.2. A közös nyomozócsoportok működésének jogi keretei

A tagállamok közötti közös nyomozócsoportok létrehozását szabályozó uniós jogi keret alapja a Tanács által az EUMSZ 34. cikkének megfelelően létrehozott, az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló Egyezmény 13. cikke és a közös nyomozócsoportokról szóló 2002. évi kerethatározat. A kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló uniós egyezmény preambulumában rámutattak a tagállamok közös érdekére annak biztosításában, hogy a tagállamok közötti kölcsönös jogsegély gyorsan és eredményesen, a tagállamok nemzeti jogának alapelveivel összeegyeztethetően, valamint az egyéni szabadságjogoknak és az 1950. november 4-én, Rómában aláírt az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény alapelveinek tiszteletben tartásával valósuljon meg. A tagállamok mostanra az egyik vagy mindkét említett jogalapot végrehajtották.

A közös nyomozócsoportokról szóló 2002. évi kerethatározat 5. Cikk 2. mondata szerint hatályát veszti a kerethatározat, amint az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezmény az összes tagállamban hatályba lépett.

Az európai nyomozási határozattal nem kérhető a közös nyomozócsoport létrehozása.

Közös nyomozócsoportok létrehozhatók egyéb nemzetközi jogi eszközök alapján is, különösen az Európai Unión kívüli államok illetékes hatóságaival vagy azok között. A következő jogi eszközök tartalmaznak jogalapot közös nyomozócsoportok létrehozásához:

- az Európai Unió, valamint az Izlandi Köztársaság és a Norvég Királyság között létrejött, az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi

[278] Joint lnvestigationTeams Manual, Coundl of EU, document 15 790/1/11 —REVI,2011, 3.

jogsegélyről szóló, 2000. május 29-i egyezmény és az ahhoz csatolt 2001. évi jegyzőkönyv bizonyos rendelkezéseinek alkalmazásáról szóló megállapodás,

- az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok közötti, a kölcsönös jogsegélyről szóló megállapodás 5. cikke,

- a Délkelet-európai Rendőri Együttműködési Egyezmény 27. cikke; az egyezmény több tagállam (Ausztria, Bulgária, Magyarország, Románia, Szlovénia) és balkáni ország (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság, Moldova, Montenegró, Szerbia) körében alkalmazandó,

- a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló, Európa Tanácsi egyezményhez csatolt második kiegészítő jegyzőkönyv 20. cikke,

- a kábítószerek és pszichotróp anyagok tiltott kereskedelme elleni ENSZ-egyezmény 9. cikke,

- a nemzetközi szervezett bűnözés elleni ENSZ-egyezmény (UNTOC) 19. cikke,

- a korrupció elleni ENSZ-egyezmény (UNCAC) 49. cikke,

- az érintett államok közötti kétoldalú megállapodások.

Nem mindegyik említett jogi eszköz alkalmazandó ugyanazon államok körében. Éppen ezért a nem uniós államok részvételével megalakuló közös nyomozócsoportok esetében a közös nyomozócsoport létrehozásáról szóló megállapodásban szükséges lehet több említett jogalapra is hivatkozni. Ezenfelül a közös nyomozócsoportokra vonatkozó rendelkezések tartalma – amely az adott jogi eszköztől függően változó lehet – indokolttá teheti, hogy az alkalmazandó jogi eszköz(ök)et kiegészítő különös rendelkezéseket illesszenek a közös nyomozócsoport létrehozásáról szóló megállapodás szövegébe.[279]

12.3. Milyen esetben hozható létre közös nyomozócsoport?

Két konkrét esete van az uniós jogi rendelkezések alapján, valamint gyakorlati szempontokat is mérlegelnek a közös nyomozócsoport felállításakor.

Megfelelő ügyek

Az uniós jogi eszközök a közös nyomozócsoport létrehozásának két konkrét esetét ismertetik:

– Nagy ráfordítást igénylő, határokon átnyúló nyomozások: közös nyomozócsoport olyan esetben hozható létre, amikor „bűncselekmények felderítésére irányuló nyomozás során egy tagállamnak bonyolult és

[279] Lásd a gyakorlati útmutatót.

nagy ráfordítást igénylő, más tagállamokat is érintő bűnügyi nyomozást kell folytatni”.

- Koordinálást igénylő, egymással összefüggő nyomozások: közös nyomozócsoport olyan esetben hozható létre, amikor „több tagállam folytat olyan bűncselekmények felderítésére irányuló nyomozást, amelyek körülményei az érintett tagállamok összehangolt és egyeztetett fellépését teszik szükségessé”. Hasonló rendelkezéseket a fentebb hivatkozott egyéb jogi eszközök közül több is tartalmaz (pl. a Délkelet-európai Rendőri Együttműködési Egyezmény, az Európa Tanácsi egyezményhez csatolt jegyzőkönyv).

A közös nyomozócsoport működési helye szerinti állam jogával összhangban gyűjtött információk és bizonyítékok megoszthatók (pusztán) a közös nyomozócsoport létrehozásáról szóló megállapodás alapján; valamint a nyomozócsoport kiküldött tagjai (azaz a közös nyomozócsoport működési helyétől eltérő államból érkező tagok) jogosultak jelen lenni és a nemzeti jogszabályokban, illetve a csoportvezető által meghatározott korlátokon belül részt venni a származási államuk területén kívül foganatosított nyomozási cselekményekben. A közös nyomozócsoport éppen ezért igen hatékony és eredményes együttműködési eszköz, amely megkönnyíti a több államban egyidejűleg folytatott nyomozások és vádhatósági eljárások koordinálását.

A jogi követelményeken túl gyakorlati szempontokat is figyelembe kell venni annak vizsgálatakor, hogy szükség van-e közös nyomozócsoportra. Ezek közül az alábbiakban megemlítek néhányat: a nyomozás tárgyát képező bűnszervezet/bűnözői tevékenység összetettsége és kifinomultsága, az érintett államokban foganatosítandó nyomozási cselekmények száma és összetettsége, valamint az, hogy az érintett államokat milyen mértékben köti össze a nyomozás. Azoknak az eseteknek a túlnyomó részében, amikor közös nyomozócsoportot hoznak létre, az érintett államokban párhuzamos nyomozások folynak. Ugyanakkor a közös nyomozócsoport létrehozásának mérlegelésekor nem minden esetben indult már meg a nyomozás az összes érintett államban (hanem közülük csak egyben vagy néhányban).

Ilyen esetben az első lépés rendszerint az, hogy a többi érintett állam is megindítja a nemzeti szintű nyomozást. A már folyamatban lévő nyomozások esetében szerepet játszhat az egyes nemzeti nyomozások éppen aktuális szakasza: a nemzeti hatóságok ugyanis jobban hajlanak a közös nyomozócsoport alkalmazására, ha a nyomozásuk még viszonylag kezdeti szakaszban van, illetve ha a többi országban folytatott nyomozással azonos szakaszban van. Amikor az adott ügy kettőnél több országot kapcsol össze, az egyes országok érintettségi szintjét is figyelembe veszik: bizonyos esetekben első lépésként arról állapodnak meg, hogy nem hoznak létre közös nyomozócsoportot az összes érintett ország bevonásával, hanem csak a

leginkább érintettek között, a többi országgal pedig kölcsönös bűnügyi jogsegély keretében kezdeményezik majd az együttműködést. Ha a későbbiekben egy vagy több ország csatlakozni kíván a közös nyomozócsoporthoz, az eredeti megállapodás módosítására mindig van lehetőség. A fentieket szem előtt tartva, ajánlott, hogy a közös nyomozócsoport létrehozását mérlegelő államok bűnüldöző és igazságügyi hatóságai a kérdés megvitatása céljából minél hamarabb, még a hivatalos javaslattétel vagy megállapodás előtt találkozzanak. Az Eurojust és az Europol ezzel összefüggésben fontos szerepet tölthet be azáltal, hogy operatív vagy koordinációs ülések keretében lehetővé teszi a nemzeti hatóságoknak, hogy az adott ügyről nemzetközi szempontból teljesebb képet alkothassanak, a közös nyomozócsoport létrehozása céljából megvitassák a párhuzamos nyomozások indításának célszerűségét és módját, valamint tisztázzák a közös nyomozócsoport létrehozására irányuló hivatalos megkeresés küldésére vonatkozó nemzeti előírásokat (a hivatalos megkeresés bizonyos államokban előfeltétele a nyomozócsoport létrehozásának).

12.4. A közös nyomozócsoport létrehozásáról szóló megállapodás

A közös nyomozócsoportok létrehozását megkönnyítendő egy megállapodásminta kidolgozására is sor került. A közös nyomozócsoportok létrehozásáról szóló megállapodás mintája olyan nem kötelező erejű közös alap, amelyet a szakemberek az adott ügyben felmerülő konkrét igényekhez igazíthatnak. A standard rendelkezéseket éppen ezért a nemzeti jogszabályi előírások vagy az eseti megoldások tükrözése érdekében olykor átfogalmazzák, „egyediesítik”. A megállapodásminta egy olyan hasznos listát is tartalmaz, amely pontokba szedi a legtöbb olyan kérdést, amelyet a közös nyomozócsoportnak rendeznie kell ahhoz, hogy a tevékenységét biztonságosan végezhesse.

A gyakorlatban a közös nyomozócsoportok uniós tagállamok közötti létrehozásakor az esetek nagy többségében az uniós megállapodásminta használatos. A megállapodásminta emellett kellően rugalmasnak bizonyult ahhoz, hogy a különböző jogalapokhoz kissé hozzáigazítva alapja legyen a nem uniós államokkal folytatott megbeszéléseknek is. Egyes tagállamok kétoldalú megállapodáshoz is dolgoztak ki mintákat, mivel így egyrészt elébe lehet menni az ebben a meghatározott kontextusban valószínűleg felmerülő kérdéseknek, másrészt felgyorsíthatók a közös nyomozócsoport létrehozásáról szóló megállapodás tartalmával kapcsolatos megbeszélések.

Azt követően, hogy a közös nyomozócsoport létrehozásáról elvi megállapodás született, az Eurojust segítséget nyújthat a közös nyomozócsoport létrehozásáról szóló megállapodás kidolgozásához, valamint a

megállapodásmintát kiegészítő vagy módosító rendelkezéseknek – az érintett tagállamok által kirendelt nemzeti tagok részvételével történő – megvitatásához.

A közös nyomozócsoport fennállása során az eredeti megállapodás a felek közös megegyezésével módosítható, ha a tartalmát érintő változtatásra van szükség (pl. új részes fél bevonása, a vizsgált bűncselekménynek, a nyomozócsoport összetételének vagy céljainak a megváltozása, az időtartam meghosszabbítása miatt).

12.5. A közös nyomozócsoport felépítése

A közös nyomozócsoport összetétele

Az egyezményben részes felek kijelölik a nyomozócsoport vezetőjét, akinek feladata, hogy amikor a közös nyomozócsoport az adott tagállam területén működik, felügyelje annak tevékenységét. A nyomozócsoport működési helye szerinti államok mindegyikében ki kell jelölni legalább egy csoportvezetőt. A gyakorlatban azokban a tagállamokban, amelyekben ugyanabban az ügyben nyomozási bíró és ügyész is eljár, lehetőség van két csoportvezető kijelölésére

A közös nyomozócsoport tagjai – az esetek többségében bűnüldöző hatóságok állományának tagjai – pedig azok, akik a nyomozási cselekményeket/operatív tevékenységeket végzik majd. A kijelölt tagok „közös nyomozócsoportba kiküldött tag“ státuszban vannak jelen és vesznek részt a származási államuk területén kívül folytatott nyomozásban.

Az egyezményben részes felek

Közös nyomozócsoportot legalább két állam illetékes hatósága hozhat létre. A gyakorlatban gyakran előfordul, hogy ennél több partner hozza létre a közös nyomozócsoportot, ami indokolttá teheti, hogy az információk és a bizonyítékok cseréjét megkönnyítendő különös rendelkezésekről állapodjanak meg.[280] Ezek a speciális rendelkezések különösen jelentősek a külföldön beszerzett bizonyítékok felhasználhatósága tekintetében.

A nyomozócsoport résztvevői

A részes feleken kívül az alkalmazandó jogi eszközök értelmében általában egyéb „szervek tisztviselői” is részt vehetnek a közös nyomozócsoportokban; e szervek közé tartoznak az uniós szervek, az Eurojust nemzeti tagjai (az Eurojust-határozat 9f. cikke szerint), az Europol személyzete (az Europol-határozat 6. cikke szerint) és az OLAF személyzete.

[280] A közös nyomozócsoportokra vonatkozó gyakorlati útmutató. 8.

12.6. A közös nyomozócsoport működése

12.6.1. Jogi keret

Az alkalmazandó jogi eszközök a közös nyomozócsoportok működésére vonatkozóan a következő alapelveket fogalmazzák meg:

- a közös nyomozócsoport a tevékenységeit a nyomozócsoport működési helye szerinti állam (a működési hely szerinti állam) jogával összhangban és az ezen állam által kijelölt csoportvezető felügyelete mellett végzi;

- a kiküldött tagok jogosultak jelen lenni a nyomozás során, kivéve, ha a működési hely szerinti állam által kijelölt csoportvezető meghatározott okokból másként dönt;

- a kiküldött tagokat a csoportvezető megbízhatja nyomozási cselekmények foganatosításával, ha ahhoz a működési hely szerinti állam és a kiküldő állam hozzájárul;

- a kiküldött tagok a kiküldő államban rendelkezésre álló információkat jogosultak megosztani a nyomozócsoporttal. Szükség esetén ez utóbbi állam illetékes hatóságait felkérhetik arra, hogy folytassanak nyomozást a nemzeti jogban a belföldi ügyekre vonatkozóan megállapított feltételek mellett.

Kiemelést érdemel, hogy a közös nyomozócsoport keretében kicserélt (és más módon rendelkezésre nem álló) információk felhasználását a specialitás szabálya korlátozza: az említett információk főszabályként (kizárólag) azokra a célokra használhatók fel, amelyekre a nyomozócsoportot létrehozták. A nyomozócsoport azonban – például a közös nyomozócsoport létrehozásáról szóló megállapodásban – megegyezhet az információk szélesebb körű felhasználásáról is.

Ennek megfelelően a gyakorlatból kiderül, hogy a közös nyomozócsoportok alkalmazása igen sokszínű, ami bizonyság arra, hogy az eszköz rugalmas és igazodni tud az adott ügyek konkrét igényeihez. Számtalan esetben például először párhuzamosan folynak a nyomozások a különféle érintett államokban, amelyek az összegyűjtött bizonyítékokat időnként kicserélik egymással. A második fázisban mindegyik állam tagokat küld a közös nyomozócsoportba, hogy támogassák az összehangolt operatív szakaszt.[281] A közös nyomozócsoportra vonatkozó megegyezés meghosszabbítható.

Ha a közös nyomozócsoport létrehozását megelőzően van szükség sürgős intézkedésre (pl. letartóztatásra), ez megvalósítható rendőrségi információcsere

[281] Közös nyomozócsoportokra vonatkozó gyakorlati útmutató. 10.

vagy kölcsönös bűnügyi jogsegély keretében és a közös nyomozócsoport megalakulására később kerül sor.

Az uniós jogi eszközök kifejezetten nem írják elő, hogy a közös nyomozócsoport létrehozásakor az összes érintett államban belföldi nyomozás is folyamatban legyen.

A közös nyomozócsoport felállításának két esete közül csak az egyik (koordinálást igénylő, egymással összefüggő nyomozások) kapcsán utalnak kifejezetten párhuzamos eljárásokra, míg a másik esetben (nagy ráfordítást igénylő, határokon átnyúló nyomozások) elegendőnek tűnik az, ha az érintett államok egyikében folyik nyomozás. Gyakori, hogy minden érintett tagállamban folyamatban van a nyomozás.

A határon átnyúló bűnözéssel szembeni hatékony fellépés, valamint a bizonyítékok elfogadhatósága szempontjából meglátásom szerint a legfontosabb kérdést az képezi, amely végső soron a közös nyomozócsoport ismertetett működéséből adódik, nevezetesen, hogy a közös nyomozócsoporton belül hogyan zajlik az információk és a bizonyítékok cseréje? Ez hogyan tükröződik a nemzeti eljárásokban?

Az uniós és a nemzetközi jogi eszközök elsősorban a közös nyomozócsoport tagjainak a nyomozócsoport által gyűjtött információkhoz és bizonyítékokhoz való hozzáférését és az általuk történő felhasználását szabályozzák, nem pedig az információk/bizonyítékok cseréjére vonatkozó feltételeket. A közös nyomozócsoport vezetőinek és tagjainak éppen ezért a nemzeti jogszabályokat és az általános gyakorlatot kell követniük. Különböző eszközök szolgálják azt a célt, hogy a bűncselekménnyel kapcsolatos stratégiai és operatív információk gyorsan és biztonságosan „cseréljenek gazdát”.

Szükséges röviden azzal a kérdéssel is foglalkozni, hogy a közös nyomozócsoport létrehozását megelőzően mi az addig összegyűjtött információk és bizonyítékok sorsa? Hogyan oldható meg az információk és a bizonyítékok kicserélése?

Érdemes megemlíteni, hogy a bevett gyakorlat alapján a közös nyomozócsoportban részt vevő partnerek a közös nyomozócsoport létrehozásáról szóló megállapodásban előre kikötik, hogy az említett bizonyítékok cseréjére magának a megállapodásnak a keretén belül kerül majd sor. Nem szorul különösebb magyarázatra, hogy az ügyek gyakorlati intézése során miért ez a széles körben elfogadott megoldás, az alkalmazandó „jó gyakorlat”.

Más megoldás is létezik erre a kérdésre, így például a kölcsönös bűnügyi jogsegély iránti megkeresés vagy a meglévő bizonyítékok megkeresés nélküli cseréje (a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló 2000. évi uniós egyezmény 7. cikke).

A vonatkozó egyezmény 7. cikk (1) bekezdése értelmében a nemzeti joguk keretei között a tagállamok illetékes hatóságai erre irányuló megkeresés nélkül is folytathatnak információcserét olyan bűncselekmények és a 3. cikk (1) bekezdésében említett szabálysértések vonatkozásában, amelyek büntetése vagy az ügyükben való eljárás az információ szolgáltatásának időpontjában az információt átvevő hatóság illetékességébe tartozik. Ugyanezen cikk (2) bekezdése alapján az információt továbbító hatóság nemzeti jogának megfelelően meghatározhatja azokat a feltételeket, amelyeket az információkat átvevő hatóságnak az információk felhasználásánál figyelembe kell vennie. A (3) bekezdés szerint ezeket a feltételeket az információt átvevő hatóság köteles betartani.

Nem újkeletű probléma, hogy a határokon átnyúló bizonyítékok hogyan használhatóak fel az adott tagállam büntetőeljárásában. „Annak ellenére, hogy több tagállamban nem létezik bizonyíték külföldi államban történő felhasználására vonatkozó speciális, kodifikált szabály, néhány tanulmány megállapította, hogy egyes tagállamok könnyebben fogadják el és használják fel a külföldi bizonyítékokat.” [282] Seibel véleménye szerint a „határokon átnyúló bizonyítékok rugalmasabb megközelítése egyensúlyba hozhatja a határokon átnyúló vizsgálatok nehézségeit. Sok esetben a vádlott - szándékosan - kihasználja a nemzeti korlátokat és határokat.”[283]

Érdemes tehát megvizsgálni ezt a problematikát a közös nyomozócsoportok kontextusában is, azaz kérdésként merül fel, hogy a közös nyomozócsoport által gyűjtött bizonyítékok milyen feltételek mellett fogadhatók el a nemzeti bíróságokon?

Az alkalmazandó jogi eszközök értelmében a nyomozócsoport a tevékenységét annak az államnak a joga szerint végzi, amelyben az adott időpontban tevékenykedik. Az említett jogi eszközök arról azonban nem tesznek említést, hogy a közös nyomozócsoport által ilyen körülmények között gyűjtött bizonyítékok elfogadhatók-e az érintett állam nemzeti bíróságain.

A bizonyítékok értékelését, elfogadhatóságát a tagállamok büntetőeljárásjogi rendelkezései szabályozzák. A jogszabályok közötti eligazodást segíti a közös nyomozócsoportok szakértői hálózatának korlátozott hozzáférésű internetes platformja. A platform áttekintést nyújt a bizonyítékok felhasználására vonatkozó nemzeti jogszabályi rendelkezésekről.

[282] Vanessa Seibel: A bizonyítékok összegyűjtése és értékelése az EU többszintű rendszerében - a bizonyítékok elfogadhatatlanságának hatása. In: Farkas-Dannecker- Jacsó (szerk.) Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai, különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzeti szabályozására, valamint a kibernűnözésre. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2019. 508.
[283] Seibel. i.m. 508.

A közös nyomozócsoportok bizonyítékok gyűjtésében játszott kiemelkedő szerepén túl meggyőződésem, hogy a határokon átnyúló bizonyítékok használatának az akadályait is képes felszámolni. Mint ahogy erre fentiekben már történt utalás, a közös nyomozócsoportban igen gyakran már a bizonyítékok gyűjtésekor előre rendezhetők az elfogadhatósággal kapcsolatos esetleges kérdések és megtalálható a megfelelő megoldás.

„Az Európai Unióban sem a bizonyítékok gyűjtésére, sem pedig a bizonyítékok befogadására vagy kizárására vonatkozó szabályozások nem teljesen harmonizáltak, annak ellenére, hogy a büntetőeljárásban a gyanúsítottak vagy vádlottak eljárási jogainak megerősítését célzó 2009. évi tanácsi irányelv megtette az első lépéseket ezen irányba."[284] A tagállamok büntetőeljárási szabályai messzemenően eltérnek abban a tekintetben, hogy a kapott információkat mennyiben lehet (vagy kell) előterjeszteni az eljárásokban és a bíróságon bizonyítékként felhasználni, valamint az említett információkat mennyiben lehet (vagy kell) az érdekelt felek tudomására hozni, és erre az eljárás mely szakaszában kell sort keríteni. „Minden EU–tagállam szuverenitásából fakadóan – bizonyos kivételekkel – a saját büntetőeljárási bizonyításra vonatkozó szabályai szerint jár el, de nincs két olyan tagállam, amelyek bizonyításra vonatkozó szabályai azonosak lennének.[285] Egyetérthetünk Farkas Ákos álláspontjával: „a bizonyítékok kölcsönös elismerése a tagállamok között a jelenleg fragmentált szabályozás mellett nem működik". Ahány tagállama van az Európai Uniónak, ez ugyanannyi bizonyítási rendszert is jelent, „amelyben benne rejlenek az eltérő jogi tradíciók és az ebből adódó eltérő szabályok".[286] A bizonyítékok kölcsönös felhasználhatóságának a problémájára jelenleg az egyik leghatékonyabb megoldást éppen a közös nyomozócsoportok felállításának az ösztönzése jelenti.

A közös nyomozócsoport jelentős mértékben megkönnyíti az információk és a bizonyítékok gyűjtését és cseréjét, valamint a bizonyítékok felhasználhatóságát a fórum bíróság előtt a tárgyaláson.

A közös nyomozócsoportok által folytatott nyomozások során már a bizonyítékok összegyűjtésének a szakaszában igénybe vehető a bizonyítékok elfogadhatóságával összefüggésben az EUROJUST képviselőjének vagy a közös nyomozócsoport erre a feladatra kijelölt szakértőjének az állásfoglalása, ezáltal biztosítandó a határokon átnyúló bizonyítékok felhasználhatósága a büntetőeljárásban a tárgyaláson. Tehát a nyomozócsoportok vezetője vagy tagja

[284] Seibel: i.m. 505.
[285] Prof. Dr. Farkas Ákos: A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban. In: Farkas-Dannecker- Jacsó (szerk.) Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai, különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzeti szabályozására, valamint a kibernűnözésre. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2019. 488.
[286] Farkas Ákos: i. m. 492. oldal

behatóan ismeri az érintett tagállam bizonyítási jogát, ezáltal minimalizálható a bizonyításra vonatkozó szabályok eltéréséből adódó kockázat, azaz a bizonyítás eredménytelenségének a veszélye.

A gyakorlatban ritkán kérdőjelezik meg a közös nyomozócsoport által gyűjtött bizonyítékok elfogadhatóságát: rugalmas eszközként a közös nyomozócsoportban igen gyakran már a bizonyítékok gyűjtésekor előre rendezik az elfogadhatósággal kapcsolatos esetleges kérdéseket. Önmagában emiatt többletértéket jelent a közös nyomozócsoport létrehozása.

Már a közös nyomozócsoport felállításakor érdemes figyelmet fordítani a megállapodásban részes tagállamok bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó büntetőeljárásjogi szabályaira. Bevett gyakorlat, hogy a nemzeti jogszabályok egy példányát vagy összefoglalását csatolják a megállapodáshoz. A gyakorlati útmutató szerint ezzel összefüggésben hasznos lehet megbízni a közös nyomozócsoport vezetőjét vagy egy tagját az elfogadhatósággal kapcsolatos kérdések rendezésének feladatával – a megállapodásmintában javasoltak szerint –, és jól jöhet a közös nyomozócsoportok szakértőinek, illetve az Eurojustnak a támogatása is.

12.6.2. A kölcsönös bűnügyi jogsegély keretében szerzett bizonyítékok megosztása a közös nyomozócsoporton belül

A nyomozócsoportban nem részes tagállam esetében erre a kölcsönös bűnügyi jogsegély keretében kerül sor, ezt kezdeményezik a „külső" állam irányába.

A közös nyomozócsoport működése során főszabályként kizárt, hogy a felek az igazságügyi együttműködést szolgáló, a közös nyomozócsoporttal megegyező célú és hatályú egyéb eszközöket (különösen kölcsönös bűnügyi jogsegélyt) alkalmazzanak.[287] Ez a nyomozócsoporton kívüli államok esetében már – ahogy a fentiekben kifejtésre került – nem igaz. Ezen államok esetén a kölcsönös bűnügyi jogsegély alkalmazása is szóba kerül. A gyakorlatban a közös nyomozócsoportok nagy többsége kap támogatást az uniós ügynökségektől.[288]

Az Eurojust, illetve az Europol közös nyomozócsoportban való részvétele opcionális. A nemzeti hatóságok döntik el, hogy igénybe kívánják-e venni az általuk nyújtott támogatást.[289]

[287] Lásd gyakorlati útmutató - Közös nyomozócsoport 19.
[288] Lásd gyakorlati útmutató – Közös nyomozócsoport 20.
[289] A nyújtott támogatásról áttekintést ad a gyakorlati útmutató II. melléklete.

12.7. A közös nyomozócsoportok nemzeti szakértői hálózata

A közös nyomozócsoportok nemzeti szakértői hálózatát 2005-ben hozták létre azzal a céllal, hogy előmozdítsa a közös nyomozócsoportok alkalmazását a gyakorlati szakemberek körében. Minden tagállam kijelölt egy vagy több nemzeti szakértőt, akik a közös nyomozócsoportok igazságügyi és bűnüldözési dimenzióját egyaránt képviselik. Jelenleg a hálózat 64 nemzeti szakértőből áll, akik közül 44-en az igazságügyi hatóságokat, 18-an a bűnüldöző hatóságokat, ketten pedig a vámhatóságokat képviselik. A közös nyomozócsoportok nemzeti szakértői hálózata szakértőinek elsődleges feladata a közös nyomozócsoportok felállításának támogatása, ezen túlmenően számos közös nyomozócsoport nemzeti szakértő figyelemmel kíséri és összegyűjti a nemzeti szinten létrehozott közös nyomozócsoportokkal kapcsolatos információkat, segítséget nyújt a közös nyomozócsoportokkal kapcsolatos finanszírozási kérelmek megfogalmazásában vagy a visszatérítési kérelmek benyújtásában, szemináriumokat, képzéseket, munkaértekezleteket és egyéb, a közös nyomozócsoportokat kapcsolatos népszerűsítő rendezvényeket szervez. Nemzeti szinten információt gyűjt a jó gyakorlatokról és a közös nyomozócsoportokkal kapcsolatban felmerülő akadályokról, az ahhoz kapcsolódó esetjogról. A legtöbb nemzeti szakértő elsősorban tanácsadói és közvetítői szerepet tölt be, ugyanakkor kivételesen közvetlenül részt vesznek a tagállamok által létrehozott közös nyomozócsoportokban, részt vesznek a koordinációs üléseken és egyéb operatív munkában.

12.8. Az EUROJUST és a közös nyomozócsoportok kapcsolata

A Tamperében 1999. október 15-16. napján megtatott rendkívüli csúcsértekezlet a bel- és igazságügyi együttműködés továbbfejlesztésének irányait tűzte napirendre. Az értekezleten (ahol többek között megerősítették az Europol kulcsszerepét a nemzetközi szervezett bűnözés elleni harcban, a büntetőnormák egységesítését tűzték ki célul azon bűncselekmények tekintetében, amelyek az Európai Uniót teljes egészében érintik) elhatározták az ügyészi koordinációs hatóság (az Eurojust) létrehozását, mely a működése során jelentősen támaszkodik az Europol elemző tevékenységére.[290] A közös nyomozócsoportok népszerűsítésében, az azokra vonatkozó elméleti és gyakorlati ismeretek felhalmozásában és terjesztésében az Eurojust kezdettől fogva komoly szerepet vállalt, egyebek mellett azzal is, hogy 2005 óta otthont ad a Tanács által akkor felállított közös nyomozócsoport szakértői hálózat találkozóinak, sőt a Eurojust támogatások pályázat útján történő szétosztását is

[290] Ábrahám Márta: Az OLAF kapcsolatai más uniós intézményekkel és szervekkel. In.: Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) az Európai Unió bűnügyi együttműködési rendszerében. (Szerk.: Farkas Ákos), KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005. 253-254.

végző JIT Titkárságának is, továbbá a közös nyomozócsoportnak dedikált weboldalt működtet."[291]

Az Eurojust 2020-ban 262, 2021-ben 254 közös nyomozócsoportnak nyújtott jogi, pénzügyi és/vagy operatív támogatást.[292]

- *Tagállami tájékoztatás a létrehozott közös nyomozócsoportokról.*[293]Az Eurojust-határozat 13. cikkének (5) bekezdésével összhangban a közös nyomozócsoport létrehozásáról az illetékes nemzeti hatóságoknak tájékoztatniuk kell az Eurojustnak az érintett tagállamokat képviselő nemzeti tagjait, még abban az esetben is, ha éppen nincs résztvevői státuszuk.

- *Közös nyomozócsoport létrehozása iránti megkeresés*: az Eurojust – a nemzeti tagjai révén vagy testületként eljárva – felkérheti az illetékes tagállami hatóságokat, hogy hozzanak létre közös nyomozócsoportot.

- *Részvételi jogosultság*: a nemzeti tagok saját tagállamuk vonatkozásában jogosultak részt venni közös nyomozócsoportokban, ideértve azok felállítását is.

- *Az Eurojust részvétele és a közös nyomozócsoportok finanszírozása*: A nemzeti tagok, helyetteseik vagy asszisztenseik felkérést kapnak minden olyan közös nyomozócsoportban való részvételre, amelyben tagállamuk részt vesz, és amely közösségi finanszírozásban részesül.

Az Eurojust nemzeti tagjának részvételét az Eurojust-határozat 9f. cikkének megfelelően az esetek többségében hivatalos formába kell önteni, hogy egyértelmű legyen az alkalmazandó jogi keret.

Az Eurojust nemzeti irodái már a közös nyomozócsoport létrehozási szakaszában támogatják – a hazai hatóságokkal való kapcsolatfelvételtől kezdve – a közös nyomozócsoportok potenciális részes feleit annak megvizsgálásában, hogy az adott ügy esetében érdemes-e közös nyomozócsoportot létrehozni, valamint részt vesz a megállapodás létrehozásában. Az operatív szakaszban pedig jogi és gyakorlati útmutatást ad, például a bizonyítékok más államokban történő elfogadhatósága kérdésében, továbbá pénzügyi eszközöket biztosít a közös nyomozócsoportok működéséhez.

[291] Polt Péter: Nemzetközi bűnügyi együttműködés újabb fordulat előtt. Miskolci Jogi Szemle 14. évfolyam (2019) 2. különszám 2. kötet 334.
[292]https://www.eurojust.europa.eu/ar2020/4-enhancing-judicial-cooperation-policy-and-instruments
[293] Lásd a gyakorlati útmutató 3.4. pontját

12.9. A Bűnüldözési Együttműködés Európai Uniós Ügynöksége részvétele a közös nyomozócsoportokban

12.9.1. Az Europol

Az Europol küldetése, hogy hozzájáruljon Európa biztonságosabbá tételéhez azáltal, hogy támogatja az uniós bűnüldözést a terrorizmus, a számítógépes bűnözés és a bűnözés más súlyos formái és a szervezett bűnözés elleni küzdelemben.

Az Europol felállításáról az EUMSZ. K.1. cikke rendelkezett. Eszerint – hivatkozva a Tanács 1993. október 29-i döntésére, amely szerint az Europolt Hollandiában kell létrehozni (Hága székhellyel) a szerződő felek szem előtt tartva a rendőrségi együttműködés javításának közös célját, az illegális kábítószer-kereskedelem, a terrorizmus és a nemzetközi bűnözés más súlyos formái elleni fellépés területén létrehozták az Europolt. A hivatalt létrehozó egyezményt 1995 októberében írták alá, de tevékenységét mindaddig nem kezdhette meg, amíg az Europol-egyezmény ratifikációja meg nem történt. Az egyezmény végül 1998. október 1-jén lépett hatályba.[294] Az EU bűnüldözési együttműködési ügynökségeként az Europol információkat gyűjt az EU-tagállamok és a nem uniós országok folyamatban lévő nyomozásai alapján, hogy kapcsolatokat létesítsenek, és megfelelő összefüggéseket találjanak. Mint bűnügyi információs központ, összeköti az EU tagállamait operatív partnereivel, mint Kanada, Kolumbia és az Egyesült Államok, amelynek 13 szövetségi összekötő tisztje van az Europolnál, az ügynökségeket, köztük az FBI-t, az amerikai titkosszolgálatot. Az Europol nagyban támogatja a határokon átnyúló bűnüldözési eljárásokat.

Az Europolnak hozzávetőleg 1000 alkalmazottja van, és központja ezen kívül 240 összekötő tisztből álló közösségnek ad otthont az EU tagállamaiból és több mint 50 partnerországból. Ezenkívül az Europol biztosítja az EU és a nem uniós bűnüldözési közösség biztonságos és gyors kommunikációját lehetővé tevő hálózati alkalmazás, a Secure Information Exchange Network Application (SIENA) fenntartását, amely szavatolja az operatív és stratégiai információk cseréjét több mint 14 000 bűnüldöző szerv és az Europol között. Az ügynökség eszköztárral is rendelkezik innovatív eszközökből és olyan technikákból, amelyek kiegészítik a nemzeti kapacitásokat, mint például az arcfelismerés, a számítógépes szleng automatizált fordítása, rosszindulatú programok segítségével elemző rendszer. Az Europol aktuális stratégiája biztosítja a keretet az Europol munkájához a biztonsági fenyegetések hatékony és eredményes kezelésére. Röviden tehát a szervezet tevékenysége az operatív munkája mellett

[294] Ábrahám Márta: Az Europol működésének dilemmái. Belügyi Szemle 2001. évi 11. szám 107.

arra összpontosít, hogy a legfontosabb szolgáltatásokat nyújtsa a bűnüldöző szerveknek, és hogy jövőbeni rendészeti megoldásokat dolgozzon ki.

Egy másik prioritás az Europol innovációs központként való létrehozása, amely összehozza a bűnüldözést, a magánszektort és a tudományos életet, ezáltal elősegítve a bűnüldözés igényeihez igazított innovatív megoldások kifejlesztését. Az Europol erős innovációs kultúrával rendelkezik, és jelenleg is dolgozik azon, hogy kiegészítse a nemzeti bűnüldöző hatóságok képességeit és csökkentse a nemzeti beruházások szükségességét egy magasan specializált, legkorszerűbb platform kifejlesztésével és szolgáltatások nyújtásával. Amellett, hogy operatív és stratégiai támogatást nyújt a tagállamoknak, az Europol szerepe a büntetőpolitika európai szintű alakításában is jelentősen bővült az elmúlt években. Az Europol bűnüldözési szempontokat nyújt olyan témákban, amelyek nem tartoznak közvetlenül a megbízatása körébe, de mindazonáltal jelentős hatást gyakorolnak az EU bűnüldöző hatóságainak a bűnözés és a terrorizmus elleni küzdelemre való képességére. Ilyen például az Europol részvétele az 5G technológia megvalósításával kapcsolatos vitákban, ami komoly következményekkel jár a határokon átnyúló nyomozásokra nézve.

Alapvető fontosságú, hogy az Europol ne csak a tagállamok által szolgáltatott hírszerzésre támaszkodjon, hanem magában foglalja az elméleti megalapozást, hogy segítsen hatékony eszközök és módszerek kidolgozásában a legveszélyesebb bűntetőjogi jelenségek elleni küzdelemben.

A bűnüldözés óriási értéket nyerhet a tudományos kutatásokból, hogy jobb és intelligensebb rendészeti szolgáltatásokat nyújtson a polgárok számára. Az évek során az Europol folyamatosan bővítette együttműködését a tudományos partnerekkel kutatási konzorciumokban való részvétellel, valamint az elméleti szakembereknek a konferenciákra és találkozókra történő meghívásával. Ezenkívül a tudományos kutatók felbecsülhetetlen értékű hozzájárulást nyújtanak az ügynökség munkájához azáltal, hogy az Europol központjában működő tudományos tanácsadó csoportoknak tagjai.

Az Europol szakértői platformja, a Europol Platform for Experts (a továbbiakban: EPE) a rendvédelmi tevékenységek különféle területein szakértelmet szerzett nyomozók, elemzők számára nyújt biztonságos, online elérhető virtuális teret ahhoz, hogy az egyes területek szakértői meg tudják osztani tudásukat, ismereteiket, a legjobbnak tartott gyakorlatokat és akár a személyes adatokat nem tartalmazó bűncselekményekkel kapcsolatos információkat is. Az EPE jelenleg már több mint 40 szakértői projektje a rendvédelmi tevékenységek széles körét fedi le, pl. Financial Crime Information Center, Special Tactics, Sport Corruption, EMPA.

Az Europol 2017-ben publikálta jelentését a súlyos és szervezett bűnözés általi fenyegetettség értékeléséről. A Súlyos és Szervezett Bűnözés

Fenyegetettségének Felmérése (SOCTA) tájékoztatja az európai bűnüldözői szerveket és döntéshozókat a súlyos bűncselekményekkel és a szervezett bűnözéssel kapcsolatos legújabb fejleményekről és az EU-t fenyegető veszélyekről. Hasonlóképpen, az internetes szervezett bűnözés fenyegetettségének értékelése (OCTA), az Europol stratégiai jelentése a számítógépes bűnözés legfontosabb megállapításairól, a felmerülő fenyegetésekről és fejleményekről, a tudományos műhelyek közreműködésével készült el.

A bűncselekmények elkövetése során az elektronikus eszközök, az online üzenetküldő alkalmazások és a közösségi média használata komoly kihívás elé állítja a rendvédelmi és igazságügyi hatóságokat mind technikai, mind jogi aspektusból. Az Europol által vezetett EPE SIRIUS projekt célja, hogy segítse a tagországokat akár az Egyesült Államokban levő szolgáltatónál fellelhető elektronikus bizonyítékok gyűjtésében.

Ahogy a tudományos kutatóműhelyek is egyre inkább az interdiszciplináris kutatásokra összpontosítottak, ugyanúgy a bűnüldöző szervek is egyre inkább felismerték az interdiszciplináris munkamódszer értékét. Az Europol már nem csak a rendőrségi hatóságokkal működik együtt, hanem egy olyan hálózat középpontjában áll, amely összeköti a bűnüldöző hatóságok minden típusát, beleértve a vám- és határőrségeket, az igazságügyi szerveket, a pénzügyi és adóhatóságokat, a környezetvédelmi és fogyasztóvédelmi ügynökségeket, a kiberbiztonsági szerveket és így tovább.

Az Europol legjelentősebb együttműködő partnerei közül néhány az uniós ügynökségek között, mint például a lisszaboni Európai Kábítószer- és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontja (EMCDDA) vagy az EU Szellemi Tulajdoni Hivatala (EUIPO) Alicante-ban, nincs közvetlen kapcsolatban a bűnüldözéssel és sokkal erősebben összpontosítanak a kutatásra vagy a technológiai innovációra. Szakértelmük bevonása nagyon értékesnek bizonyult, és lehetővé teszi az Europol számára, hogy új megközelítést nyerjen a kriminológiai jelenségekbe.

Az Europol bővíti az együttműködést a magánszektorral is. Az Europol különböző konzultációs fórumokon keresztül szorosan együttműködik a magánszektorral. Ebbe beletartozik a pénzügyi bűnözés és a pénzmosás elleni küzdelem a pénzügyi szolgáltatási ágazattal együttműködve, az Európai Pénzügyi Hírszerzés Köz- és Magánszféra Partnerség (EFIPP) keretében. Ez a partnerség kulcsfontosságú az új eszközök és módszerek azonosításában, amelyekkel javíthatja az Europol pénzügyi bűncselekményekre adott válaszát, amely évente több milliárd eurós veszteséget eredményez.

Ezenkívül az Európai Számítástechnikai Bűnözési Központ az Europolnál élen járt a gyakorlati és hatékony együttműködés kialakításában a magániparral.

Hasonlóképpen, az Europol Internetes Hivatkozási Egysége (a továbbiakban: EU IRU) szorosan együttműködik a közösségi médiavállalatokkal, hogy eltávolítsa platformjaikról a terrorizmussal kapcsolatos tartalmat.

Az EU IRU észleli és kivizsgálja az interneten és a közösségi médiában található „rosszindulatú" tartalmakat. Az Europol Európai Terrorelhárítási Központjában (ECTC) működő EU IRU munkája nemcsak stratégiai betekintést nyújt a terrorizmusba, hanem információkat is nyújt a bűnügyi nyomozások során.

Jelentős technológiai kihívásokkal is szembesül az Europol, mint az EU bűnüldöző szerve. A technológia alapvetően alakítja a biztonsági kihívásokat és válaszokat az EU-ban. A bűnüldöző szerveknek előrelátó tevékenységeket kell végezniük, hogy megértsék a felmerülő kihívásokat, innovatív válaszlépéseket fogalmazzanak meg, és szükség lehet szervezeti átalakításokra, hogy lépést tartson a technológiai fejlődéssel.

Milyen új technológiák jelentenek kihívást a bűnüldözés és a bűnözés számára? Többek között a mesterséges intelligencia (AI), a kvantumszámítástechnika, az 5G, az alternatív decentralizált hálózatok és kriptovaluták, 3D nyomtatás és biotechnológia.

Az Europol a kezdetektől fogva a hatékony információcsere lebonyolítása céljából minden tagállam számára létrehozott egy összekötő irodát a központjában. Abban az időszakban az összekötő tisztek és az Europol központjában működő hálózat forradalmi ötletnek volt tekinthető a tagállamok és az Europol közötti információcsere elősegítése terén, újszerűségét az adta, hogy a személyközi kapcsolatok révén felgyorsult az információ áramlás.

Az idők folyamán az Europol összekötő tisztviselői hálózata kibővült azzal, hogy olyan harmadik országokból származó összekötő tisztviselőket is magában foglal, amelyekkel az Europol kétoldalú együttműködési megállapodásokat írt alá. Annak ellenére, hogy a különböző bűnüldözési információcsere-rendszerek, például az Interpol, a Frontex, a Schengeni Információs Rendszer stb. között nyilvánvaló különbségek vannak, az Europol összekötő tisztviselőinek hasonló hálózata unikális, példa nélkül álló.

Az Europol folyamatosan fejleszti az elemző rendszerét, melyet a legértékesebb eszköznek tekint a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni küzdelemben, annak ellenére, hogy egyes tagállamok vonakodnak az Europolt információkkal ellátni. Napjainkban az Europol korszerű központi elemzőrendszert működtet, amely lefedi a súlyos szervezett bűnözés minden formáját és a terrorizmust, és a hírszerzés elemzésének széles körben ismert európai központja.

Az elmúlt évtizedben az Europol jelentősen fejlődött azáltal, hogy bizonyította hozzáadott értékét az uniós bűnügyi együttműködésben, kézzelfogható eredményekről számolnak be a Súlyos Szervezett Bűnözés Értékeléséről

(SOCTA) és a Terrorism Situation & Trend (TE-SAT) c. jelentések. Miután befejeződött a SIENA platform fejlesztése az információcsere területén, valamint az EIS, mint páneurópai bűnügyi adatbázis fejlesztése és a legkorszerűbb hírszerzési elemző rendszert létrehozták, az Europol sikeresen felépített egy működési struktúrát, amely lehetővé teszi az ügynökség számára, hogy növelje hatékonyságát a tagállamok által folytatott nyomozások támogatása terén.

Az Europol fejlődési irányában változás állt be, amikor az Europol-egyezményt felváltotta az EU Tanácsának 2009. évi határozata. Ettől a pillanattól kezdve az Europol, mint uniós ügynökség, kilépett a kormányközi együttműködés keretei közül és új korszak vette kezdetét az európai bűnügyi együttműködésben, az Europol hatáskörét kiszélesítették és hatásköre a szervezett bűnözés minden formájára kiterjed, ezáltal hatékonyabbá téve az uniós bűnügyi együttműködést. Végül a 2017-es uniós rendelet, amely az Europol jelenlegi jogalapját képezi, megszilárdította az Europol hatáskörét és megbízatását, megerősítette operatív és stratégiai szerepét a sokoldalú európai bűnügyi együttműködésben, és növelte az átláthatóságot az elszámoltathatóság és a személyes adatok védelme területén.

A fő változás a 18. cikket érinti, amely felsorolja az Europol információkezelési tevékenysége céljainak listáját a személyes adatok kezeléséhez. Ez a lista azonban tükrözi a már meglévő adatbázisok céljait.

Az Europol először engedélyezi az adatok feldolgozását keresztellenőrzés céljából, amelynek célja a gyanúsítottakkal kapcsolatos információk közötti kapcsolatok vagy más releváns kapcsolatok azonosítása, kiterjesztve az EIS jelenlegi célját.

Ezt az adatbázist eddig csak annak ellenőrzésére lehetett felhasználni, hogy egy adott személyre vagy tárgyra vonatkozó információ rendelkezésre áll–e. A rendszer támogatta az esetleges találatok automatikus észlelését a különböző nyomozati eljárások között, és megkönnyítette az érzékeny információk biztonságos és megbízható megosztását. Az adatokat különböző büntetőügyhöz kapcsolódó objektumokban tárolják (például gyanúsítottak, autók, személyazonosító okmányok, események, eszközök stb.), amelyeket össze kell kapcsolni, hogy komplex képet lehessen alkotni a büntetőügyről. A cél az egyezések, találatok azonosítása volt az információgyűjtés javítása és a további vizsgálatokhoz szükséges új összefüggések azonosítása érdekében. A célok e kiterjesztése tehát lehetővé teszi az adatok újbóli felhasználását nemcsak keresztellenőrzéshez, hanem bűnügyi hírszerzési feladatok ellátásához is.

12.9.2. A közös nyomozócsoportokban történő részvétele

A tagállamok közötti együttműködés összetett munkájában az Europol részt vesz egyrészt a közös nyomozócsoportok felállítása, másrészt az összekötő tisztek hálózata létrehozása örvén. Az Europolnak joga van büntetőeljárás megindítását kezdeményezni a tagállamok területén.

A következőkben vizsgálom a bűnügyi együttműködés ezen formáit az Europol és a tagállamok illetékes igazságügyi szervei között.

A tagállam jogszabályai adják meg a közös nyomozócsoportok működésének a jogi kereteit.

Az Europol személyzete részt vehet az Europol céljai körébe tartozó bűncselekményekkel foglalkozó közös nyomozócsoportok tevékenységeiben. A közös nyomozócsoportok létrehozásáról szóló megállapodásokban meg kell határozni az Europol személyzetének a csoportban való részvételéhez kapcsolódó feltételeket, ideértve a felelősségre vonatkozó szabályokat is. Az Europol személyzete a közös nyomozócsoport működési helye szerinti tagállam jogának keretein belül támogathatja a közös nyomozócsoport összes tevékenységét, valamint a közös nyomozócsoport tagjai közötti információcserét.[295]

Az Europol a közös nyomozócsoport létrehozásának a fázisában kiválóan képes:

- az ügyet nemzetközi kontextusba helyezni (információcsere és -elemzés révén);
- meghatározni azt, hogy az adott ügyben milyen támogatásra van szükség (a bűnüldözési operatív információk alapján kirajzolódó helyzetkép további pontosítása az ügynökség szakértelmére és ismereteire támaszkodva);
- közreműködni a közös nyomozócsoport létrehozásáról szóló megállapodás és a vele kötendő megállapodás kidolgozásában, az operatív cselekvési terv kialakításában, illetve a nyomozás további taktikai és technikai lépéseiről folytatott megbeszélés előmozdításában.[296]

Az operatív szakaszban az Europol segítséget tud nyújtani a közös nyomozócsoport működésével és az azon belüli információcserével kapcsolatos bármilyen gyakorlati és koordinálási kérdésben. Az Europol ebben a szakaszban gyakran ajánlja fel a székhelyén található biztonságos műveleti központjának az

[295] AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2016/794 rendelete a Bűnüldözési Együttműködés Európai Uniós Ügynökségéről (Europol) (2016. május 11.) 5. cikk (1) és (2) bekezdése.
[296] Közös nyomozócsoport – Gyakorlati útmutató, II. melléklet 2.3 pontja.

igénybevételét, lehetővé téve ezáltal az érintett szereplők számára a gyors, valós idejű koordinálást, továbbá technikai eszközök rendelkezésre bocsátása révén közvetlen, helyszíni támogatást nyújtva a közös nyomozócsoportnak.

Az Europol megkeresés alapján elemzőket és szakembereket küld a helyszínre a tagállamokban és a harmadik államokban folyamatban lévő nyomozások és műveletek támogatása érdekében, ideértve az Europol biztonságos hálózatához való távoli hozzáférés biztosítását a szervezet épületein kívülről (mobil iroda, igazságügyi szakértői eszközök stb.). Az Europol által leggyakrabban nyújtott szolgáltatások közé tartozik a keresztellenőrzési jelentések, az operatív elemzési jelentések és a technikai elemzési jelentések készítése.[297] Az Europol logisztikai, elemzési és igazságügyi szakértői támogatást nyújt. Az Europol megkönnyíti a résztvevők/érintett felek közötti információcserét az erre a célra létrehozott biztonságos hálózaton (SIENA).

Az Europolra vonatkozó jogi rendelkezések alapján a közös nyomozócsoportban részt vevő Europol személyzete a csoport minden tagja számára hozzáférhetővé teheti az Europol által a rendelet 18. cikkének (2) bekezdésében meghatározott célokra feldolgozott információkat. Ugyanakkor az Europol tájékoztatja a csoport nemzeti egységeit.

Ha az Europol azon a véleményen van, hogy egy közös nyomozócsoport felállítása értékesebb lenne, mint egy tagállamban folytatott nyomozás, javasolhatja közös nyomozócsoport létrehozását, és segítséget nyújthat ehhez az érintett tagállam számára. Meg kell említenünk, hogy az Europolnak nincs hatásköre arra, hogy kényszerintézkedésekben közreműködjön vagy azokat elrendelje (pl. letartóztatást).

Így az Europol a nemzeti egységeken keresztül felkérheti az illetékes nemzeti hatóságokat, hogy indítsanak vagy segítsék a hatáskörébe tartozó bűncselekmények nyomozását, vagy koordinálják a vonatkozó bűnügyi nyomozást. A megkeresett államok illetékes hatóságai által hozott határozatokat illetően az Europol nemzeti egységei az Europol kérésére közlik azokat.

Kétségtelen, hogy a tagállamok illetékes hatóságai nem kötelesek eleget tenni az Europol kérésének. Ha azonban a megkeresett illetékes hatóságok úgy döntenek, hogy nem tesznek eleget az Europol kérésének, indokolatlan késedelem nélkül, lehetőleg a kérelem kézhezvételétől számított egy hónapon belül tájékoztatják az Europolt a döntéshez vezető okokról.

A vonatkozó rendelkezések értelmében az állam a kérés elutasításának az indokait két esetben nem köteles megadni, nevezetesen akkor, ha ellentétes lenne a biztonság alapvető érdekeivel az Érintett tagállam vonatkozásában vagy

[297] Közös nyomozócsoport – Gyakorlati útmutató II. melléklet 2.3. pontja.

veszélyeztetné a folyamatban lévő nyomozás sikerét vagy egy személy biztonságát.

Az Eurojust nemzeti tagja vagy helyettese részt vehet a közös nyomozócsoport tevékenységében.

12.9.3. Az Europol nemzeti egységek

Az egyes tagállamok szintjén nemzeti egységet hoznak létre, mely az Europol összekötő szervét és az állam illetékes hatóságait képviselő egység, amelyet az érintett tagállam által kinevezett vezető vezet. Az egyes tagállamok illetékes hatóságai biztosítják, hogy a létrehozott nemzeti egység belső jogszabályai tekintetében illetékes a nemzeti egységekre ruházott feladatok végrehajtására, a jogi kereteknek megfelelően, különösen a nemzeti bűnüldözési adatokhoz és más, az Europollal való együttműködéshez szükséges adatokhoz való hozzáférés tekintetében.

A nemzeti egység szervezetének, működésének és szervezeti felépítésének módját minden tagállam saját nemzeti jogának megfelelően határozza meg. Az európai jogi keretek rendelkezéseivel összhangban a tagállamok nemzeti egysége képezi az Europol és az adott állam illetékes igazságügyi hatóságai közötti összekötő egységet.

Az adott ügyben szükség esetén a tagállamok illetékes igazságügyi hatóságai közvetlenül kapcsolatba léphetnek az Europollal. A nemzeti egység megkapja az Europoltól az Europol és az illetékes hatóságok közötti közvetlen kapcsolattartás során kicserélt összes információt, kivéve, ha a nemzeti az egység kijelenti, hogy nincs szüksége az információkra.

Az Europol nemzeti egységeinek vezetői rendszeresen találkoznak, hogy megvitassák és prioritásként kezeljék az Europollal folytatott operatív együttműködésük során felmerülő kérdéseket.

Az Europol éves jelentést készít az egyes tagállamok által szolgáltatott információkról az igazgatótanács által meghatározott mennyiségi és minőségi értékelési szempontok alapján. Ezt a jelentést megküldik az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, a Bizottságnak és a nemzeti parlamenteknek.

12.9.4. Összekötő tisztek

A hatékony és operatív együttműködési tevékenység biztosítása érdekében mindegyik nemzeti egység összekötő tisztet jelöl ki az Europolhoz. Általában az őket kinevező tagállam nemzeti jogának hatálya alá tartoznak. Az összekötő tiszteket a nemzeti egységek képezik ki, hogy képviseljék érdekeiket az

Europolon belül, az őt kijelölő tagállam nemzeti jogával és az Europol igazgatására vonatkozó rendelkezésekkel összhangban. Az összekötő tisztek segítenek az Europol és az őt kijelölő tagállamok közötti információcserében. A nemzeti joguknak megfelelően továbbá segítséget nyújtanak a tagállamok és más tagállamok, harmadik országok és nemzetközi szervezetek összekötő tisztjei közötti információcserében.

Ami az Europol infrastruktúráját illeti, azt a nemzeti joggal összhangban feladatai ellátása során fel lehet használni a kétoldalú információcserékre és a hatáskörébe nem tartozó bűncselekményekre. A teljes információcsere-tevékenységet az EU és a nemzeti jog betartásával kell végrehajtani.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy az Europolnak milyen kiemelkedő szerepe van a határokon átnyúló bűnözés megelőzésében és a bűnözéssel szembeni fellépés területén végzett összetett munkában, valamint a büntetőügyekben folytatott európai igazságügyi segítségnyújtás két formájában, nevezetesen a közös nyomozócsoportokban és az Europol összekötő tisztviselők kapcsán.

A tagállamok összekötő tisztviselői egymással szoros együttműködésben dolgoznak, szükség szerint megbeszélést tartanak, információkért fordulnak más tagállamok összekötő tisztviselőihez, könnyen áthidalhatóvá válnak a nyelvi nehézségek.

Ami az Európai Unió jogalkotási tevékenységét illeti, a közös nyomozócsoportok és az összekötő tisztekre vonatkozó szabályozásra figyelemmel rá kell mutatni arra, hogy véleményem szerint az Europol hatáskörét indokolt lenne kiszélesíteni. Lehetőség lenne arra, hogy szélesebb hatásköröket biztosítsanak a keresett személyek felkutatása és elfogása tekintetében, különösen azokat illetően, akiket terrorizmussal, fegyverkereskedelemmel, lőszerrel, robbanó- és radioaktív anyagokkal való visszaéléssel, valamint emberkereskedelemmel gyanúsítanak.

12.9.5. Az Europol Innovációs Labor (EUROPOL Innovation Lab)

Az Europol erős innovációs kultúrával rendelkezik. Az EU Bel- és Igazságügyi Tanácsának ülésén, 2019. október 8-án a miniszterek megállapodtak egy Europol Innovációs Labor felállításának szükségességében. Ennek feladata, hogy segítse az európai rendvédelmi szakembereket abban, hogy a lehető legjobban kihasználják az új technológiák által kínált lehetőségeket, és ezáltal hatékonyabban és eredményesebben végezhessék munkájukat a szervezett bűnözés és a terrorizmus ellen. A laboratórium olyan struktúrát és szolgáltatáscsomagot biztosít, amely segít az európai bűnüldöző hatóságoknak elkerülni a párhuzamos munkát és egyesíteni az erőforrásokat. Azonosítja a

tagállamok azon rendvédelmi szerveit, amelyek olyan innovatív megoldásokat és eszközöket kutatnak és fejlesztenek, amelyek relevánsak más európai kollégák munkája szempontjából, és segíti őket a közös innovációs folyamatok elindításában.

A labor fő funkciói:

Projektek

A labor tagállamok által vezetett projekteket támogat és koordinál. Az Europol Szakértői Platformon (EPE) üzemelteti a labor az Europol Innovációs Eszközök Gyűjteményét, amely az Europol vagy a tagállamok által fejlesztett technikai megoldásokat, szoftvereket tartalmaz.

Obszervatórium

A labor megfigyelő része, amely információgyűjtésen és kockázatelemzésen keresztül előre jelzi a jövő kihívásait, hogy azok mely területen érintik a rendvédelmi munkát, hogyan használhatják azokat a bűnözők vagy a rendvédelmi szakemberek, és ezeket jelentésekben foglalja össze.

Innovációs szakemberek hálózata

A labor munkakapcsolatot alakított ki minden releváns, rendvédelemhez köthető európai hálózattal (pl: ENLETS European Network of Law Enforcement Technology Services, ENFSI European Network of Forensic Science Institutes stb.), a releváns akadémiai és piaci szereplőkkel, nemzetközi szervezetekkel (pl.: Interpol), amely bázisként szolgálhat a labor tevékenységének támogatása szempontjából.

Hub funkció

A már folyamatban lévő projektek azonosítása, a szükségletek és akadályok összegyűjtése, a szektorokon átívelő fejlesztések és kutatások kimutatása, illetve a releváns uniós és nemzeti finanszírozási források feltérképezése. A laborhoz szorosan kötődő, annak szervezetén belül, de attól tulajdonképpen függetlenül működő Európai Innovációs Központon keresztül történik.

Európai Innovációs Központ (European Innovation Hub)

A központ az innovációs laborok, központok együttműködési hálózata, amelynek tagjai az Európai Unió bel- és igazságügyi szakterülettel érintett szervezeteinek, ügynökségeinek (pl.: FRONTEX, EULISA, CEPOL, EUROJUST stb.) innovációval foglalkozó egységei, illetve az egyes tagországok nemzeti innovációs laborjai. Feladatai: a különböző uniós szerveknél már folyamatban lévő innovációs tevékenységek áttekintése; az innovációs tevékenységek priorizálása és összehangolása; a bel- és igazságügyi terület innovációs igényeinek összegyűjtése és értékelése.

12.10. Az Európai Csalás Elleni Hivatal (a továbbiakban: OLAF) közös nyomozócsoportokban való részvétele

12.10.1. Az OLAF

Az Európai Csalás Elleni Hivatalt felállító határozat és az OLAF-rendelet egyaránt meghatározzák a hivatal fő tevékenységi köreit.[298] Eszerint az OLAF az EU pénzügyi érdekeinek védelmét biztosító szupranacionális szerv, amely az alábbi feladatokat látja el:
A Hivatal a Bizottságra ruházott hatásköröket gyakorolva külső igazgatási vizsgálatokat hajt végre a csalások, a korrupció és az Európai Közösség pénzügyi érdekeit károsító minden más jogellenes cselekedet, valamint a Közösség rendelkezéseinek bármilyen cselekedet vagy intézkedés általi megsértése elleni küzdelem megerősítése céljából. A Hivatal feladata belső vizsgálatok lefolytatása a csalások, a korrupció és az Európai Közösség pénzügyi érdekeit károsító egyéb jogellenes tevékenységek feltárása, a szakmai feladatok teljesítéséhez kapcsolódó, súlyosnak minősülő tények kivizsgálása céljából, amelyek a Közösségek tisztviselői és alkalmazottai kötelességeinek feltehetően fegyelmi vagy adott esetben büntetőeljárást eredményező elhanyagolásának vagy elmulasztásának minősülnek, vagy olyan jogellenes cselekedetnek minősülnek, amelyeket hasonló módon intézmények és szervek tagjai, szervek vezetői vagy intézmények és szervek személyzetének olyan tagjai követtek el, amelyekre nem érvényes az Európai Közösségek tisztviselőinek személyzeti szabályzata és a Közösségek egyéb alkalmazottaira vonatkozó alkalmazási feltételek. A Hivatal megbízatása kiterjed a Szerződések által vagy azok alapján létrehozott intézményeken, szerveken, hivatalokon és ügynökségeken belüli vizsgálatok lefolytatására, a vonatkozó uniós jogi aktusok által a Bizottságra ruházott vizsgálati hatáskör gyakorlására, valamint arra, hogy a Bizottság részéről támogatásban részesítse a tagállamokat a nemzeti illetékes hatóságaik közötti szoros és rendszeres együttműködés megszervezése során. E körben belső vizsgálatokat folytat a csalások, a korrupció és az EU pénzügyi érdekeit károsító egyéb jogellenes tevékenységek feltárása érdekében; továbbá az Európai Közösségek tisztviselői és alkalmazottai, intézményei és szervei vezetői, tagjai tekintetében a szakmai feladatok teljesítéséhez kapcsolódó kötelességek olyan súlyos elhanyagolásának vagy elmulasztásának kivizsgálása céljából, amely feltehetően fegyelmi- vagy büntetőeljárást eredményezhetnek. A tagállamokban és harmadik államokban külső igazgatási vizsgálatokat végez a csalások, a korrupció és az EU pénzügyi érdekeit károsító minden más jogellenes cselekmény, valamint az unió rendelkezéseinek bármilyen cselekedet vagy intézkedés általi megsértése elleni küzdelem megerősítése céljából.

[298] A Bizottság határozata az Európai Csaláselleni Hivatal (OLAF) létrehozásáról (1999. április 28.) 2. cikk.

A gyakorlati működés során szerzett tapasztalataira építve a Hivatalnak hozzá kell továbbá járulnia az Unió pénzügyi érdekeit sértő csalás, korrupció és bármely más jogellenes tevékenység megelőzését és az azokkal szembeni küzdelmet szolgáló módszerek, jogalkotási kezdeményezések megtervezéséhez és kidolgozásához.[299]

Az OLAF az információk és a kapcsolattartói adatok gyűjtésének és cseréjének elősegítése révén a nemzeti hatóságok vagy más közösségi szervek által folytatott vizsgálatokban is közreműködik (koordinációs feladatok).

A főigazgató vizsgálatot indíthat, ha kellő gyanú – amely alapulhat bármely harmadik fél vagy névtelen forrás által nyújtott információn is – áll fenn arra vonatkozóan, hogy csalást, korrupciót vagy az Unió pénzügyi érdekeit sértő bármely más jogellenes tevékenységet követtek el.

Az OLAF költségvetési és igazgatási autonómiát élvez annak érdekében, hogy függetlenül működhessen. Különböző forrásokból egyre több információt kap csalásgyanús és szabálytalanságra utaló esetekről. Az esetek többségében ezek az információk az olyan munkatársak által végzett ellenőrzésekből származnak, akik az uniós intézményekben, szervekben, hivatalokban és ügynökségekben vagy a tagállamokban az uniós források kezeléséért felelnek.

12.10.2. Az OLAF közös nyomozócsoportban való részvételének jogalapja

AZ OLAF személyzete támogatói minőségben részt vehet a hatáskörébe tartozó bűnözési területen létrehozott közös nyomozócsoportokban, az OLAF-ra vonatkozó jogszabályok által megszabott határokon belül segíthet minden tevékenységben, és információt cserélhet a közös nyomozócsoport valamennyi tagjával.
Az OLAF-nak a közös nyomozócsoportban való részvételét az OLAF főigazgatója és a közös nyomozócsoportban részt vevő tagállamok illetékes hatóságai közötti megállapodásban határozzák meg. A megállapodást a közös nyomozócsoport létrehozásáról szóló megállapodás mellékleteként kell aláírni.

Az OLAF-nak a közös nyomozócsoportban részt vevő személyzete az OLAF-ra vonatkozó jogszabályokkal összhangban és a nyomozócsoport működési helye szerinti tagállam nemzeti jogára figyelemmel segítheti a bizonyítékok gyűjtését, illetve szakértelmével a nyomozócsoport tagjait. Az OLAF segítséget és szakértelmet nyújthat a közös nyomozócsoportnak a csoportvezető(k) által meghatározott céljai eléréséhez. Ebbe többek között beletartozhat adminisztratív, dokumentációs és logisztikai támogatás, stratégiai, technikai és

[299] AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 883/2013/EU, EURATOM RENDELETE az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) által lefolytatott vizsgálatokról, valamint az 1073/1999/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet és az 1074/1999/Euratom tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről (2013. szeptember 11.).

igazságügyi szakértői támogatás, valamint taktikai és operatív szakismeretek és tanácsadás biztosítása a közös nyomozócsoport tagjainak a csoportvezető(k) kérése alapján.[300]

Szükséges utalni arra, hogy az OLAF-nak nincs hatásköre arra, hogy kényszerintézkedésekben közreműködjön vagy azokat elrendelje (pl. letartóztatást).

12.10.3. Az OLAF által a közös nyomozócsoportoknak nyújtott támogatás

Az OLAF jogosult vizsgálatot folytatni az intézmények, szervek, hivatalok és ügynökségek helyiségeiben, és hozzáféréssel rendelkezik valamennyi releváns információhoz, ideértve az intézmények, szervek, hivatalok és ügynökségek adatbázisaiban található információkat is. Emellett másolatot készíthet a releváns dokumentumokról, és digitális igazságügyi szakértői elemzést is végezhet. [301]

Az OLAF személyzete harmadik államokban is folytathat vizsgálati missziókat, ha a csalás, korrupció vagy más jogellenes tevékenység fennállásának megállapításához szükséges bizonyíték a tagállamokban nem áll rendelkezésre. A harmadik állambeli missziókat az érintett harmadik állam illetékes hatóságaival egyetértésben és együttműködésben kell folytatni, és az meghatározott területeken elkövetett csalással, korrupcióval vagy más jogellenes tevékenységgel lehet kapcsolatos: elemzést is végezhet.

12.11. Az Európai Ügyészség közös nyomozócsoportokban való részvétele

Az Európai Ügyészség a távol maradó tagállamok illetékes hatóságaival együtt részt vehet a közös nyomozócsoport felállításában, és aláírhatja a közös nyomozócsoport létrehozásáról szóló megállapodást.[302] Az Európai Delegált Ügyészek elnökségi jelentése szerint az Európai Delegált Ügyészek lehetnek a közös nyomozócsoportok vezetői, tagjai vagy kirendelt tagjai.[303]

Az Európai Ügyészség felépítéséből adódóan az Európai Ügyészség közös nyomozócsoportokban való részvételének jogalapja attól függően változik, hogy a közös nyomozócsoportot a megerősített együttműködésben részt vevő

[300] Közös nyomozócsoportok Gyakorlati útmutató 3.2. pontja.
[301] Közös nyomozócsoportok Gyakorlati útmutató 3.3. pontja.
[302] Az Eurojust első alkalommal támogatta egy közös nyomozócsoport (JIT) felállítását az Európai Ügyészséggel. Erre az Európai Ügyészség és a svéd hatóságok kezdeményezésére került sor, egy jelentős héacsalási ügy kivizsgálása érdekében. Ez a közös nyomozócsoport volt az első, amelybe az Európai Ügyészséget is bevonták a 2021-es hivatalba lépése óta.
[303] Giuffrida Fabio: The relations between the European Public Prosecutor's Office and the Member States that do not participate the enhanced cooperation. New Journal of European Criminal Law, 2023, Vol. 14. 94.

uniós tagállamokból alakítják-e vagy sem.[304] Az Európai Ügyészség hatáskörébe tartozó, a megerősített együttműködésben részt vevő uniós tagállamok közötti határokon átnyúló nyomozások esetében az Európai Ügyészség közvetlenül az adott tagállam területén működik az Európai Delegált Ügyészek útján., az Európai Ügyészségről szóló Rendelet 31. és 32. cikke alapján. Ebben az esetben nincs szükség közös nyomozócsoport létrehozására. A távol maradó uniós tagállamok esetében az Európai Ügyészség a fent említett 2002/465/IB tanácsi kerethatározat alapján a közös nyomozócsoport részesévé válhat.
Az Európai Ügyészség is létrehozhat közös nyomozócsoportokat, és aktív tagként részt vehet az Európai Ügyészség hatáskörébe tartozó harmadik országokat érintő ügyekben, feltéve, hogy a részvételének van jogalapja. Ilyen jogalapot képezhetnek az Európai Ügyészségről szóló rendelet 104. cikkével összhangban olyan nemzetközi megállapodások, amelyeket az Unió az EUMSZ 218. cikkének megfelelően egy vagy több harmadik országgal kötött az Európai Ügyészség hatáskörébe tartozó területeken, illetve azok az ugyanilyen megállapodások, amelyekhez az Unió csatlakozott, így ide tartoznak például az Európai Ügyészség és az említett harmadik országok közötti, a büntetőügyekben folytatott együttműködésről szóló nemzetközi megállapodások. A Rendelet 104. cikk (4) bekezdése alapján jogalapul szolgálhat a (3) bekezdés szerinti megállapodás hiányában, ha ezt a vonatkozó többoldalú nemzetközi megállapodás lehetővé teszi és az érintett harmadik ország is hozzájárul, a tagállamok a bűnügyi jogsegélyről szóló, általuk kötött többoldalú nemzetközi megállapodások végrehajtása tekintetében illetékes hatóságként ismerik el és adott esetben értesítéssel bejelentik az Európai Ügyészséget, és ehhez szükség esetén és lehetőség szerint módosítják az említett megállapodásokat.
A tagállamok a bűnügyi jogsegélyről szóló, általuk kötött egyéb nemzetközi megállapodások végrehajtása tekintetében is bejelenthetik értesítéssel illetékes hatóságként az Európai Ügyészséget, és ehhez módosíthatják az említett megállapodásokat. Ugyanakkor a következő jogi eszközök is tartalmaznak jogalapot közös nyomozócsoportok létrehozásához:
- a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló, Európa Tanácsi egyezményhez csatolt második kiegészítő jegyzőkönyv 20. cikke;
- a nemzetközi szervezett bűnözés elleni ENSZ-egyezmény (UNTOC) 19. cikke;
- a korrupció elleni ENSZ-egyezmény (UNCAC) 49. cikke.

12.12. Következtetések

A rendőrségi és igazságügyi együttműködés hagyományos formáihoz képest a közös nyomozócsoport vitathatatlanul többletértékkel bír: a közös nyomozócsoportok lehetővé teszik az információk és a bizonyítékok közvetlen

[304] Riehle Cornelia: 20 years of Joint Investigations Teams (JITs) in the EU: An overview of their development, actors and tools. ERA Forum (2023) 24:165.

gyűjtését és cseréjét anélkül, hogy igénybe kellene venni a kölcsönös jogsegély hagyományos csatornáit, rugalmas és eredményes eszköznek bizonyult.

A közös nyomozócsoportok szerepe ezért az elmúlt években számottevően felértékelődött az EU-ban. A fragmentált nemzeti büntetőeljárásokból adódó problémák kiküszöbölése érdekében a közös nyomozócsoportokról szóló megállapodások megfogalmazásakor nagy gondot fordítanak annak biztosítására, hogy a különböző résztvevő államokban alkalmazandó büntetőeljárási törvénykönyvek rendelkezéseit figyelembe vegyék. Egy másik, a bizonyítékok bíróság előtt történő felhasználására, az összegyűjtött bizonyítékok elfogadhatóságára gyakorolt hatása is fontos, ezáltal biztosítandó a határokon átnyúló bizonyítékok felhasználhatósága a büntetőeljárásban a tárgyaláson. A bizonyítékok elfogadhatóságának esetleges akadályai a vádat emelő állam nemzeti büntetőeljárási szabályai figyelmen kívül hagyása miatt állhatnak fenn. A közös nyomozócsoportok esetében, amint azt fentebb említettem, a locus regit actum elv alapján általában annak az államnak a joga az irányadó, ahol a nyomozást lefolytatják, függetlenül a csoport résztvevőinek számától, és a bizonyítékokat az összes résztvevő ország között megosztják. Néhány esetben valóban megkérdőjelezték a csoport által megszerzett bizonyítékok jogszerűségét az eljáró bíróság joga szerinti különleges követelmények megléte miatt, különösen a különleges nyomozati technikák alkalmazása tekintetében. Ennek ellenére a bizonyítékok felhasználását érintő nehézségek többé-kevésbé megoldódtak az illetékes nemzeti hatóságok között a nyomozási cselekmények megkezdése előtt zajló széleskörű párbeszéd révén. A gyakorlatban a részt vevő államok általában kiemelik azokat az alaki követelményeket és eljárásokat, amelyeket a nyomozás során figyelembe kell venni annak érdekében, hogy megkönnyítsék a bizonyítékok elfogadását a bíróság előtt a tárgyaláson. Végső soron a párbeszéd és az egyes országok büntetőeljárási szabályainak kölcsönös és alapos ismerete kulcsfontosságú a közös nyomozócsoportok hatékony működése szempontjából, ami úgy tűnik, hogy rávilágít a locus regit actum elv alkalmazásának dilemmáira is.

A közös nyomozócsoportok jogi kerete valóban kívül maradt az ENYH-irányelv hatályán, és a tagállamok továbbra is nagy rugalmasságot és autonómiát élveznek mind a létrehozásuk, mind a működésük tekintetében. A közös nyomozócsoportoknak nyújtott pénzügyi és technikai segítséget örömmel fogadják a tagállamok, megkönnyíti a korlátozott költségvetéssel rendelkező országok részvételét, lehetővé téve ezáltal a dokumentumok digitalizálását és fordítását, valamint a különböző országok nyomozó hatóságai közötti információcsere és közvetítés biztonságos csatornáinak a használatát.

A közös nyomozócsoportok „többszereplős" összetétele ugyanakkor némileg bonyolítja alkalmazásukat. A közös nyomozócsoportok esetében a részt vevő szervek jellege a tagállamok belátására van bízva. Ez pedig felhívja a figyelmet

két problémára: egyfelől nehézségek merültek fel az illetékes hatóságok azonosításában, másfelől arra, hogy a rendőri szerveket nem mindig fogadják el a csoport tagjaiként. A bonyodalmak súlyosbodhatnak, ha az információt kérő hatóságok nem ismerik alaposan a másik részt vevő ország eljárásait és formalitásait, az információcsere és az elemzés nem mindig folyik zökkenőmentesen, annak ellenére, hogy a közös nyomozócsoportok működési módja a közvetlen információcserén alapul. Nem egyszerű a helyzet a közös nyomozócsoport létrehozására vonatkozó engedély megszerzéséhez szükséges eljárások hosszadalmassága miatt sem, mivel az erre vonatkozó megállapodást minden részt vevő állam illetékes hatóságának alá kell írnia. Előfordul, hogy egy tagállamon belül különböző hatóságok illetékesek a megállapodás megkötésére, ami tovább bonyolítja az eljárásokat.

13. Összegzés. - A büntetőeljárások közötti különbségek hatása a kölcsönös elismerésre és a határokon átnyúló együttműködésre.

A jelen fejezet célja, hogy néhány példán keresztül szemléltesse, hogy a büntetőeljárások közötti különbségek milyen hatással vannak a kölcsönös elismerésre és a határokon átnyúló együttműködésre.

A büntetőjogi és büntetőeljárási szabályok közötti összeegyeztethetetlenségek, a kölcsönös ismeretek hiánya, valamint az illetékes hatóságok közötti hatékony és gyors kommunikáció és információcsere hiánya számos dilemmához vezetett. Központi kérdés, hogy milyen akadályok azonosíthatók a határokon átnyúló együttműködésben.

Így különösen: a meglévő keretrendszer nem foglalkozik azokkal a helyzetekkel, amikor a végrehajtó államok (amelyek ténylegesen összegyűjtik a bizonyítékokat) által követett szabályok eltérnek a fórum államának bizonyítékgyűjtési szabályaitól; gyakorlati problémák merülnek fel a másik állam által esetleg alkalmazott eljárási követelmények tisztázatlanságával kapcsolatban. Legvégül megemlítendő, hogy gyakran komplikációk merülnek fel a bizonyítékgyűjtésben részt vevő hatóság legitimitásával kapcsolatban, amelyeket a fórum állam esetlegesen nem ismer el. A védelemhez való jog érvényesülésének akadályait illetően is nehézségek merültek fel. Mindenekelőtt a bírósági határozatok megtámadásával összefüggésben, ami a bizonyítékok gyűjtésének módjára vonatkozó információk hiányára, a bizonyítékgyűjtés során a védelemhez való jog tényleges érvényesülésére, valamint a külföldön gyűjtött mentő bizonyítékok belföldi bíróságok előtt történő hozzáférhetővé tételére vezethető vissza.

Rögös út vezetett az Európai Ügyészségről szóló rendelet, a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a

szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról szóló irányelv és az ártatlanság vélelméről szóló irányelv elfogadásához. Az eredeti tervezetekben szereplő, a bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozó kizáró szabályokat vagy törölték az elfogadott változatból, esetleg az említett szabályokat a preambulumba illesztették, ami azt mutatja, hogy az új együttműködési eszközök elfogadásához vezető hosszadalmas tárgyalások során nem sikerült elfogadható kompromisszumot kötni.

A tagállamok hasonló problémákkal szembesülnek az európai elfogatóparancs végrehajtása során, nem ritka a végrehajtás elmaradása, ha a kibocsátó államban a fogva tartás körülményei problematikusak. A rossz fogva tartási körülmények egyértelműen akadályozzák az európai elfogatóparancs működését és befolyásolják a kölcsönös bizalmat. A bizalmatlanság érzésének növekedése gyorsan átterjedhet az együttműködés más területeire, és tovább akadályozhatja a kölcsönös elismerés eszközeinek működését. A fogvatartás körülményei a nemzeti szuverenitás lényegét érintik, és néhány tagállam már 2011-ben elutasította az uniós szintű szabályok megfogalmazását ezen a területen. A fogvatartási körülmények javítása, a börtönök korszerűsítése, valamint a börtönszemélyzet készségeinek és kapacitásának javítása kétségtelenül pénzügyi segítséget igényel az EU-tól, a tagállamok ezért is vonakodnak ezen a területen az esetleges minimumszabályok megalkotásától.

Jól ismert, hogy az európai bíróságok döntéseinek a hatása mélyreható. Így az európai elfogatóparanccsal kapcsolatos eljárások működését hátrányosan befolyásolta az Aranyosi és Căldăraru ügyben hozott ítélet, annak ellenére, hogy ezt a több mint egy évtizede elfogadott jogintézményt Unió-szerte széles körben és régóta alkalmazzák. Előzménye, hogy az EJEB 2014. június 10-én és 2015. március 10-én hozott ítéleteiben kimondta, hogy Magyarország és Románia a büntetés-végrehajtási intézeteiket jellemző túlzsúfoltság miatt megsértette az alapvető jogokat. A brémai tartományi felsőbíróság (Hanseatisches Oberlandesgericht in Bremen) előzetes döntéshozatali eljárások keretében azzal a kérdéssel fordult az EUB-hoz, hogy mindennek milyen hatása van az említett országok által kibocsátott európai elfogatóparancsok végrehajthatóságára.

Ezzel összefüggésben az EUB az Aranyosi és Căldăraru egyesített ügyekben 2016. április 5-én meghozott ítéletében megállapította, hogy az európai elfogatóparancs végrehajtásáért felelős hatóságnak, ha a kibocsátó tagállamban fogva tartott személyekkel szembeni embertelen vagy megalázó bánásmód valós veszélyét tanúsító információk állnak a rendelkezésére, az érintett személy átadásáról való döntés előtt e veszélyt értékelnie kell. A bíróság döntése szerint, ha e veszély az érintett tagállam általános fogvatartási körülményeiből ered, e megállapítás önmagában nem vezethet az európai

elfogatóparancs végrehajtásának megtagadásához. Ehhez ugyanis annak kimutatása is szükséges, hogy léteznek olyan komoly és tényszerű indokok, amelyek alapján feltételezhető, hogy ilyen veszély az érintett személyt a fogvatartásának előrelátható körülményei folytán ténylegesen fenyegetni fogja. E veszély érintett személlyel szembeni fennállásának értékeléséhez az európai elfogatóparancs végrehajtásáért felelős hatóságnak azt kell kérnie a kibocsátó hatóságtól, hogy az sürgősen adjon meg a fogvatartási körülmények értékeléséhez szükséges minden tájékoztatást. Amennyiben az európai elfogatóparancs végrehajtásáért felelős hatóság a kapott tájékoztatásra vagy a rendelkezésére álló bármely más információra tekintettel azt állapítja meg, hogy valós veszélye áll fenn az európai elfogatóparanccsal érintett személlyel szembeni embertelen vagy megalázó bánásmódnak, úgy az európai elfogatóparancs végrehajtását az ilyen veszély fennállásának kizárását lehetővé tévő kiegészítő információk megszerzéséig el kell halasztani. Ha e veszély fennállása észszerű időn belül nem zárható ki, akkor e hatóságnak kell eldöntenie, hogy az átadás iránti eljárást meg kell-e szüntetni.

Az EUB a Generalstaatsanwaltschaft-ügyben, 2018 júliusában hozott ítéletében korlátokat állított fel a kibocsátó tagállamban fennálló fogvatartási körülmények európai elfogatóparancs végrehajtását megelőző vizsgálata során, amely a helyzet részbeni orvoslására vezetett. A bíróság az ítéletében arra a következtetésre jutott, hogy még ha a kibocsátó tagállam elő is ír olyan jogorvoslati lehetőséget, amely lehetővé teszi a fogvatartási körülményeknek az alapvető jogok tekintetében való felülvizsgálatát, a végrehajtó igazságügyi hatóságok továbbra is kötelesek arra, hogy minden egyes érintett személy helyzetét egyedileg vizsgálják.

A kibocsátó tagállamban fennálló fogvatartási körülmények vizsgálatának a terjedelmével és a vizsgálandó büntetés-végrehajtási intézetekkel összefüggésben az EUB megállapította, hogy az ítélkezési gyakorlat szerint az európai elfogatóparancs által érintett személy átadásáról való döntés meghozatalára hivatott végrehajtó igazságügyi hatóságoknak konkrétan és pontosan értékelniük kell, hogy az adott ügy körülményei alapján fennáll-e a valós veszélye annak, hogy e személy a kibocsátó tagállamban embertelen vagy megalázó bánásmódnak lesz kitéve. Következésképpen az említett hatóságok által elvégzendő ezen vizsgálat a konkrét és pontos jellegére tekintettel nem vonatkozhat az összes olyan büntetés-végrehajtási intézetet jellemző általános fogvatartási körülményekre, amelyekben az érintett személy fogva tartható.

Könnyen belátható, hogy a rossz fogva tartási körülmények a kölcsönös elismerés tüskéjévé váltak, késleltetik és akadályozzák az átadási eljárásokat, és veszélyeztetik az EU-ba vetett kölcsönös bizalom elvét.

Ami a fegyveregyenlőség elvének az érvényesülését illeti, az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről

szóló (EU) 2017/1939 rendelet 41. cikk (3) bekezdése alapján a (VI., eljárási biztosítékokról szóló) fejezetben említett jogok sérelme nélkül, a gyanúsítottakat és vádlottakat, valamint az Európai Ügyészség eljárásaiban érintett más személyeket megilleti az alkalmazandó nemzeti jog által számukra biztosított valamennyi eljárási jog, beleértve a bizonyíték benyújtásához való jogot, a szakértők kijelölésének vagy szakértői vizsgálatnak és a tanúk meghallgatásának a kérelmezéséhez való jogot, valamint az annak kérelmezéséhez való jogot, hogy az Európai Ügyészség biztosítsa ezen intézkedések végrehajtását a védelem számára. Azaz ez a szabály akkor érvényesülhet, ha a nemzeti jog alapján eleve jogosult erre a gyanúsított vagy a vádlott, a rendelet nem biztosít új jogosultságot a terhelt számára.

Az ENYH-ról szóló irányelv 1. cikk (3) bekezdése alapján az ENYH kibocsátását kérheti valamely gyanúsított vagy vádlott személy, vagy a nevében eljáró ügyvéd a nemzeti büntetőjogi eljárással összhangban az alkalmazandó védelmi jogok keretében. Ez a jogosultság azonban szintén „a nemzeti büntetőeljárással összhangban lévő, alkalmazandó védelemhez való jog keretében" érvényesül, ez nem jogosítja fel a terheltet arra, hogy „párhuzamos nyomozást folytasson", ha ezt a nemzeti büntetőeljárási jogi szabályok nem teszik lehetővé.[305]

A nemzeti jogra való különböző hivatkozások beillesztése az ENYH-irányelv és az EPPO-rendelet főbb rendelkezéseibe[306] annak elismerésével egyenértékű, hogy minden marad a régiben, a bizonyítékok gyűjtése továbbra is tagállamonként eltérő módon történik és hogy nem léteznek uniós szinten egységes eljárási biztosítékok.

A határokon átnyúló bűncselekmények esetén a védő részvétele csak szűk körben biztosított az egyes nyomozati cselekményeken, ezek közül is elsődleges a terhelti kihallgatáson történő részvétele. Az ügyvédi segítség igénybevételéről szóló irányelv {az Európai Parlament és a Tanács 2013/48/EU irányelve (2013. október 22.) a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról} 3. cikk (3) bekezdés c) pontja alapján a tagállamok biztosítják, hogy a gyanúsítottnak vagy vádlottnak joga legyen ahhoz, hogy ügyvédje legalább a következő nyomozási vagy bizonyításfelvételi cselekményeknél jelen legyen, amennyiben azokat a nemzeti jog előírja, és

[305] Criminal procedural laws across the European Union –
A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation. Forrás:
https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf 71.
[306] Lásd ENYH-irányelv 14. cikk (7) bekezdését és EPPO-rendelet 41. cikk (3) bekezdését.

amennyiben a gyanúsítottnak vagy a vádlottnak jelen kell lennie vagy jelen lehet:

i. felismerésre bemutatás;

ii. szembesítések;

iii. a bűncselekmény rekonstruálása.

Ugyanakkor megfontolandó a nyomozati cselekmények katalógusának bővítése, indokolt lehet a szabályozás kiterjesztése a tanúkihallgatásra, a házkutatásra, a DNS-vizsgálatra.

Nem kétséges, hogy a külföldi bizonyítékok büntetőeljárásban való elfogadhatósága, a forum államban való felhasználása nem garantált és az alapvető jogok védelme továbbra sem kielégítően biztosított. Az egyensúlyt kell tehát megteremteni a hatékony bűnüldözés, vádemelés és az emberi jogok védelme között.

14. Következtetések

A jelen dolgozat egy gondolatkísérlet volt annak alátámasztására, hogy az uniós bűnügyi együttműködés értékelése és továbbfejlesztése szempontjából az összehasonlító büntetőeljárási jogi elemzésnek kiemelten fontos szerepe van, a nemzetközi tapasztalatok sok tanulsággal szolgálhatnak. Láthattuk, hogy bár a bizonyítás szabályai minden tagállamban ugyanazokon az elveken nyugszanak, részleteikben mégis igen eltérőek.

A nemzeti szuverenitás lényegét legpregnánsabban még mindig a büntetőjog, büntető eljárási jog reprezentálja. Aligha kétséges, hogy másik fontos tényező más uniós országok szankciós politikájával szembeni bizalmatlanság. Az európai igazságszolgáltatási térség és rendszerek széttöredezettsége számos problémához vezet, amelyekkel az igazságszolgáltatás nap, mint nap szembesül. Tagállami bíróságok előtt egyre gyakrabban merülnek fel olyan eljárások, amelyekben külföldön beszerzett bizonyítékok elfogadhatóságáról kell dönteni. A tagállami büntetőeljárási jogszabályok különbözősége azt is maga után vonja, hogy az egyik tagállamban összegyűjtött bizonyítékok a másik tagállamban nem használhatók fel a tárgyaláson, holott a bizonyítékok kölcsönös elfogadásának az elve az eredményes büntetőeljárás lefolytatásának a sarokköve.

Mint láttuk, ez előhívja az igényt a kölcsönösen elfogadható bizonyítási szabályok katalógusának a megteremtésére. Megoldásul szolgálhat olyan szabályok megfogalmazása, amelyek lehetővé teszik a másik tagállamban lefolytatott bizonyítás eredményének a felhasználását a tárgyaláson.

Ugyanakkor az uniós jog nem szabályozza a bizonyítékok büntetőeljárásban való elfogadhatóságának kérdését. Jóllehet az EUMSZ 82. cikk (2) bekezdésének a) pontja felhatalmazta az Európai Uniót a bizonyítékok kölcsönös elfogadhatóságával kapcsolatos minimális harmonizáció elvégzésére, ez még nem történt meg.
Az EUMSZ 82. cikk (2) bekezdésének a) pontja alapján az EU hatásköre a szubszidiaritás és az arányosság elvének tiszteletben tartása mellett a kölcsönös elismerést elősegítő minimumszabályokat tartalmazó irányelv elfogadására terjed ki.

Láthatjuk, hogy egyedül az ENYH-irányelv 14. cikke (7) bekezdésének második mondata tesz említést az ENYH révén szerzett bizonyítékok értékeléséről. „A tagállamok a nemzeti eljárási szabályok sérelme nélkül biztosítják, hogy a kibocsátó államban zajló büntetőeljárások során, az ENYH révén szerzett bizonyítékok értékelésekor a védelem jogait [helyesen: a védelemhez való jogot], valamint a tisztességes eljáráshoz való jogot tiszteletben tartsák."

Az ENYH-irányelv sem tartalmaz azonban a bizonyítékok elfogadhatóságára vagy a bizonyítékok kizárására vonatkozó szabályokat. Ahogyan a büntetőügyekben az elektronikus bizonyítékokra vonatkozó európai bizonyításfelvételi és bizonyításmegőrzési határozatokról szóló legutóbbi bizottsági javaslat sem (e-bizonyítékokról szóló rendelettervezet). Ez a javaslat szintén fenntartja a jelenlegi status quo-t, és csak a mentességekkel vagy kiváltságokkal összefüggésben érinti az elektronikus bizonyítékok bizonyos típusainak elfogadhatóságát (a rendelettervezet 18. cikkében). A forum regit actum elv egyszerű újrafogalmazásával az uniós jogalkotó nem oldotta meg a már említett problémákat. A gyakorlat azt mutatja, hogy a lex fori alkalmazásával szemben még mindig sok fenntartás van. A lex fori alkalmazásának elmaradása, valamint a bírónak a jogellenesen megszerzett bizonyítékok elfogadásáról való döntésre vonatkozó potenciálisan széles mérlegelési jogköre a gyakorlatban jelentős, és olyan helyzethez vezethet, amely a vádlottnak kedvez, azaz a tárgyaláson nem használják fel e bizonyítékokat.

A jogalkotási eszközökkel való harmonizációnak szükségszerűen megvannak a korlátai, ahogy ezt nagyon jól mutatja a büntetőeljárási bizonyításra vonatkozó szabályok harmonizációja is. A mai napig nem alakult ki konszenzus a bizonyítékok elfogadhatóságának szabályozására vonatkozóan, csak szerény lépések történtek a büntetőeljárási bizonyítás, így különösen a bizonyítékok elfogadhatóságának a szabályozása felé. Egy erősen fragmentált tagállami szabályozás létezik, a „bizonyítási jog" részletszabályai jelentősen eltérnek egymástól. Ahogy Menyhárd Attila rámutat, „az Európai Uniós

jogharmonizáció nem innovatív természetű, sokkal inkább pusztán a nagyobb európai nemzeti jogok közös nevezőjének a keresése".[307]

Amint arra már utaltam, elengedhetetlen uniós minimális szabályok megalkotása a bizonyítékok gyűjtése és értékelése terén. A bizonyítékok beszerzésére szolgáló eszközök megszaporodásával és a bizonyítékok értékelésére vonatkozó szerteágazó szabályokra tekintettel a jogellenesen beszerzett bizonyítékokra vonatkozó kizáró szabályok az EU eszköztárának lényeges elemévé váltak. Az uniós jogalkotóknak élni kell a Lisszaboni Szerződés által az EUMSZ 82. cikke (2) bekezdésének a) pontja alapján az EU-ra ruházott kifejezett hatáskörükkel.

Tekintettel arra, hogy az EU-ban nincsenek jogszabályi normák a bizonyítékok gyűjtésére, felhasználására és kizárására vonatkozóan, felmerült a kérdés, hogy a két európai bíróság (az EJEB és az EUB) emberi jogi joggyakorlatából milyen mértékben vezethetők le közös normák, és hogy ezek a normák felhasználhatók-e a jövőbeli jogharmonizáció alapjául. Láthattuk, hogy a két európai bíróság gyakorlata kulcsszerepet játszhat abban, hogy a tagállami bizonyítási jog elmélet és gyakorlat újragondolja a bizonyításra vonatkozó szabályokat és a bizonyítékok kizárásának a kritériumait is, különösen az EJEB fogalmazott meg több elvet ezen a területen. Az ítélkezési gyakorlatuk alapvetően iránymutatásként szolgálhat a kizárásra vonatkozó uniós szabályok megfogalmazásához, számos támpontot nyújt arra vonatkozóan, hogy a bizonyítékok felhasználása mikor sértené az eljárás tisztességességét.

Szükséges a bizonyítékok abszolút és relatív elfogadhatatlanságára vonatkozó szabályok megalkotása, előbb említett bizonyítékok semmilyen esetben sem használhatók fel egy tagállam büntetőeljárásában, de garantálni szükséges azt is, hogy más tagállamok sem használhatják fel. Az EJEB ítélkezési gyakorlata tükrében ki kell zárni például a kínzás, a rendőri felbujtás, az önvádra kötelezés tilalma, a hallgatáshoz való jog vagy a jogi segítségnyújtáshoz való jog megsértésével szerzett bizonyítékokat. Álláspontom szerint elfogadhatatlanok a megtévesztéssel vagy a kihallgatás során kikényszerített bizonyítékok is.
Szükséges olyan uniós szabály kidolgozása is, amely kizárja az olyan bizonyítékokat, amelyekről nem lehet tudni, hogyan, milyen folyamat során gyűjtötték. Fontos tehát, hogy a forum bíróságok kötelezettségévé tegyék annak vizsgálatát, hogy hogyan gyűjtötték a bizonyítékokat, és amennyiben kétség merül fel azzal kapcsolatban, hogy a vádlott lényeges jogait megsértették-e, akkor az érintett bizonyítékokat ki kell zárni a bizonyítékok köréből.

Elengedhetetlennek tartom annak biztosítását, hogy a gyanúsított vagy a vádlott hatékony jogorvoslattal rendelkezzen a jogellenesen beszerzett bizonyítékok felhasználása ellen a büntetőeljárás különböző szakaszaiban, ezen garancia

[307] Menyhárd Attila: Az európai magánjog egységéről és sokféleségéről In: Ratio et mensura Studia M. Király Dedicata Ünnepi tanulmányok Király Miklós 60. születésnapja alkalmából. Budapest, 2021. (Szerk.: Somssich Réka) 39.

érvényesüljön a nyomozás során is. Mindamellett indokoltnak tartom, hogy az ítélet megtámadható legyen azon az alapon, hogy a felhasznált bizonyíték elfogadhatatlan az irányelv alapján. Úgy vélem, hogy a minimumszabályok elfogadását szükséges kiegészíteni a bírósági felülvizsgálat meglévő keretét erősítő és továbbfejlesztő rendelkezésekkel.

Jelenleg nem létezik semmilyen rendelkezés, amely a fogvatartási körülményeket szabályozná az Unióban. Megfontolandó lenne tehát a fogvatartási körülményekre vonatkozó minimumszabályok elfogadása, mely az EU jogegységesítési igénye és törekvései szempontjából elsősorban azért érdekes, mert – ahogy erre az Aranyosi és Căldăraru ügyben hozott ítélet is kitűnően rávilágított a rossz fogvatartási körülmények egyértelműen akadályozzák az európai elfogatóparancs zökkenőmentes működését, hátrányosan befolyásolják a kölcsönös bizalmat, fontos hatásuk a végrehajtás esetleges elmaradása. A vizsgált országok némelyikében az európai elfogatóparancs végrehajtásának megtagadása a terhelt szabadon bocsátását eredményezte, mivel ellenkező esetben sérült volna a szükségesség és arányosság elve, amelyet a tagállamoknak be kell tartaniuk a letartóztatás alkalmazása során, amíg a személy átadásra vár. Könnyen belátható, hogy a fogvatartási körülmények, a kölcsönös elismerés hatékonysága és az egyének jogainak védelme között szoros összefüggés áll fenn. Mindazonáltal úgy vélem, hogy az új jogi eszköz megalkotásához szükséges pénzügyi feltételek jelenleg hiányoznak, szükség van új uniós finanszírozási mechanizmus kialakítására.

A megalkotandó minimumszabályoknak lehetővé kell tenniük az egységes mérce biztosítását, amely az összes tagállami büntetés-végrehajtási rendszerére alkalmazandó, és amely túllép ezek különbözőségein, ami hozzájárul a tagállamok egymás iránt tanúsítandó kölcsönös bizalmához. Más kérdés, hogy nemzeti szinten minden tagállam szabadon biztosíthat kedvezőbb sztenderdet a saját büntetés-végrehajtási intézeteiben fennálló fogvatartási körülmények tekintetében, amely sztenderdet nem kényszerítheti más tagállamokra egy európai elfogatóparancs végrehajtásával összefüggésben.

A határokon átnyúló együttműködés nem működhet megfelelően, ha a sértettek jogai terén nincs nagyobb mérvű harmonizáció. A határokon átnyúló együttműködési eszközök tekintetében az EU jelentős mértékben elhanyagolta az áldozatok jogaival kapcsolatos kérdéseket. A vádlottak és sértettek közötti első, feltűnő aszimmetria mennyiségi jellegű. A védelemhez való jog tekintetében a viszonylag rövid idő alatt elfogadott hat irányelv ellentétben áll a sértettek jogállásával kapcsolatban elfogadott két intézkedéssel. A védelemről szóló hat irányelvben foglalt rendelkezések a jogalkotók minimalista megközelítése ellenére összességében jelentős mértékű normák közelítését jelentik.

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 82. cikkének (2) bekezdése a több államra kiterjedő vonatkozású büntetőügyekben a bírósági

ítéletek és határozatok kölcsönös elismerésének, valamint a rendőrségi és igazságügyi együttműködésnek a megkönnyítése érdekében a tagállamokban alkalmazandó szabályozási minimumok megállapításáról rendelkezik, különösen a bűncselekmények áldozatainak jogai tekintetében. A bűncselekmények áldozatai tekintetében ugyanakkor az egyes tagállamok kártérítési rendszerei nagymértékben eltérnek egymástól, attól függően, hogy a kártérítést az államtól vagy az elkövetőtől kérik.[308] Az előbbi rendszeren belül a tagállamok között jelentős eltérések vannak a kártérítési igény érvényesítésének a feltételei, a kártérítési igény érvényesítésének lehetőségei tekintetében az eljárás egyes szakaszaiban, az eljárások, a határidők és a megítélt összegek tekintetében. Az elkövetőtől származó kártérítés minden tagállamban létezik, azonban különböző formákban. Az államtól származó, határokon átnyúló kártérítést a bűncselekmény áldozatainak kompenzációjáról szóló 2004/80/EK irányelv szabályozza. Az irányelv szerint a bűncselekmények áldozatai számára igazságosan és megfelelő módon biztosítani kell a nekik okozott károk enyhítését, függetlenül attól, hogy a bűncselekményt az EU-n belül hol követték el. Az irányelv lehetővé teszi a határokon átnyúló tényállások esetén a bűncselekmények áldozatai számára a kárenyhítéshez való hozzájutást. Biztosítja, hogy az áldozat a tartózkodási helye szerinti tagállamban nyújthassa be kárenyhítési kérelmét. Az egyes áldozatoknak kifizetendő kárenyhítés összege a bűncselekmény elkövetési helye szerinti tagállam belátására van bízva, de annak igazságosnak és megfelelőnek kell lennie. A kártalanítási rendszerek közelítésének hiányában azonban a határokon átnyúló együttműködés a gyakorlatban problematikus.

A nemzeti rendszerek közötti különbségek elsősorban az alábbi kérdéseket, aggályokat vetik fel:

- a kártérítési irányelvnek korlátozott a hatálya, azaz csak a szándékos erőszakos bűncselekményekre terjed ki;
- a transznacionális helyzet a sértett diszkriminiációjához vagy „fordított diszkriminációhoz" vezethet;
- egyes országok nem teszik lehetővé saját állampolgáraik számára, hogy kártérítést követeljenek, ha a bűncselekményt külföldön követték el.

A legáltalánosabb, az európai uniós áldozatvédelmi politika központi eszköze, a 2012/29/EU irányelv a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról. Az utóbbi irányelv rendelkezik – igaz igen szűk körben – az elkövető által nyújtandó kártérítésről, az állam által nyújtott kártérítésről viszont hallgat. Az előbbi esetben a részletszabályok megfogalmazását a nemzeti jog körébe utalja.

Gyakran kell szembesülni azzal, hogy a sértettet megillető jogok ezen a területen meglehetősen korlátozottak. A tagállamoktól mindössze azt követeli meg az irányelv, hogy amennyiben a sértett a büntetőeljárás során kártérítési kérelmet nyújt be a bírósághoz, az illetékes tagállami hatóságoknak

[308] Criminal Procedures Laws accross the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation. Forrás: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf Letöltés ideje: 2023.09.19. 144.

biztosítaniuk kell, hogy a sértett tudomást szerezzen a bíróságnak a kérelméről hozott határozatáról. A problémák az áldozatok igazságszolgáltatáshoz való hozzáférését gátló akadályokhoz vezethetnek, nem ritka, hogy az áldozatok vagy egyáltalán nem jutnak hozzá a kompenzációhoz vagy az nem megfelelő mértékű.
Álláspontom szerint a jelenlegi uniós eszközök nem biztosítják megfelelőképpen az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést, azért sem, mivel a két irányelv összehangolása nem történt meg. Megoldást jelenthet a kártérítési irányelv felülvizsgálata, az áldozatok igazságszolgáltatáshoz és kártérítéshez való hatékonyabb hozzáférést biztosító rendelkezések megalkotásával.

Fijnaut és Groenhuijsen szerint „egy egységes „nyomozati és vádemelési" térség elősegítené a bizonyítékok kölcsönös elfogadása útjában álló akadályok felszámolását, ugyanis ezen elv alkalmazásának a mellőzése már számos esetben hiúsította meg a hatékony bűnüldözést".[309]

A bizonyítékok kölcsönös elfogadhatóságával kapcsolatos jövőbeli uniós szabályokra visszatérve a mai digitális világunkban az elektronikus bizonyítékok szinte minden büntetőeljárásban jelen vannak, viszont már nem fogadható el, hogy minden tagállam egyedileg mérlegelje, hogy mikor fogadja el a külföldön összegyűjtött bizonyítékokat. Az elfogadhatóság elveit az emberi jogi normáknak megfelelően szükséges biztosítani.

A bizonyítékok elfogadhatóságáról szóló jövőbeli uniós szabályok megalkotásával összefüggésben elengedhetetlen annak meghatározása, hogy azok mire terjedjenek ki. Ennek első lépése tehát a jogi aktus alkalmazási körére vonatkozik. Mindez a következő súlyos dilemmák elé állítja az uniós jogalkotókat:
Egy jövőbeli irányelvnek vajon a befogadás és/vagy kizárás szabályainak meghatározására kell-e korlátozódnia? Avagy a bizonyítékok gyűjtésére és felhasználására vonatkozó szabályok közelítéséről szükséges rendelkeznie? A határokon átnyúló nyomozásokra kell-e korlátozódnia vagy kiterjedhetne tisztán belföldi elemeket tartalmazó ügyekre is?

Kiindulópontként leszögezhető, hogy a hatáskör megállapítása az irányelv 1. cikkének (1) bekezdésében foglaltak alapján történhet. Az EUMSZ 82. cikkének (2) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy az csak olyan kötelező befogadási szabály előírására korlátozódik, amely kötelezi a tagállam nemzeti hatóságait, hogy a kölcsönös elismerésről szóló jogi aktus alapján elfogadják egy másik tagállam tág értelemben vett igazságügyi hatósága által gyűjtött bizonyítékokat. Ahogy Vervaele helyesen rámutatott:

„Bár a közelítés elméletileg a bírósági határozatok kölcsönös elismerésének megkönnyítése érdekében a minimumszabályokra korlátozódik, az EUMSZ 82.

[309] C. Fijnaut – M. S. Groenhuijsen: A European Public Prosecution Service: Comments on the Green Paper. n. European Journal of Crime. Criminal Law and Criminal Justice 2002/4. 325.

cikke (2) bekezdése b-c) pontjának a jogalkotó általi alkalmazásából világossá vált, hogy ez a közelítés valójában a nemzeti büntetőeljárások harmonizációját jelenti (tehát nem korlátozódik a kölcsönös elismerési eszközökre) a lehetséges kölcsönös elismerés megkönnyítése érdekében. A harmonizáció nem szigorúan a minimális harmonizációra korlátozódik, hanem a minimális szabályokra, vagyis arra, ami a tagállamok közötti kölcsönös elismerés megkönnyítéséhez és fokozásához szükséges".

A bizonyítási rendszerek egyediségére tekintettel nem lehet cél, hogy minden eljárási cselekményre, illetve bizonyítási eszközre egyértelmű szabályozást adjunk, ráadásul a tagállamok sem fogadnák azt el.

Egy másik, a bizonyítékok elfogadhatóságát érintő – már említett – fontos szabály az Európai Ügyészségről szóló rendelet 37. cikk (1) bekezdése, az ezzel kapcsolatos törekvés világos: ezen rendelkezéssel kívánták megerősíteni a bizonyítékok elfogadhatóságát az Unióban. Eszerint „az Európai Ügyészség ügyészei vagy a terhelt által a bíróság elé terjesztett bizonyítékok elfogadása nem tagadható meg csupán azon az alapon, hogy az adott bizonyítékot egy másik tagállamban vagy egy másik tagállam jogával összhangban gyűjtötték". Kétségtelen, hogy ez a jogharmonizációs, összehangolási kísérlet előremutató.

Ugyanakkor ez a megközelítés is korlátozott, a megfogalmazás túl általános, nem mutat túl azon, hogy a bizonyítékok nem utasíthatók el pusztán azért, mert azokat külföldön vagy egy másik tagállam joga alapján gyűjtötték; ebből azonban nem következik az, hogy a tagállami bíróság „keze meg van kötve" a bizonyítékok elfogadhatóságát, a bizonyítékok értékelésének módját illetően. A bíróság korrigálhat vagy egyszerűen „felülírhatja" ezt a szabályt.

Ahogy arra a fentiekben utaltam, megfontolandó lenne a kötelező befogadási szabályt az európai emberi jogi jogból származó kizárási szabályokkal kiegészíteni. A jövőbeli uniós szabályoknak további rendelkezéseket kellene tartalmazniuk a nyomozás határokon átnyúló jellegével kapcsolatban. Ugyanígy a bizonyítékok megszerzéséről és az EU-ban történő elfogadásáról szóló jövőbeli irányelv a bizonyítási jog más aspektusaival is foglalkozhatna, pl. a nemzetközi elemmel bíró nyomozásokkal összefüggésben speciális eljárási biztosítékok kidolgozásával a terhelti védelem megerősítésére, így a védelemnek a bizonyítékok gyűjtéséhez vagy kéréséhez való jogával.

Az EJEB dönt a büntetőeljárásban a büntetőeljárás egészének tisztességes voltáról, ugyanakkor az eljárás bizonyos szakaszában nem látható előre, hogy bizonyos bizonyítékok az eljárás egészét tisztességtelenné fogják tenni, a kizárás megakadályozza az eljárás „eredményességét". Ennek logikus következménye, hogy az esetleges uniós szabályok nem állhatnak meg ezen a „védelmi" szinten. Nagyon lényeges, hogy ezen túlmenően a kizárási szabály célja nemzeti szinten nem csupán a tisztességes eljárás megőrzése.

Hangsúlyozandó, hogy az EJEB jelenlegi ítélkezési gyakorlata a belföldi helyzetekre összpontosít (ugyanaz a jogi rendszer vonatkozik a bizonyítékok gyűjtésére és a tárgyalásra), és nem foglalkozik a határokon átnyúló dimenzióval rendelkező ügyekkel. Miután a két bíróság ítélkezési gyakorlata nem mutat teljesen átfogó képet és nem is egészen konzisztens, az ítélkezési gyakorlat alapján kimunkálható minimumszabályok puszta megismétlésének a kodifikáció során nincs hozzáadott értéke.

Az EJEB-nek a külföldön szerzett bizonyítékok elfogadhatósága tekintetében nem teljesen konzekvens ítélkezési gyakorlata szempontjából érdemesnek tűnik röviden visszatekinteni a fontosabb ügyekre. A Schenk kontra Svájc ügyben például az EJEB arra a következtetésre jutott, hogy „nem az ő feladata elvileg meghatározni, hogy bizonyos típusú bizonyítékok például a jogellenesen megszerzett bizonyítékok elfogadhatók-e". Más ügyben az EJEB egyértelműen megállapította, hogy a bizonyítékok elfogadhatósága a nemzeti jogra tartozó kérdés, míg az EJEE 6. cikke esetleges megsértésének értékelése során „a bíróság az eljárást, mint egészet vizsgálja, figyelembe véve a védelemhez való jogot, de a társadalomnak és az áldozatoknak (sértetteknek) a vádeljárás megfelelő lefolytatásához fűződő érdekét, valamint szükség esetén a tanúk jogait is".

A közelmúltban az EJEB már úgy ítélte meg bár továbbra is a Schenk-ügyre hivatkozva , hogy az EJEE 3. cikkének megsértésével szerzett bizonyítékokat másként kell kezelni, mint az EJEE 8. cikkének megsértésével szerzett bizonyítékokat.

Szükség van olyan szabály megalkotására, mely arra kötelezné a forum bíróságot, hogy ellenőrizze a bizonyítékok gyűjtésének a folyamatát, azaz az új szabály alapján a bíróságnak mérlegelése során jelentőséget kell tulajdonítania a bizonyítási eszköz beszerzésének a körülményeinek, annak folyamatának.

Összefoglalva, ugyan nagy volt a kísértés, hogy irányelv szülessen a bizonyítékok büntetőeljárásokban való kölcsönös elfogadhatóságáról, végül az uniós jog fejlődésének jelenlegi állapotában a tagállamok joga szabályozza azt a kérdést, hogy felhasználhatóak-e a nemzeti vagy az uniós jog megsértésével megszerzett bizonyítékok, vagyis a bizonyítékok elfogadhatóságának kérdése jelenleg a nemzeti jogra tartozik. Mindazonáltal azokban a kérdésekben, amelyekben az uniós jogot kell alkalmazni, a releváns nemzeti rendelkezések nem sérthetik a Charta 47. és 48. cikkét.

A jelenlegi helyzet nem lesz azonban sokáig fenntartható gyakorlati intézkedések nélkül, melyeket néha előnyben kell részesíteni a kötelező jogalkotási intézkedésekkel szemben. A megerősített igazságügyi párbeszéd megkönnyíti az együttműködést és fokozza az EU büntetőjogi térségének kohézióját. Az alábbiakat veszi alapul a Bíróság által a közelmúltban hozott ítélkezési gyakorlatban a párbeszédre adott lendületre támaszkodva, a bírák

közötti párbeszéd horizontális formáit ki kell egészíteni a vertikális formákkal, a nemzeti bíróságok közötti bíróságoktól az EUB-ig.

Jelentős változások várhatók a jogorvoslatok terén is. A hatékony bírói jogvédelem elve olyan általános közösségi jogelv, amely a tagállamok közös alkotmányos hagyományain nyugszik, és amelyet az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény 6. és 13. cikke is megerősített, és amely újra megerősítést nyert az Európai Unió Alapjogi Chartájának 47. cikkében. Az EUB jogformáló szerepét jól példázza a hatékony bírói jogvédelemhez való jog értelemzése. A hatékony bírói jogvédelemhez való jognak az „uniós jog általános elvévé" való emelése a közelmúltban elfogadott Associação Sindical dos Juìzes Portugueses ügyben arra ösztönözheti majd a tagállamokat, hogy előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezzenek a Bíróságnál, hogy tisztázzák a Charta 47. cikke alkalmazásának terjedelmét a határokon átnyúló bizonyítás esetén. Fenti ügyben az előzetes döntéshozatal iránti kérelem tárgya az EUMSZ 19. cikk (1) bekezdése második albekezdésének, valamint az Európai Unió Alapjogi Chartája 47. cikkének az értelmezése volt.

A kérelmet az Associação Sindical dos Juízes Portugueses (a portugál bírák szakszervezete, a továbbiakban: ASJP) és a Tribunal de Contas (számvevőszék, Portugália) között folyamatban lévő eljárásban terjesztették elő, amelynek tárgya az ezen fórum tagjainak folyósított illetmények összegének a portugál állam költségvetési politikájának irányvonalai keretében történő időszakos csökkentése. A Nagytanács ítélete szerint az Unió olyan jogi unió, amelyben a jogalanyoknak joguk van ahhoz, hogy az uniós jogi aktusok velük szemben történő alkalmazására vonatkozó bármely határozat vagy egyéb nemzeti jogi aktus jogszerűségét bíróság előtt vitassák. Az EUMSZ 19. cikk, amely az EUMSZ 2. cikkben kimondott jogállamiság értékét konkretizálja, az uniós jogrendben a bírósági felülvizsgálat biztosításának feladatát nem egyedül a Bíróságra, hanem a nemzeti bíróságokra is ruházza. Az ítélet szerint, amint azt az EUMSZ 19. cikk (1) bekezdésének második albekezdése előírja, a tagállamok megteremtik azokat a jogorvoslati lehetőségeket, amelyek az uniós jog által szabályozott területeken a jogalanyok hatékony bírói jogvédelemhez való jogának a biztosításához szükségesek. A tagállamok kötelesek tehát olyan jogorvoslati és eljárási rendszert kialakítani, amely lehetővé teszi a hatékony bírósági felülvizsgálatot az említett területeken.[310]

Tehát a hatékony jogorvoslathoz való jog jegyében a külföldön gyűjtött bizonyítékok tárgyában hozott határozat ellen benyújtható új jogorvoslati eszköz elfogadása meghatározó eleme lehet a jövőbeni uniós minimumszabályoknak.

[310] Lásd ebben az értelemben: 2013. október 3-i Inuit Tapiriit Kanatami és társai kontra Parlament és Tanács ítélet, C-583/11 P, EU:C:2013:625,100. és 101. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

Mint láttuk, lényeges különbségek jelentkeznek a nyomozásra vonatkozó szabályokban is. Megoldást kíván különösen a nyomozati cselekmények indítványozásával kapcsolatos eljárás menetének a rögzítése. Észszerűnek tűnik a védelemnek a saját nemzeti hatóságnál kezdeményezni a nyomozati cselekmény elvégzését, amelyek továbbítanák azt a végrehajtó tagállamhoz.

Hollandiában és Olaszországban a védelemnek kérelmet kell benyújtania a vádat emelő ország nemzeti hatóságaihoz, hogy azok megkereső levelet küldjenek a külföldi hatóságoknak, amelyben további nyomozati cselekmények lefolytatását kérik. Az ilyen kérelmek sikerének esélye azonban néha kisebb. Olaszországban például a védelemnek a belföldi ügyekhez képest sokkal megalapozottabb indítványt kell előterjesztenie a kért nyomozati cselekmény indokoltságának az alátámasztására, ugyanakkor így sincs garancia arra, hogy a kérelemnek helyt adnak.[311] Továbbá, mivel a védelemnek nincs „rálátása" a végrehajtó állam által folytatott nyomozati cselekményekre, a védelem kérelme akár a kívánttal ellentétes eredményre vezethet, így például az összegyűjtött bizonyítékokról bár eredetileg a vádlott felmentése érdekében terjesztették elő kiderülhet, hogy azok a vádlottra nézve terhelőek. Ezeket a terhelő bizonyítékokat pedig esetleg megosztják a kibocsátó állam hatóságaival.

A hatékony védelemhez való joggal kapcsolatos elvárásokat az elkövetkező években a határokon átnyúló bűnözés területén az Európai Ügyészség és az ENYH hivatott megvalósítani, az ezzel kapcsolatos alkalmazási tapasztalatokat ezért folyamatosan értékelni kell. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikke a büntetőeljárásban azt biztosítja, hogy a vádlott hatékonyan és érdemben vehessen részt a büntetőperben, követhesse a tárgyalás menetét.[312]

A tisztességes tárgyalás fogalma magában foglalja a kontradiktórius eljáráshoz való alapjogot is, amely szorosan kapcsolódik a fegyveregyenlőség elvéhez. Ezért köteles a vád minden birtokában levő bizonyítékot bemutatni, hogy arra a védelem nyilatkozhasson. A fegyveregyenlőség ugyanis azt a lehetőséget teremti meg a felek számára, hogy megismerhessék az összes bizonyítékot, iratot, és azokra észrevételeket tehessenek és indítványokat nyújthassanak be, vagyis tisztességes egyensúly (fair balance) álljon fenn közöttük.[313] A fegyveregyenlőség sérelmét jelenti különösen, ha az egyik fél, a másik féllel ellentétben nem fér hozzá a lényeges dokumentumokhoz.
A bizonyítékokhoz való hozzáférés korlátozása nem zárhatja ki, hogy a vádlott megismerhesse a bizonyítékokat a tárgyalás előtt, és lehetősége legyen észrevételt tenni azokra. Miután a bizonyítékokhoz való hozzáférés nem

[311] Criminal Procedures Laws accross the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation. Forrás: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf Letöltés ideje: 2023.09.19. 80.

[312] Dr. Paczolay Péter: A tisztességes tárgyaláshoz való jog az EJEB gyakorlatába. In.: A tisztességes eljáráshoz való jog (szerk.: Tóth J. Zoltán) Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2021. 162.
[313] Dr. Paczolay Péter: A tisztességes tárgyaláshoz való jog az EJEB gyakorlatában. In.: A tisztességes eljáráshoz való jog (szerk.: Tóth J. Zoltán) Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2021. 163.

abszolút jog, a büntetőeljárásban különösen súlyos érv lehet a korlátozás mellett a nemzetbiztonsági érdek és a tanúvédelem, és ez indokolhatja a bizonyítékok visszatartását.[314]

A Van Mechelen és társai kontra Hollandia ügyben a kérelmezők (4 személy) elítélése gyilkossági kísérlet és erőszakkal való fenyegetés útján elkövetett rablás miatt döntő mértékben a rendőrök által szolgáltatott bizonyítékokon alapult, akiknek a személyazonosságát a védelem nem ismerte, és akiknek a magatartását a közvetlen kihallgatás alatt nem figyelhették meg. Az ügyben a bűnösséget megállapító ítéletek rendőri jelentéseken alapultak, amelyek csupán a rendőrök azonosító számát tartalmazták.
Az ítélet elleni fellebbezésben a védelem kérte, hogy a rendőrtisztviselőket idézzék a tárgyalásra. A fellebbviteli bíróság valamennyi tanút megidézte: összesen húsz tanút hallgattak ki, ezek közül tizenegynek a nevét nem közölték a védelemmel. A tizenegy tanút a vizsgálóbíró irodájába idézték meg, míg a védelem és a vád képviselői elkülönített helyiségben tartózkodtak. A helyiség akusztikai berendezés segítségével összeköttetésben volt a vizsgálóbíró irodájával**.**
Az anonimitásukat megőrző tanúk kijelentették, hogy amennyiben nevük nyilvánosságra kerül, nem tudják a továbbiakban a hivatásukat kifogástalanul ellátni. Valamennyien meg kívánták őrizni anonimitásukat, félve az ellenük vagy családjuk ellen irányuló bosszútól.
A vád és a védelem is tehetett fel kérdéseket a tanúknak, a feltett kérdések azonban szóbeli válasz nélkül maradtak, mert a válaszokból a tanúk személyazonossága és a rendőrségi módszerek megállapíthatóak lettek volna, ezért ezekre a kérdésekre írásban adták meg a választ. A fellebbviteli bíróság elutasította védelem által előterjesztett azon indítványt, amely az anonim tanúk újbóli és nyilvános kihallgatására irányult, és mind a négy kérelmezőt bűnösnek találta. Az ítélet a tizenegy anonim tanú vallomásán kívül orvosszakértői véleményeken, tárgyi bizonyítékokon, a rendőrtisztviselők és az azonosított civil állampolgárok tanúvallomásán, a harmadik kérelmező felesége és édesanyja telefonbeszélgetésének kivonatán alapult. Az ügyben egyedül az anonim rendőrtanúk azonosították a kérelmezőket, mint a bűncselekmény elkövetőit.

Az EJEB véleménye szerint a védelem érdekeinek és a tanúk névtelenségének megőrzése mellett szóló érveknek a mérlegelése különleges problémákat vet fel, ha a szóban forgó tanúk az állam rendőri állományának tagjai. Bár az ő érdekeik és valójában a családjuké is szintén megérdemlik az Egyezmény szerinti védelmet, el kell ismerni, hogy helyzetük bizonyos mértékig különbözik egy átlagos tanú vagy egy áldozat helyzetétől. A rendőrök általános engedelmességi kötelezettséggel tartoznak az állam végrehajtó hatóságai felé, és általában kapcsolatban állnak a vádhatósággal; már csak ezen okokból is csak kivételes

[314] Paczolay Péter: A tisztességes tárgyaláshoz való jog az EJEB gyakorlatában. In.: A tisztességes eljáráshoz való jog (szerk.: Tóth J. Zoltán) Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2021. 164.

körülmények között lehet őket névtelen tanúként felhasználni. Ezenfelül a dolgok természetéből adódik, hogy feladataik különösen letartóztató tisztviselők esetében magukban foglalhatják a nyilvános bírósági tanúvallomás tételt.
A Bíróság megállapította, hogy amennyiben a tanúk az állam fegyveres erőihez tartoznak, ezért csak kivételesen szabad őket anonim tanúként kezelni. A Bíróság úgy vélte, a rendőrség működéséhez fűződő szükségszerűség adott esetben nem értékelhető megfelelő magyarázatként, ez pedig ellentétes az Egyezmény 6. cikkébe foglalt tisztességes eljáráshoz való jog elvével.

A fentebb vázolt kihívások a bizonyítékgyűjtés és elfogadhatóság olyan keretének kidolgozását teszik szükségessé az EU-s bűnügyi együttműködés területén, amely hozzájárul a védelemhez való jog és különösen a tisztességes eljáráshoz való jog megerősítéséhez.

Az ENYH-irányelv követelményeivel ellentétes módon kibocsátott ENYH útján gyűjtött bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozóan az uniós jog nem tartalmaz szabályokat. A bizonyítékok elfogadhatósága a nemzeti jogra tartozó kérdés, amelynek azonban meg kell felelnie a Charta 47. és 48.cikkében rögzített védelemhez való jog követelményeinek.

Az esetek jól példázzák azt a régóta fennálló nehézséget, hogy egyensúlyt kell teremteni egyrészt az emberi jogok védelme, másrészt a határokon átnyúló jogi eszközök hatékony alkalmazásának biztosítása között.

15. Az Európai Jogi Intézet irányelv-javaslata jó tárgyalási alap lehet-e a jövőbeni uniós szabályozáshoz?

Kikristályosodni látszanak azok a főbb kérdéskörök, amelyek megoldására a jövőben koncentrálnia kell a tagállami és az uniós jogalkotóknak.

Meg kell említeni az Európai Jogi Intézetnek a bizonyítékok és elektronikus bizonyítékok büntetőeljárásokban való kölcsönös elfogadhatóságáról szóló irányelv-javaslatát, amelynek kiindulópontja, hogy jelenleg minden uniós tagállam saját szabályokat követ a bizonyítékok gyűjtésére irányuló bűnügyi nyomozati intézkedésekre vonatkozóan, ami eltérő elfogadhatósági normákat eredményez. Ha az ilyen bizonyítékokat beleértve az elektronikus bizonyítékokat is meg kell osztani más uniós tagállamokkal, akkor egyértelmű mechanizmusra van szükség az elfogadhatóságuk tekintetében.

E döntéseknek ki kell terjedniük a következőkre: az uniós szabályozás alkalmazási körére, annak megválaszolására, hogy a jövőbeli eszköznek a határokon átnyúló helyzetekre kell-e korlátozódnia, vagy a tisztán belföldi ügyekre is vonatkoznia kell, valamint az alkalmazandó biztosítékokra. Az irányelv-javaslatba foglalandó elvekre és szabályokra, és annak a kérdésnek a megválaszolására, hogy az eszköznek csak az elfogadhatóságra vonatkozó

szabályokat vagy az elfogadhatóságra és a kizárásra vonatkozó szabályokat is tartalmaznia kell-e.[315]

A projektcsoport javaslatot dolgozott ki a bizonyítékok és az elektronikus bizonyítékok büntetőeljárásokban való kölcsönös elfogadhatóságáról szóló európai parlamenti és tanácsi irányelvre.

Jól ismert, hogy a mai napig nem alakult ki konszenzus a bizonyítékok elfogadhatóságának szabályozására vonatkozóan. Egy dologban azonban egyetértés van: a transznacionális büntetőeljárás hatálya nem befolyásolhatja hátrányosan a védelemhez való jogot és nem gyengítheti a vádlott eljárási jogait. A tervezet fő célkitűzése kiszámíthatóvá tenni a határokon átnyúló bűncselekményekkel kapcsolatos bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozó mechanizmust, hogy egyértelmű és lehetőleg homogén kritériumokat állapítsanak meg egyes határokon átnyúló bizonyítékok elfogadhatóságára vagy kizárására vonatkozóan. Az irányelv-javaslat elsődleges célja tehát annak biztosítása, hogy a közös igazságszolgáltatási térség teljes mértékben tiszteletben tartsa a vádlottakat megillető eljárási garanciákat, valamint a súlyos bűncselekmények és a határokon átnyúló bűnözés elleni hatékony védelem biztosításának szükségességét azáltal, hogy biztosítja, hogy a más tagállamban megszerzett bizonyítékokat nem utasítják el pusztán azért, mert nem felelnek meg az eljáró bíróság államában alkalmazandó jogi rendelkezéseknek vagy alaki követelményeknek. A javaslat a határokon átnyúló bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozó általános szabályokat rögzít, amennyiben a lex loci-t betartják, és nem sérülnek az eljáró államban az elidegeníthetetlen alkotmányos jogok. A bizonyítékok külföldön történő beszerzésének ellenőrzését az európai nyomozási határozatról szóló irányelv 14. cikkének (7) bekezdése már előírja. Ez a javaslat megerősítené ezt a szabályt és olyan mechanizmusokat biztosítana a védelem számára, hogy ez az ellenőrzés „ne csak papíron" érvényesüljön.
A javaslat az EUB és az EJEB joggyakorlatában az abszolút elfogadhatatlansági szabályokra vonatkozó, nemzetközileg kötelező érvényű joggyakorlatnak való megfelelést kívánja megerősíteni.

Az elektronikus bizonyítékokhoz való tagállam területén kívül történő hozzáférés biztosításának és szabályozásának módja hatással van az ilyen bizonyítékok elfogadhatóságára a bíróság szerinti államban. Ez az irányelv-javaslat azonban nem határozza meg az elektronikus bizonyítékok „területen kívüli" hozzáférésének szabályait, hanem az eljáró bíróság államának nemzeti szabályaira támaszkodva határozza meg a „területen kívül" gyűjtött elektronikus bizonyítékok elfogadhatóságát. Ez a téma szándékosan nem tartozik e jogalkotási tervezet hatálya alá, mivel a tagállamok nem jutottak konszenzusra a kibertér nemzetközi jogi szabályozását illetően.

[315] Balázs Garamvölgyi – Prof. Dr. Katalin Ligeti – Dr. Anna Ondrejová – Dr. Margarete von Galen, EUCRIM 2020/2. 201.

A magánszemélyek által gyűjtött bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozó normák meghatározása szintén nem tartozik ezen irányelvjavaslat hatálya alá, így a nemzeti jogrendek feladata lesz annak meghatározása, hogy a magánszemélyek által gyűjtött bizonyítékok elfogadhatók-e vagy sem.

Az Európai Jogi Intézet jogalkotási javaslata iránymutatást nyújt a területet érintő jövőbeli uniós jogalkotási intézkedésekhez.

A büntetőeljárásban összegyűjtött bizonyítékok tekintetében az EJEB általánosságban leszögezte, hogy a bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozó szabályokat a nemzeti jog és a nemzeti bíróságok szabályozzák. Ugyanakkor annak vizsgálata során, hogy az eljárás egésze tisztességes volt-e, a védelem tiszteletben tartása megköveteli, hogy elvben minden bizonyítékot a vádlott jelenlétében kell bemutatni, nyilvános tárgyaláson, ahol a vádlott vitathatja azokat, azaz kontradiktórius eljárás keretében.

Az EJEB ítélkezési gyakorlata szerint a jogellenesen megszerzett bizonyítékok felhasználása alapvetően nem kizárt. A bizonyíték megszerzésének módját és a tárgyaláson játszott szerepét azonban annak megállapítása keretében vizsgálják, hogy a tárgyalás egésze tisztességes volt-e.

Az Európai Jogi Intézet jogalkotási javaslata átfogóan foglalkozik a határokon átnyúló bizonyítékok beleértve az elektronikus bizonyítékokat is kölcsönös elfogadhatóságára vonatkozó szabályokkal.

Felvetődik a kérdés, hogy a jelenlegi irányelv-javaslatnak van-e hozzáadott értéke, hiszen a tagállami bíróságoknak már most is „köti” az európai bíróságok ítélkezési gyakorlata.

A javaslat célja, hogy iránymutatást nyújtson az EUMSZ 82. cikke (2) bekezdésének a) pontjával kapcsolatos jövőbeli jogalkotási intézkedésekhez és hogy jogalkotási javaslattervezetet nyújtson be a tagállamok közötti büntetőügyekben a határokon átnyúló bizonyítékok beleértve az elektronikus bizonyítékokat is elfogadhatóságára vonatkozó közös normákról.

Meggyőződésem, hogy a már létező bizonyítási szabályokról szóló uniós jogszabályok megalkotása nemcsak a szabályok betartását erősítené, hanem olyan jogalapot is biztosítana az EU-nak, amely alapján jogsértések esetén reagálni tudna. Másrészt, mivel az uniós jog az EUB értelmezésének tárgyát képezi, az ilyen közös normák értelmezésében bizonyos egységesség lenne biztosítható, ami elősegítené a határokon átnyúló vonatkozású büntetőügyekben hozott ítéletek és bírósági határozatok kölcsönös elismerése elvének megerősítését, valamint a gyanúsítottak és vádlottak emberi jogai védelmének erősítését a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térségben.

Az irányelv-javaslat kiterjed minden olyan nyomozati intézkedésre vagy cselekményre, amely bizonyítékgyűjtéshez vezet. Nincs jelentősége annak, hogy az intézkedést az adott tagállam joga hivatalosan nyomozati cselekménynek nevezi-e.

A szabályok a közös nyomozócsoport működése során a közös nyomozócsoport kiküldött tagja által a csoport tagjaként jogszerűen megszerzett információkra is vonatkoznak. A Tanács közös nyomozócsoportokról szóló kerethatározatának (2002. június 13.) 1. Cikk (10) bekezdése szerint a közös nyomozócsoport kiküldött tagja által a csoport tagjaként jogszerűen megszerzett olyan információkat, amelyek egyébként nem hozzáférhetőek az érintett tagállam illetékes hatóságai számára, a következő célokra lehet felhasználni: azokra a célokra, amelyekre a csoportot létrehozták. Más bűncselekmények felderítése, nyomozása és büntetőeljárás lefolytatása céljából annak a tagállamnak az előzetes hozzájárulásával, amelytől az információt beszerezték – is fel lehet használni: Ez azt jelenti, hogy amennyiben a bűncselekmény eltér attól, amely miatt a közös nyomozócsoportot létrehozták, az ilyen bizonyítékok átadása a csoportvezető döntésétől függ, a közös nyomozócsoportokról szóló kerethatározat 1. cikkének (3) bekezdésével összhangban. Az irányelv-javaslat szabályai tehát összhangban vannak a közös nyomozócsoportokról szóló kerethatározat rendelkezéseivel.

A bizonyítékok, az elektronikus bizonyítékok, a fórum állam és a lex loci jelentéstartalmát a fogalommeghatározásokat tartalmazó 3. Cikk határozza meg. Az irányelv-javaslat 4. Cikke szabályozza a bizonyítékok elfogadhatóságának általános szabályait, az irányelv-javaslat központi rendelkezése ebben a cikkben szerepel. A tagállamok biztosítják, hogy a lex loci elv szerint megszerzett bizonyítékok elfogadhatóak legyenek az eljáró állam büntetőeljárásában, kivéve, ha azok sértik a fórum tagállam – az a tagállam, ahol a bizonyítékot felhasználják a tárgyaláson alapvető alkotmányos elveit.
Az irányelv-javaslat definiálja a „Lex loci" fogalmát, annak a helynek a jogát jelenti, ahol a bizonyítékot gyűjtötték. Ha ez a hely ismeretlen, akkor annak a helynek a jogát kell lex loci-nak tekinteni, ahol a bizonyítékhoz való hozzáférést biztosították. A tagállamok biztosítják, hogy a lex loci megsértésével összegyűjtött bizonyítékokat főszabály szerint ne adják át egy másik tagállamba büntetőeljárásban való felhasználás céljából.
A tagállamok biztosítják, hogy a bírósági eljárás helye szerinti államnak átadott bizonyítékokat továbbra is megvizsgálják, hogy megfelel-e az eljárás egészének tisztességességének biztosításához szükséges megfelelő garanciáknak (az EUMSz. 6. cikke). A 4. cikk (2) bekezdése kimondja, hogy a bizonyítékokat elvileg nem lehet más tagállamokba átadni büntetőeljárásban való felhasználás céljából, ha azokat a beszerzés helye szerinti állam jogszabályaival ellentétesen szerezték be. Ettől az elvtől csak kivételes esetekben lehet eltérni, ha a felhasználás szerinti államban elegendő garancia van arra, hogy az eljárás egésze e bizonyítékok felhasználása ellenére is megfelel a tisztességes eljárás elveinek.

A fórum államának figyelembe kell vennie a bizonyítékok gyűjtésének helye szerinti államban a bizonyítékok benyújtásával vagy továbbításával kapcsolatos sikeres megtámadásokat.

A 4. cikk (5) bekezdése rendelkezik az arányosság elvéről. A tagállamok biztosítják, hogy a bizonyítékok felhasználását általában csak akkor és olyan mértékben engedélyezzék, ha az érintett személy alapvető jogaiba való beavatkozás arányos. Ebben az összefüggésben figyelembe kell venni a büntetőeljárás tárgyát képező bűncselekmény súlyosságát, valamint a nyomozás során a bűncselekmény jellegéből adódó különleges nehézségeket, például a számítógépes bűnözés területén. Általános elvként megállapítható, hogy a bűncselekmény súlyát általában a kiszabható büntetés mértéke határozza meg. Az intézkedés arányosságának értékeléséhez azonban, más elemeket is figyelembe kell venni, például az egyéb nyomozati eszközök rendelkezésre állását a bűncselekmény felderítéséhez.

A 4. cikk (7) bekezdése szerint a tagállamok biztosítják, hogy a közigazgatási eljárás során beszerzett bizonyítékok elfogadhatóságát büntetőeljárásban nem lehet megtagadni pusztán azért, mert azok felhasználása nincs összhangban a bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozó nemzeti szabályokkal.

A tagállamok nem tagadhatják meg a bizonyíték felhasználását pusztán azért, mert az OLAF által lefolytatott közigazgatási eljárás vagy közigazgatási vizsgálat során szerzett bizonyítékról van szó.
Láthatjuk, hogy az irányelv-javaslat e rendelkezése az OLAF-on keresztül szerzett bizonyítékok felhasználásának megkönnyítését vette célba, alkalmazható lenne ugyanis a szabály az OLAF által folytatott vizsgálatok esetében is. Ez rávilágít az OLAF jelentőségére a csalás elleni uniós szintű küzdelemben.

Az 5. cikk a bizonyítékok abszolút elfogadhatatlanságára vonatkozó szabályokat tartalmazza. Az 5. cikk (1) bekezdésében említett bizonyítékok semmilyen esetben sem használhatók fel egy tagállam büntetőeljárásában. Nem megengedett továbbá az így megszerzett bizonyítékok átadása egy másik tagállamba abból a célból, hogy azokat ott büntetőeljárásban felhasználják.

Ez a rendelkezés teljes mértékben összhangban van azokkal az esetekkel, amelyekben az EJEB szigorú szabályokat írt elő a bizonyítékok elfogadhatatlanságára vonatkozóan, nevezetesen a következő módon megszerzett bizonyítékok esetében: (1) kínzással; (2) a nemo tenetur elv (önvádra kötelezés tilalmának) megsértésével; és (3) a csapdába ejtéssel szerzett bizonyítékok esetében.

Az EJEB jól megalapozott és régóta fennálló ítélkezési gyakorlata e tekintetben indokolttá teszi, hogy az Európai Unió jogába beépüljön. Az EJEE 3. cikke és a

Charta 4. cikke értelmében kínzás vagy embertelen vagy megalázó bánásmód során szerzett bizonyítékok semmilyen körülmények között nem használhatók fel valamely tagállam büntetőeljárásában és nem továbbíthatók más tagállamoknak büntetőeljárásban való felhasználás céljából. Hasonlóképpen, a nemo tenetur se ipsum accusare elvének megsértésével szerzett bizonyítékokat nem lehet büntetőeljárásban felhasználni, illetve e célból más tagállamokba továbbítani. A megtévesztéssel vagy a kényszerítés útján szerzett bizonyítékok szintén nem fogadhatók el. Így ezen irányelv-javaslat értelmében elfogadhatatlanok a megtévesztéssel vagy a kihallgatás során kikényszerített bizonyítékok. Ugyanígy megengedhetetlen a tanúvallomás tétele megtagadásának jogának megsértésével vagy a kihallgatás tilalmának megkerülésével szerzett bizonyítékok felhasználása vagy továbbítása.
Elfogadhatatlan a bizonyítékok felhasználása vagy továbbítása a vallomástétel megtagadásához való jog vagy a vallomástétel megtagadására vonatkozó tilalom megsértésével szerzett bizonyítékokat illetően.

A 6. cikk a bizonyítékok elfogadhatatlanságára vonatkozó szabályokat tartalmaz, amelyek bizonyos esetekben kivételeket tesznek lehetővé.
A 6. Cikk (1) bekezdés alapján a tagállamok biztosítják, hogy a gyanúsított által a rendőrségi kihallgatás során védő távollétében tett önvádló vallomások csak akkor fogadhatók el bizonyítékként, ha a vádlott megerősíti azokat a tárgyaláson. A tagállamok biztosítják, hogy a védővel folytatott kommunikáció titkosságához való jog megsértésével (például a védőügyvéd iratainak lefoglalásával) szerzett bizonyítékok ne legyenek elfogadhatóak a büntetőeljárásban. A tagállamok biztosítják, hogy a lelkészekkel folytatott kommunikációra vonatkozó, a titoktartási kötelezettség megszegésével szerzett bizonyítékok nem fogadhatók el a büntetőeljárásban. A (2) és (3) bekezdés szerinti kötelezettségek nem alkalmazandók, ha a bizalmas információt közölt személyt az eljárás tárgyát képező bűncselekményben való részvétellel gyanúsítják.

Az Európai Jogi Intézet javaslata az elektronikus bizonyítékok gyűjtésére vonatkozó bizonyos előírásokat is megfogalmazott annak érdekében, hogy a vádlottak számára garantálja a hatékony védelemhez való jogot, valamint megkönnyítse az ilyen bizonyítékok „szabad áramlását", biztosítva azok hitelességét és sértetlenségét, és ezáltal bizonyítékként való elfogadhatóságát. A 7. és 8. cikk kifejezetten az elektronikus bizonyítékokkal foglalkozik.

Az e-bizonyítékokra vonatkozó szabályok megalkotása mögött a következő okok húzódhattak meg. Egyrészt aláhúzta a szabályozás fontosságát, hogy a tagállamok nemzeti büntetőeljárásjogában az elektronikus bizonyítékok gyűjtésére vonatkozó szabályok megalkotása „gyerekcipőben jár"; másrészt ha léteznek is ilyen szabályok, azok kellőképpen nem kidolgozottak, így lehetőség nyílik a terület harmonizációjára.
Az irányelv-javaslat jelenlegi szövege ezt a hiányosságot pótolná. Ezek a valós szabályozási hiányosságok ösztönözték a tagállamokat arra, hogy

megpróbáljanak egységes uniós szabályokkal megoldást találni a felmerülő problémákra, annak veszélye nélkül, hogy azok ütköznének a tagállamok alkotmányos hagyományaival.

A nyomozás során az elektronikus adatokhoz és az elektronikus bizonyítékokhoz való hozzáférés és azok felhasználása tekintetében, nagyon kevés tagállam jogrendszere tartalmaz szabályokat arra vonatkozóan, hogy hogyan kell a számítógépes kereséseket oly módon végrehajtani, hogy kiküszöböljék az ügyvéd és az ügyfele közötti bizalmas információk kifürkészését.

A javaslat második része (3. fejezet) az elektronikus bizonyítékokra összpontosít, az elektronikus bizonyítékok gyűjtése során pontos szabályokra van szükség az integritás és hitelesség biztosítása érdekében.

Az irányelv-javaslat az elektronikus bizonyítékok felhasználásának sajátosságai és a kockázatok figyelembevételével rögzíti az Irányelv céljainak elérése érdekében az ilyen bizonyítékok felhasználására vonatkozó minimumszabályokat. A tagállamok előírják, hogy az elektronikus bizonyítékokat csak akkor használják fel a büntetőeljárásban, ha biztosított, hogy:

- a bizonyíték a felhasználás időpontjában megfelel annak az állapotnak, amelyben azt megszerezték (hitelesség elve);
- a bizonyíték a felhasználás időpontjában teljes mértékben megfelel a bizonyítéknak, amikor azt megszerezték (teljesség elve);
- a bizonyítékot a hamisítással és manipulációval szemben megfelelő védelemben részesítették a megszerzése és a felhasználása közötti időszakban (felügyeleti lánc).

Ezen elvek garantálása csak akkor érhető el, ha az egyes tagállamokban meghozzák a szükséges büntetőeljárási szabályokat. Az (1) bekezdés c) pontja értelmében vett megfelelő védelem minden esetben megköveteli minden egyes elektronikus bizonyítékhoz való hozzáférés megfelelő naplózását, valamint az adathordozó megfelelő védelmét a külső jogosulatlan hozzáféréssel szemben. A tagállamok biztosítják, hogy az elektronikus bizonyítékokat csak akkor használják fel büntetőeljárásokban, ha elegendő bizonyíték van arra, hogy azok nem manipuláció vagy hamisítás eredményeként jöttek létre.

A 7. bekezdés az E-DES igénybevételét támogatja (Elektronikus Digitális Csereirányítási Rendszer) a határokon átnyúló elektronikus bizonyítékok továbbítása érdekében. Egy egységes, biztonságos csatorna vehető igénybe az elektronikus bizonyítékok továbbításához, amely garantálja az e-bizonyítékok hitelességét is.

Az irányelv-javaslat nem megy olyan messzire, hogy kötelezettséget írjon elő egy konkrét csatorna igénybevételére és annak használatát az elektronikus bizonyítékok elfogadhatóságának a feltételéül szabja meg. Az ügy

sürgősségétől, a rendelkezésre álló technikai feltételektől függően különféle csatornák vehetők igénybe az elektronikus bizonyítékok továbbításához. Ez az eset állhat fenn például akkor, ha a bizonyítékokat egy közös nyomozócsoport szerzi be, és az E-DES nem áll rendelkezésre a helyszínen, de a kirendelt tagok egyike közvetlenül a fórum (ahol a bírósági tárgyalást folytatják) államba utazik.
Az adatvédelmi rendelkezésekkel összhangban kizárólag a büntetőügyhöz kapcsolódó adatokat lehet másolni és korlátozott ideig tárolni. A lefoglalt számítógépet a büntetőeljárás befejezését követően minden esetben vissza kell adni a tulajdonosának/felhasználójának. Az ilyen eszközön található adatokat nem törlik, kivéve azokat az adatokat, amelyek birtoklása jogellenes (pl. gyermekpornográfia), vagy biztonsági kockázatot jelent (pl. robbanóanyagokra vonatkozó információk, államtitkok).

A vádlottnak joga van a bizonyítékok teljes terjedelméhez és a minősített informatikai szakértők által készített jelentéshez való hozzáféréshez, a megőrzési lánc, az elemzés eredményeinek vagy azok értelmezésének vitatásához, valamint a szakértői véleményben foglalt következtetések vitatásához. A norma szövege kifejezetten nem kötelezi a tagállamokat az ilyen informatikai szakértő közreműködésével felmerülő költségek viselésére, bár ez ajánlott, amennyiben ez hozzájárul az eljárás tisztességességéhez és a „fegyverek egyenlőséghez". Ezen megfogalmazás alapján aggálytalanul arra a következtetésre juthatunk, hogy az erre vonatkozó tagállami büntetőeljárási szabályok kodifikációjakor valójában szükség van a kérdés oly módon történő rendezésére, hogy az ilyen költségeket az állam viselje.

Az irányelv-javaslat 8. cikke előírja, hogy a tagállamok megállapítják a bizonyos szabványoknak való megfelelést az adatbiztonság biztosítása érdekében az elektronikus bizonyítékok tekintetében. Az adatbiztonság biztosítása a tárolás során és az elektronikus bizonyítékok elismert szabványok és rendszerek útján történő továbbítása döntően védi a megbízhatóságot, és ezáltal az elektronikus bizonyítékok bizonyító erejét.
Az adatvédelmi iránymutatások körében meglehetősen széles körben elfogadottak a rendelkezésben meghatározott sztenderdek, és többek között a következő dokumentumokban vannak lefektetve:
Globális Irányelvek a digitális igazságügyi laboratóriumokhoz (INTERPOL)[316]
A legjobb gyakorlatok kézikönyve a digitális technológia törvényszéki vizsgálatához
Az ISO/IEC STANDARD 27037 Információ biztonságtechnika Biztonsági technikák – Irányelvek az azonosításhoz, gyűjtéshez, beszerzéshez és a digitális bizonyítékok megőrzéséhez.[317]

[316] Interpol, 'Global Guidelines for Digital Forensics Laboratories' (May 2019) https://www.interpol.int/en/content/download/13501/file/INTERPOL_DFL_GlobalGuidelinesDigitalForensicsLaboratory.pdf letöltve: 2023.10.06.
[317] International Organization for Standardization (ISO), 'SO/IEC 27037:2012, Information technology — Security techniques — Guidelines for identification, collection, acquisition and

Az irányelv-javaslat nem fektet le kötelező érvényű szabályt atekintetben, hogy az informatikai szakértő jelenlétét az elektronikus adatok megszerzésének szakaszában biztosítani szükséges, hanem ehelyett azt vázolja mindössze fel, hogy intézkedéseket tehetnek eziránt.
Mivel azonban az informatikai szakértők nem feltétlenül állnak rendelkezésre minden olyan nyomozati műveletnél, amely az elektronikus adatok megszerzését szolgálja, ez a követelmény nem kötelező az irányelv-javaslat értelmében, hanem inkább ajánlás jellege van. Ennek hátterében a tagállamokban jelenleg rendelkezésre álló szűkös erőforrások állnak.

A 8. cikk (3) bekezdése kimondja, hogy a házkutatásra és a számítógépes eszköz lefoglalására vagy bármely más, elektronikus adatokhoz való hozzáférésre lehetőség szerint a következő módon kerüljön sor: a vádlott vagy az eszköz felhasználójának jelenlétében. Ez azonban nem mindig lehetséges, e bekezdés célja annak biztosítása, hogy hogy egy harmadik független személy jelen legyen a vizsgálat során az elektronikus adatok klónozásánál vagy másolásánál, és esetleg a számítógép átvizsgálása során. Egyes tagállamokban már jogszabályi előírásokat hoztak, hogy egy igazságügyi alkalmazott legyen ilyen esetben jelen, mint például Spanyolországban.

Az ügyvédi irodákban végzett házkutatás (számítógépes átkutatások) esetén az ügyvédnek és esetlegesen harmadik személynek – általában az ügyvédi kamara elnökének vagy az általa megbízott személynek – jelen kell lennie az ügyvéd-ügyfél titoktartása érdekében. Ez a követelmény már az EJEB ítélkezési gyakorlatából is leszűrhető.

A 9. cikk az elektronikus bizonyítékokhoz való hozzáférés kérdésével foglalkozik. Ha ezeket a bizonyítékokat biometrikus hozzáférési korlát (ujjlenyomat, arcfelismerés, íriszszkennelés) védi, akkor a bűnüldöző hatóságok szempontjából szükségesnek tűnhet, hogy az érintett személyt kényszerrel vegyék rá a hozzáférés megadására. Ez történhet az egyén fejének fogásával vagy ujjának a szkenner felé vezetésével. A 9. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy a tagállamok csak akkor engedélyezhetik az ilyen kényszer alkalmazását, ha az arányos és bírósági határozattal engedélyezett. Ugyanezen cikk (2) bekezdése rögzíti, hogy az e tilalom megsértésével megszerzett elektronikus bizonyíték nem használható fel büntetőeljárásban.

A 10. Cikk alapján a tagállamok biztosítják, hogy a gyanúsított vagy a vádlott hatékony jogorvoslattal rendelkezzen az ezen irányelvvel ellentétes bizonyítékok felhasználása ellen a büntetőeljárás különböző szakaszaiban, ez érvényesül a nyomozati eljárásban is. Biztosítani kell, hogy az ítélet megtámadható legyen azon az alapon, hogy a felhasznált bizonyíték elfogadhatatlan az irányelv alapján.

---

preservation of digital evidence' <https://www.iso.org/standard/44381.html#:~:text=ISO%2FIEC%20 27037%3A2012%20provides,can%20be%20of%20evidential%20value. letöltve 2023.10.06.

A 11. cikk minimumkövetelményeket állapít meg a jogorvoslatokra vonatkozóan, amelyeket az irányelv-javaslat alkalmazásában hatékonynak kell tekinteni (10. cikk).
A hatékony jogorvoslat megköveteli, hogy az olyan ítélet, amely legalább részben az irányelv-javaslat rendelkezéseit megsértve szerzett bizonyítékokon alapul, hatékonyan megtámadható legyen. Alternatív megoldásként azonban az is elegendő, ha a nemzeti büntetőeljárási jog egyéb rendelkezései biztosítják, hogy az eljárás egésze megfeleljen a tisztességes eljárás követelményeinek az alábbiak szerint az Európai Unióról szóló szerződés (EUMSZ.) 6. cikke és az EJEE 6. cikke alapján, mint például amikor az elfogadhatatlan bizonyíték, bár nem távolították el az aktából, nem az egyetlen és döntő bizonyíték a vádlott ellen. Azaz rugalmasságot biztosít a tagálamok számára a hatékony jogorvoslat kialakítása során.

Fentiek áttekintése után jól látható, hogy a határon átnyúló bizonyítás, az elektronikus bizonyítékok megjelenése számos kihívás elé állítja a tagállamokat, ezért kulcsfontosságú a jogellenesen szerzett bizonyítékok kizárására vonatkozó közös minimum szabályok elfogadása a Chartában foglalt jogok előmozdítása és rendszerszintűbb védelme érdekében. Az uniós szintű jogalkotás a legmegfelelőbb eszköz a bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozó nemzeti szintű jogi megközelítések sokféleségének és a különböző politikai érdekeknek a kezelésére (biztonság, alapvető jogok, beleértve az eljárási jogokat és a jogérvényesüléshez való jogokat, a személyes adatok védelme, gazdasági érdekek stb.).[318]

Az irányelvek, mint láthattuk, nagyobbrészt egyes tagállami jogokban már meghonosodott szabályozási mintákat vesznek át, az eltérő megoldások esetén kompromisszumos szabályozást vezetnek be.

Összefoglalva, úgy tűnik, hogy az Európai Jogi Intézet irányelv-javaslata rendkívül ambiciózus, kérdés, hogy készen állnak-e erre a tagállamok.
Az irányelv-javaslat szabályozása ugyanakkor megfelelőnek mondható. Koherens módon egyezteti össze az európai hagyományon belüli különböző rendszereket, felmutatva az azokban közös, illetve egyetemes elemeket. Ami pedig az elfogadhatóságra és a kizáró normákra vonatkozó minimumkövetelményeket illeti, dicsérendő, hogy a tervezet az EJEB és az EUB értelmezését tükrözi. Ezzel együtt az EJEB normái olykor dilemmákhoz vezethetnek, mivel annyira általánosan vannak megfogalmazva, hogy lényegében rugalmasan kitölthetők. Értékelési céllal jöttek létre, csakhogy az eljárás tisztességességének értékelését nagyon nehéz elvégezni a bizonyítékok értékelése előtt. A bizonyítékok elfogadhatóságának általános szabálya pedig

[318] ELI Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council on Mutual Admissibility of Evidence and Electronic Evidence in Criminal Proceedings 25. https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Proposal_for_a_Directive_on_Mutual_Admissibility_of_Evidence_and_Electronic_Evidence_in_Criminal_Proceedings_in_the_EU.pdf letöltve: 2023. október 7.

megítélésem szerint továbbra is „kiskaput” hagy a tagállamoknak és fenntartja a nemzeti rendszerek közti különbségek elismerését, precedenst teremtve a külföldi állam alkotmányjogának.

Láthattuk, hogy a büntetőeljárások legfontosabb szegmensében, a bizonyítási jogban is változások várhatók és az is vitán felül áll, hogy mindezeknek az uniós szabályoknak a tagállami büntetőeljárásokba való beemelése nem mentes a problémáktól.

Újdonságként jelenik meg az e-bizonyítékokról szóló rendelet, melynek célja a határokon átnyúló bűnügyi nyomozások megkönnyítése azáltal, hogy az európai rendőri szervek számára együttműködési mechanizmust hoz létre annak érdekében, hogy egy másik uniós országban székhellyel rendelkező szolgáltató, például e-mail- vagy üzenetküldő szolgáltató által elektronikus formában tárolt bizonyítékokat szerezzenek be.

A Tanács 2023. június 27-én elfogadta a rendeletet és irányelvet az elektronikus bizonyítékokhoz való határokon átnyúló hozzáférésről. Az elektronikus bizonyíték kifejezés alatt olyan digitális adatokat értünk, amelyeket bűncselekmények kivizsgálása és az azokra vonatkozó vádeljárás lefolytatása során használnak fel, így például e-maileket, szöveges üzeneteket és forgalmi adatokat. Az új szabályozás megkönnyíti majd a rendőrség és az igazságügyi hatóságok számára az ilyen bizonyítékok beszerzését. A Tanács által elfogadott jogszabályok révén a rendőri és igazságügyi hatóságok könnyebben hozzáférnek majd az elektronikus bizonyítékokhoz, különösen, ha azok más országokban találhatók. Ez kulcsfontosságú előrelépést jelent a bűnözés elleni küzdelem terén az EU-ban.

Az új szabályok értelmében az igazságügyi hatóságok közvetlenül kérhetnek ki elektronikus bizonyítékokat más tagállamban székhellyel rendelkező szolgáltatóktól, például távközlési vagy közösségimédia-vállalatoktól. A szolgáltatók kötelesek lesznek 10 napon belül, illetve sürgős esetekben 8 órán belül válaszolni.
A megőrzésre kötelező európai határozat révén az igazságügyi hatóságok megakadályozhatják, hogy a külföldi szolgáltatók töröljék az adatokat. Ennek köszönhetően a hatóságok egy későbbi szakaszban kikérhetnék ezt az információt.
Azoknak a szolgáltatóknak, amelyek az EU-ban kínálják szolgáltatásaikat, jogi képviselőt kell kinevezniük, vagy ki kell jelölniük egy telephelyet, akinek, illetve ahová az igazságügyi hatóságok elküldhetik az elektronikus bizonyítékokra vonatkozó határozataikat. A jogi képviselő, illetve a kijelölt telephely szerepe a közlésre és a megőrzésre kötelező európai határozatok átvétele, az azoknak való megfelelés és azok végrehajtása lesz. A jogi képviselőnek fizikailag jelen kell lennie az EU-ban.
Mind a kijelölt telephely vagy a jogi képviselő, mind maga a szolgáltató felelősségre vonható lesz, ha nem tesz eleget a határozatoknak. A tagállamoknak

gondoskodniuk kell arról, hogy szankciók legyenek érvényben a szabályok be nem tartása esetére.
A közlésre és megőrzésre kötelező európai határozatokról szóló rendelet valamennyi tagállamban teljes egészében kötelező, és 36 hónappal a hatálybalépését követően válik majd alkalmazandóvá. A telephelyek kijelöléséről és a jogi képviselők kinevezéséről szóló irányelvet a hatálybalépésétől számított 30 hónapon belül kell átültetni (ami biztosítja, hogy a jogi képviselők kinevezése megtörténjen, mire a rendelet hatályba lép).

Szembe kell nézni a realitásokkal: Európára egységes büntetőeljárási jog, azon belül bizonyítási jog belátható időn belül nem lesz. Olyan különbözőek az EU-tagállamok bírósági szervezetei, olyan eltérőek a jogi tradíciók stb, hogy jelenleg csak egy hosszú, lépésről-lépésre haladó folyamat kezdetén vagyunk. A feladat pedig a tradíciók tiszteletben tartása mellett a lehető legjobb megoldás megtalálása.[319] A nemzeti szintű hajlandóság hiánya az interjúk és a jelentések szerint is fő akadálya az e területre vonatkozó jogalkotási kezdeményezéseknek. Kimondható, hogy a büntetőeljárás harmonizációja, egységesítése óvatos reformok útján történhet, melynek során egyaránt érvényesülnie kell a nyomozás hatékonyságának, illetőleg az egyéni jogok védelme elvének.

Rövid- vagy középtávon a bizonyítékok elfogadhatóságának kulcsfontosságú területein feltétlenül el kell fogadni a minimumszabályokat.

Álláspontom szerint középtávon a következő jogalkotási lépésekre is szükség van: át kell gondolni a határokon átnyúló bűncselekmények esetében – különösen a büntetőeljárás nyomozati szakaszában – a hatékony védelemhez való jogot erősítő eljárási normák kidolgozását, valamint a hatékony jogorvoslathoz való jogot garantáló eszközök elfogadását. Harmonizálni szükséges a tagállamok megközelítését a kölcsönös elismerés elvét illetően és erősíteni, szélesíteni a sértettek és más résztvevők jogait a büntetőeljárásban (például a veszélyeztetett áldozatok, köztük a gyermekek számára a szaksegítséghez való hozzáférést megkönnyítő rendelkezések elfogadásával, áldozatok jogorvoslathoz való jogát garantáló rendelkezések elfogadásával).

Hosszú távon átgondolandó a nyomozásra vonatkozó szabályok közelítése és a fenti bizonyítási szabály inverzeként, pozitív szabályozásként a bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozó minimum sztenderd jellegű szabályok megalkotása, valamint az áldozatok számára nemzeti szinten rendelkezésre álló védelmi intézkedések újragondolása.

Legalábbis szigorúan elméleti szempontból ezen eszközök elfogadása elengedhetetlen a gördülékenyebb és hatékonyabb Unión belüli igazságügyi

[319] Ábrahám Márta: A bírósági eljárást előkészítő eljárás struktúrája Hollandiában, Belgiumban, Svédországban és Spanyolországban. Collega, 6. évfolyam, 2001/1. szám 23.

együttműködési rendszer, a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség fejlesztése felé.

16. Összefoglaló

A bizonyítékok büntetőeljárásokban való elfogadhatóságának kérdései különösen fontossá váltak az EU-ban a szabadságon, a jog érvényesülésén és a biztonságon alapuló térség létrehozása óta.
A nemzeti nyomozóhatóságok és ügyészségek gyakran nyomoznak olyan bűncselekmények ügyében, amelyek esetében a bizonyítékok egy része külföldön található (a tanú külföldön tartózkodik, a bűncselekményt külföldi területen áthaladva követték el, az elkövető a határokon túlra költözött vagy a bűncselekményt digitális környezetben követték el stb.). Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikkével és az Európai Unió Alapjogi Chartája 47. és 48. cikkével összhangban biztosítani kell, hogy a határokon átnyúló nyomozások során gyűjtött bizonyítékok ne vezessenek azok jogellenes vagy tisztességtelen felhasználásához. Az elmúlt években az EncroChat-ügy is rávilágított a büntetőeljárási bizonyítékokhoz való hozzáféréssel és azok felhasználásával kapcsolatos problémákra egy határokon átnyúló bűnügyben.
A hatékonyság és az alapvető jogok védelmének biztosítása a határokon átnyúló ügyekben komplikált feladat, mivel minden tagállamnak megvannak a saját szabályai a nyomozati intézkedésekre és a bizonyítékok kizárására vonatkozóan. Jelenleg a bizonyítékok gyűjtésére, felhasználására és elfogadhatóságára vonatkozó szabályokat a tagállamok nemzeti büntetőeljárási jogszabályai határozzák meg.

„A több EU-tagállamot érintő bűncselekmények bizonyítása esetén joggal merül fel
három kérdés:
– melyik tagállam rendelkezik joghatósággal a bűncselekmény elbírálására;
– hogyan, milyen szabályok szerint történjék a bűncselekmények felderítése és bizonyítása;
– a joghatósággal rendelkező állam bírósága előtt a más tagállamban szerzett bizonyítási eszközök és az abból származó bizonyítékok miként használhatók fel.”[320] A bizonyítási szabályok, az alkalmazandó jog jelentősége ezért az eddigiekhez képest is felértékelődik.

A tagállamok nemzeti büntetőeljárási jogszabályai eltérő következményeket fűznek a bizonyítékok jogellenes gyűjtése és/vagy felhasználása tekintetében, számos nemzeti jogszabály egyáltalán nem tartalmaz külön szabályokat arra vonatkozóan, hogy a bizonyítékot hol szerezték (azaz nincsenek külön szabályok a külföldön szerzett bizonyítékokra). Az ebből adódó problémákat és az azok megoldására irányuló megfelelő intézkedéseket azonban eltérően értékelik. Vannak párhuzamok és hasonlóságok, azonban nincs két egyforma rendszer.

[320] Farkas Ákos: A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban. In: Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzeti szabályozására, valamint a kiberbűnözésre. (Szerk.: Farkas – Dannecker – Jacsó), Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2019. 489.

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 82. cikkének (2) bekezdése lehetőséget biztosít arra, hogy az Európai Parlament és a Tanács irányelvek útján minimumszabályokat fogadjon el a bizonyítékok kölcsönös elfogadhatóságára vonatkozóan.
Noha az EU egyértelmű felhatalmazást kapott arra, hogy jogszabályokat alkosson a bizonyítékok elfogadhatóságával kapcsolatban, gyakran kellett szembesülnie azzal, hogy az eddigi jogi eszközei meglehetősen korlátozottak, a bizonyítékok felhasználásával összefüggésben felmerülő kérdések megoldását nagyrészt az alkalmazandó nemzetközi és regionális emberi jogi normákra és a nemzeti jogra bízzák.

Célszerű lenne tehát egyértelmű – és lehetőleg egységes – kritériumokat megállapítani bizonyos határokon átnyúló bizonyítékok elfogadhatóságára vagy kizárására vonatkozóan. Nyilvánvaló, hogy uniós szinten egyértelműbb iránymutatásokra van szükség.
Mindezek alapján az volt a célom, hogy megvizsgáljam, mit is jelent ez a jelenlegi „fragmentált" rendszer, fontosnak tartottam a kérdés átfogó összehasonlító jogi elemzését.
A disszertáció második fejezete bizonyításelméleti kérdésekkel foglalkozik, ehhez kapcsolódóan vizsgáltam a bizonyítás fogalmával kapcsolatos meghatározásokat, a bizonyítás célját, feladatát, tárgyát, a bizonyítandó tény, bizonyító tény és a bizonyíték fogalmát. Elengedhetetlennek tartottam annak elemzését is, hogy melyek azok a tényezők, amelyek akadályozzák az együttműködés hatékonyságát. A kutatás fókuszában – részben – a széttöredezett jogrendszerek történeti előzményeinek a feltárása, az európai büntető eljárási rendszerek történeti bemutatása állt. A disszertáció nemcsak a történeti előzménynek a kérdéseit, korszakait, jellemzőit vetette vizsgálat alá, de magában foglalta az inkvizitórius és az akkuzatórius eljárási rendszerek mai sajátosságainak és a különbségeknek a bemutatását is.
Górcső alá vettem a kölcsönös elismerés elvét az uniós jog négy olyan alapelvének a tükrében, amelyek együttesen befolyásolják a kölcsönös elismerés elvének jelentését és hatályát, nevezetesen az arányosság, a szubszidiaritás, az őszinte együttműködés és a kölcsönös bizalom elvét.
A következőkben azt vizsgáltam meg, hogy hogyan jelent meg ez az elv a büntetőügyekben folytatott együttműködés terén, majd a kölcsönös elismerés elve és a bizonyítás kapcsolatát elemeztem. Dolgozatomban foglalkoztam a büntetőeljárási jogok megerősítésének a szükségességével, ennek keretében kitértem a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogra, valamint az ártatlanság vélelmére és a tárgyaláson való jelenléthez való jogra.

Ezt követően kerítettem sort az Európai Unióban a bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok bemutatására, ezen belül is külön kiemelve a bizonyítékok elfogadhatóságára és kizárására vonatkozó nemzeti megközelítéseket, az elfogadhatóság vizsgálatának mellőzésétől a széleskörű bírói mérlegelésig. Igyekeztem felvázolni, néhány példát kiragadva összehasonlítani az EU tagállamokban érvényesülő egyes bizonyításra

vonatkozó szabályokat, azon belül is a törvényesen és a jogellenesen beszerzett bizonyítékok további sorsára, felhasználására vonatkozó szabályokat, bemutatva a hazai szabályozást is. Továbbá azt is elemeztem, hogy a határokon átnyúló bizonyításfelvétel milyen elveken alapul, milyen jogszabályi környezeten nyugszik. Ezzel párhuzamosan megkíséreltem beazonosítani a problémákat és a bizonyítékok elfogadását akadályozó tényezőket.
Láthattuk, hogy a különböző tagállami szabályozások kitűnően rávilágítanak arra, hogy a bizonyításra vonatkozó alapelvek, szabályok, gyakorlatok eltéréséből adódó jogi diverzitás és komplexitás milyen buktatókat rejt magában: rontja a büntetőjogi együttműködés hatékonyságát, hátráltatja a határokon átívelő bűncselekmények eredményes üldözését, veszélyezteti az eljárás sikerességét, sérülhetnek az alapvető jogok.

Tekintettel arra, hogy az uniós jogban nincsenek jogszabályi normák a bizonyítékok gyűjtésére, felhasználására és kizárására vonatkozóan, vizsgáltam, hogy a két európai bíróság (az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európai Unió Bírósága) emberi jogi joggyakorlatából milyen mértékben vezethetők le közös normák, és hogy ezek a normák felhasználhatók-e a jövőbeli jogharmonizáció alapjául. A bizonyítékok kizárására vonatkozó sztenderdek kimunkálásában különleges szerepet játszik az Európa Tanács és igazságszolgáltatási szerve, a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága. A vizsgálat egyik szegmense erre tekintettel az EJEB kizárási szabályokkal kapcsolatos ítélkezési gyakorlata volt, olyan kérdésekre fókuszálva, mint a jogellenesen beszerzett bizonyítékok különböző típusai, valamint az emberi jogok megsértése. A vizsgálat kiterjedt a közös nyomozócsoportok működésére, ugyanis a rendőrségi és igazságügyi együttműködés hagyományos formáihoz képest a közös nyomozócsoport vitathatatlanul többletértékkel bír: lehetővé teszi az információk és a bizonyítékok közvetlen gyűjtését és cseréjét anélkül, hogy igénybe kellene venni a kölcsönös jogsegély hagyományos csatornáit.
Legvégül pedig bemutattam és kritikai szempontból elemeztem az Európai Jogi Intézetnek a bizonyítékok és elektronikus bizonyítékok büntetőeljárásokban való kölcsönös elfogadhatóságáról szóló irányelv-javaslatát, rámutatva arra, hogy a bizonyítékok elfogadhatóságának kulcsfontosságú területein feltétlenül szükség van minimumszabályok elfogadására. A jelen dolgozat 14. fejezete (Következtetések címmel) mutatja be – egyfajta kritikai szemlélettel azon uniós jogi eszközökkel kapcsolatos következtetéseket, valamint javaslatokat, amelyek elfogadása elengedhetetlen a gördülékenyebb és hatékonyabb Unión belüli igazságügyi együttműködési rendszer, a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség fejlesztése felé.

Ezeket röviden a következőkben vázolnám fel:

Az uniós jogalkotóknak élni kell a Lisszaboni Szerződés által az EUMSZ 82. cikke (2) bekezdésének a) pontja alapján az EU-ra ruházott kifejezett hatáskörükkel. Láthattuk, hogy a két európai bíróság gyakorlata kulcsszerepet játszhat abban, hogy a tagállami bizonyítási jog elmélet és gyakorlat

újragondolja a bizonyításra vonatkozó szabályokat és a bizonyítékok kizárásának a kritériumait is. Szükséges a bizonyítékok abszolút és relatív elfogadhatatlanságára vonatkozó szabályok megalkotása, de garantálni szükséges azt is, hogy más tagállamok sem használhatják fel azokat. Az EJEB ítélkezési gyakorlata tükrében ki kell zárni például a kínzás, a rendőri felbujtás, az önvádra kötelezés tilalma, a hallgatáshoz való jog vagy a jogi segítségnyújtáshoz való jog megsértésével szerzett bizonyítékokat. Álláspontom szerint elfogadhatatlanok a megtévesztéssel vagy a kihallgatás során kikényszerített bizonyítékok is.
Fontos, hogy a tagállami bíróságok kötelezettségévé tegyék annak vizsgálatát, hogy hogyan gyűjtötték a bizonyítékokat, és amennyiben kétség merül fel azzal kapcsolatban, hogy a vádlott lényeges jogait megsértették-e, akkor az érintett bizonyítékokat ki kell zárni a bizonyítékok köréből.

Elengedhetetlennek tartom annak biztosítását, hogy a gyanúsított vagy a vádlott hatékony jogorvoslattal rendelkezzen a jogellenesen beszerzett bizonyítékok felhasználása ellen a büntetőeljárás különböző szakaszaiban, ezen garancia érvényesüljön a nyomozás során is. Mindamellett indokoltnak tartom, hogy az ítélet megtámadható legyen azon az alapon, hogy a felhasznált bizonyíték elfogadhatatlan az irányelv alapján.

Jelenleg nem létezik semmilyen rendelkezés, amely a fogvatartási körülményeket szabályozná az Unióban. Megfontolandó lenne tehát a fogvatartási körülményekre vonatkozó minimumszabályok elfogadása, mely az EU jogegységesítési igénye és törekvései szempontjából elsősorban azért érdekes, mert – ahogy erre az Aranyosi és Căldăraru ügyben hozott ítélet is kitűnően rávilágított a rossz fogva tartási körülmények egyértelműen akadályozzák az európai elfogatóparancs zökkenőmentes működését, hátrányosan befolyásolják a kölcsönös bizalmat, fontos hatásuk a végrehajtás esetleges elmaradása.

A megalkotandó minimumszabályoknak lehetővé kell tenniük az egységes mérce biztosítását, amely az összes tagállami büntetés-végrehajtási rendszerére alkalmazandó, és amely túllép ezek különbözőségein, ami hozzájárul a tagállamok egymás iránt tanúsítandó kölcsönös bizalmához. Más kérdés, hogy nemzeti szinten minden tagállam szabadon biztosíthat kedvezőbb sztenderdet a saját büntetés-végrehajtási intézeteiben fennálló fogvatartási körülmények tekintetében, amely sztenderdet nem kényszerítheti más tagállamokra egy európai elfogatóparancs végrehajtásával összefüggésben.

A határokon átnyúló együttműködés nem működhet megfelelően, ha a sértettek jogai terén nincs nagyobb mérvű harmonizáció. A határokon átnyúló együttműködési eszközök tekintetében az EU jelentős mértékben elhanyagolta az áldozatok jogaival kapcsolatos kérdéseket.

A bűncselekmények áldozatai tekintetében az egyes tagállamok kártérítési rendszerei nagymértékben eltérnek egymástól, attól függően, hogy a kártérítést az államtól vagy az elkövetőtől kérik.
A nemzeti rendszerek közötti különbségek elsősorban az alábbi kérdéseket, aggályokat vetik fel:

- a kártérítési irányelvnek korlátozott a hatálya, azaz csak a szándékos erőszakos bűncselekményekre terjed ki;
- a transznacionális helyzet a sértett diszkriminiációjához vagy „fordított diszkriminációhoz" vezethet;
- egyes országok nem teszik lehetővé saját állampolgáraik számára, hogy kártérítést követeljenek, ha a bűncselekményt külföldön követték el.

A problémák az áldozatok igazságszolgáltatáshoz való hozzáférését gátló akadályokhoz vezethetnek, nem ritka, hogy az áldozatok vagy egyáltalán nem jutnak hozzá a kompenzációhoz vagy az nem megfelelő mértékű.
Álláspontom szerint a jelenlegi uniós eszközök nem biztosítják megfelelőképpen az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést, azért sem, mivel a jelenleg hatályos két irányelv összehangolása nem történt meg. Megoldást jelenthet a kártérítési irányelv felülvizsgálata, az áldozatok igazságszolgáltatáshoz és kártérítéshez való hatékonyabb hozzáférését biztosító rendelkezések megalkotásával.

17. Summary

Issues of admissibility of evidence in criminal proceedings have become particularly important in the EU since the creation of the area of freedom, justice and security.

National prosecution authorities often investigate offences where a part of the evidence is located abroad (the witness is abroad, the offence was committed by passing through foreign territory, the offender moved across borders, or the offence was committed in a digital environment, etc). In accordance with Art. 6 of the European Convention on Human Rights (ECHR) and Arts. 47 and 48 Charter of Fundamental Rights of the European Union (CFR), it must be ensured that evidence gathered in cross-border investigations does not lead to its unlawful or unfair use. Providing for both efficiency and fundamental rights protection in transnational cases is demanding, however, since each Member State has its own rules on investigative measures and the exclusion of evidence. At present, the rules on the collection, use, and admissibility of evidence are left to the laws of national criminal procedure of the Member States. The EncroChat case in recent years has also highlighted the problems of access to and use of criminal evidence in a cross-border criminal case. Ensuring efficiency and the protection of fundamental rights in cross-border cases is a complex task, as each Member State has its own rules on investigative measures and the exclusion of evidence. At present, the rules on the collection, use, and admissibility of evidence are left to the laws of national criminal procedure of the Member States.

"Three questions rightly arise when trying to prove crimes involving several EU countries:
- which Member State has jurisdiction to prosecute the offence;
- how, under what rules, should the detection and proof of the offences be carried out;
- how evidence and evidence obtained in another Member State can be used in the courts of the State having jurisdiction."[321] The importance of the rules of evidence and the applicable law is therefore even more important than before.

The national laws of criminal procedure of the Member States attach differing consequence as to the unlawful gathering and/or use of evidence and that several national laws do not contain any specific rules at all as to where the evidence was obtained (i.e. no special rules for evidence obtained abroad). However, the

[321] Á. Farkas: A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban. {Rules on the gathering and assessment of evidence in the EU.} In: Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzeti szabályozására, valamint a kiberbűnözésre. (Szerk.: Farkas – Dannecker – Jacsó), Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2019. 489.

resulting problems and the appropriate measures to address them are assessed differently. There are parallels and similarities, but no two systems are the same.

The Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU), in article 82(2), provides for the possibility for the European Parliament and the Council, by means of directives, to adopt minimum rules on the mutual admissibility of evidence.

It would therefore be advisable to establish clear – and if possible, also uniform – criteria governing the admissibility or exclusion of certain cross-border evidence. Again, there is an obvious need for clearer guidelines at EU level.

With all this in mind, my aim was to examine what this current "fragmented" system means, and I considered it important to provide a comprehensive comparative legal analysis of the issue.

The second chapter of the dissertation deals with the theory of evidence, and in this context I examined the definitions of the concept of evidence, the purpose, task and object of evidence, the concepts of the fact to be proved, the fact to be proved and the evidence.

I also considered it indispensable to analyse the factors that hinder the effectiveness of cooperation. The focus of the research was – in part – to explore the historical antecedents of the fragmented legal systems, and to present the historical background of European criminal procedural systems. The dissertation not only examined the historical background, periods and characteristics, but also included a discussion of the present-day characteristics and differences between the inquisitorial and accusatorial procedural systems. I scrutinized the principle of mutual recognition in the light of four principles of EU law which together affect the meaning and scope of the principle of mutual recognition, namely proportionality, subsidiarity, sincere cooperation and mutual trust.

Furthermore I examined how this principle appeared in the field of cooperation in criminal matters, and then I analysed the relationship between the principle of mutual recognition and the evidence. In my thesis, I addressed the need to strengthen the rights in criminal proceedings, including the right to interpretation and translation, the presumption of innocence and the right to be present at trial.

I then went on to describe the rules governing the gathering and assessment of evidence in the European Union, with particular emphasis on national approaches to the admissibility and exclusion of evidence, ranging from no admissibility test to broad judicial discretion. I tried to outline, taking a few examples and comparing the rules of evidence applicable in the EU member states, including the rules on the further fate and use of legally and illegally obtained evidence, presenting the domestic regulations as well. Furthermore, I

also analyzed what principles the cross-border taking of evidence is based on, what legal environment it rests on. In parallel, I have tried to identify the problems and obstacles to the admissibility of evidence.

As we have seen, the different national regulations in the Member States highlight the legal diversity and complexity of the different principles, rules and practices governing the taking of evidence, which can lead to pitfalls: it can undermine the effectiveness of criminal law cooperation, hinder the effective prosecution of cross-border crimes, jeopardise the success of proceedings and violate fundamental rights.

In the absence of common minimum rules in EU law on the collection, use and exclusion of evidence, I examined the extent to which common standards can be derived from the human rights jurisprudence of the two European courts (the European Court of Human Rights and the Court of Justice of the European Union) and whether these standards can be used as a basis for future harmonisation. The Council of Europe and its judicial body, the European Court of Human Rights in Strasbourg, play a special role in developing standards for the exclusion of evidence. In this context, one of the segments of the study was the ECtHR's jurisprudence on exclusionary rules, focusing on issues such as the different types of evidence obtained unlawfully and violations of human rights.

The analysis extended to the functioning of joint investigation teams, which undoubtedly have an added value compared to traditional forms of police and judicial cooperation: they allow for the direct collection and exchange of information and evidence without the need to resort to traditional channels of mutual legal assistance.

Finally, I have presented and critically analysed the European Law Institute's proposal for a directive on the mutual admissibility of evidence and electronic evidence in criminal proceedings, pointing to the urgent need to adopt minimum standards in key areas of admissibility of evidence. Chapter 14 (Conclusions) of this dissertation presents, in a critical perspective, the conclusions and proposals concerning the EU legal instruments whose adoption is essential for a smoother and more effective system of judicial cooperation within the EU, towards the development of an area of freedom, security and justice.

These are briefly outlined below:

The EU legislators must make use of the explicit powers conferred on the EU by the Lisbon Treaty under Article 82(2)(a) TFEU.

We have seen that the practice of the two European Courts can play a key role in the rethinking of the theory and practice of national evidence law, both in terms of the rules of evidence and the criteria for excluding evidence. It is necessary to establish rules on the absolute and relative inadmissibility of evidence, but also to guarantee that it cannot be used by other Member States.

In the light of ECtHR case-law, evidence obtained in violation of, for example, torture, incitement to police violence, the prohibition of self-incrimination, the right to silence or the right to legal assistance should be excluded. In my view, evidence obtained by deception or coerced during interrogation is also inadmissible.

It is important that national courts should be obliged to examine how evidence is gathered and, if there is doubt as to whether the defendant's substantial rights have been infringed, to exclude the evidence concerned.

I believe it is essential to ensure that the suspect or accused person has an effective remedy against the use of illegally obtained evidence at various stages of the criminal proceedings, and that this guarantee is also applied during the investigation. Nevertheless, I consider it justified that the judgment may be challenged on the ground that the evidence used is inadmissible under the Directive.

There is currently no provision regulating detention conditions in the EU. The adoption of minimum standards on detention conditions should therefore be considered, which is of interest for the EU's need and ambition for legal uniformity, in particular because, as the Aranyosi and Căldăraru judgment has clearly highlighted, poor detention conditions are a clear obstacle to the smooth functioning of the European Arrest Warrant, adversely affecting mutual trust, and the possible non-execution of the warrant is an important consequence.

The minimum standards to be drawn up should make it possible to ensure a uniform standard applicable to all the Member States' prison systems, which transcends their differences and contributes to mutual trust between Member States. It is another matter that, at national level, each Member State is free to provide a more favourable standard for the conditions of detention in its own penal institutions, a standard which it cannot impose on other Member States in the context of the execution of a European Arrest Warrant.

Cross-border cooperation cannot work properly without greater harmonisation of victims' rights. In terms of cross-border cooperation instruments, the EU has significantly neglected victims' rights issues.

Compensation schemes for victims of crime vary widely between Member States, depending on whether compensation is sought from the state or the offender.

The differences between national systems raise the following main issues and concerns:

- the scope of the compensation directive is limited, i.e. it only covers intentional violent crimes;

- the transnational situation may lead to victim discrimination or "reverse discrimination";

- some countries do not allow their own nationals to claim compensation if the crime was committed abroad.

Problems can lead to barriers to victims' access to justice, and it is not uncommon for victims to either not receive compensation at all or to receive inadequate compensation.

In my view, the current EU instruments do not adequately ensure access to justice, not least because the two directives currently in force have not been harmonised. A solution could be found in revising the Compensation Directive, with provisions to ensure more effective access to justice and compensation for victims.

Felhasznált irodalom

Ábrahám Márta: Az OLAF kapcsolatai más uniós intézményekkel és szervekkel. In.: Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) az Európai Unió bűnügyi együttműködési rendszerében. (Szerk.: Farkas Ákos), KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005. 243-276.

Ábrahám Márta: A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén. Miskolci Jogi Szemle, 2019. 2. különszám 1. kötet 21.

Ábrahám Márta: Az OLAF kapcsolatai más európai uniós intézményekkel és szervekkel című fejezet Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) az Európai Unió bűnügyi együttműködési rendszerében című könyvben. Szerkesztő: Farkas Ákos.
KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005. 243-276.

Ábrahám Márta: A bírósági eljárást előkészítő eljárás struktúrája Franciaországban, Németországban és Angliában. Publicationes Universitatis Miskolcinensis, Sectio Juridica et Politica. Tomus 19. 2001. 19-37.

Ábrahám Márta: A bírósági eljárást előkészítő eljárás struktúrája Hollandiában, Belgiumban, Svédországban és Spanyolországban. Collega, 6. évfolyam, 2001/1. szám 20-23.

Ábrahám Márta: A német tanúvédelmi törvény, különös tekintettel a videotechnika alkalmazására a büntetőeljárásban. Jogtudományi Közlöny, 2001. évi 7-8. szám, 321-324.

Ábrahám Márta: Az Europol működésének dilemmái. Belügyi Szemle 2001. évi 11. szám 107-122.

Ábrahám Márta: Az osztrák büntetőeljárás reformjának egyes kérdései. Tanulmányok Horváth Tibor Professor Emeritus 75. születésnapjára, Bíbor Kiadó 2002., 11-25.

Kiss Anna - Ábrahám Márta: Elmaradt reform? (Jegyzetek az előzetes eljárásról, különös tekintettel a hazai és az osztrák nyomozásra) Magyar Jog 2003. év márciusi szám, 157-165.

Ábrahám Márta – Karsai Krisztina: Európai büntetőjog – magyar szemmel.
Collega 2000/5. 73-74.

Alföldi Ágnes Dóra (2011): A bűnügyi együttműködés általános kérdései az Európai Unióban. Európai Jog, 2011/2. 13.

Angyal Pál (1916): A magyar büntető eljárásjog tankönyve I-II. Budapest, 1916. 314.

Balázs Garamvölgyi - Prof. Dr. Katalin Ligeti – Dr. Anna Ondrejová – Dr. Margarete von Galen (2020): Admissibility of Evidence in Criminal Proceedings in the EU. Eucrim 2020/3. 201.

Bárd Petra (2016): Jogállamiság és európai büntetőpolitika. Jogtudományi Közlöny, 2016/9., 435-447.

Bárkányi Tímea: Az önvádra kötelezés tilalma az Európai Emberi Jogi Bíróság esetjogában Forrás: https://core.ac.uk/download/pdf/154250506.pdf (Letöltés ideje: 2023. november 1.)

Belovics Ervin – Tóth Mihály: Büntetőeljárásjog. HVG-Orac Kiadó, Budapest, 2020. Ötödik, átdolgozott kiadás 158.

Bérces Viktor (2021): A büntetőeljárás reformja és a bizonyítás alapkérdései. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2021. 48.

Bérces Viktor (2018): Kontinentális típusú bizonyítási rendszerek Európában. Büntetőjogi Szemle, 2018/1. szám, 16.

Bócz Endre (2004): Kriminalisztika 1. Budapest, BM. Duna Palota és Kiadó, 2004, 141.

Bodnár András Péter: A digitális bizonyítékok megjelenése a büntetőeljárásban - különös tekintettel a szakértő igénybevételére. Belügyi Szemle, 2022/1., 20.

Cséka Ervin (1972): A bizonyítással összefüggő néhány kérdés a büntető eljárásban. Jogtudományi Közlöny, 1967/2. szám 114.

Cséka Ervin: A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1968. 213-221.

Cséka Ervin (1961): A büntetőjogilag releváns tények problémája, Jogtudományi Közlöny. 1961/6. 324.

Cséka et al.: A büntetőeljárási jog alapvonalai I. Bába, Szeged, 2006. 226-227.

Damaska, Mirjan (1974): „Structures of Authority and Comparative Criminal Procedure" Yale Law Journal 1974. 480-544.

Damaska, Mirjan (1986): The faces of justice and State authority: a comparative approach to the legal process (New Haven, Conn and London), 1986 15. Lj.

Delmas-Marty, Mireille and JR. Spencer (2006): European Criminal Procedures. Cambridge University Press, New York, 2006. 5.

Dornfeld László (2019): A határokon átnyúló elektronikus bizonyítékgyűjtés szabályozása az EU-ban. Infokommunikáció és Jog, 2019/2., 37.

Elek Balázs (2018): A "mérgezett fa gyümölcsének elve" a hazai és a strasbourgi joggyakorlat tükrében Magyar Jog, 2018/2., 94.

Farkas Ákos (2019): A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban, In: Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzeti szabályozására, valamint a kiberbűnözésre. (Szerk.: Farkas – Dannecker – Jacsó), Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 488.

Farkas Ákos – Róth Erika (2018): A büntetőeljárás, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018, Negyedik, átdolgozott kiadás, 199.

Fantoly Zsanett (2012): A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012. 27.

Fantoly Zsanett (2009): Az akkuzatórius és inkvizitórius büntetőeljárás (tárgyalás) történeti fejlődése és alapvető jellemzői. In: Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica, (72) 1-22. 93.

Fantoly Zsanett: Habilitációs tézisek. Forrás: file:///C:/Users/AbrahamMa/Downloads/tezisek_fantoly_zsanett.pdf letöltés ideje: 2023. november 27. 4.

Farkas Ákos – Róth Erika (2018): A büntetőeljárás. 4. átdolgozott kiadás– Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 191.

Farkas Ákos - Jánosi Andrea (2013): A bizonyítás kérdései a határon átnyúló bűncselekmények vonatkozásában az Európai unióban. Studia iurisprudentiae doctorandorum Miskolciensium. Miskolci doktoranduszok jogtudományi tanulmányai. Tomus 12. 2013. 79-94.

Farkas Ákos: Az Európai Bíróság és a kölcsönös elismerés elvének hatása az európai büntetőjog fejlődésére. Miskolci Jogi Szemle, 2011., 1. Különszám, 62-77.

Farkas Krisztina – Kármán Gabriella: Nemzetközi együttműködés a bizonyítékok beszerzésében – empirikus megközelítésben. Kriminológiai Tanulmányok, 57., 222-223.

Finkey Ferenc (1899): A magyar büntetőeljárás tankönyve. Budapest, Politzer Zsigmond kiadása, 1899. 214.

Finszter Géza (2020): Valósághű tényállás, avagy az anyagi igazság megállapítása. In: Sic itur ad astra: ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére. (Szerk.: Madai Sándor–Pallagi Anikó–Polt Péter), Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 182.

Giuffrida Fabio: The relations between the European Public Prosecutor's Office and the Member States that do not participate the enhanced cooperation. New Journal of European Criminal Law, 2023, Vol. 14. 80-99.

Gombos Katalin (2023): A bírói függetlenség kérdése az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában. In: A bírói függetlenség intézményes garanciái. (Szerk.: Bódiné Beliznai Kinga – Megyeri-Pálffi Zoltán). Budapest, Kúria, 2023, 190.

Gödöny József (1966): A bizonyítás tárgya és kerete a nyomozásban. In: Kriminalisztikai tanulmányok (1962-1970), 1966. 5. köt. 5.

Gödöny József (1968): Bizonyítás a nyomozásban. Budapest, KJK, 1968. 136.

Háger Tamás: Gondolatok a büntetőeljárás fogalmáról és a bizonyítás elméleti hátteréről. Iustum Aequum Salutare, X. 2014. 3. 57.

Háger Tamás: Gondolatok a bizonyításról. A forrás: https://debreceniitelotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/gondolatok_a_bizonyitasrol_ht_0.pdf (A letöltés ideje: 2023. december 9.) 1.

Horváth Ildikó (2017): A tolmácsoláshoz való jog és a bírósági tolmácsolás. Magyar Jogi Nyelv, 2017/2. 10.

Jackson, John D. and Summers, Sarah J.: The Internationalisation of Criminal Evidence Beyond the Common Law and Civil Law Traditions. Cambridge University Press, 73.

Jagusztin Tamás (2021): A megbízhatósági vizsgálat az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlatának tükrében. Belügyi Szemle 2021/11. 1927.

Janssens, Christine (2013): The principle of Mutual Recognition in EU Law. Oxford University Press, Oxford, 2013. 4.

Karsai Krisztina (2015): Az alapelvek rendszere az európai büntetőjogban. MTA doktori értekezés, Szeged, 2015.9. http://real-d.mtak.hu/887/7/dc_964_14_doktori_mu.pdf (A letöltés ideje: 2023. október 4.)

Karsai Krisztina (2015): Alapelvi (r)evolúció az európai büntetőjogban. A Pólay Elemér Alapítvány Iurisperitus Betéti Társasága, Szeged, 2015, 167.

Karsai Krisztina (2018): Büntetőjogi alapelvek az európai integrációban. In: Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára (szerk.: Karsai Krisztina – Fantoly Zsanett – Juhász Zsuzsanna – Szomora Zsolt – Gál Andor), Szeged, 2018, 538.

Király Tibor: Büntetőeljárási jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 240.

Kis László (2019): Leplezett eszközökkel kapcsolatos bizonyítási tilalmak az európai és a hazai joggyakorlatban – a kölcsönös bizalom elve a tagállami bíróságok és az európai bíróságok párbeszédében. Miskolci Jogi Szemle XIV. évfolyam 2019. 2. különszám 1. kötet 36.

Klimek, Libor (2017): Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Crminal Law. Springer, 2017. 638.

Az európai büntetőjog kézikönyve. (Szerk.: Dr. Kondorosi Ferenc – Dr. Ligeti Katalin) Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 149.

Köpf Eszter Mária LL. M.: Az angol és a holland büntetőeljárás mint az akkuzatórius és az inkvizitórius modell egy-egy tipikus példája. Magyar Jog, 2000/4., 242.

Láncos Petra Lea (2022): Tolmácsolás a büntetőeljárás és a fegyveres konfliktus metszetében. Magyar Jogi Nyelv, 2022/1. 3.

Langbein, J. (1977): Torture and the Law of Proof. Europe and England in the Ancien Régime. University Chicago Press, Chicago. 1977. 63-103.

Matus Márk: A számítógépes adat, mint bizonyíték megszerzése. Ügyészek Lapja, 2000/1. 19.

Nagy Anita (2017): Európai nyomozási határozat a kölcsönös elismerés elve tükrében. Kúriai Döntések, 2017/6., 867.

Nagy Csongor István (2021): Összehasonlító jogi adalékok az európai integráció jogához. In: RATIO AND MENSURA Studia M. Király Dedicata – Ünnepi tanulmányok Király Miklós 60. születésnapja alkalmából (Szerk.: Somssich Réka), ELTE Eötvös Kiadó, ELTE, Budapest, 2021.

Móra Mihály (1959): Büntető eljárási jog. Egyetemi jegyzet. Budapest, 1959. I. kötet 259.

Dr. Paczolay Péter (2021): A tisztességes tárgyaláshoz való jog az EJEB gyakorlatában, in.: A tisztességes eljáráshoz való jog (szerk.: Tóth J. Zoltán), Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2021, 162-164.

Pauler Tivadar (1873): Büntetőjogtan. II. kötet Budapest, 1873. 358.

Polt Péter (2019): Nemzetközi bűnügyi együttműködés újabb fordulat előtt. Miskolci Jogi Szemle 14. évfolyam (2019) 2. különszám 2. kötet

Riehle Cornelia: 20 years of Joint Investigations Teams (JITs) in the EU: An overview of their development, actors and tools. ERA Forum (2023) 24:163-167.

Róth Erika (2017): Irányelv az ártatlanság vélelméről. Miskolci Jogi Szemle, 2017. Különszám, 95.

Róth Erika: Az elektronikus adat mint új bizonyítási eszköz megjelenése a büntetőeljárási törvényben. Miskolci Jogi Szemle 14. évfolyam (2019) 2. különszám 2. kötet, 345.

Seibel, Vanessa (2019): A bizonyítékok összegyűjtése és értékelése az EU többszintű rendszerében. – A bizonyítékok elfogadhatatlanságának hatása. In: Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai, különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzetközi szabályozására, valamint a kiberbűnözésre. (Szerk.: Farkas – Dannecker – Jacsó) Wolters Kluwer, 2019. 505.

Tóth Mihály (2001): Vázlatok és szemelvények a büntetőeljárás-jog tanulmányozásához I., Bibliotheca Facultatis Juris Universitatis Catholicae De Petro Pázmány Nominate Budapest, Budapest, 2001, 14–15.

Törő Andrea (2017): Gondolatok az európai nyomozási határozat szabályozásáról és gyakorlati alkalmazásáról. Ügyészségi Szemle, 2017/4. 6.

Tremmel Flórián (2006): Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus, 2006. 58.

Tremmel Flórián (1972): A bizonyítás és a bizonyíték fogalma a büntetőeljárásban. Studia Iuridica AuctoritataUniversitatis Pécs Publicata, 1972/71.

Vámbéry Rusztem (1916): A bűnvádi perrendtartás tankönyve. Budapest, 1916. 28.

Varga Zoltán: A tanú vallomástételének akadályai. In: Jakucs Tamás (szerk.): A büntetőeljárási törvény magyarázata 1. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2003. 155.

Walter (2005): Perspectives of the Harmonization of Criminal Law and Criminal. Procedure in the European Union. In.: Husabo/Stranbakken (Eds.): Harmonization of Criminal Law in Europe. Antwerpen, Oxford, 2005. 5.,

Warken, Claudia (2019): A kiberbűnözés elleni küzdelem új fejleményei az Európai Unióban. In: Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai, különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzetközi szabályozására, valamint a kiberbűnözésre. (Szerk.: Farkas – Dannecker – Jacsó) Wolters Kluwer, 2019, 431.

Az európai büntetőjog gyakorlata - Bűnügyi együttműködés a bírósági eljárásban. Szerk.: Kis László – Szabó Judit Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2023., 226-227. (Dr. Tasnádi Zoltán)

Az európai büntetőjog kézikönyve. (Szerk.: Dr. Kondorosi Ferenc – Dr. Ligeti Katalin), Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó

Criminal Procedures Laws accross the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation. Forrás: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf Letöltés ideje: 2023.09.19.